

ASYA ARAŞTIRMALARI

Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi

The Journal of Asian Studies
International Social Science Journal
Cilt / Volume: 4 | Sayı / Issue: 1 | Bahar / Spring 2020

ASYA ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
THE JOURNAL OF ASIAN STUDIES

Cilt / Volume: 4

Sayı / Issue: 1

Bahar/ Spring 2020

ISSN: 2667-6419

Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Hakemli Süreli Yayındır.

Bahar ve Güz olmak üzere yılda iki kez yayımlanır.

The Journal of Asian Studies International Social Science, Peer-review Published.

Spring and Autumn to be published two times a year.

KURULUŞ - ESTABLISHMENT

2017

ASYA ARAŞTIRMALARI DERĐİSİ
Cilt: 4 Sayı: 1 BAHAR/2020 ISSN: 2667-6419

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Asya Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
Adına Sahibi

Prof. Dr. Yusuf TEKİN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Rektörü

Kurucu

Prof. Dr. Vâris ÇAKAN

Editörler

Prof. Dr. Vâris ÇAKAN
Prof. Dr. Fatma AÇIK
Prof. Dr. Mehmet Ali ÇAKMAK

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Prof. Dr. Vâris ÇAKAN

İngilizce Editörü

Dr. Oğuzhan BİLGİN

Sekreteryâ

Döndü AKIN

Baskı ve Cilt

Asil Organizasyon A.Ş.
Aşğı Öveçler Mah. 1332. Cad. No:7/8 Çankaya / ANKARA

Yazışma ve Haberleşme Adresi

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Asya Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
Beşevler ANKARA/ Tel:0312-2023787

E-Posta: asyam@hbv.edu.tr / **Web Sitesi:** asyam.hacibayram.edu.tr

E-dergi: asyaarastirmalari.hbv.edu.tr

Asya Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanan makalelerin yayımcının yazılı izni olmadan bir kısmı veya tamamı herhangi bir yolla çoğaltılamaz ve elektronik ortama aktarılamaz. Makalelerdeki düşünce, görüş, varsayımlar eser sahiplerine aittir; Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi sorumlu tutulamaz.

THE JOURNAL OF ASIAN STUDIES
Volume: 4 Issue: 1 SPRING /2020 ISSN: 2667-6419

On Behalf of Ankara Hacı Bayram Veli University, Center of Asian Studies
Prof. Dr. Yusuf TEKİN
Rector of Ankara Hacı Bayram Veli University

Founder

Prof. Dr. Vâris ÇAKAN

Editors

Prof. Dr. Vâris ÇAKAN
Prof. Dr. Fatma AÇIK
Prof. Dr. Mehmet Ali ÇAKMAK

Desk Editor

Prof. Dr. Vâris ÇAKAN

English Editor

Dr. Oğuzhan BİLGİN

Secreteria

Döndü AKIN

Printing and Binding

Asil Organizasyon A.Ş.
Aşağı Öveçler Mah. 1332. Cad. No:7/8 Çankaya / ANKARA

Correspondence and Communication

Ankara Hacı Bayram Veli University Asian Studies Application and Research Center
Beşevler/Ankara/TURKEY / **Tel:** + 90-312-2023787
E-Mail: asyam@ahbv.edu.tr / **Web Site:** asyam.hacibayram.edu.tr
E-Journal: asyaarastirmalari.hbv.edu.tr

Some or all of the articles published in the Journal of Asian Studies cannot be reproduced in any way and transmitted electronically without the written permission of the publisher. The ideas, opinions, assumptions in the works belong to the owners of the works; Ankara Hacı Bayram Veli University cannot be held responsible.

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Abdullah GÜNDOĞDU Ankara Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Abdürreşit Celil KARLUK Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Ahmet TAŞAĞIL İstanbul Yeditepe Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Alikram ABDULLAYEV Devlet İdarecilik Akademisi/Azerbaycan
Prof. Dr. Alimcan İNAYET Ege Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Elman NESİROV Devlet İdarecilik Akademisi/Azerbaycan
Prof. Dr. Fatma AÇIK Gazi Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Giray FİDAN Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Hale ŞIVGIN Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Hakan KIRIMLI Bilkent Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Hayrunnisa ALAN İstanbul Medeniyet Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Hiroaki HUZİE Osaka Üniversitesi Öğretim Üyesi/Japonya
Prof. Dr. İbrahim MARAŞ Ankara Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. İlhami DURMUŞ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV Semerkant Üniversitesi/Özbekistan
Prof. Dr. Kâzım SARIKAVAK Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Konuralp ERCİLASUN Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Ali ÇAKMAK Gazi Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Şahingöz Gazi Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Patrik K. Meyer Univarsitas Muhammadiyah Yogyakarta/Endonezya
Prof. Dr. Refik TURAN Gazi Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Salim KOCA Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Takashi OSAWA Osaka Üniversitesi/Japonya
Prof. Dr. Timur KOCAOĞLU Michigan State University/ABD
Prof. Dr. Üçler BULDUK Ankara Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Vâris ÇAKAN Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Zeynep BAĞLAN ÖZER Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye
Doç. Dr. Aysun DEMİREZ GÜNERİ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye
Doç. Dr. Gülcemal JORAYEVA Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi/Kazakistan
Doç. Dr. Mürteza HASANOĞLU Devlet İdarecilik Akademisi/Azerbaycan
Dr. Dinmukhamed KELESBAYEV Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi/Kazakistan
Dr. Behruz BEKBABAYİ Allameh Tabataba'i Üniversitesi Öğretim Üyesi/İran
Dr. İrina KAYAN-POKROVSKAYA/Ukrayna
Dr. Kim HYUN -Sook Kuzeydoğu Asya Tarih Vakfı/Güney Kore
Dr. Sinan DEMİRTÜRK Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye

Bu Sayının Hakemleri/Referee of This Issue

Prof. Dr. Berdi SARIYEV
Prof. Dr. Giray FİDAN
Prof. Dr. İlhami DURMUŞ
Prof. Dr. Mehmet Ali ÇAKMAK
Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL
Prof. Dr. Ulaş Başar GEZGİN
Prof. Dr. Varis ÇAKAN
Prof. Dr. Zeynep BAĞLAN ÖZER
Doç. Dr. Meşküre YILMAZ
Doç. Dr. Şengül DEMİREL

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

JAPONYA VE ÇİN ARASINDA SENKAKU (DIAOYÜ) ADACIKLAR SORUNU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME <i>A Review on the Senkaku (Diaoyü) Islands Issue between Japan and China</i> Prof. Dr. Varis ÇAKAN	1
ÇİN-PAKİSTAN EKONOMİ KORİDORU VE PAKİSTAN TWITTER UZAMINDA KANAAT TEKNİSYENLERİ: BİR TEMATİK İÇERİK ANALİZİ <i>China-Pakistan Economic Corridor and Technicians of Opinion in Pakistani Twittersphere: A Thematic Content Analysis</i> Prof. Dr. Mutlu BİNARK, Dr. Öğr. Üyesi Abdulaziz Dino GIDRETA, Ali ZAIN, Gökçe ÖZSU	9
ÇİN TARZI ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN ANALİTİK ÇERÇEVESİ: YENİ-HARAÇÇILIK <i>An Analytical Framework for Chinese Way of International Relations: Neo-Tributarism</i> Prof. Dr. Hüseyin EMİROĞLU, Dr. Öğr. Üyesi Mürsel BAYRAM	29
YAKUP NASIRLI'YA (1899-1958) GÖRE TÜRKMENİSTAN'DA MİLLÎ MATBUAT <i>National Publication According to Yakup Nasrly (1899-1958) about Turkmenistan</i> Dr. Öğr. Üyesi Tahir AŞİREV, Dr. Öğr. Üyesi Osman ARICAN	45
21. YÜZYILDA YÜKSELEN GÜÇ: ÇİN, İPEK YOLU PROJESİ VE ORTADOĞU'DAKİ ETKİSİ <i>Raising Power in The 21. Century: China, The New Silk Road and its Impact on The Middle East</i> Soner DOĞAN	51
ULUSLARARASI İŞ BİRLİĞİ PROJELERİ VE ORTA ASYA: BAĞIMSIZLIKLARI KORUYACAK GÜÇ DENGESİ İÇİN ARAYIŞLAR <i>International Cooperation Projects and Central Asia: Seeking for a Balance of Power to Preserve Independence</i> Kalmira RYSKULOVA	65
ESKİ TÜRKLERDE ASKERİ YAPI <i>Military Structure in Ancient Turks</i> Eda DURMUŞ	87
HALİFELİĞİN KALDIRILMASININ HİNDİSTAN MÜSLÜMANLARINA VE TÜRK BASININA YANSIMASI <i>Reflection of The Abolition of The Caliphate on The Muslims of India and The Turkish Press</i> Gamze YAYLAGÜL	103
VİETNAM'DA ÇİN KUŞAK VE YOL İNİSİYATİFİNİN ALIMLANMASI: GÜVENLİK KAYGILARI İLE ALTYAPI FİNANSMANI GEREKSİNİMLERİ ARASINDA <i>Reception of Chinese Belt and Road Initiative in Vietnam: Between Security Concerns and Infrastructural Financing Needs</i> Prof. Dr. Ulaş Başar GEZGİN	115
TANITIMLAR/ REWIEWS	
ÜLKE TANITIMI: JAPONYA <i>Japan</i> Hazırlayan: Kübra KOÇ	125
KİTAP TANITIMI: "JAPONYA VE DAVRANIŞ BİÇİMLERİ" ADLI ESER <i>The Book Named "Japanese Patterns of Behavior"</i> Hazırlayan: Arş. Gör. Seyit Ali BUDULGAN	135

SUNUŞ

Gazi Üniversitesi bünyesinde Asya Çalışmaları Uygulama ve Araştırmaları Merkezi olarak faaliyet gösteren Merkezimiz, Yükseköğretim Yürütme Kurulu toplantısında 2547 Sayılı Kanun'un 2880 Sayılı Kanun'la değişik 7/d-2 maddesi uyarınca 7141 Sayılı Yükseköğretim Kanunu İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanununun 183 Numaralı Ek Maddesi ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlı olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Bu sebeple Merkezimiz tarafından çıkarılmakta olan *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*'nin 2602-2966 olan ISSN Numarası 2667-6419 olarak değiştirilmiştir.

Elinizdeki bu sayımızda yayın politikamıza binaen "**Japonya**" ile ilgili makalelere ve tanıtım yazılarına ağırlık verdik. Bu vesile ile dergimize "**Japonya ve Çin Arasında Senkaku (Diaoyü) Adacıklar Sorunu Üzerine Bir Değerlendirme**" adlı yazısı ile katkı sunan, başeditörümüz Sayın Prof. Dr. Varis ÇAKAN'a özellikle teşekkür ederiz. Bundan başka **Ülke Tanıtımında "Japonya"** isimli yazısı ile Doktora Öğrencimiz Kübra KOÇ'a ve **Kitap Tanıtımında "Japonlar ve Davranış Biçimleri Adlı Eser"** isimli yazısıyla Sayın Arş. Gör. Seyit Ali BUDULGAN'a bize destek olduklarından dolayı teşekkür ederiz. Bu çalışmaların yanısıra kaleme aldıkları değerli yazılarıyla Asya çalışmalarına katkı sunan yazarlarımız Sayın Prof. Dr. Mutlu BİNARK, Dr. Öğr. Üyesi Abdulaziz Dino GIDRETA, Ali ZAIN, Gökçe ÖZSU, Prof. Dr. Hüseyin EMİROĞLU, Dr. Öğr. Üyesi Mürsel BAYRAM, Dr. Öğr. Üyesi Tahir AŞİREV, Dr. Öğr. Üyesi Osman ARICAN, Soner DOĞAN, Kalmira RYSKULOVA, Eda DURMUŞ ve Gamze YAYLAGÜL, Prof. Dr. Ulaş Başar GEZGİN'e teşekkürlerimizi sunarız.

Derginin bu sayısının hazırlanmasında emeği geçen Hakem ve Editör Kurulumuza teşekkürü borç biliriz. Alanında uzman bilim insanlarının makalelerinin yer alacağı yeni sayımızda tekrar buluşmak dileğiyle siz değerli okuyucularımıza bol okumalı ve verimli çalışmalar dileriz.

Editörler Kurulu

PRESENTATION

Our Center which operates as a Center for Research and Application of Asian Studies within the Gazi University continues its activities under the Ankara Hacı Bayram Veli University with the Act No. 7141 of Higher Education and with the Act No. 183 additional clause of The Law about the Amendment on Certain Laws and the Decree Laws according to 7/d-2 clause with amendments of The Act No 2880 of The Act No 2547 on the meeting of Executive board of Higher Education. For this reason, The Journal of Asian Studies published by our center has the ISSN number 2667-6419 instead of 2602-2966.

In this issue, we have focused on our publication policy and articles about **“Japan”**. We would like to thank to our chief editor; Prof. Varis ÇAKAN for his original article **“A Review on the Senkaku (Diaoyü) Islands Issue between Japan and China”**. Furthermore, with the article in **Country Presentation “Japan”** Kübra KOÇ and with article titled **“The Book Named Japanese Patterns of Behavior”** in the **Book Introduction**, we thank Seyit Ali BUDULGAN for supporting us. In addition to these works, we would like to thank our authors, Mutlu BİNARK, Abdulaziz Dino GIDRETA, Ali ZAIN, Gökçe ÖZSU, Hüseyin EMİROĞLU, Mürsel BAYRAM, Tahir AŞIREV, Osman ARICAN, Soner DOĞAN, Kalmira RYSKULOVA, Eda DURMUŞ, Gamze YAYLAGÜL, Ulaş Başar GEZGİN who contributed to Asian studies with their valuable writings.

We would like to thank our Referee and Editor Board who contributed to the preparation of this issue of the journal. We wish you, our esteemed readers, a lot of reading and productive work, hoping to meet again in our new issue where the articles of expert scientists will be published.

Editorial Board

JAPONYA VE ÇİN ARASINDA SENKAKU (DIAOYU) ADACIKLAR SORUNU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*

A Review on the Senkaku (Diaoyü) Islands Issue between Japan and China

Vâris ÇAKAN*

Öz

İkinci Dünya Harbi sonrası oluşturulan küresel sistemin çok kırılğan bir yapıda olduğu Covid-19 gibi küresel salgınla birlikte daha net bir şekilde görölmektedir. Küresel ve bölgesel aktörler, tarihteki çözüme kavuşmamış sınır sorunlarını bugün birbirlerine karşı gövde gösterilerine dönüştürmektedirler. Çin'in Hindistan ile yaşadığı sınır sorunu, Japonya ile Rusya arasındaki Kuril adaları sorunu ve Çin ile Japonya arasındaki Senkaku adalar sorunlarını buna örnek olarak gösterebiliriz.

Doğu Çin denizinde Japonya ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında krize neden olan Senkaku adacıkların Çin ve Tayvan'a olan yakınlığı ve ada etrafında zengin petrol ve doğal gaz kaynaklarının keşfedilmesi bölgeyi önemli bir stratejik bölge statüsüne sahip kılmıştır. Adaların hakimiyeti bugün Japonların elinde bulunmaktadır. Ancak Çin Halk Cumhuriyeti Japonya'nın bölgedeki egemenliğinin meşru olmadığını iddia etmektedir. Adaların mülkiyeti meselesinin Asya'nın iki önemli ülkesi arasında bir güç gösterisine dönüşmesi, devletlerin iç kamuoylarında saflarını sıklaştırıp, siyasi elitlerin meseleyi bir meşruiyet meselesi olarak görmesi, artan milliyetçi akımlar anlaşmazlığın diğer boyutlarını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Japonya, Çin, Senkaku, Diaoyu, Adalar Krizi.

Abstract

The vulnerability of the global system which was established in the aftermath of the Second World War has become more observable following the Covid-19 Pandemic. Today, global and regional powers are in the effort of transforming their unsolved historical border conflicts into shows of force against each other. China's border conflict with India, the Kuril islands issue between Japan and Russia, and the conflict over Senkaku/Diaoyu islands between China and Japan can be given as sampler cases.

The geographical proximity of tiny Senkaku/Diaoyu islands to China and Taiwan, and discovery of the plentiful oil and gas reserves in the surrounding area have elevated the islands as a strategically important zone. Today, the islands are being controlled by Japan. However, the People's Republic of China claims that the current Japanese rule over the islands is illegitimate. The transformation of this ownership problem between Asia's two major powers into a show of force, the rally around the flag in domestic politics of the both, political elites' interpretation of the problem as a legitimacy issue, and rising nationalist sentiments can be identified as the other aspects of the issue.

Keywords: Japan, China, Senkaku, Diaoyu, Island Crisis

Giriş

Japonya'nın güneyindeki Japonca adı "Senkaku" Çince adı "Diaoyu" olan adacıkların kime ait olduğu meselesi Japonya ile Çin arasındaki sınır sorununun ana kaynağıdır. Japonya ana karasının güneyindeki Okinava adasının 410 km güney batısında, Çin ana karasının 330 km doğusunda ve Tayvan'ın ise 170 km kuzeydoğusunda bulunan söz konusu adacıklar aslında üzerinde insanların yaşamalarını pek uygun olmayan Uotsuri, Kuba, Taisho, Kitaiwa Minami'den ibaret beş ada ile 3 kaya parçasından oluşan küçük bir alandır (Tüysüzöğlü, 2012).

1895 yılından 1945 yılına kadar Japonya'nın egemenliğinde olan adalar Japonya'nın ikinci dünya savaşını kaybetmesiyle ABD'nin yönetimine bırakılmıştı. 1971 yılında yapılan "Okinawa Geri İade Anlaşması"ndan sonra

* DOI: 10.34189/asyam.4.1.001

** Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, varis.cakan@hbv.edu.tr

adalar tekrar Japonya'nın yönetimine bırakılmıştı. Günümüzde Japonya ile Çin arasındaki adalar sorununun işte bu tarihten itibaren başladığını söyleyebiliriz (Mitchell,2012). Bu bağlamda egemenliğin Japonya'ya verilmesine karşı çıkan Çin adaların kendi toprağı olduğunu ileri sürmüştür. Günümüzde Japonya kontrolünde olan adalar ülkelerin milliyetçilik faaliyetleri ile gündeme gelmekte ülkeler arasında diplomatik sorun teşkil etmektedir (Alagöz,2012).

Senkaku adalarının Doğu Çin Denizi'ndeki deniz ticaretinin geçiş güzergahı olması ve münhasır ekonomik bölgesinde zengin petrol ve doğal gaz rezervlerinin bulunması bu adaların egemenliğini elinde bulunduran devlet açısından çok büyük bir ekonomik kazanım sağlayacaktır (Manyin, 2016).

Japonya ile Çin arasında yaşanan Senkaku/Diaoyu Adalar Anlaşmazlığı taraf ülkeler arasındaki ilişkilerin iyileşmesinin önünde önemli bir engel teşkil etmektedir. Buradan hareketle zengin petrol ve doğalgaz yataklarına sahip olduğuna dair çeşitli raporlar yayınlanan Senkaku/Diaoyu Adalar bölgesi ithal enerjiye bağımlı iki ülke olan Japonya ve Çin Halk Cumhuriyeti'ni karşı karşıya getirmiştir (Alagöz, 2012)

Çin Halk Cumhuriyeti ile Japonya arasındaki Senkaku/Diaoyu adalar sorunu 1990'ların başlarından itibaren iki ülke aktivistlerinin milliyetçi eylemleri sonucu soruna yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu dönemde bir grup Tayvanlı ve Hong Kong'lu aktivistlerin söz konusu adalara çıkma girişimi Japonya'nın sert tepkisine neden olmuştur. Bu olaydan sonra adalar meselesi iki ülke arasında daha çok gündeme gelmeye başladı (Farley,1996).

2000'li yıllarda güçlenen ekonomisine paralel olarak dünya siyasetinde de ağırlığı hızla artan Çin Halk Cumhuriyeti'nin sessiz ancak derinden yükselişi, çeşitli siyasal sorunlar yaşadığı Asya'daki bir diğer önemli güç olan Japonya'yı ve dünya lideri pozisyonunu korumak isteyen Amerika Birleşik Devletleri'ni bir süredir ciddi anlamda rahatsız ediyor. Senkaku Adaları ya da Diaoyu Adaları krizi ile su yüzüne çıkan bu rekabet, ilerleyen yıllarda daha da kızışacağı benziyor.

Sorunun Tarihi ve Hukuki Değerlendirilmesi

Asya'nın iki önemli gücü Çin ve Japonya'nın örtülü rekabetlerini açığa çıkaran Senkaku adacıkları sorunu aslına çok uzun bir tarihi geçmişe sahiptir. Senkaku adalarının kime ait olduğuna dair her iki ülkenin kendilerini ait tarih tezi bulunmaktadır. Dolayısıyla adalar sorununu değerlendirirken her iki ülkenin ortaya koyduğu tarihi ve hukuki gerekçelerine göz atmak gerekir.

Japnlara göre 1590 yılında Japon General Toyotomi Hideyoshi'nin Japon derebeyliklerini tek bir krallık altında birleştirmesiyle birlikte Japonya anakara çevresindeki adalar üzerinde hakimiyet kurma politikasını takip etmeye başlamış ve Ryukyu Krallığı dolayısıyla Okinava takımadaları üzerindeki Japon egemenliği artmaya

başlamıştır. Ryukyu Krallığı bu dönemde Çin'in Ming Hanedanından yardım istemiş ve Japonya'nın yayılma politikası hakkında Çin'den yardım istemiş. Ancak Çin İmparatorunun Japonya'yı bir tehlike olarak görmemesi sonucu Ryukyu Krallığı Japonya'ya yıllık vergi vermek suretiyle Japonya ve Çin arasında bir denge unsuru olarak kalmıştır. Adalar bu dönemde Japon Krallığına bağlı Satsuma Klanının kontrolüne verilmişse de Ryukyu Krallığı adalardaki egemenliğini sürdürmüştür. Bu sıralarda Senkaku adaları Ryukyu Krallığı ile Çin arasındaki ticari güzergahta gemilerle tayfaların geçici olarak sığındığı bir yer olmuştur. 1879'da Japonya Ryukyu Krallığına son vererek Krallığın topraklarını tamamen Japonya'ya bağlanmıştır. Japonların adaları 1895 yılı itibariyle resmi olarak ele geçirmesine kadar olan süreçte adalarda insanların kalıcı olarak yerleşmedikleri, adaların Japonya'nın 1871'deki Meiji Restorasyonundan modernleşerek güçleninceye kadar Tayvan'a yakınlığından dolayı adalarda bir müddet Çin Manço İmparatorluğunun etki alanı içinde kalmıştır. Bundan dolayı adaları Çin'in toprakları olarak görmek tarihi gerçeklere uygun olmadığı iddia edilir. Japonların tarih tezlerinde 1895'e kadar kimselerin yaşamadığı toprak olarak tanımlanan adalar Japonya tarafından uluslararası bir hukuka dayandırılmaktadır.

1894'teki Çin-Japon savaşından zaferle çıkan Japonya, Çin ile Shimonoseki Antlaşması'nı yapmıştır. Shimonoseki Antlaşması'nın imzalanmasının ardından bu adalara ilişkin özellikle Japonya'nın savları arasında yer alan 5 Mart 1896 yılında İmparatorluk kararnamesi yayınlanmıştır. Bu kararnamede yer alan kararlarda ilk olarak; "Naha ve Shuri'nin iki bölgesini hariç tutarak, Okinawa Bölgesinin geri kalan kısmı aşağıdaki beş ilçeye bölünecektir:

- Shimajiri İlçesi Shimajiri'nin her magiri (geleneksel bölge birimi)
- Kume-Jima; Kerama Adaları grubu; Tonaki-jima;
- Aguni-jima; Iheya-jima Adaları grubu, Torishima ve Daito-jima. Nakagami İlçesi Nakagami'nin her magiri Kunigami İlçesi Kunigami'nin her magiri ve Ie-jima
- Miyako İlçesi Miyako Adaları grubu
- Yaeyama İlçesi Yaeyama Adaları grubu

Japonya hukuki olarak Senkaku adalarının kendilerine ait olduğunu aşağıdaki argümanlara dayandırmaktadır:

a. Japonya'nın Senkaku Adaları'nı topraklarına katması, 14 Aralık 1895 tarihli kabine kararına dayalı olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde Okinava yerel yönetiminin yaptığı çalışmalar sonucunda, adalarda herhangi bir Çin egemenliğinin olmadığı ortaya çıkmış ve bu nedenle adalar Japonya topraklarının sınırları içindedir. Japonya'ya göre anlaşmanın yapıldığı zamana kadar söz konusu adalarda kimse yaşamıyordu. Bundan dolayı Japonya'ya katılması yönünde bir engel yoktur.

b. Senkaku Adaları, bugüne kadar Nansei Adaları'nın bir parçası olarak kabul edilmiş ve hiçbir zaman Tayvan topraklarına ya da 1895 yılında Japonya'nın Çin'deki Qing hanedanlığından aldığı Pescadores Adaları'nın kapsamına dahil edilmemiştir. Yani adalar, 1895 Çin-Japon Savaşı'ndan sonra imzalanan Shimonoseki Antlaşması'ndan bağımsız olarak Japonya tarafından alınmıştır.

c. Adalar, Nansei Adaları'nın bir parçası kabul edilerek, 1951 yılındaki San Francisco Barış Antlaşması'nın 3. maddesi uyarınca 20 yıl boyunca ABD denetiminde kalmış ve 1971 yılındaki Okinawa'nın geri verilmesi anlaşmasıyla birlikte yeniden Japonya'nın denetimine geçmiştir.

Japonya, Çin ve Tayvan'ın itirazlarını ise şu temeller üzerinden çürütmektedir;

- Petrol kaynaklarının ortaya çıkmasına kadar, Çin ve Tayvan bu adalarda herhangi bir hak iddia etmemiştir,
- Pekin ve Taipei yönetimi 1951 San Francisco Barış Antlaşması ile adaların ABD'nin kontrolüne bırakılmasına itiraz etmemiştir,
- Çin'in bugüne kadar yayınladığı resmi haritalarda, bu adalara Diaoyu değil, Senkaku ismi verilmiş ve bölge hiçbir zaman Çin topraklarına dahil olarak gösterilmemiştir. Bu haritalar arasında 1933 tarihli Yeni Atlas, 1958 tarihli Dünya Atlası ve 1969 yılında *Washington Post* gazetesinde yayınlanan Çin haritası da vardır.

• Tüm bu sebeplerle Senkaku adaları, Japonya'nın Okinawa yerel yönetimine bağlı ve Japonya topraklarına dahil bir bölgedir. Japonya açısından bu konuda herhangi bir tartışma söz konusu değildir.

Japonya, bu iddialarını oldukça güçlü hukuki bir temele de oturtmakta ve bu konuda Amerika Birleşik Devletleri'nden de yoğun bir destek almaktadır.

Çin'in iddialarına gelince Ming Hanedanlığı döneminde (1368-1644) Japonya'nın Miyako adalarının güneybatısında yer alan Yaeyama adlarından Ryukyu krallığına kadar uzanan adalar, Ming ve Qing Hanedanlarının etki alanında idi. İkili ilişkilerin sürdüğü dönem boyunca tahtın varisi olan Ryukyu prensi, Ming imparatoruna karşı sadakatini bildirerek onun rızasını almak durumunda kalmıştır. 1532'de Ming İmparatoru Chen-kan ile birlikte 10 elçiyi Ryukyu Krallığına göndermişti. Ryukyu krallığına ait olan Fujian arşivlerinin yangında yok olması Chen-kan'ın verilerinin mevcut ve en eski kaynak olarak literatürde yer almıştır. Chen-kan yolculuğu sırasında tuttuğu günlük hatırasına şunları yazıyordu: "Pingjia Dağı'ndan sonra Diaoyu Adası, Huangwei Adası ve Chiwei Adasından geçtik, normalde üç günde gideceğimiz mesafeyi bir günde aldık. Ryukyu Krallığına ait olan Kume Hill adası ise on birinci günün ardından ortaya çıktı." (Lohmayer, 2008). Çinliler ve onları destekleyenlere göre Chen-kan hatıralarında Senkaku adaların "Diaoyu" ismini taşımasıdır. Bir diğer nokta ise Chen-kan bölgeden Foochow'dan ayrılırken (Bugünkü adı Fuzhou), Diaoyu adalarının, Ryukyu Krallığına ait olmadığını dair bilgiler aktarmasıdır. Çinliler doğruluğu tartışılan bu belgelere dayanarak Senkaku adalarının Çin aslında Çin toprakları olduğunu ortaya koymaktadır. Oysa Çinliler bütün Japon'daki yer isimlerine Çince isimler takmıştır. Örneğin Çin Doğu Türkistan'ı son kez işgal ettikten sonra iş 1884'te yeni toprak veya yeni hudut anlamında "Xinjiang" olarak adlandırdığı ve tıpkı Japonya örneğinde olduğu gibi eski yıllıklarında Türkistan'ın eski yerlerine Çince isimler verdiği için bugünkü Çin yönetimi bunu gerekçe göstererek Doğu Türkistan'ı "Ezelden beri Çin toprağı" dediği gibi. Çinlilerin ortaya attığı bir diğer tarihi belge ise 1561 yılında Ryukyu Kralının ölmesi ile yeni göreve atanan elçi Kuo Ju-lin'nin kayıtlarıdır. Yani Çin Senkaku adalarının Ming ve Qing (Mançur) hanedanlıkları tarafından (1368-1911) Japon korsanlara karşı öncü korunma mevzisi olarak kullanıldığını, bulunan harita ve seyahatnamelerde bu bölgenin hep Çin'e bağlı olarak kaydedildiğini iddia ediyor.

Çin'in konuya bakışı; milliyetçi bir yaklaşım olan Çinlilerin, Japonya'nın 1930-1945 yılları arasında kendi ülkelerinde yapılan katliamlara dayalı olarak tarihsel düşmanlık nedeniyle adalara "Milli dava" ve "Toprak Bütünlüğü" bilinci ile bakmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin son yıllarda ekonomik, siyasi ve askeri olarak önemli bir dünya gücüne dönüşmesi, bu noktada adımlarını daha iddialı atmasını sağlamaktadır.

Japonya ile Çin Arasında Adalar Çatışması

2008'de iki ülke adalar sorunu için imzaladıkları antlaşmayla Senkaku/Diaoyu çevresinde yer alan doğalgaz yataklarının çıkarımı ve kullanımı için ortak karara varmış olsalar da bu konuda sorunun çözümüne yönelik olumlu bir gelişme olmamıştır. 7 Eylül 2010'da ihtilafli adalar yakınlarında bir Çin balıkçı gemisi, 40 dakika arayla iki Japon sahil koruma gemisiyle çarpışmış, akabinde Çinli mürettebat ve kaptan Japonya tarafından gözaltına alınmıştı. Mürettebat serbest bırakılmakla birlikte gemi kaptanının mahkemeye çıkarılarak tutuklanması Çin'de büyük tepkiye yol açmıştı. Çin Dışişleri Bakanlığı "*Kaptanın derhal ve koşulsuz olarak serbest bırakılmasını istiyoruz. Japonya yanlış yolda yürümekte ısrar ederse, Çin sert karşı önlemler alacak ve Japonya bunun sonuçlarına katlanmak zorunda kalacaktır*" açıklamasında bulunmuştu. Yaşanan olaylar sonucu Çin Japonya'ya karşı sert söylemlerde bulunarak ülkesinde bulunan Japon firmalar için ekonomik yaptırımlar uygulamaya başlayınca başlangıçta kaptanın tutukluluk süresini uzatan Japonya diplomatik baskı, ticari yaptırım ve Japonya karşıtı gösteriler neticesinde kaptanı 24 Eylül'de serbest bıraktığını açıklamıştır (Spitzer, 2012). ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton 2010 yılında Çin-Japonya arasında yaşanan balıkçı teknesi krizinde adalarının Karşılıklı İşbirliği ve Güvenlik Antlaşması kapsamında olduğunu silahlı saldırı durumunda ABD'nin Japon topraklarını koruyacağını beyan etmişti (Örmenci, 2015).

Japonya Başbakanı Yoshihiko Noda'nın hükümetinin adayı satın almak için pazarlıklar yürüttüğünü açıklamasının ardından yeni bir tartışma başlamıştır ki ilk defa, Tokyo Valisi Şintaro İşihara Nisan ayında benzer bir girişimde bulunmuş ve adanın satın alınması için bağış hesabı açılmıştı. Yine Tokyo Valiliği, Senkaku Adası için ABD'nin önde gelen gazetelerinden Wall Street Journal gazetesine reklam vermişti. Çin ile karşı karşıya kalan Japonya'ya destek verilmemesi halinde Amerika'nın Pasifik Okyanusu'nu tamamen kaybedebileceği uyarısının yer aldığı reklamda Senkaku'nun Japonya toprağı olduğu tekrar vurgulanmıştır. Japon hükümetinin adayı satın alacağını açıklaması üzerine Çin Dışişleri Bakanlığı, Tokyo yönetimine adalar sorununa ilişkin tek

tarafı eylem ve tavırlardan uzak durması çağrısında bulunarak, “Çin’in kutsal toprakları satılık değildir” karşılığını vermiştir.

İki ülke arasındaki adalar meselesi ve Doğu Asya yaşanan diğer sorunlar (Honkong, Tayvan, Kuzey Kore’nin nükleer programı gibi) tarafların güvenlik tedbirlerini artırmaya da yol açtır. Çin kendi lehinde gelişen uluslararası şartların sağladığı imkanlarla hızla yükselen ekonomik gücünü askeri alanda da arttırmak için kolları sıvadı. Çin 2011’de donanmasına kattığı ve Eylül 2012’de denize indirdiği uçak gemisiyle de dünya kamuoyunda geniş yankı uyandırmıştı (Topuz, 2013).

Buna karşılık Japonya ise 11 yıldır ilk kez savunma bütçesini artırdı. 9 Temmuz 2013’te yayınlanan, savunma politika ve stratejilerinin ele alındığı raporda da savunmaya daha çok önem verileceği ve ‘Yumuşak Güç’ Japonya imajından sıyrılacakları ifade ediliyor. Çin’e olan ekonomik bağıllığından dolayı sert çıkışlardan kaçınan Tayvan da Çin’in artan ekonomisine bağlı artan askeri gücünü bölge için bir tehdit olarak algılıyor. Mart 2013 ‘te yayınladığı Dört Yıllık Savunma Gözden Geçirme Raporu’nda artan bu askeri gücün Tayvan’ı ve bölgedeki diğer ülkeleri savunma harcamalarını ve askeri güçlerini artırmaya, Amerika’nın bölgedeki askeri varlığına olumlu yaklaşıma ittiğini belirtiyor.

Senkaku Adaları’nın bu denli büyük bir gerginliğe neden olmasının en önemli sebebi bu adaların geleceğine ilişkin verilecek kararın Çin’in Doğu ve Güney Çin Denizi’ndeki hak iddialarını noktasında bir emsal teşkil edecek olmasıdır. Bunun yanı sıra, Çin, Senkaku Adaları’na yerleşecek Japonya’nın bölgeyi kendisine karşı bir askeri güvenlik bölgesi haline getirmesinden endişe duymaktadır. Nitekim Çin, ABD’nin, Japonya ve Güney Kore eliyle doğudan, Filipinler, Malezya ve Endonezya eliyle de Güney Çin Denizinde kendisini kuşatmaya çalıştığının farkındadır. ABD’nin son dönemde Vietnam, Myanmar ve Kamboçya gibi Hindi-Çini ülkeleri ile yakınlaşması ve Hindistan ile olan yaptığı stratejik işbirliği anlaşması da Çin’i tedirgin etmektedir. Japonya’nın Senkaku Adaları’na sahip çıkması sadece kağıt üzerinde kendisine bağlı bulunan Tayvan’ın ardından, ABD’nin, Japonya ile stratejik ortaklıkla Doğu Çin Denizi’nde ikinci bir askeri üsse sahip olmasını beraberinde getirecektir. 2013’te ilan edilen Bir Kuşak Bir Yol Projesi ile ABD’nin dünyadaki üstünlüğüne son vermek isteyen ve Xi Jinping’in popülizm ve milliyetçiliğe yaslanan dış politika söylemine eklenen Çin’in, bu denli önemli gördüğü Senkaku Adaları’nın Japonya’nın egemenliği altında kalmasının sürdürülmesini istemediği bunun için elindeki tüm imkanları kullanmada kararlı olduğu anlaşılmaktadır.

Senkaku adaları konusunda iki ülke söylemlerinin giderek sertleşmesi krizin yakın gelecekte çatışmaya dönüşüp dönüşmeyeceğine ilişkin soruları da beraberinde getirmektedir. Japon sürekli Senkaku adalarına ilişkin pozisyonlarının değişmediğini, egemenliklerini korumak için gerekirse güç kullanabileceklerini ifade ederken, önceliklerinin diploması olduğunu vurguluyor. Kyoto Sangyo Üniversitesi bünyesindeki Dünya Siyaseti Enstitüsü’nün (Institute for World Affairs) Başkanı Kazuhiko Togo, “İşler arzu etmediğimiz bir boyuta geldi ve zaman daralıyor. Kendimizi askeri olarak hazırlamamız gerekli, ancak Tokyo Pekin arasındaki uçurumları kapatacak her türlü diplomatik çabayı göstermeliyiz. Bu mesele gerçekten de savaş nedeni olma yolunda ilerliyor.” açıklamasıyla durumun ciddiyetini gözler önüne sermişti.

Japonya ile Çin’in adalar sorununu çözmek için sıcak bir çatışmaya girmesini engelleyen bazı sebeplerde vardır. Bunun başında iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerdir. Çin, Japonya’nın en büyük ticaret ortağı haline gelmiş, 2019’de iki ülke arasındaki ticaret hacmi 400 milyar dolara yaklaşmıştır. Çin Japonya’dan motorlu taşıt, bilgisayar, demir-çelik ürünleri ve elektronik eşya Japonya ise Çin’den akıllı telefon, tekstil ürünleri ve nadir elementler ithal etmektedir. İki ülke aralarındaki ticareti daha da artırmak amacıyla ticarete dolar yerine yen ile yuan kullanma kararı da alınmıştı. Dolayısıyla ekonomik karşılıklı bağımlılık iki ülkeyi sorunu diplomatik yöntemlerle çözme yoluna itmektedir. Tarafların çatışmadan kaçınmasına neden olan bir diğer faktör bölgesel çıkarlardır. İki ülke de bölgede barışçıl ve yapıcı güç unsurları olarak algılanmak istediğinden ve dış politikalarını bu yönde geliştirdiğinden bu imaja zarar verecek davranışlardan kaçınmaktadır. Çin “Barış içinde birlikte yaşama” stratejisini sürdürmek, Japonya ise eski “Japon emperyalizmi” söylemlerine maruz kalmamak için silahlı güç kullanımından mümkün olduğunca uzak durmaktadır.

Senkaku Adalarının Stratejik Önemi

Senkaku adaları politik, stratejik, ekonomik ve coğrafi açıdan önemli bir noktada bulunmaktadır. Adaların sağladığı geniş karasuları ve hava sahasıyla stratejik, yer altında bulunan zengin petrol ve doğalgaz yataklarıyla ekonomik öneme sahiptir. Deniz nakliyesi için de kilit bir nokta olan adalar taraflar açısından Doğu Çin Deniz’deki kontrolü sağlamak için vazgeçilmez bir yerdir (Topuz,2013;1). Adaların bu denli önemli olmasının

başka bir nedeni ise birbirine siyasal rakip olan iki ülkenin aynı bölgede bulunmaları ve doğal olarak sorunun tarafları olmasıdır. Zengin petrol ve doğalgaz yataklarına sahip olan bölgenin Basra Körfezi ile yarışacak kadar zenginliğinin olduğu ABD'nin araştırmalarıyla ortaya çıkmıştır. Nitekim ABD Japonya ile yapılan 1960 İşbirliği ve Güvenlik Antlaşmasıyla sistematik olarak adaları müttefiki Japonya'ya bırakmış bu yolla Uzakdoğu Asya'da sorunlara müdahil olabilecek bir manevra alanını kendisine yaratmış, egemenliğini sağlayabileceği bir ortamı 1960 antlaşmasıyla ortaya koymuştur. ABD bölgede Çin-Japonya arasında sorunun başlangıç noktası olarak ortaya çıkan bir aktördür. ABD'nin son zamanlarda ekonomik güç haline dönüşen ve küresel güç olma yolunda ilerleyen Çin ile olan rekabetinden dolayı Japonya'ya verdiği desteğin temelini oluşturmaktadır.

Çin'in ekonomik ve askeri alandaki büyümesi, artık Asya-Pasifik bölgesinde ciddi bir rekabetin başladığını göstermiştir. Bu durum, ABD dış siyasetini yakından ilgilendirmekte ve diğer bölge ülkelerinde de tedirginlik yaratmaktadır. Çin'in insan gücü bakımından dünyanın en büyük ordusuna ve nükleer silahlara sahip olması, BM Güvenlik Konseyi'nde daimî üye olarak bulunması gücünü artıran önemli faktörlerdir. Çin, ekonomik kalkınmadaki çizgisini sürdürdükçe, küresel iddialarla, ABD'nin Amerikan Barışına (Pax-Americana) karşı yeni bir cephe açıp, küresel liderlik stratejilerini geliştireceği kesin gibi görünüyor. Ancak ABD Deniz Kuvvetlerinin bölgedeki varlığı, Çin'in komşu ülkelere olan üstünlüğü sonucunda ulusal hedeflerini gerçekleştirmek için askeri gücünü kullanma girişimlerini caydıran en önemli unsurdur. Bölgesel kriz veya savaş durumunda, ABD'nin üstün kuvvetleri ile Çin arasında olası bir çarpışma durumunda, Çin'in ulusal çıkarlarını korumak için tüm yollarla ABD güçlerinin müdahalesini engellemede elinden geleni yapacağı aşikârdır.

Yüzölçümü olarak da oldukça küçük olan adacık ve kayalıklardan olmasına rağmen coğrafi konumu, stratejik önemi, petrol rezervleri, maden yatakları ve doğalgaz kaynakları nedeniyle Senkaku adaları gitgide Çin, Japonya ve ABD'nin gündemin birinci sırasına oturmaktadır.

Sonuç

Tokyo yönetiminin takımadaları “Kamulaştırdığını” açıklamasının ardından Çinli ve Japon yetkililerin yaptığı karşılıklı sert açıklamalar, uluslararası kamuoyunda büyük yankı uyandırdı. Pekin yönetimi, 2013'te Doğu Çin Denizi'nin üçte ikisini içine alan bölge üzerinde Hava Savunma ve Tanımlama Bölgesi (ADIZ) ilan ederken Japonya da bölgede, Mart 2016'da radar gözlem istasyonu kurdu.

Çin ve Japonya, Doğu Çin Denizi'nde düzenledikleri askeri tatbikatlarda sık sık karşı karşıya geliyor. Çin Halk Kurtuluş Ordusuna ait deniz ve hava unsurlarının Batı Pasifik'te tatbikata gidişi sırasında Japon savaş uçakları, Çin jetlerine kilitlenmişti. Çin hava unsurlarını yakından izleyen Japonya, Çin'in söz konusu olayı çarpıttığını iddia ederek Pekin yönetimini protesto etti. Japonya Çin ile arasında egemenlik tartışmalarına konu olan Doğu Çin Denizi adalarını koruyan sahil güvenlik gücünün kapasitesini arttırmıştır.

Japonya ile Çin arasındaki Senkaku adacıklar sorununun büyümesinde önemli bir etken de hali hazırda dünya lideri konumunda olan ve bu konumunu 21. yüzyılda da korumakta kararlı olan Amerika Birleşik Devletleri'nin Çin'in yükselişiyle ilgili endişeleridir. Dünyanın dengesinin Asya'ya doğru kayacağını ifade edildiği 21.yüzyılda elbette Amerika Birleşik Devletleri işini şansa bırakmak istememekte ve dış politikasında önemli bir kırılma yaşamak pahasına ağırlığını Asya Pasifik bölgesine kaydırmaya çalışmaktadır. Amerikalılarca “Asia Pivot” adı verilen bu politikanın amacının Çin Cumhurbaşkanı Xi Jin-ping'in Çin rüyasını gerçekleştirmek için 2013'te ilan ettiği asrın projesi olarak ilan edilen “Bir Kuşak Bir Yol” projesini durdurarak Amerika'nın dünyadaki hegemonyasını sürdürmek olduğu anlaşılmaktadır. Bir başka ifade ile Amerika Birleşik Devletleri İkinci Dünya Savaşı sonrasında George Kennan'ın Sovyetler Birliği'ne karşı geliştirdiği politikalarının bir benzerini Çin üzerinde gerçekleştirmek için Japonya ile Çin arasındaki Senkaku adacıklar sorununu Çin aleyhine sürdürmede kararlı gibi görünüyor.

Kaynaklar

ALAGÖZ Akçadağ Çiğdem, (2012), “Doğu Çin Denizi'nde Gerginlik: Senkaku/Diaoyu Adaları Sorunu”, *Bilgesam*, Erişim Tarihi: 25.06.2020.

Erişim Adresi:

<http://www.bilgesam.org/incele/130/-dogu-cin-denizi%E2%80%99nde-gerginlik--senkaku-diaoyu-adalari-sorunu/#.Wrx-mohubIV>

FARLEY, Maggie, (1996), “Hong Kong Eylemcisi Protesto Sırasında Boğuldu” *Los Angeles Times*, E.T: 21.06.2020. E.A: http://articles.latimes.com/1996-09-27/news/mn-48165_1_hong-kong

LOHMAYER Martin, (2008), *The Diaoyu/Senkaku Islands Dispute: Questions of Sovereignty and Suggestions for Resolving the Dispute*, (Yüksek Lisans Tezi), University of Canterbury/ New Zealand.

MANYIN, Mark E. (2013), “Senkaku (Diaoyu/Diaoyutai) Islands Dispute: U.S. Treaty Obligations. E.T. 24.06.2020, E.A: <https://www.fas.org/sfp/crs/row/R42761.pdf>.

MITCHELL, Jon, (2012), “Okinawa'yı revizyondan 40 yıl sonra ne bekliyor?”, *Japonya Times*, E.T: 27.05.2020. E.A: <https://www.japantimes.co.jp/life/2012/05/13/general/what-awaits-okinawa-40-years-after-reversion/#.Wrp1V4hubIU>

ÖRMENCİ, Ozan (2013), “Asya’da Rekabet Artıyor”, *Uluslararası Politika Akademisi*, E.T: 04.06.2020 E.A: <http://politikaakademisi.org/asyada-rekabet-artiyor/>.

SPITZER, Kirk, (2012), “Çin-Japonya Adalarındaki Uyuşma Saatleri” *Time Us*, E.T:27.03.2018. E.A: <http://nation.time.com/2012/05/24/clock-ticks-on-china-japan-islands-dispute/>

TOPUZ, İmran, (2013), Çin İle Japonya Arasındaki Diaoyu/Senkaku Adaları Krizi, *TUİÇ Akademi*, E.T:25.03.2018. E.A: <http://www.tuicakademi.org/cinle-japonya-arasindaki-diaoyusenkaku-adalari-krizi/>

TÜYSÜZOĞLU, Göktürk, (2012), “Senkaku (Diaoyu) Krizi ve Çin-Japonya İlişkileri”, *Uluslararası Politika Akademisi*, E.T:25.03.2018. E.A: <http://politikaakademisi.org/2012/09/22/senkaku-diaoyu-krizi-ve-cin-japonya-iliskileri/>

Yuki Tatsumi (2013), “Senkaku Islands/East China Sea Disputes – A Japanese Perspective”, CNA Maritime Asia Project Workshop Three: Japan’s Territorial Disputes, E.T: 23.06.2020. E.A: http://www.stimson.org/images/uploads/research-pdfs/Yuki-CNA_paper_8-2013.pdf.

<https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/cin-ve-japonyanın-tarihi-adalar-cikmazi/568470>

<https://www.dunya.com/dunya/cin-ve-japonya-arasindaki-adalar-krizi-buyuyor-haberi-235893>

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cin-ve-japonya-arasinda-senkaku-krizi-20627728>

<http://www.tuicakademi.org/cinle-japonya-arasindaki-diaoyusenkaku-adalari-krizi/>

CHINA-PAKISTAN ECONOMIC CORRIDOR AND TECHNICIANS OF OPINION IN PAKISTANI TWITTERSPHERE: A THEMATIC CONTENT ANALYSIS *

Çin-Pakistan Ekonomi Koridoru ve Pakistan Twitter Uzamında Kanaat Teknisyenleri: Tematik İçerik Analizi

Ali ZAIN*
Gökçe ÖZSU**
Prof. Dr. Mutlu BİNARK***
Assist. Prof. Dr. Abdulaziz Dino GIDRETA****

Abstract

The China-Pakistan Economic Corridor (CPEC) is the most crucial trade route in contemporary South Asia which connects Pakistan's Gwadar port located in Balochistan province and China's Kashgar, shortening the Middle Eastern oil route for China. It happens to be a core project of China's Belt and Road Initiative (BRI) which embodies Chinese alternative globalization and encompasses commercial and cultural routes and infrastructure in the participating countries. Although the BRI mainly involves the state institutions of the participating nations, the historic nature of cultural, political and economic relationships of these countries with China affect the political engagement and shape the public discussion about the BRI and its regional projects including the CPEC. Just like each participating country, Pakistan also attaches discrete significance to BRI and puts extraordinary emphasis to secure its respective regional and economic interests, while China has also boosted its public and cultural diplomacy to make ground for its successful execution. This study has undertaken a thematic analysis of the contents produced by 'opinion technicians' on Twitter from Pakistan during and immediately after China's Second Belt Road Forum (2019) as Pierre Bourdieu asserts that officials, opinion leaders, and leading institutions qualify to become the opinion technicians and shape dominant public opinion by the application of framing and priming in the light of local politics and agendas. The study found that the technicians of opinion are effectively adopting the multi-thematic discourse, and portray the CPEC as landmark project which has already started economic and industrial transformation in Pakistan and also holds potential benefits such as poverty alleviation, foreign investments and extended access to Chinese markets to exemplify the win-win cooperation in near future.

Keywords: BRI, CPEC, Belt and Road Forum, Alternative Globalization, Win-Win Cooperation, Pakistan, Twitter

Öz

Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru (ÇPEK), Pakistan'ın Belucistan eyaletindeki Gwadar limanı ve Çin'in Kaşgar bölgesini birbirine bağlayarak, Çin'in Ortadoğu'daki petrol ticareti güzergahını kısaltan, günümüzdeki Güney Asya'da yer alan bir ticaret yoludur. ÇPEK, Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'nin (KYG) temel projesi olarak Çin'in alternatif küreselleşme vizyonunun yanı sıra katılımcı ülkelerin ticari ve kültürel ilişkileri ile altyapı yatırımlarını kapsamaktadır. Her ne kadar KYG en temelinde katılımcı ülkelerin devlet kurumlarını içeren bir proje olsa da bu ülkelerin Çin'le olan kültürel, siyasi ve ekonomik ilişkilerinin tarihsel niteliği, bu ülkelerin KYG'ye siyasi angajmanlarını etkilemekte, ÇPEK gibi bölgesel projelere yönelik kamusal tartışmaları şekillendirmektedir. Bir taraftan Çin, bu projenin başarılı bir şekilde uygulanması için kamu ve kültürel diplomasi faaliyetlerini yoğunlaştırırken, tıpkı her katılımcı ülke gibi Pakistan da bölgesel ve ekonomik çıkarlarını güvence altına almak adına KYG'ye özel bir önem atfetmektedir. Bu çalışmada, Çin'de 2019'da gerçekleşen İkinci Kuşak ve

* DOI: 10.34189/asyam.4.1.002

This paper is a part of ongoing research project entitled "Türkiye, Pakistan ve Etiyopya'da Twitter Ortamında 2. Kuşak ve Yol Forumu (2019): Kanaat Teknisyenlerinin Sosyal Ağ ve Söylem Analizi [China's BRI in Transnational Perspective: Comparative Discourse Analysis of 'Opinion Technicians' in Ethiopia, Pakistan and Turkey]", Hacettepe University, BAP, Project number: 18426.

* PhD Student in Mass Communications Studies at University of South Carolina, Columbia, South Carolina, USA. <https://orcid.org/0000-0001-9500-6349>, azain@email.sc.edu

** PhD Candidate in Communication Sciences at Hacettepe University, Ankara, Turkey, <https://orcid.org/0000-0002-8732-1397>, gozsu@hacettepe.edu.tr (the corresponding author)

*** Chairperson in Department of Radio, Television and Cinema at Hacettepe University, Ankara, Turkey. <https://orcid.org/0000-0002-7458-5203>, binark@hacettepe.edu.tr

**** Faculty Member, School of Journalism and Communication, Addis Ababa University, Addis Ababa, Ethiopia

Yol Forumu'nun hemen öncesinde ve sonrasında Pakistan'da Twitter'da içerik üreten 'kanaat teknisyenlerinin' içeriklerine tematik analiz uygulanmıştır. Pierre Bourdieu; resmi yetkililerin, kanaat önderlerinin ve çeşitli kamusal kurum yetkililerinin, kamuoyundaki hakim söylemi yerel siyasi gündem ışığında çerçeveleme ve öne çıkarma gibi yöntemleri uygulamalarıyla kanaat teknisyeni niteliği kazandıklarını öne sürmektedir. Bu çalışmanın temel bulgusu, kanaat teknisyenlerinin çoklu temaya sahip bir söylem üreterek ÇPEK'i, Pakistan'daki ekonomik ve endüstriyel dönüşümü başlatan bir dönüm noktası olarak tasvir ederek; yoksullukla mücadele, dış yatırımlar ve yakın gelecekte kazan-kazan iş birliğinin bir örneği olacak Çin pazarlarına erişim gibi potansiyel çıkarlar çerçevesinde kabul ettiği.

Anahtar Kelimeler: Alternatif Küreselleşme ÇPEK, Kuşak ve Yol Forumu, Kuşak ve Yol Girişimi, Kazan-kazan iş birliği, Pakistan, Twitter

1. Introduction

Belt and Road Initiative (hereafter BRI) is a landmark and symbolic project that China gives the highest significance in the global politics. BRI has two main constituents, the first is named as “Silk Road Economic Belt” (丝绸之路经济带 – Sīchóu zhī lù jīngjì dài) and the second is “the Maritime

Silk Road for the 21st century” (二十一世纪海上丝绸之路- Èrshíyī shìjì hǎishàng sīchóu zhī lù). It is asserted that BRI is alternative globalization project that each participant would be able to contribute the project as independent country. In this respect, Chinese official discourse launched BRI as respective to independence to each participant country. According to the Chinese official discourse, BRI is also an alternative globalization project with Chinese characteristics, as a discursive reference that signifies socialism with Chinese characteristics which was the major turn in Chinese contemporary politics occurred in the early 1980s. This is also “incrementally [...] a long-term outlook, and it is a concept that demonstrates the convergence between different foreign policy initiatives and China's domestic development” and literally signifies Chinese proposal in global politics (Vangeli, 2019, p. 61).

As the current Chinese leader Xi Jinping has come into power in 2013, China initiated a kind of proactive foreign policy firstly towards the neighboring countries, which generated a spillover in foreign policy to the Asian countries, which later called ‘Asian dream’ (Miller, 2017). According to Xing Li (2015), Xi produced a number of discursive vocabularies such as common community, community of responsibilities that incorporates China dream into Asia dream. Accordingly, BRI is a kind of combination that puts together both China's internal political and economic achievements marked in the 13th 5-Year National Plan and proactive foreign policy which is an extension of Chinese capital accumulation in overseas (Li, 2019). This strategic combination has been considered as “*logical nexus between the accumulation and consolidation of China's internal achievement (hegemony) and its inevitable outward expansion*” (Li, 2019b, p. 31-32).

On the other hand, China's concerns on security of trading routes are of the main motivations of BRI. According to Li (2019), BRI has also two securitization hubs inherent in the Maritime Silk Road. The first is Gwadar Port, the endpoint of CPEC, located in the Indian Ocean shore in Belucistan province of Pakistan, the second is Djibouti located in the Horn of Africa. Geostrategically expected, Gwadar Port would generate a bypass of Malacca Strait. Accordingly, “*the China-Pakistan Economic Corridor will include the construction of highways, railways, and natural gas and oil pipelines at the geopolitical level*” (Duarte, 2019, p.156), which will in turn allow China to extend influence in Indian Ocean.

Even though, BRI has two main constituents mostly located in the Asian territories, China emphasizes BRI as open for the globe. Respectively, Beijing hosted two international biennial summits, also called the Belt and Road Forum (hereafter the Forum) in 2017 and 2019. In the first forum, Xi declared BRI as landmark project and portray it “*as a new champion for free trade and globalization at a time when the world economy has been constrained by economic/financial crises as well by the isolationist policies and inward orientations of the new US administration*” (Li, 2019, p. 9). In the second forum, China played a responder role against vast criticism from the Western liberal countries, and portrayed BRI as more responsible to economic and political sustainability.

BRI has a number of constituent local projects, one of which is called China and Pakistan Economic Corridor (hereafter CPEC). This study mainly focuses on the approach within Pakistan's political engagement towards China's BRI. Thus, the next section is employed as a brief evaluation of Pakistan's

political pendulum navigating within strategic challenges and opportunities approach in participating BRI. In this study, this approach is employed as the Pakistan's hegemonic public approach in defining BRI. As a major participant country of BRI, the public discourse in Pakistan can be considered as highly significant in focusing on participant approach rather than founder official discourse. It is believed that this approach might ignite and broaden theoretical discussion by framing participant approach, which also might diverge the third parties' voice rather than two-camp-rigid criticisms addressed by China and the Western countries.

2. Pakistan-China Relationship and BRI: Challenges and Opportunities

Globally known as “*Iron Brothers*” or “*All-weather Friends*” (Schwemlein, 2019), China and Pakistan have a history of dynamic and strong bilateral relationship since establishment of their diplomatic ties in 1951. From the very early years of establishment of its relationship with China, Pakistan maintained a policy of friendship and non-confrontation with the neighboring state. Islamabad avoided involvement in the Korean War, didn't criticize Chinese decision to annex Tibet and ceded around 5,180 square kilometres of disputed Kashmir region under its control to China under a border treaty in 1963 (Chaudhuri, 2017). As a result, during the 1965 India-Pakistan war, China extended diplomatic and military support to Pakistan (Paul, 2003). During the 1970s, Sino-Pak relationship witnessed a major surge when it facilitated the direct negotiations between the United States and China (Chaudhuri 2017). Afterwards, during the 1980s Pakistan became a center of training for the Islamist fighters for the Soviet-Afghanistan war and it also influenced the separatist factions of China-based East Turkmenistan Islamic Movement (Steele and Kuo, 2007), however, through Pakistan's influence on Islamists fighting in Afghanistan China ensured that the Uighur separatists remain out of its Xinjiang region (Bernstein, 1981; Hassan, 2016). During the same year, Pakistan's military cooperation with China also started expanding and in 1990s when the Pak-US relationship relatively deteriorated, Beijing emerged as a leading arm supplier and strategic partner of Islamabad (Paul, 2003b; Curtis, 2009; Dwivedi, 2013; Roy, 2016). Due to this strengthening relationship, Pakistan started seeing China as a reliable regional partner and the latter underscored this bilateral relationship as an effective way to counter Indian influence in the South Asian region (Garver, 2004), and with the beginning of 21st century Sin-Pak relationship took a major shift as trade partnership. This trade relationship was furthered by the Pakistani governments under President Pervez Musharraf and Syed Yusuf Raza Gilani (Starr, 2007), and it touched new heights when the agreement of eight mega projects worth 18 billion US dollars were signed in May 2013. Eventually in 2014 and 2015, Chinese President Xi Jinping announced the China-Pakistan Economic Corridor – also known as CPEC – as a part of Chinese flagship project One Belt and One Road Initiative (BRI) which would provide financial support and investment in Pakistan through a 15-year package (Schwemlein, 2019). The CPEC agreement carried projects worth 46 billion US dollars originally, however, over the last years the pledged investment has risen to 62 billion US dollars (Rafiq, 2018). The CPEC has been seen as the most important project under the BRI as well as the largest ever foreign investment made in Pakistan which reflects new opportunities of progress in the Sino-Pak relationship along with several challenges.

As a part of the BRI, the China-Pakistan Economic Corridor (CPEC) includes a range of projects such as infrastructure development, construction of roads, energy production plants and establishment of free economic zones in addition to the primary fact that it will connect China to Arabian Sea through Pakistan's Gwadar port (Shah, 2015). Already, China and Pakistan are connected via the Karakorum Highway (KKH) which runs through Pakistan's mountainous region and provides easy transportation of goods from China's Kashghar to the Pakistani capital city Islamabad. Once, fully implemented, the CPEC would establish a similar network of roads and railways to facilitate trade-related transportation throughout Pakistan (Ali, 2015). The scholars suggest that the CPEC will not only help Pakistan and China to strengthen their trade and military relationship but also provide them better chances of extended regional cooperation and become part of an alternative energy route to the Central Asian countries such as Turkmenistan, Azerbaijan, Kazakhstan and Uzbekistan (Barber, 2014; Small, 2015; Irshad, 2015).

According to the official documents and available literature, the CPEC will be fully implemented by 2030 in four phases. The first phase was mainly focused on energy production and construction of road links among the provinces of Pakistan, and has been completed till 2017 (Hali, 2016). The second which is due by the end 2020 to be completed is related to Pak-China cross border optical fiber,

implementation of some more energy production projects and construction of training institutes and export-processing zones to facilitate trade through the CPEC (Hali, 2016). The third phase of the CPEC will be implemented by 2025 through upgradation of railway network of Pakistan, and the fourth phase aims to connect Pakistan's Havelian city to Kashgar city of China with a cost of 12 billion US dollar till 2030 to ensure that Chinese and East Asian trade goods can smoothly reach the Pakistani seaports in Gwadar and Karachi (Hali, 2016). Under the CPEC, Pakistan and China have prioritized the energy production sector and an amount of 33 billion US dollars has been allocated to solar, thermal, wind and hydro power plants to produce over 16,000 megawatt electricity to combat the energy deficiency of Pakistan in general as well as provide the required sources of power for success of the CPEC (Mannan, 2014). Most of these plants have been completed and are fulfilling the electricity demand of Pakistan (Irfan et al., 2019). Similarly, more than 8 billion US dollars has been allocated to the construction and upgradation of transport infrastructure i.e. roads and railways, while the development and expansion of Gwadar port to transform Gwadar into an international business city (Menhas et al., 2019). Finally, the establishment of special economic zones along routes of the CPEC will facilitate Chinese as well as Pakistani trade with the European and African countries through establishment and relocation of Chinese industries which will be able to benefit from simple regulations for companies, special financial concessions and a growth aligned to economic policies (Khan and Khan, 2019). At the 80th meeting of Joint Coordination Committee of the CPEC, both Pakistan and China agreed to establish nine SEZs across Pakistan i.e. Rashakai Economic Zone, Dhabeji Economic Zone, Bostan Industrial Zone, Allama Iqbal Industrial City, Islamabad Model Zone, Pakistan Steel Mills Industrial Park, Mirpur Special Economic Zone, Mohmand Marble City and Maqpoondaas Special Economic Zone (Khan, 2017; Khan and Khan, 2019).

As the implementation of the China-Pakistan Economic Corridor (CPEC) is progressing, the debate on the potential opportunities and the possible challenges are also being shaped by the state institutions, media organizations, political parties and thinktanks in Pakistan. This debate covers a huge spectrum of discussion; however, a large proportion is limited to some just specific topics in the form of both the challenges and the opportunities.

In terms of opportunities-centered debate, the importance of this huge Chinese investment overshadows almost all other themes. When the CPEC agreement was signed by China and Pakistan, the latter was already facing history's worst electricity shortfall crisis and as a result a huge portion of the Chinese investment was directly allocated to the power production sector. Along with establishment of power production, the CPEC route also happens to be an alternative energy import-export route as it also includes construction of pipelines for transportation of Liquefied Natural Gas (LNG) at a cost of 2.5 billion US dollars. The proposed installation of gas and oil pipeline between Iran and Pakistan is expected to further complement this development and the CPEC provides China, Iran and Pakistan to transform themselves into major energy producers and exporters as a result (Malik, 2015; Shah, 2015). These energy-related component of the CPEC will serve as major boost for the GDP growth of Pakistan by fulfilling the local industrial demands and also create chances of potential export energy to other countries (Walsh, 2013; Barber, 2014; Kugelman, 2015). Likewise, the construction and upgradation of transportation infrastructure under the CPEC will not serve for smooth export of Chinese goods but also serve for the growth of local industries along with opportunities to attract more industrial installations especially after establishment of Special Economic Zones along the CPEC routes (Sial, 2014; Alam, 2015). The planned industrialization of Pakistan and China's Xinjiang region through establishment of nine Special Economic Zones in the first phase which will be extended to 27 later on is aimed to utilize the full potential of the CPEC by expanding trade of Chinese and Pakistani goods and also create new job opportunities for the locals. These economic zones will be declared as tax free by the Pakistani government for first ten years and according to the Pakistani Ministry of Planning, Development and Reforms a turnover worth over 1 trillion rupees is expected in addition to the creation of 2 million new jobs (Haris, 2015; Rakisits, 2015; Aqeel, 2016; Shafique, 2017). China has already successfully established some 750 Special Economic Zones (SEZs) which are making impressive contribution to China's national GDP growth through 22% imports, 60% exports and 46% FDI (Farole, 2010). The scholarly literature suggests that the implementation of the CPEC projects under the BRI dream will also contribute to the socio-economic growth of Pakistan and attract new investments through infrastructure development, energy generation, establishment of SEZs and creation of new job

opportunities for the Pakistani youth which makes over 60 percent of the total population (Khan and Khan, 2019; Mazher et al., 2015; Ali et al., 2017).

At a secondary level, the influx of potential investments and new chances of growth will also boost the local businesses in the presence of infrastructure connecting the rural areas to the major cities and the Special Economic Zones (SEZs), leading to poverty alleviation and social prosperity in the under-developed regions of Pakistan. The establishment training institutes and skills development centers are purely aimed to achieve such goals (Menhas et al., 2019). The government of Pakistan has also introduced several institutional reforms to uplift industrial sector and improve domestic economic growth during the last few years. And in such a conducive environment, the umbrella of the BRI and the CPEC is expected to serve as a catalyst for the Pakistani society through provision of multidimensional solutions leading to sustainable social development, improvement of living standards and reduction of development gaps among different parts of the country (Menhas et al., 2019; Ishaque et al., 2018).

Another important dimension of the China-Pakistan Economic Corridor (CPEC) is its potential to display the highest level of military and strategic partnership between China and Pakistan. Beijing has taken control of Pakistan's Gwadar port on lease for forty years and now that a lot of other infrastructure has also been developed under the CPEC, China aims to protect its interests through "Active Defense" as outlined in recent military strategic policy papers (Shah, 2015b). The CPEC has opened new ways of military and strategic partnership between Pakistan and China as the two countries look forward to expand their abilities to secure these projects and their interests through efficient open sea combats. The presence of a strong navy to protect Pakistani ports and seas will also be crucial for China and Pakistan as the CPEC ports and routes as an alternative trade through Indian Ocean and Gulf of Basra. China manages its 80 percent of imports and exports through maritime trade routes and completion of the CPEC projects will serve China as a replacement to the traditional use of Malacca Strait to reach Indian Ocean. Through Gwadar port, the travel distance will be shortened by around 6,000 miles as compared to the route of Malacca Strait (Ramachandran, 2016). This important strategic dimension is also demonstrated by the fact that China and Pakistan have installed their own optical-fiber for internet connectivity and other communications to avoid use of other maritime cable communications which have involvement of Indian companies; a regional challenger to the both countries (Shahid, 2017; Nasim, 2019). All these discussions seem to be more meaningful and objective-oriented when China's maritime expansion is seen in the context of Africa and Europe.

Despite the wide acknowledgement of the opportunities and potential benefits offered by the CPEC, the mega project is also surrounded by several challenges and political controversies. The top most challenge for the CPEC and the BRI to be successful is the security situation of the Pakistani regions where most of these projects are located. The existing threat of Tehreek-e-Taliban Pakistan (TTP) and eminent threat of Baloch separatists is alarming for the security of the CPEC projects and the people working on these initiatives. For this, the Government of Pakistan has raised a dedicated Special Security Division (SSD) in Pakistan Army consisting of 12,000 troops to ensure the security of this flagship project (Hali, 2016). In addition to the security concerns, India's strongest opposition to the CPEC also serves a challenge and a potential threat. New Delhi has formally objected to the CPEC as it passes through the disputed Kashmir region of Pakistan, and also India is posing a competition to the Gwadar port through development of Iran's Chabahar port in the Gulf of Oman which is just a few miles away from Gwadar (Hali, 2016; Menhas et al., 2019). The third major challenge faced by the CPEC and the BRI is the western narrative of "Chinese Debt Trap" which refers to China's move to offer investments and loans to the developing nations for the construction of necessary infrastructure and upon their inability to return the loans Beijing would take over their national assets as a compensation (Ameyaw-Brobbe, 2018). Despite a huge discussion in media on this subject, the Chinese officials outrightly deny presence of any such policy (Cao, 2018).

Domestically also, the China-Pakistan Economic Corridor (CPEC) faces several challenges posed by the small and nationalist political parties which allege that smaller provinces of Pakistan i.e. Balochistan and Khyber Pakhtunkhwa did not receive their due share under the CPEC projects. The CPEC has been dubbed as a Punjab-dominated project (Malik, 2015). The major criticism is related to choice of routes under the CPEC i.e. Eastern, Central and Western routes, particularly the Western route.

It is alleged by some political parties that the Western route would not be as developed as the other routes and that there have been some hidden changes to the Western route which could result in unfair distribution of opportunities among the provinces (Malik, 2015; Menhas et al., 2019). The Government of Pakistan has tried to resolve this controversy through special briefings and All Parties Conference (APC) on the CPEC. The government announced that the Western route which passes through Hazara region of Khyber Pakhtunkhwa and Quetta of Balochistan will be completed during the first phase to put an end to this controversy (Malik, 2015; Menhas et al., 2019). However, the controversy is still at times highlighted by some local political parties despite apparent redressal by the government.

Summarily, the China Pakistan Economic Corridor (CPEC) happens to be an important part of the One Belt and One Road Initiative (BRI) of China. It is based on the historically strong strategic and trade relationship of Pakistan and China, and it offers a range of opportunities in the form of economic growth, direct foreign investment, infrastructure development, improvement of living standards, poverty alleviation, new job opportunities and enhancement of bilateral military and strategic partnership. Meanwhile, the project also faces several challenges at local as well as regional and global level and during the next decade the world might be able to witness the ambitious role of the CPEC as regional game changer.

3. Methodology and Data Collecting Procedure

This study directly relies on the opinions shared by the technicians of opinion on the micro-blogging website Twitter as it has been recognized to have transformative effect on the spread of information and news to form public discourse acceptance (McCay-Peet and Quan-Hasse, 2017). As Pierre Bourdieu (as cited in Droit and Ferenczi, 2008) noted that public figures such as TV commentators, academicians, business-people and political figures have become fast thinkers that consider themselves wise to address solving contemporary political problems in a society. They qualify to become opinion technicians who generate certain ideas among the public by reflecting a dominant opinion and ensuring its public acceptance as well. The technicians of opinion construct a field of opinion by benefitting from the techniques of priming and framing to express a dominant point of view in a society. Thus, this study relies on the assumption that these technicians of opinion are the representatives of dominant public discourse about the BRI. For this research, the Twitter users which qualify to be the technicians of opinion as per outlined by Pierre Bourdieu above have been selected and filtered on basis of the Twitter contents under the hashtags and keywords related to the Belt and Road Initiative (BRI) i.e. #BRI2019, #CPEC, China Pakistan Economic Corridor, #BRI, Belt & Road Initiative and #BRIForum during and immediately after the Second Belt and Road Forum held in Beijing from April 25, 2019 to April 27, 2019. The selected accounts have been placed in categories such as journalists, media outlets, think tanks, business or international relations experts, state institutions, diplomats, politicians, political parties and trade outlets for further analysis in the light of thematic content analysis. Thematic content analysis has been applied by adapting content analysis as theorized by Krippendorff (1989) who defined it as “a research technique for making replicable and valid inferences from data to their context” (1989, p. 403). Even though, the content analysis is a methodology that aims to describe communication content within positivist paradigm, this study considers content analysis as a methodological approach applicable to identify frequently repetitive themes of a given set of content data. This study identified twenty-three sub-themes branched within six main themes.

In order to collect the data from the previously identified Twitter accounts of the opinion technicians, the Python programming language has been used first to extract the tweets through, Tweepy API (Twitter Application Program Interface). This API extracts data using the parameters such as consumer_key, consumer_secret, access_token and access_token_secret and provides contents such as Usernames, account names, tweet IDs, number of retweets and likes, URLs and multimedia contents shared in the tweet and location. For further analysis, only contents available in specified language criteria are taken into consideration i.e. Urdu and English. The time intervals of the content to be included in the analysis have also been limited between the dates of April 24, 2019 and April 28, 2019 i.e. starting from one day before the forum to the day after the Second Belt and Road Forum. The qualitative analysis has been carried through qualitative analysis software Nvivo after additional cleansing undertaken in Microsoft Excel.

4. Analysis and Interpretation

Following the analysis of the discursive text collected from the selected Twitter accounts, six main themes were found to be describing the nature of discourse developed by the opinion technicians in Pakistan. These themes have been categorized as Chinese Dream of Mutual Cooperation, Socio-Economic Development, Opportunities of Investment and Growth, CPEC as more than a mere economic corridor, Nature of projects and Facilitating Initiatives for a detailed discussion here. Furthermore, all of the themes carried several more sub-themes which explicitly revealed the presence of discourse and rhetoric practices adopted by the opinion technicians. However, prior to this discussion, here is a list of the Twitter accounts which have been identified as leading opinion technicians on the subject of the Belt and Road Initiative (BRI) and China-Pakistan Economic Corridor (CPEC) based on their Twitter activities during the Second Belt and Road Forum held in April 2019. Each of the opinion technician has been placed in a specific category based on their public profile to assess the nature of their interest in the BRI and the CPEC, as well as understand the significance of their discourse practices. Of all these 45 opinion technicians, 415 discursive contents shared during the 2019 Belt and Road Forum in English and Urdu languages have been subjected to the analysis and thematic discussion. The texts shared in Urdu language originally were translated to English prior to the analysis.

Table 1: Opinion Technicians Selected for Analysis

No.	Opinion Technician	Username	Description	Category
1	Shah Mahmood Qureshi	@SMQureshiPTI	A politician from Pakistan Tehreek-e-Insaf party. Currently serving as foreign minister of Pakistan.	Politician
2	Liaquat Shahwani	@LiaquatShahwani	The spokesperson of the provincial government of Balochistan. Gwadar Port is located in Balochistan.	Politician
3	Jam Kamal Khan	@jam_kamal	The personal account of the Chief Minister of Balochistan province.	Politician
4	Sher Ali Arbab	@saarbab	Personal account of the chairman of parliamentary committee on CPEC/BRI.	Politician
5	Mushahid Hussain	@Mushahid	Member of the Senate of Pakistan. Leading politician engaged in CPEC-related debate.	Politician
6	Bushra Gohar	@BushraGohar	Leading left-wing politician, strong critic of some projects under CPEC.	Politician
7	Ahsan Iqbal	@betterpakistan	Member of the parliament. Former minister of planning and development.	Politician

8	Mian Iftikhar Husain	@MianIftikharHus	Left-wing politician from Awami National Party which is considered to be a nationalist party.	Politician
9	Sana Ullah BALOCH, MPA	@Senator_Baloch	Former senator and current member of the provincial assembly of Balochistan.	Politician
10	Imran Khan	@ImranKhanPTI	The personal account of current Prime Minister of Pakistan.	Politician
11	SenatorSherryRehman	@sherryrehman	Leading politician of Pakistan People's Party, an opposition party.	Politician
12	Ch Fawad Hussain	@fawadchaudhry	Current minister of Information and Technology, former minister of information and broadcasting.	Politician
13	Afrasiab Khattak	@a_siab	Leading left-wing nationalist politician from Khyber Pakhtunkhwa province of Pakistan.	Politician
14	Saleem Mandviwalla	@SaleemMandvi	Deputy chairman of the Senate of Pakistan. Also known as a leading businessman of Pakistan in the private sector.	Politician
15	Senator Kahuda Babar Baloch	@KahudaBabar	A leading politician from Balochistan province.	Politician
16	Zahoor Buledi	@Zahoor__Buledi	Former spokesperson of Balochistan government. Leading Baloch politician.	Politician
17	Shehbaz Sharif	@CMShehbaz	Current leader of the opposition in the National Assembly of Pakistan. Former chief minister Punjab province. President of Pakistan Muslim League party.	Politician
18	Asad Umar	@Asad_Umar	Current minister of planning and development, former minister of finance.	Politician
19	PTI	@PTIofficial	The official account of Pakistan People's Party, a leading opposition party.	Political Party: Pakistan Tehreek-e-Insaf

China-Pakistan Economic Corridor and Technicians of Opinion in Pakistani Twittersphere: A Thematic Content Analysis

20	PPP	@MediaCellPPP	The official account of Pakistan People's Party, a leading opposition party.	Political Party: Secretariat of Chairman Pakistan Peoples Party
21	Chinese Emb Pakistan	@CathayPak	The official account of Chinese Embassy in Pakistan.	Diplomat
22	Lijian Zhao 赵立坚	@zlj517	The personal account of Chinese diplomat who has served in Pakistan from 2016-19.	Diplomat
23	Amb Naghmana Hashmi	@AmbNaghmanaHash	Pakistani ambassador to China.	Diplomat
24	Parliamentary Committee on CPEC	@CpecParliament	The official account of Pakistan's parliamentary committee on China-Pakistan Economic Corridor.	State Institution
25	CPEC_gov_pk	@CPEC_gov_pk	The official account managed by the government of Pakistan for addressing issues regarding CPEC/BRI.	State Institution
26	M/o Planning Development & Reform	@PlanComPakistan	The official account of Pakistan's Ministry for Planning and Development. It also addresses issues related to CPEC projects.	State Institution
27	BRI, CPEC & China Bulletin	@ipd_newsletter	The official newsletter by the Thinktank named Institute of Peace and Diplomatic Studies, addressing BRI, CPEC and Pakistan-China ties.	State Institution
28	Board of Investment, Pakistan	@investinpak	The official account of Pakistan's Board of Investment which addresses issues regarding foreign and local investments.	State Institution
29	Information Ministry	@MoIB_Official	The official account of Pakistan's Ministry of Information and Broadcasting.	State Institution
30	Dr Mohammad Faisal	@ForeignOfficePk	The official account of the foreign office of Pakistan.	State Institution
31	Prime Minister's Office, Pakistan	@PakPMO	The official account of the Prime Minister's office.	State Institution

32	MoCommerce Pakistan	@MoCommercePk	The official account of the Ministry of Commerce.	State Institution
33	DG ISPR	@OfficialDGISPR	The official account of the Inter-Services Public Relations, a department which represents armed forces of Pakistan.	State Institution
34	Govt of Pakistan	@pid_gov	The official account the government of Pakistan.	State Institution
35	Adnan Aamir	@iAdnanAamir	Pakistani journalist and researcher mainly dealing with CPEC and other development projects of Pakistan and China.	Journalist
36	Zoon Ahmed Khan 明竺	@Zoon_AhmedKhan	Pakistani journalist based in China.	Journalist
37	Sabena Siddiqi	@sabena_siddiqi	Pakistani journalist based in Middle East, covering China related issues.	Journalist
38	Eva Zheng 郑怡斌 عائشة	@evazhengll	Chinese journalist addressing Pakistan related issues in media.	Journalist
39	cyril almeida	@cyalm	Leading Pakistani journalist known for criticizing CPEC and secrecy related to these projects.	Journalist
40	Husain Haqqani	@husainhaqqani	Pakistan former ambassador to the United States and currently America-based researcher and academic.	IR or Business Expert
41	Abdul Basit	@abasitpak1	Former Pakistani diplomat, currently working as a researcher and TV personality.	IR or Business Expert
42	DingZhaoJie 丁肇洁	@CPEC_CSCEC	Chinese construction expert engaged in CPEC related projects in Pakistan.	IR or Business Expert
43	Asif Ghafoor	@peaceforchange	The personal account of spokesperson of the armed forces of Pakistan.	IR or Business Expert

44	Jan Achakzai	@Jan_Achakzai	Former politician turned researcher and TV anchor.	IR or Business Expert
45	Pak-China Institute	@pcipakchina	The official account of Pakistan-China Institute thinktank based in Islamabad.	Thinktank
Total number of tweets subjected to thematic analysis				415

The summary of the frequency analysis of the discursive texts subjected to analysis also reveals nature and extent of the dominant rhetoric practices and techniques adopted by the opinion technicians. The most frequently used hashtags included #cpec, #beltandroadforum, #bri, #brf2019 and #beltandroad while @imrankhanpti, @investinpak, @zlj517, @cathaypak and @cpec_gov_pk were found to be the most mentioned usernames, and top keywords used by the opinion technicians were Investment, Cooperation, Development, Poverty-alleviation and Industrial-uplift. For the development of thematic discussion, each of the six total themes have also been identified as positive or negative in terms of being supportive or critical of the BRI or the CPEC based on the sentiment analysis of rhetorical characteristics of keywords used by the opinion technicians. Table 2 presents the summary of the sentiment analysis and top rhetorical keywords used for each theme.

No.	Theme	Sentiment	Rhetorical Keywords
1	Chinese Dream of Mutual Cooperation	Positive	industrial cooperation, agricultural cooperation, intergovernmental cooperation, practical cooperation, win-win cooperation, anti-corruption cooperation.
2	Socio-Economic Development	Positive	poverty alleviation, socio-economic uplift, industrial development, incredible poverty reduction, poverty alleviation fund, infrastructure development, social sector development, high-quality development
3	Opportunities of Investment and Growth	Positive	market opportunities, large-scale investment, liberal investment regime, equal opportunity, duty-free access demand, Chinese market, private sector investment, 90 percent market access, long-term investment interest, two-way investment
4	CPEC as more than a mere economic corridor	Positive	eastern corridor, bri tourism corridor, economic corridor, central corridor, corridor entrepreneurs forum, tourism corridor
5	Nature of Projects	Positive	motorway project, short term projects, flagship project, eco-friendly projects, pilot project, transport infrastructure projects, mega projects, national project

6	Facilitating Initiatives	Positive	thematic forums, diplomatic initiative, pak-china business forum, language connectivity initiative, corridor entrepreneurs forum
---	--------------------------	----------	--

Table 2: Summary of Sentiment Analysis and Top Rhetorical Keywords

Following the qualitative analysis of the selected discursive texts based on rhetorical keywords and contextual interpretation, it was found that the discourse practices adopted by the opinion technicians can be placed in following six themes:

4.1. Chinese Dream of Mutual Cooperation

Apparently inspired by the rhetorical notion of the “American Dream” which comprised of global peace and cooperation, the Chinese Dream embodies similar features of global cooperation and growth in a way to replace the preceding global icon (Li, 2015). However, the “Chinese Dream” also brings along certain features of Chinese socialism along with it (Li, 2015) in the form of political, economic, philosophical, historical and social qualities associated with the Belt and Road Initiative (Wang, 2014). The literature also portrays the “Chinese Dream” as an idea of alternative globalization based on win-win cooperation (Ishaque, et al., 2018) and this conception has too earned a state-level recognition by China. Chinese Minister of Foreign Affairs Wang Yi categorically stated that “China believes it is essential to advance peace, development and win-win cooperation, foster a new form of international relations and build a community with a shared future for mankind” (Wang, 2017) while speaking at the 2017 “Symposium on International Developments and China Diplomacy”.

The analyzed discursive text also confirmed presence of win-win cooperation keyword as well as the literal manifestation by the opinion technicians: “Chinese President Xi Jinping announced a package of proposals to advance high-quality development of the Belt and Road Initiative (BRI) at a key forum widely considered a milestone in promoting win-win cooperation #BeltandRoad” and “#BRI is based on the principles of equality and mutual benefit, focuses on connectivity and practical cooperation” respectively. The technicians of opinion found to have embarked on rationalization of the “Chinese Dream” at a well-focused contextual level through the analyzed discursive contents.

1. The contents also included the extended explanation of the win-win cooperation in the context of Pak-China relations and added the key essentials: “#XiJinping: China looks forward to working with all parties to improve the concept of cooperation, and focus on building #BRI with high quality on basis of extensive consultation and rule of law, joint efforts, shared benefits, equal opportunities for all #BeltandRoad #BRF2019”, “Minister Khusro Bakhtyar highlighted that through Belt and Road forum participating states should promote intergovernmental cooperation, build intergovernmental mechanisms based on shared interests, trust and consensus. #CPEC #BRI #Pakistan #China” and “#CPEC is a fusion of multiple developments in the global, regional, bilateral and domestic context.”

2. The opinion technicians also highlighted the sectors i.e. agriculture, industry and trade which happen to be the main focus of this mutual cooperation between Pakistan and China under the Belt and Road Initiative: “Beijing, 25 April 2109: Federal Minister for PD&R Mukhdum Khusro Bakhtyar has said that China-Pakistan Economic Corridor is now entering into the second phase with the focus on industrial Cooperation, trade, agriculture, and socio-economic development. #BeltandRoadForum #CPEC”.

3. The contents also pitched a narrative that win-win cooperation based on the “Chinese Dream” is not solely being determined by China but Pakistan also has an equal say in this: “PM @ImranKhanPTI's 5 suggestions 1) mitigating the adverse effects of climate change; 2) Establishing a BRI tourism corridor; 3) Establishing an office for anti-corruption cooperation; 4) Creating a poverty alleviation fund; 5) Trade liberalization & private sector investment #BRI”. It also shows that Pakistan is not only satisfied with the existing level of mutual cooperation under the BRI but also seeks an expansion in the extent of the Chinese alternative globalization.

It appears that the technicians of opinion which mainly come from media outlets, state institutions, diplomats, and business and investment sectors completely identify themselves in alignment to the “Chinese Dream of Mutual Cooperation” and attach great importance to the need of fulfillment of Chinese ambitions in terms of Pak-China ties, asserting that the BRI and the CPEC are projects aimed at two-way collaboration between Pakistan and China which guarantees equal benefit of the both countries.

4.2. Socio-Economic Development

The scholars have assessed that the China-Pakistan Economic Corridor which initially put extraordinary emphasis on construction of power plants to eradicate electricity shortfall of Pakistan has now entered into the second phase where establishment of infrastructures looks for boosting local business, establishing the Special Economic Zones, creating new jobs for locals, alleviating poverty and introducing social prosperity in the remote areas of the country (Khan, 2017; Khan and Khan, 2019, Menhas, et al., 2019; Ali, et al., 2017; Mazher, et al., 2015). The presence of top rhetorical keywords which include mentions of socio-economic development, poverty alleviation, socio-economic uplift, incredible poverty reduction, poverty alleviation fund, infrastructure development and social sector development points to the notion the opinion technicians attach great importance to this aspect of the BRI. “In his keynote address at the second Belt and Road Forum in Beijing, Prime Minister @ImranKhanPTI said the next phase of #CPEC would focus on socioeconomic uplift, poverty alleviation, agricultural cooperation and industrial development” and “RT @investinpak: “Pakistan is lucky to have China as a partner. China has changed society by promoting continuous development, PM”” mirror the similar nature of discourse. The analysis of the selected discursive texts further showed the following assertions to be shaping the discourse under this key theme:

- Development in under-developed and remote areas: “Minister PD&R said that there has been steady progress in infrastructure development adding that the groundbreaking of Gwadar airport heralds a new beginning in the development of the coastal city” – refers to the notion that the CPEC is bringing extensive development to Pakistan’s remote regions and the most under-developed Balochistan province. Gwadar port and Gwadar city both have been showcased by Pakistan and China as the heart of the China-Pakistan Economic Corridor.
- Short-term socio-economic projects: “Minister PD&R appreciated the role of CIDCA and National Development & Reform Commission of China in approval of various projects under Joint Working Group on socio-economic development and expressed optimism that short term projects can be completed in a year. #CPEC” and “Through the #BeltAndRoadForum, the second phase of #CPEC will begin which includes private sector involvement in Special Economic Zones, and social sector development for which China has given a grant of \$1 billion.” Senator Mushahid Hussain @zlj517 @Mushahid” – refers to declaration that second phase of the CPEC is full of short-term projects focused on socio-economic uplift of Pakistani society and that these projects will be implemented within one year. The second also carries a mention about the grant provided by China for this specific sector.
- Poverty alleviation: “China’s incredible poverty reduction: 800 million people lifted out of extreme poverty. Poverty rate reduced from 97% in 1978 to 2% in 2018 (Xi Jinping wants to make it 0% by 2020) That’s improving human rights #BRI #BRF2019 @pid_gov @Pakistan_MOFA @PlanComPakistan @zlj517” – refers to China’s exemplary potential of poverty alleviation within itself and outside countries. Such rhetoric asserts that China has already done the same job for itself and it has potential to do the same for Pakistan as well. Another tweet which says “Pakistan is lucky to have China as a partner. China has changed society by promoting continuous development, PM” puts this self-evident reference in a complete context.

4.3. Opportunities of Investment and Growth

The implementation of the China-Pakistan Economic Corridor is expected to open the new doors of economic growth and opportunities to attract additional investments to the local markets. Especially, the establishment of dozens of the Special Economic Zones along the CPEC routes which would be declared tax free for the first ten years (Sial, 2014; Rakisits, 2015; Aqeel, 2016). In addition to creating

around two million new jobs, a revenue of worth 1 trillion rupees is also expected through implementation of the CPEC projects (Haris, 2015; Shafique, 2017). The Twitter contents shared by the opinion technicians also endorsed the same discourse that the CPEC will be serving as landmark opportunity for Pakistan to attract additional Chinese private investments as well as other global endeavors through these tax free economic zones of the country. Furthermore, the new opportunities for Pakistan to export its goods to China and the possibilities to get open access to Chinese markets were also underscored in the analyzed discursive texts. The frequent use of rhetorical keywords such as “90 percent market investment”, “liberal investment regime”, “duty free access demand” and “private sector investment” was observed under this theme. The technicians of opinion took note of the following to construct a very optimistic discourse around the CPEC projects:

- Two-way investment – it refers to the overall stature of the BRI that is allowing the participating countries to receive Chinese investment as well as an opportunity to explore the possibilities of making investments in the Chinese markets which are already flourishing and hardly welcomed any foreign investors in the past: “Massive investment spurs BRI countries’ growth! Two-way investment between China and economies related to the Belt and Road Initiative (BRI) exceeded \$130 billion between 2013 and 2018, injecting new growth momentum. #BRI #CPEC”. “Along the length of #CPEC, SEZs are set to come up, offering opportunities of investment for Pakistanis, Chinese” also points to a similar potential of the CPEC as being a significant part of the BRI.

- Access to Chinese market – it refers to the new Free Trade Agreement (FTA) between Pakistan and China which was signed during the Second Belt and Road Forum, and Pakistani products were promised to be given access to 90 percent of Chinese markets and this development has been dubbed as a success of the CPEC which is already providing new opportunities of growth to the Pakistani businesses: “GOOD NEWS FOR PAKISTAN! Pakistan to access 90pc of Chinese market Beijing has agreed to provide 90 percent market access to Pakistani commodities under the revised Free Trade Agreement (FTA). #DontDelayInvestToday #TimeToInvestInPakistan”.

- Private Chinese investment – it refers to the Chinese government’s facilitation for Pakistan to approach China’s private investment groups and convince them to make investments in Pakistani markets particularly the Special Economic Zones established under the CPEC which provide major tax benefits for the next many years: “313 items: China accepts duty-free access demand Chairman BOI @SharifHaroon said 22 Chinese companies have either incorporated or are incorporating in Pakistan & relocation of Chinese industry to SEZs also on the cards #TimeToInvestInPakistan” and “PM Imran Khan also invited the international investors to make use of Pakistan's liberal investment regime & participate in the country's economy especially in the sectors of infrastructure, railways, dams, Information Technology and Manufacturing. #BRF2019”. The contents also underlined the significance of Pakistan leadership’s meetings with leading Chinese investment groups: “Chinese private investment is rapidly scaling up in Pakistan which will lead to technology transfer & increased export competitiveness, said Chairman BOI @SharifHaroon while assisting PM @ImranKhanPTI during key meetings with investors in China. #CPECtransformingPakistan”, “Prime Minister @ImranKhanPTI met Founder & Chief Executive of world leading Chinese Company @Huawei Mr. Ren Zhengfei. Chairman BoI @SharifHaroon was also present on the occasion. Mr. Zhengfei assured him on expansion plans and heavy investment in Pakistan #TimeToInvestInPakistan” and “Prime Minister @ImranKhanPTI met leadership of @Huawei, Rainbow Agritech Group, Challenge Apparel, Li & Fin Corporation and Foton cars in #Beijing, China. The leading Chinese firms pledge large-scale investment in Pakistan. #BeltandRoadInitiative @OBORCHINA @CPEC_Official”.

- Increase in Pakistani exports to China – it refers to the testimonial contents produced to portray a more trustworthy picture of improving Pakistani economy as a result of the CPEC projects which claim to have also resulted in increased Pakistani exports to China: “New FTA with China to increase exports by \$500m, says Dawood. BOI Chairman @SharifHaroon said it is not difficult to generate long-term investment interest in Pakistan. under FTA, market access is available while companies are also interested.”

4.4. CPEC as More Than a Mere Economic Corridor

As the scholarly discussion on the potential opportunities connected to the China-Pakistan Economic Corridor also noted the prospective of this mega project's transformation into something even more significant in near future, the opinion technicians also produced similar discursive contents which underscore the CPEC as something more than a mere economic corridor between Pakistan and China. However, the absence of CPEC's projection as an energy corridor as suggested by the literature, and instead the technicians of opinion touched other areas for a potential expansion of the mega project. The top rhetorical keywords found under this theme in the analyzed contents showed that the CPEC has been pitched as a possible tourism corridor. The overall debate in that respect included:

- Expansion of CPEC to new areas – it refers to the Pakistani efforts and potential of the CPEC projects for expansion in Pakistan's steel, agriculture, textile and tourism sectors. These sectors are apparently of economic nature, however in a different aspect which is not directly connected with the original agenda of the CPEC, as they are the previously flourishing sectors of Pakistan which faced sudden downfall during the last two decades. The technicians of opinion suggested that the CPEC's expansion could revive these areas in Pakistan: "Minister PD&R reiterated the need to create a chain reaction of economic expansion along the economic corridor. He said that the Chinese government may encourage the private enterprises to explore opportunities in Pakistan in steel, agriculture, textile, IT and tourism sectors."
- Significance of eastern route of CPEC – it refers to the huge importance of the eastern route of the CPEC road-links which passes through Punjab region which is more economically stable and secure as compared to other parts of the country, and Pakistan can use the presence of this route to allure the Chinese companies to undertake a number of projects in this environment: "Minister for Planning thanked CEO China Roads and Bridges Corporation, Mr. Du Fei for his valuable support and also recommended that the certain projects in the eastern corridor may be taken up on BOT financing mode. #CPEC #China #Pakistan".
- BRI as tourism corridor – it refers to another dimension of BRI's potential to flourish tourism in the northern areas of Pakistan as well as in the adjacent Chinese areas which are home to natural beauty and high mountains: "PM @ImranKhanPTI suggested that members of the BRI should: "Establish a BRI tourism corridor for cultural and tourism exchanges..."
- BRI as digital corridor – this is the most significant reference to the upcoming potential of the BRI projects that can truly introduce digital transformation and skills development in countries like Pakistan due to their existing huge outreach: "PM @ImranKhanPTI suggested that members of the BRI should: "...Develop programmes for improving the skills of labor and create multi-lingual digital platforms #TimeToInvestInPak".
- Eco-friendly BRI projects – this reference presents the efforts of the opinion technicians that the BRI projects also ensure environment protection and this assertion needs a little between acknowledgment on the global scenario: ""A #BRI green prize should be introduced, and awarded each year to the Eco-friendly projects of the BRI."-Senator @Mushahid Hussain, Chairman #PCI. #BeltAndRoadForum #Beijing @zlj517 @CathayPak @GameChangerYR".

4.5. Nature of projects

Despite the fact that the CPEC was already 5 years into implementation when the Second Belt and Road Forum was taking place in China, the selected pool of the technicians of opinion were seem to be investing a considerable effort on explanation of the nature of the CPEC project and how it was crucial for the BRI flagship project. It showed a versatile lens of exposure of the CPEC such as:

- CPEC is the pilot project of the BRI – it refers to the assertion that the CPEC would become first success story of the BRI project which would establish alternative globalization of China in the whole world and that Pakistan's engagement in this flagship project puts the country at the very center of a major global development: "We in Pakistan are proud of the fact that #CPEC is the flagship and the

pilot project of the #BRI.”- Senator Mushahid Hussain, Chairman #PCI @zlj517 @GameChangerYR @CathayPak @Mushahid”.

- A project which transcends religions and regions – it refers to the efforts of the opinion technicians to portray the BRI and the CPEC a true global imagery: “President Xi said that the Ancient #SilkRoad also constituted the flow of knowledge and connected the lands of Buddhism, Christianity and Islam.”-Senator Mushahid Hussain @zlj517”.

- A national project which is above politics – this exhibits the discourse practice to negate that Pakistan’s nationalist political parties are opposing the CPEC projects and it rather shows that the China-Pakistan Economic Corridor focuses on overall national welfare of Pakistan with special importance to development in under-development areas: “Senator @Mushahid speaking before the second annual #BeltAndRoadForum in #Beijing. 1. “#CPEC is a national project which is above any party’s interest. The 1st phase has completed, with the revival of projects like Thar and Gwadar. 70,000 Pakistan people have now been employed.”

- A landmark road-link project – it points to the very initial discourse practice used for popularity of the CPEC projects by portraying it as an important trade route which could connect different regions of the country and revive the local infrastructure along with economic boost: “Amazing Daily Drone Video for #CPEC motorway project(M5 392km from Sukkur to Multan) Section-1 Interchange Work #CSCECnews. @zlj517 @CPEC15 @AbdulMaan @CPECJobs @evazhengll @CathayPak @beltandroad1 @CPEC_Official @ElaudierLaudier @CPEC_UPDATE @ChinaDaily @PDChina @bajisitanren”.

4.6. Facilitating Initiatives

The final theme developed on the basis of the analyzed discursive texts refers to the discourse practice to provide a better and significant picture of the CPEC and the BRI projects by showing how these projects are facilitating so many other initiatives which have potential to transform the world and pave way for cooperation and progress. In the context of the Second Belt and Road Forum, the opinion technicians relied on the following sub-themes:

- A forum connecting people of different languages – “A video showing #ConfuciusInstitute's language connectivity initiative along the #BeltAndRoad, being featured at the thematic forums of the second annual #BeltAndRoadForum in #Beijing. @zlj517 @CathayPak @Mushahid @GameChangerYR”.

- A project showcasing the Chinese public diplomacy through humanitarian projects in war-struck Afghanistan – “Stories from the #BeltAndRoad, being featured at the Thematic Forums of the second annual #BeltAndRoadForum. In this video, children suffering from congenital heart disease in #Afghanistan are being treated by the Chinese #RedCross. @zlj517 @CathayPak @CRCFChn”

- A forum bringing together world leaders at one table for world’s largest diplomatic initiative – “Biggest global gathering, over 5000 representatives from 100+ countries, including 37 Presidents & PMs, for 2nd Belt & Road Initiative (BRI) Forum, with BRI emerging today as the biggest developmental & diplomatic initiative in the 21st Century, with CPEC as its flagship project”.

- A forum bringing together the entrepreneurs of Pakistan, China and the world at one platform of global development – “RT @AbdulMaan: China Pakistan Economic Corridor Entrepreneurs forum held in Beijing”.

Discussion and Conclusion

The literature strongly suggests that the China-Pakistan Economic Corridor has effectively been recognized as the core project of the Belt and Road Initiative by Pakistan as well as China, and the successful implementation of the CPEC would have significant impact on the BRI projects in other regions as well. That is why the CPEC appears to have gained a political and strategic significance for

the technicians of opinion in Pakistan. The categorization of the opinion technicians showed that all types of political parties, state institutions, diplomats, business groups and journalists are actively participating in the process of opinion making related to the CPEC. However, contrary to the reviewed literature from the recent years, the analyzed tweets showed that while the opinion technicians almost covered all of the positive aspects of the CPEC and the BRI including the future prospects, they have outrightly ignored the challenges posed by the local and global elements. The complete absence of any sort of negative discourse practices suggests that the debate on previously acknowledged nationalist or regionalist challenges for the CPEC have successfully been neutralized by the stakeholders and discourse practices in terms of Pakistan-China relationship and the CPEC have now entered into a new period where the fruit of first implementation phase and more potential benefits in the form of economic growth and opportunities has now become subject of the central discussion. This situation also confirms that technicians of opinion from Pakistan are in complete alignment with the dominant discourse on the CPEC set by the Pakistani and Chinese state actors.

References

- ALAM, Omar, (2015). "Fighting Fire With Water: Evaluating a CPEC-Based Human Security Approach to Fostering Stability in Balochistan". *International Conference on CPEC. GC University, Lahore, December 09–10, 2015*, pp. 12-18.
- ALĪ, Ghulam, (2015). "China and Pakistan prepare to Establish Economic Corridor". 2015. May 2020. <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13178-china-and-pakistan-prepare-to-establish-economic-corridor.html>.
- ALĪ, L., MĪ, J., SHAH, M., SHAH, S. J., KHAN, S., BĪBĪ, K, (2017). "The Potential Socio-Economic Impact of China Pakistan Economic Corridor", *Asian Development Policy Review*, 5(4), pp. 191-198.
- AMEYAW-Brobbe, Thomas, (2018). "The Belt and Road Initiative: Debt Trap and its Implication on International Security". *Asian Journal of Multidisciplinary Studies*, 1(2), ISSN 2651-6705.
- AQEEL, Muhammad, (2016). *Impact of China Pakistan Economic Corridor*. Unpublished Bachelor's Thesis, Arcada University of Applied Sciences, Helsinki.
- BARBER, C.E., (2014). "The Pakistan-China Corridor." 2014. May 2020. <https://thediplomat.com/2014/02/thepakistan-china-corridor/>
- BERNSTEIN, Carl, (1981). "How CIA Provides Arms for Afghan Rebels". *Manchester Guardian Weekly* 9 August 1981(7).
- CAO, J. N., (2018). "Chinese 'debt traps' non-existent, says Foreign Ministry spokesperson". October 2018. May 2020. <https://japan-forward.com/belt-and-road-initiative-debts-reduce-pakistan-to-chinas-client-state/>.
- CHAUDHURI, Rudhura, (2017). "The Making of an 'All Weather Friendship' Pakistan, China and the History of a Border Agreement: 1949–1963". *The International History Review*, 2017, pp. 1-24.
- CURTIS, Lisa, (2009). *China's military and security relationship with Pakistan*. Testimony before the U.S.-China Economic and Security Review Commission on May 20, 2009. The Heritage Foundation, Washington, DC.
- DROIT, R. P. and Ferenczi, T., (2008). "The left hand and the right hand of the state", *Variante*, <http://www.variant.org.uk/32texts/bourdieu32.html>.
- DUARTE, Paulo, (2019). "China's Momentum: The One Belt One Road Triple's Securitisation". *Mapping China's 'One Belt One Road' Initiative*, edited by X. Li, Springer, Cham, pp. 143-165.
- DWIVEDI, Sangit Sarita, (2013). "Exploring Strategies and Implications of an Opportunistic Alliance: A Case Study of Pakistan and China." *Asian Journal of Political Science*, 21(3), pp. 306-327.
- FAROLE, Thomas, (2011). *Special Economic Zones: Performance, Policy and Practice—With a Focus on Sub-Saharan Africa*. World Bank, Washington, DC.
- GARVER, John, (2004). "China's Kashmir Policies.", *India Review*, 2004(3), pp. 1-24.

- HALI, S. M., (2016). "Regional and Global Scenarios of the China Pakistan Economic Corridor". *China-Pakistan Economic Corridor: A Game Changer*, edited by Khan, M. M., et al., The Institute of Strategic Studies, Islamabad, pp 34-61.
- HARIS, M., (2015). "Identifying investment sectors along Pak China economic corridor." *Memoir of International Academic Symposium on China-Pakistan Economic Corridor*, pp. 39–45.
- HASSAN, Syed Raza, (2016). "To protect Chinese investment, Pakistan military leaves little to chance". May 2020. <https://www.reuters.com/article/pakistan-china-security-gwadar/to-protect-chinese-investment-pakistan-military-leaves-little-to-chance-idUSKCN0VH06F>,
- IRFAN, M., ZHAO, Z. Y., AHMAD, M., MUKESHIMANA, M. C., (2019). "Solar Energy Development in Pakistan: Barriers and Policy Recommendations". *Sustainability*, 11(4), pp. 1-18.
- IRSHAD, M.S, (2015). "One belt and one road: Dose China-Pakistan Economic Corridor benefit for Pakistan's economy?". *Journal of Economic Sustainable Development*, 6(4), pp. 200–207.
- ISHAQUE, W., ULLAH, A., KHALID, I., (2018). "Chinese Dream and Prospect of Harmonious World Policy: Drawing Lessons for Pakistan". *Global Political Review*, 3(2), pp. 40-51.
- KHAN, Muhammad Ijlal, (2017). "Positive Impacts of CPEC on Pakistan's Economy". 15 February 2017. May 2020. <http://voiceofbalochistan.pk/opinionsand-articles/positive-impacts-cpec-pakistans-economy/>
- KHAN, M. Z. U., MINHAS, M. K., (2019). "China-Pakistan Economic Corridor: Opportunities and Challenges". *Strategic Studies* (39)2, pp. 67-82.
- KRIPPENDORFF, Klaus, (1980). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. Sage Publications, Beverly Hills.
- KUGELMAN, Michael, (2015). "Pakistan's Interminable Energy Crisis: Is There Any Way Out?". May 2020. https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/ASIA_150521_Pakistan%27s%20Interminable%20Energy%20Crisis%20rpt_0629.pdf
- LI, Xing, (2015). "Interpreting and Understanding "The Chinese Dream" in a Holistic Nexus". *Fudan Journal of the Humanities and Social Sciences*, 8, pp. 505–520.
- LI, Xing, (2019). "China's Pursuit of the "One Belt and One Road" Initiative: A New World Order with Chinese Characteristics?". *Mapping China's 'One Belt One Road' Initiative*, edited by Li, X., Palgrave Macmillan, Cham, pp. 1-27.
- LI, Xing, (2019b). "Understanding the Multiple Facets of China's "One Belt One Road" Initiative". *Mapping China's 'One Belt One Road' Initiative*, edited by Li, X., Palgrave Macmillan, Cham, pp. 29-56.
- MALİK, Ahmad Rashid, (2015). "Route Alignment Controversy." May 2020. <http://nation.com.pk/E-Paper/lahore/2015-2-20/page-6>.
- MANNAN, Abdul, (2014). "PM to Sign 27 Energy, Development related MOUs, Agreements during China Visit". May 2020. <https://tribune.com.pk/story/787063/pm-to-sign-27-energy-development-related-mous-agreements-during-china-visit/>
- MAZHER, S., et al., (2015). "CPEC: A Big Impetus for Growth and Investment". 2015. <https://www.scribd.com/document/353259091/Pakistan-Strategy-CPEC-a-Big-Impetus-for-Growth-and-Investment>,
- MCCAY-PEET, L. and QUAN-HAASE, A., (2016). "A Model of Social Media Engagement: User Profiles, Gratifications, and Experiences". *Why Engagement Matters*, edited by O'Brien, H. and Cairns P. Springer, Cham, pp. 199-217.
- MENHAS, R., MAHMOOD, S., TANCHANGYA, P., SAFDAR, M. N., HUSSAIN, S., (2019). "Sustainable Development under Belt and Road Initiative: A Case Study of China-Pakistan Economic Corridor's Socio-Economic Impact on Pakistan". *Sustainability*, 11(21), pp. 1-24.

- MILLER, Tom, (2017). *Chinas Asian Dream: Empire Building along the New Silk Road*. Zed Books, London.
- NASIM, Haider, (2019). "Pak-China Fibre Optic Link Activated for Commercial Use." 2 February 2019. May 2020. <https://tribune.com.pk/story/1901975/8-pak-china-fibre-optic-link-activatedcommercial-use>,
- PAUL, Thazla, (2003). "Chinese-Pakistani Nuclear/Missile Ties and the Balance of Power." *The Non-proliferation Review*, pp. 1-9.
- PAUL, Thazha, (2003b). "Chinese-Pakistani nuclear/missile ties and balance of power politics." *The Non-proliferation Review*, (10) 2, pp. 21-29.
- RAFIQ, Arif, (2018). "The China-Pakistan Economic Corridor: Three Years Later". 12 February 2018. May 2020. <https://reconnectingasia.csis.org/analysis/entries/cpec-at-three>.
- RAKISITS, Claude, (2015). "A Path to the sea: China's Pakistan Plan." *World Affairs*, 178(3), pp. 67-74.
- RAMACHANDRAN, Sudha, (2016). "CPEC takes a step forward as violence surges in Balochistan". May 2020. www.atimes.com,
- ROY, Meena Singh, (2016). "Where is the China-Pakistan Relationship Heading- Strategic Partnership or Conditional Engagement?". *Asia Policy*, 21 p. 160.
- SCHWEMLEIN, James, (2019). "Strategic Implications of the China-Pakistan Economic Corridor", *US Institute of Peace*, www.jstor.org/stable/resrep20244
- SHAFIQUE, S., (2017). "CPEC's role in the services sector: Prospects for Pakistani entrepreneurs and workers." CPEC: Macro and Micro Economic Dividends for Pakistan and the Region. Policy Research Institute, Islamabad.
- SHAH, Saima, (2015). "China's Xi Jinping Launches Investment Deal in Pakistan". 2015. May 2020. <https://www.wsj.com/articles/chinas-xi-jinping-set-to-launch-investment-deal-in-pakistan-1429533767>.
- SHAH, Zahir, (2015b). "China-Pakistan economic corridor and its importance". *The monthly diplomatic insight*, 9(2), p.10.
- SHAHID, Jamal, (2017). "Army Seeks Fibre Optic Cables along CPEC". 25 January 2017. May 2020. <<https://www.dawn.com/news/1310593>>.
- SIAL, Safdar, (2014). "The China-Pakistan economic corridor: An assessment of potential threats and constraints", *Conflict and Peace Studies*, 6(2), pp. 11–40.
- SMALL, Andrew, (2015). *The China Pakistan Axis: Asia's new geopolitics*. Random House, London.
- STARR, Frederick (2007). *New silk roads: transit and trade in greater central Asia*. Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program at SAIS Johns Hopkins University, Washington, DC.
- STEELE, L., KUO, R., (2007). "Terrorism in Xinjiang?" *Ethno Politics*, 6(1), p. 1-19.
- VANGELI, Anastas, (2019). "A Framework for the Study of the One Belt One Road Initiative as a Medium of Principle Diffusion". *Mapping China's 'One Belt One Road' Initiative*, edited by X. Li, Palgrave Macmillan, Cham, pp. 57-89.
- WALSH, Declan, (2013). "After Decades of Neglect, Pakistan Rusts in Its Tracks". 2020 May. <https://cn.nytimes.com/world/20130819/c19pakistantrain/en-us/>.
- WANG, Zheng, (2014). "The Chinese Dream: Concept and context". *Journal of Chinese Political Science*, 19(1), pp. 1-13.
- WANG, Yi, (2017). "Speech at the Opening of Symposium on International Developments and China's Diplomacy in 2017". May 2020. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjbxw/t1518130.shtml.

ÇİN TARZI ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN ANALİTİK ÇERÇEVESİ: YENİ-HARAÇÇILIK *

*An Analytical Framework for Chinese Way of International Relations:
Neo-Tributarism*

Mürsel BAYRAM*

Hüseyin EMİROĞLU**

Öz

Bu makalede, Çin'in tarihsel olarak nasıl bir uluslararası ilişkiler anlayışına sahip olduğu ve bu anlayışı hangi unsurlar üzerinden modern döneme aktarabileceği analiz edilmektedir. Mevcut Çin yönetimi, birçok kez Çin'in vizyonunu yansıtan, geçmişteki uygulamalarını ve tecrübesini bir araya getiren, büyük güç rolüne uygun yeni ve farklı bir diplomatik yaklaşım geliştirmekten söz etmiştir. Çin'e özgü diplomatik yaklaşımların en önemlisi, ülkenin imparatorluk dönemi diplomasisini yansıtan haraç sistemi'dir. Çin, halihazırda haraç sistemi ile modern diplomatik yaklaşımları entegre ettiğine dair ipuçları vermektedir. Diğer büyük güçlerin yükseliş ve çöküşlerinden ders çıkarma çabasındaki modern bir büyük güç gibi davranan Çin, aynı zamanda tarihsel tecrübelerinden esinlenen yeni-haraççı bir uluslararası ilişkiler sistematizinin temellerini atacak ve bu anlamda kendisini istisnaileştiren bir model geliştirmeye gayret etmektedir. İstisnacılık, ticarî diplomasi, kültürel nüfuz ve pozitif kimlik inşasına dayanan Çin'e özgü bir haraççı uluslararası ilişkiler anlayışının tam olarak yerleşmesi, Çin'in de ABD gibi küresel ölçekte bir güç olmasına bağlıdır. Böyle bir anlayış, doğal olarak ilk etapta Çin'in çevresinde uygulanabilir. Çin'in, başta Afrika'dakiler olmak üzere, dünyanın diğer bölgelerindeki zayıf devletler ile ilişkilerinde de bu yeni-haraççı anlayışın etkili olması mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Çin, Yeni-Haraççılık, Ortaklık, Ticarî Diplomasi, Tek Kuşak Tek Yol

* DOI: 10.34189/asyam.4.1.003

Bu çalışmada, *Çin-Afrika İlişkilerinde Güç ve Kimlik Faktörlerinin Rolü* (Kırıkkale Üniversitesi, 2018) başlıklı doktora tezinden yararlanılmıştır.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Doğu ve Afrika Araştırmaları Enstitüsü, Afrika Çalışmaları Ana Bilim Dalı, mursel.bayram@asbu.edu.tr

** Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, hemiroglu9@gmail.com

Abstract

In this paper, we aim to analyse China's historical mindset of international relations and its attempts to update that mindset through a variety of modern diplomatic notions. The incumbent Chinese administration have frequently referred to developing a new and different diplomatic approach that accords with China's great power role, reflects its vision and revitalises the country's past experiences and practices. The tributary system inherent in Chinese imperial diplomacy can be regarded as the most outstanding diplomatic approach peculiar to China. There are precursors of the fact that China recently tries to integrate the tributary system into modern diplomatic approaches. On the one hand, China behaves like a modern great power which learns from the rise and fall of other great powers; on the other hand, it attempts to develop a model that will make the country exceptional and will lay the foundations of a neo-tributary systematics of international relations inspired by the country's past experiences. The establishment and ensconcement of a Chinese way of tributary international relations based on Chinese exceptionalism, Chinese way of partnership, commercial diplomacy, cultural influence and positive image-building depends on the possibility that China becomes a global-scale power like the US. The mentioned way of international relations may be applied initially in the periphery of China. The effects of this neo-tributary framework may be increasingly observed in China's relations with weaker states in other regions of the world as well.

Keywords: China, Neo-Tributarism, Partnership, Commercial Diplomacy, One Belt One Road

Giriş

Dünyanın kadim medeniyet merkezlerinden biri olan Çin, genellikle Avrupa tarihine özgü kavramlarla açıklanmaya çalışılmaktadır. Buna göre Çin, ekonomide Mençistrist¹, dış ticarete merkantilist, Afrika politikasında neo-kolonyalist tarzda hareket etmektedir (Schmidt ve Heilmann, 2012: 11). Avrupa tarihine özgü kavramlar, Çin'in politikalarını anlamlandırmada yetersiz kalabilir. Zira tarihsel sürekliliği olan devletler, geleneksel ve modern yaklaşımlar arasında bağ kurma eğilimi göstermektedirler. Nitekim Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, ülkenin özgün bir büyük güç olduğunu ve farklı bir uluslararası ilişkiler anlayışına sahip olduğunu birçok kez dile getirmiştir. Xi'nin "Çin tarzı büyük güç diplomasisi" ve "yeni tip uluslararası ilişkiler" olarak tanımladığı yaklaşımlar, Çin istisnacılığını ve Çin merkezli dünya algısını yansıtmaktadır (Poh ve Li, 2017: 1-10). Resmî söylemlerde sık sık "Çin uygarlığının yeniden doğuşuna" atıf yapılması da aynı şekilde Çin'in bölgesel ve küresel anlamda istisnaî bir güç olma iddiasının göstergelerindedir.

Çin, genellikle dış kaynaklı yaklaşımları olduğu gibi benimsemeyip kendi şartlarına uyarlamayı tercih eden bir devlettir. Dolayısıyla, uzun vadede küresel çapta ezici bir güç haline

¹ Mençistristizm; Manchester Liberalizmi veya Manchester Kapitalizmi olarak da bilinen Manchester merkezli İngiliz iktisat ekolünü ifade etmektedir. Ekolün taraftarları, serbest ticaretin daha eşitlikçi bir toplum yaratacağını savunmuşlardır. Bkz. Pollert vd., 2013.

gelse dahi, Çin'in Batılı büyük güçlerden farklı bir dünya düzeni tasavvur edeceği; diğer büyük güçlerin tecrübelerinden yararlanmakla birlikte, tıpkı Komünizm'i ve Kapitalizm'i kendi şartlarına uyarladığı gibi, Batılı devletlerin tecrübelerini de kendi siyasal-kültürel potasında eriterek uygulayacağı söylenebilir. Bu bağlamda, Çin'in modern döneme özgü hâkimiyet telakkileri ile tarihsel süreçte Doğu Asya'da uyguladığı haraççı hâkimiyet telakkisini sentezleyerek dünyaya hükmetmenin kendine özgü bir yolunu bulması mümkündür.

Söz konusu varsayımdan hareketle bu makalede, ülkenin imparatorluk dönemi diplomasisini yansıtan haraç sistemi üzerinden Çin'in muhtemel uluslararası ilişkiler yaklaşımı analiz edilmeye çalışılacaktır. Haraççı ilişki biçiminin mahiyetine ve Çin merkezli uluslararası ilişkiler anlayışının tarihsel gelişimine değinildikten sonra, Pan ve Lo'nun (2017) çizdiği çerçeve esas alınarak, haraççı ilişkinin günümüze uyarlanabilecek biçimi olan yeni-haraççı (*neo-tributary*) yaklaşımın unsurları ortaya konulacaktır. Son tahlilde, yeni-haraççılığın geleneksel ve modern diplomasinin bir sentezi olduğu vurgulanacaktır.

1. Çin Tarzı Haraç İlişkisinin Niteliği

Çin, tarih boyunca kendisinden zayıf devletlerle hiyerarşik karşılıklı bağımlılığa dayalı bir ilişki kurmuştur. Bu ilişkiye kaynaklık eden doğal düzen düşüncesi, Konfüçyüsçü felsefe ile desteklenmiştir. Bazı dönemlerde resmî kült olarak kabul edilen Konfüçyüsçülükte Çin'in hâkimiyet telakkisine uygun bir hiyerarşik toplumsal-siyasal ilişki mantığı işlenmiştir. Batı'daki eşitlikçi düşüncenin zıddı olan bu klasik Doğu düşüncesinde, oğul-baba, kardeş-ağabey, karı-koca, öğrenci-öğretmen, tebaa-hükümdar, bağımlı-egemen vs. arasında karşılıklı hürmet ve sadakate dayalı doğal bir hiyerarşik düzen vardır. Aynı düşüncede siyasal olarak bir ülkenin dünyadaki gücünü belirleyen ise o ülkenin kültürel büyüklüğüdür. "Üst kültürü" temsil eden bir devlet, "ast kültürden" halklar üzerinde doğal bir nüfuz kurabilir, onları kendi kültürüne "asimile" edebilir. Evrenin kültürel merkezi Çin olduğuna göre bu hak doğal olarak Çin'e aittir (Latham, 2007: 245).

Bağımsızlıktan ayırt edilemeyecek nitelikte bir özerklik ile sembolik olarak Çin merkezî idaresine bağlılıklarını beyan eden mücavir devletler, "haraçgüzar" (*çao gong*) olarak tanımlanmıştır. Bu tabir, siyasî ve askerî anlamda kendisinden daha güçlü olan komşusuna haraç adı altında periyodik olarak vergi veren veya değerli hediyeler gönderen devletleri ifade etmektedir. Çince "haraç" kelimesinin karşılığı olarak kullanılan "gong" kelimesi de, bu tabir ile bağlantılı olarak, "üste verilen hediye" ile "üste gösterilen takdir ve hürmet" anlamlarını içermektedir.

M.Ö. 3. yüzyıldan M.S. 19. yüzyılın ortalarına kadar sürdürülen haraç ilişkisi, sanıldığı gibi tek tarafın kazanç elde etmesini ön gören bir mantığa dayanmamaktadır. Tam aksine, bu sistem modern dönemde sloganlaştırılan "kazan-kazan" ilişkisinin farklı bir tarihsel versiyonu olarak değerlendirilebilir. Nitekim "gök kubbenin vesayeti" kendisinde olduğu için devletler hiyerarşisinin en tepesinde yer aldığı, bunun "doğal ve ilahî bir hükümlanlık" gerektirdiğini

iddia eden Çin, manevî üstünlüğünü kabul etmeleri karşılığında haraçgüzar devletlere aynı, nakdî ve askerî yardım yapmayı taahhüt etmiştir (Keeling, 1995; Ergenç, 2014: 438).

Sözü edilen ilişki biçimi, haraçgüzar devletlerin hükümdarlarının Çin imparatoru tarafından onaylanmasını ve Çin'in üstünlüğünü kabul ettiklerinin göstergesi olarak Çin takvimini kullanmalarını ön görmekteydi. Bu devletler, genellikle kendi ürettikleri şeylerden kendi istekleriyle Çin'e haraç getirirlerdi. Haraç heyetleri, getirdiklerinden daha değerli Çin mallarıyla ülkelerine geri dönerlerdi. Haraçgüzar devletler, bu ilişkiyi işbirliklerinin karşılığı olarak düşünmekteydiler. Mesela Moğollar, Çin'e gönderdikleri haraç elçilerinin değerli mallarla geri gönderilmesini, kuzeydeki sınırlarda güvenliği sağlamalarının bir karşılığı olarak görmekteydiler. Yabancıların haraç getirmesi sayesinde, Çin onların uygarlaşmalarını ve Çin'e saldırmamalarını sağlamaya çalışmaktaydı. Haraç sistemi, böyle bakıldığında, Çin'i yabancı saldırılarından koruyan bir savunma mekanizması gibi işlemekteydi. Haraçgüzar devletler de saldırıya uğradıklarında Çin'den yardım isteyebilirlerdi (Fidan, 2010; Fairbank, 1942: 129-131).

Haraç ilişkisi, Çin'in tarihsel ilişki sistematiğini açıklamakla kalmayıp, başka devletlerce yürütülen politikalara da ışık tutmaktadır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) dünyaya hükmetme biçimi, Çin'in haraç sistemi ile benzerlik göstermektedir. ABD ile ittifak veya ortaklık ilişkisi kuran devletler, askerî himaye ve uluslararası pazarlara erişim imkânı karşılığında ABD ile bir tür haraç ilişkisi kurmuş olmaktadırlar (Khong, 2013). ABD, kendisine haraç ödeyenlerin güvenliğini ve uysallığını temin ederek onları kendisine sürekli bağımlı tutmakta ve “barbarların” kendisine karşı birleşmesini engellemektedir (Brzezinski, 1997: 39).

Haraç ilişkisi, bu ilişkiyi uygulayacak devletin küresel ölçekte bir güç merkezi olmasını gerektirmektedir. Bu bakımdan, Çin de ABD gibi yeterince ezici bir güce ulaştığında, öncelikle Güneydoğu Asya devletleri, daha sonra Orta Asya devletleri ve uzun vadede Okyanusya devletleri ile ilişkilerinde yeni-haraççı bir boyut ortaya çıkabilir. Coğrafi uzaklığa rağmen, aralarındaki muazzam güç dengesizliği nedeniyle, Çin'in başta Afrika'dakiler olmak üzere, dünyanın diğer bölgelerindeki zayıf devletler ile ilişkilerinde de bu yeni-haraççı anlayışın etkisi hissedilebilir (Jacques, 2016: 580-581).

2. Çin Merkezli Uluslararası İlişkiler Yaklaşımının Gelişimi

Milattan önceki devirlerden 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar imparatorluk hüviyetiyle var olan Çin, ilk devlet yapılanmasından itibaren haraççı ilişki biçimine kaynaklık edecek bir dış ilişkiler perspektifi benimsemiştir. Şöyle ki yarı-efsanevî nitelikteki ilk Çin hanedanı için kullanılan Xia (Şia/Hsia) kelimesi, “has Çinli” olduklarını iddia eden Sarı Irmak havzasının güneyindeki Orta Ova insanların kendilerini *di*, *man*, *rong* ve *yi* gibi “daha az Çinli” kabul ettikleri çevre halklardan ayırt etmek için kullandıkları bir tabirdi. Daha uzak çevredeki halklar ise, eşit statüde diplomatik ilişki kurulacak birimler olarak değil, hem siyasal hem kültürel olarak Çin'e tâbi olması gereken topluluklardı (Keay, 2011: 32). Bu anlayış, kısmen Antik

Yunan ve Roma devletlerinin kendilerinden uzak topluluklar için kullandıkları barbar tabirine benzemektedir. Ancak burada barbar ile kastedilen, bugünkü sözlüklerde yer aldığı gibi “vahşi”, “kaba saba”, “şiddet düşkünü” vb. anlamlardan ziyade, güçlü bir merkezî siyasal yapı oluşturamamış kandaş topluluklardır.

Çin tarihî kayıtlarına geçen ilk hanedanlık Shang’tır. Shang imparatorları, bağımlı bölgeleri denetlemek için zaman zaman dış seyahatler yapmakla birlikte, genel olarak güvenlikçi ve içe kapalı bir siyaset tercih etmişler; dış tehdit veya doğal afet tehlikesi gibi durumlarda devletin güvende olmadığını düşünerek başkentlerini en az yedi kez başka bir yere taşımışlardır (Keay, 2011: 49-50). Çin dış politikasında uzun müddet bu içe kapalı-güvenlikçi zihniyet hâkim olmuştur. Shang’ın yerini alan Zhou Hanedanı, “ister büyük olsun, ister küçük, olabildiğince çok ülkeyi ya etkisizleştirme ya da himaye altına alma” stratejisini benimsemiştir. Bazı Zhou imparatorları, himaye stratejisini tercih ederek devletin sınırlarını olabildiğince genişletirken bazıları bağımlı bölgeler üzerinde gerektiğinde sert müdahalelerle yeniden egemenlik kurmak ve haraç ilişkisini yeniden düzenlemek istemişlerdir. Bu durum, bağımlı bölgelerde merkeze karşı rahatsızlık uyandırmıştır. Son dönem Zhou imparatorlarının “hayalî saldırı aldatmacalarıyla defalarca kandırdığı bağımlılar”, sonunda hanedanı yıkacak şekilde isyan etmişlerdir. Akabinde İlkbahar ve Sonbahar Dönemleri (M.Ö. 770-480) olarak anılan uzun süreli bir otorite boşluğu yaşanmış; onu Savaşan Devletler Dönemi (M.Ö. 481-221) takip etmiştir. Daha önce Zhou’ya bağlı olan bu devletler, sayıca fazla, boyut olarak küçüktüler. Şehir birlikleri niteliğindeki savaşan devletlerin sayısı başlangıçta 148’i bulurken zamanla 3’e kadar düşmüştür. Bu durum, Çin’de modern Avrupa tarihi ile zıt bir eğilime de işaret etmektedir. Avrupa’da imparatorluklar arası savaşlarda büyük devletler parçalanarak küçülürken Çin’de küçük devletler birleşerek merkezî bir imparatorluğa dönüşmüşlerdir. Söz konusu eğilim, “merkez devlet” anlayışı ile bağlantılıdır.²

Bugünkü Çin kelimesinin kaynağı olduğu düşünülen Qin Hanedanı, Savaşan Devletler Dönemi’nin son yüzyılında rakiplerinin baş edemeyeceği bir güç haline gelmiş ve “uzak devletlerle ittifak yapıp yakın devletlere saldırma” stratejisi ile bütün ittifaklara hükmeden başarılı bir siyaset izlemiştir. Böylelikle dönemin rakip “büyük güçlerini” ortadan kaldıran Qin, M.Ö. 221’de Çin’i merkezî bir imparatorluk olarak birleştirmiştir (Yu-Lan, 2009: 241). Qin imparatorları, Shu gibi bazı uzak komşularıyla yumuşak ilişkiler kurmaya çalışmış, hükümdarlarına armağanlar göndermiş, onlardan gelen armağanları kabul etmiş, ayrıca aralarında küçük çaplı ticareti teşvik etmişlerdir. Sichuan gibi gelir kaynağı olarak gördükleri

² Çin coğrafyasında farklı dönemlerde irili ufaklı birçok hanedan devleti tesis edilmiştir. Fakat bunlar, “rekabet içinde bir arada var olma” mantığı ile hareket etmiş ve hemen hepsi “merkez devlet” anlayışını paylaşmıştır. Bu anlayış, her siyasal parçalanmadan sonra birleşme yönünde bir temayüle yol açmıştır. “Orta krallık” olarak da tercüme edilen “merkez devlet” tabiri, Çin’in halen kendisini tanımlarken kullandığı bir ifadedir. Çin’in günümüz Çincesindeki karşılığı, merkez veya orta anlamına gelen *zhong* ile ülke, devlet veya krallık anlamlarındaki *guo* kelimelerinin birleşiminden oluşan *Zhongguo*’dur. Doğu Asya devletlerinin çoğunluğu da Çin’i kendini tanımladığı şekliyle, yani merkez devlet veya orta krallık anlamına gelen *Zhongguo*’nun farklı söyleniş biçimleriyle (örneğin Japonca’da *Chūgoku*, Korece’de *Jungguk*, Vietnamca’da *Trung Quốc*) tanımlamaktadırlar.

yerleri ise ilhak etmeye çalışmışlardır. Bu dönemde bugün Çin Seddi olarak bilinen duvarların inşası da kitlesel seferberlik yoluyla hızlandırılmıştır. Çin Seddi, büyük oranda savunma amaçlı olmakla birlikte, bazı bölümlerinin taarruz amaçlı kullanıldığı, ayrıca Qin yönetimin baskılarından dolayı veya daha iyi bir yaşam umuduyla bazı Çinlilerin Hun topraklarına kaçmasının önüne geçmek için inşa edildiği de ifade edilmektedir (Okay, 1993: 153-154).

Qin'in yerini alan Han Hanedanlığı döneminde, bağımlı bölgelerde merkezden atanan kişiler "başbakan" gibi kabul edilmiştir. Qin için olduğu gibi, Han için de en büyük dış tehdit Moğolistan steplerindeki Hun konfederasyonuydu. Han yönetimi, "uygarlığın artıtcılığından nasibini almamış" bir topluluk olarak grdğu Hunlarla anlaşma yoluna gitmiştir. Başka bir deyişle, "Hunlar bu dönemde çok güçlü oldukları için Çin zorunlu olarak barışçı bir siyaset izlemiştir". "Kan yoluyla barış" olarak adlandırılan anlaşmalarda Hun devleti, Han ile "kardeş" statüsünde kabul edilmiştir. Hun, Çin ülkesine akınlarını durduracak, buna mukabil Çin imparatorluk ailesinden bir gelin alacak ve Çin'den her yıl ipek, tahıl ve sair gıda maddelerini de armağan olarak kabul edecekti. Bu armağanlar ilk bakışta bir tür "rüşvet" olarak görülebileceği gibi, Hun'un Çin mallarına alıştırılması, daha sonra yavaş yavaş bağımlı hale getirilmesini sağlayacak bir "yatırım" olarak da değerlendirilebilir. Nitekim her anlaşma yenilendiğinde Hun'a verilen "rüşvet" miktarı giderek artmış ancak Han'ın Hun'u Çin mallarına bağımlı kılma politikası meyvelerini vermeye başlamış ve Han pazarları ile Hun pazarları arasındaki ticaret yoğunlaşmıştır. Han'ın bir müddet sonra Hunlara karşı Yeilerle ittifak arayışına girmesi, Han-Hun ilişkilerini yeniden topyekn savaşa dönüştürmüş, fakat savaşlar sırasında dahi sınır ticareti durmamış, bilakis daha da canlanmıştır (Psarras, 2004).

Han'ın Hun tehdidine karşı ittifak arayışları kapsamında batı bölgelere gönderilen Kāřif Zhang, geri döndüğünde Han'ın dünyada yalnız olmadığını, Han'dan başka "büyük devletlerin" olduğunu haber vermiştir. Zhang'ın keşif gezilerinden sonra Han yönetimi, Asya ilerine doğru genişleme stratejisi izlemiştir. M.Ö. 104 yılında, "ast düzeyde ilişki kurma yönündeki gnlszliğ" yüzünden Fergana'yı cezalandırmak ve buranın safkan atlarını ele geçirmek için büyük çaplı bir asker sefer düzenlenmiş; sefer başarı ile sonuçlanmış ve komutan Li Guangli, Fergana'dan önüne kattığı üç bin at sürüsüyle, "komşu devletlere Han'ın ne kadar ciddi olduğunu göstererek" lkesine dnmştir. Çok geçmeden Orta Asya, Baktriya (Afganistan) ve Part (İran) bölgelerinden Çin'e heyetler gönderilmiş ve haraçgüzar devlet sayısı artmıştır. Civar devletlerin birçoğu Çin'in üstünlüğünü kabul etmekle birlikte bazıları Çin hākimiyetine direnmiştir. Han döneminde Çin'in hākimiyet altına almakta zorlandığı yerlerin başında bugünkü Vietnam geliyordu. Han ordusu, Vietnam'da merkez idareye karşı başlatılan ayaklanmayı (Vietnam milliyetçilerine göre, "ezilmiş bir halkın ilk ulusal şahlanışını") zorlukla bastırmıştır. Han yöneticilerine göre, Vietnamlılar "iflah olmaz kabileciliklerini" bir kenara bırakıp barışçıl bir şekilde Çin kültürüne asimile olmalıydılar. Nitekim Kuzey Vietnam, bir sonraki "ulusal şahlanışa" kadar yoğun bir inlileştirme sürecinden geçmiştir (Keay, 2011: 170-171).

Han'ın Güneydoğu Asya'dan Kore Yarımadası'na, Tibet'ten Avrasya'ya uzanan ticarî ve kültürel genişleme stratejisi zamanla etkinliğini kaybetmiştir. Zira haraçgüzar devlet sayısı artınca merkezden uzak çok sayıda topluluğu yaşatma maliyeti de artmıştır. Bu sorun Tang Hanedanlığı tarafından kısmen bertaraf edilmiştir. Tang döneminde (618-906) Çin'in jeopolitik eksenini, denizyoluyla Güney Asya'ya, Orta Asya üzerinden de Batı'ya doğru yeniden genişleme sürecine girmiştir. Bu dönemde yabancı inanç sistemlerine gösterilen hoşgörü ve yabancı ürünlere duyulan yoğun ilgi, Çin'i daha kozmopolit bir imparatorluğa dönüştürmüştür (Eberhard, 1995; Lewis, 2009).

Kara temelli bir güç olan Çin, Song ve Yuan hanedanlıkları döneminde (960-1260 ve 1260-1368), denizci bir güç olmaya yönelik de adımlar atmış ve gemi teknolojisi alanında ciddi bir ilerleme kaydetmiştir. Ming Hanedanlığı (1368-1644) dönemine geldiğinde, teknolojik olarak 150 yıl sonrasının İspanyol donanmasını dahi gölgede bırakan bir Çin filosu kurulmuştur. 1405-1433 yılları arasında bu filoyla gerçekleştirilen 7 deniz seferi Çin tarihinin dönüm noktalarından biridir. Zheng He³ adlı Müslüman bir amiralin komuta ettiği seferler, Java'dan Basra Körfezi'ne, Kızıldeniz'den Doğu Afrika sahillerine kadar uzanan geniş bir sahayı kapsamıştır. Amiral Zheng, her durağında Çin'in ihtişamından söz etmiş, hükümdarlara hediyeler vermiş, onların verdiği hediyeleri kabul etmiş, onları Çin'e seyahat etmeye ve elçi göndermeye davet etmiştir. Zheng, ziyaret ettiği devletlerden Çin'in büyüklüğünü tanımlarını ve Çin merkezli dünya düzeni içinde kendi yerlerini kabul etmelerini istemiş, bunun ötesinde Çin adına herhangi bir toprak veya zenginlik talebinde bulunmamıştır (Kissinger, 2015: 29-30). Kısacası Zheng'in seferleri, yayılmacılıktan ziyade, Çin gücünün dış dünyaya tanınmasını sağlamak üzere düzenlenmiştir.

Avrupa devletlerinin aksine Çin, uzak memleketlerdeki "barbarları uygarlaştırma" gibi bir misyon üstlenmemiş ve böyle bir gerekçeye dayanarak denizaşırı sömürgeler oluşturmamıştır. Çünkü Çin'in ilk hanedandan bu yana devam eden sürekli iç ve dış güvenlik endişesi, yakın çevresiyle sınırlı siyasal ufku ve kendi kendine yeterlilik ilkesine dayalı ekonomik yapısı böyle bir yayılmaya müsait değildi. Nitekim Zheng He'nin seferleri sırasında Çin sarayında yaşanan hizipler arası iktidar mücadelesi, Japon korsanların Çin kıyılarına yönelik saldırıları, muhtemel istilalara karşı başkentin korunmasına öncelik verilmesi ve keşif seferlerinin ülkenin güvenliğine katkı sağlamayıp ağır malî yükler getirdiğinin düşünülmesi gibi sebeplerle denizaşırı seferler durdurulmuştur. Bu doğrultuda tersanelerin çoğu kapatılmış, büyük savaş gemilerinin sayısı azaltılmış ve özel ticaret yasağı sıkılaştırılmıştır. Avrupalıların coğrafi keşif hareketlerini başlattığı bir dönemde Çin, yeniden kendisini dış dünyadan tecrit etmiştir. Tecrit siyaseti, İmparatorluk Çin'inin son hükümdar sülalesi olan Mançu kökenli Qing Hanedanlığı döneminde (1644-1911) de sürdürülecektir (Bayram, 2018: 69-82).

³ Cheng Ho şeklinde de yazılır. Asıl adının Hacı Mahmud Şemseddin olduğu; atalarının Buhara'dan (Özbekistan) göçtüğü; büyük dedesi Seyyid Şemseddin Ömer'in Kubilay Han döneminde Yunnan valisi olarak görev yaptığı ifade edilmektedir. Bkz. Chunjiang vd. 2005: 6.

Tecrit siyaseti doğrultusunda dünyanın diğer devletleri ile eşit düzeyde ilişki kurmama anlayışının bir göstergesi olarak, Ming ve Qing hanedanlıkları döneminde Çin'e heyet gönderen büyük küçük hemen hemen bütün devletlere haraçgüzar devlet muamelesi yapılmıştır. Osmanlı Devleti de Çin'in haraç sistemi dâhilinde gördüğü ülkeler arasındadır. "Rumi" olarak anılan Osmanlı Devleti, Ming döneminde 19 kez Çin'e heyet ve hediyeler göndermiştir. Bu hediyeler Çin kayıtlarında "Rumi haraç/hediye getirdi" şeklinde yazılmıştır. Dahası, Çin imparatorları, "olağanüstü silah" olarak adlandırdıkları bir tüfeğin haricinde, Osmanlı'nın gönderdiği hediyelerle "ilgilenmediklerini" belirtmişlerdir (Fidan, 2010; Fidan, 2011: 275-287).

Çin, kendisi ile ticaret yapmak isteyen Portekiz, İspanya, Hollanda, İngiltere gibi Batılı devletleri de kendisine "barış haracı" getiren devletler gibi görmüştür. İngiltere Kralı III. George'un 1793'te Çin'e elçi olarak gönderdiği George Macartney, kendi devletinin haraçgüzar veya vassal konumunda olmadığını göstermek adına, Çin imparatoru karşısında eğilmeyi reddetmiştir. Macartney, ayrıca, İngiltere ile Çin arasındaki ilişkileri eşitleyecek karşılıklı daimî büyükelçiliklerin açılmasını ve ticarî ilişkilerin diplomatik eşitlik temelinde yürütülmesini talep etmiştir. Bu talep üzerine Çin İmparatoru Qianlong, İngiltere Kralı'na yazdığı cevabî mektupta, İngiltere'nin "Çin medeniyetinin nimetlerinden pay alma arzusunu" anlayışla karşıladıklarını, ancak diplomatik eşitlik talebinin Çin devlet geleneği açısından kabul edilemez olduğunu, Avrupa'nın çok sayıda milletten oluştuğunu ve her birinin Çin'de temsil edilebilmesine imkân olmadığını, aynı şekilde iki ülke arasında ticareti artırmanın da diğer ülkeler için "kötü örnek" teşkil edeceğini, kaldı ki Çin'in dünyanın her yerinden "haraç" aldığını, İngiltere'nin mallarına en ufak ihtiyaçları olmadığını belirtmiştir (Rossabi, 2014: 290-292; Backhouse ve Bland, 1914: 322-331).

Çin İmparatoru Qianlong'un İngiltere Kralı III. George'un mektubuna verdiği cevap, Çin merkezli haraç sistemine dayalı hiyerarşik devletlerarası ilişki modeli ile Avrupa merkezli egemen ulus-devletler arası ilişki modeli arasında bir çatışmanın kaçınılmaz olduğunu gösteriyordu. Bu çatışmanın kıvılcımı, afyon ticareti olacaktır. İngiltere'nin kontrolündeki Hindistan'dan Çin'e afyon tedarik edilmesi, bu tedarığın ülkedeki afyon bağımlılığını artırması üzerine Çin yönetimi, afyon ithalini ve afyon içmeyi yasaklama yoluna gitmiştir. Buna rağmen İngiliz ve Çinli tacirler ülkeye yasa dışı biçimde afyon sokmaya devam etmişlerdir. Nihayet Çin yönetimi, 1839'da İngiliz tacirlerin satmak için getirdikleri afyona el koyup imha etmiştir. Bu gelişme, İngiliz donanmasının Çin kıyılarına sevgi ile başlayan Afyon Savaşları'nı (1839-1842 ve 1857-1860) tetiklemiştir. Savaşların her ikisi de İngiltere'nin bariz galibiyetiyle sonuçlanmıştır. Daha önce dünya üzerindeki hemen hemen hiçbir devleti kendisi ile eşit statüde görmeyen Çin, Afyon Savaşları sonrasında eşit dahi olmayan şartlarda anlaşmalar imzalamak durumunda kalmıştır. Daha önce hayranlık duyulan Çin medeniyeti "aşağılanmış" ve ülkenin güç algısı hem içte hem dışta büyük bir darbe almıştır. Bu aşağılanmanın yarattığı siyasal psikoloji, Çin'in dış politikasında, özellikle de Batı ile ilişkilerinde travmatik bir iz bırakmıştır (Mühlhahn, 2008: 3).

1912’de Sun Yat-sen liderliğinde cumhuriyet ilan edildikten sonra Milliyetçiler ile Komünistler arasında dönemsel birleşme ve ayrışmalar söz konusu olmuştur. İkinci Dünya Savaşı’yla hararetlenen bu otorite mücadelesi 1949’da Komünistlerin galibiyetiyle neticelenmiş; bunun üzerine Milliyetçiler, Tayvan adasına çekilerek buradan Çin’i temsil etme iddialarını sürdürmüşlerdir. Böylelikle Tayvan’da Çin Cumhuriyeti, anakarada Çin Halk Cumhuriyeti olmak üzere iki Çin ortaya çıkmıştır. Çin anakarasında Mao Zedong liderliğinde tesis edilen merkezî idare, Çin siyasi kimliğinde radikal bir değişimi beraberinde getirmiştir. Çin tarihinde hiçbir hükümdar Çin toplumunun değerler sistemini topyekûn alaşağı etmeyi önermemiş, bilakis kadim öğretileri tasdik ederek kendilerini meşrulaştırmaya çalışmışlardır. Mao ise tamamen yeni ve radikal bir ideolojik yönelimle Çin geleneklerinden kopan ilk lider olmuştur. İmparator Qin Shi Huang dönemindeki (M.Ö. 247-210) anti-Konfüçyüsçü totaliter yaklaşım ile Marksist felsefeyi sentezleyen Mao, bunu yaparken “aşağılanma yüzyılı” yarattığı siyasi psikolojiyi motivasyon unsuru olarak kullanmıştır. Dış politikada ABD tehdidine karşı başlangıçta SSCB’ye “yaslanmayı” tercih eden Mao yönetimi, 1960’lı yıllarda yakın tehdit durumundaki “revizyonist” SSCB’yi uzak tehdit durumundaki “emperyalist” ABD ile dengelemede yarar görmüştür. ABD’nin de değişen uluslararası koşulları ve Çin’in artan güç statüsünü göz önüne alarak yeni bir denge arayışı doğrultusunda Çin’i izole etme politikasından vazgeçmesi, bu politika değişikliğiyle bağlantılı olarak Çin’in 1971’de BMGK daimî üyeliğini Tayvan’dan devralmasının sağlanması, Çin-Amerikan ilişkilerinde 23 yıllık alenî düşmanlığın yerini “yüzeysel bir dostluğun” almasına neden olmuştur (Xuetong, 2010: 263-275).

Çin’in SSCB’ye karşı ABD ile kurduğu yarı-ittifak, Deng Xiaoping (Şaoping) döneminde kademeli bir ekonomik reform ve kapitalistleşme sürecini beraberinde getirmiştir. Deng, Tayvan’la barışçıl biçimde birleşme ve ekonomik modernleşme konularına öncelik vermiş; bunun için Çin’in artık ideolojik mülahazalardan uzaklaşması, anti-hegemonist bir siyaset izlemekle birlikte sosyalizmin bayraktarlığını yapmaması, Üçüncü Dünya’nın lideri olmaya çalışmaması, çatışmadan ve yeni düşmanlar yaratmaktan kaçınması, pozisyonunu koruması, kapasitesini gizleyip düşük profil sergilemesi gerektiğini savunmuştur. Deng, Mao dönemindeki gibi uluslararası normları reddetmek yerine pragmatist temelde uluslararası sistemle bütünleşmeyi, beraberindeki sorumluluk ve yükümlülükleri kabul etmeden büyük güçlere özgü hak ve imtiyazlardan faydalanmayı amaçlamış, bunda büyük ölçüde de başarılı olmuştur. 1980’lerin ikinci yarısında Doğu Bloku ve SSCB’nin düşüş eğilimi, Çin’i daha etkin bir ekonomik güç haline getirmiştir. Artan ticaret hacmi ve 1990’lı yıllarda dünyanın her yerinden katlanarak gelen yabancı sermaye akımı, Çin’de büyük bir yatırım patlamasına yol açmıştır. Ekonomik gücün devamlılığı için hammadde tedarikinin güvence altına alınması ve ülke içinde biriken sermayenin ülke dışında değerlendirilmesi gerekmiştir (Wei, 1996: 77-105; Harris, 2014: 37).

1990’lı yılların başında elde edebileceğinden daha azına razı olarak, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Laos ve Vietnam’la sınır ihtilaflarını çözüme kavuşturan Çin,

çatışmacı yaklaşımdan yine kaçınmakla birlikte, 1990'lı yılların ortalarından itibaren daha özgüvenli ve bölgesel-küresel meselelere yönelik daha yapıcı bir tutum benimsemiştir. Ülkenin uluslararası sisteme eklenip uluslararası kurum, kural ve normları kabullenme eğilimi güçlenmiş; bu doğrultuda ikili ilişkilerinin sayısını ve yoğunluğunu artırmış, çeşitli ticaret ve güvenlik anlaşmaları ile çok taraflı örgütlere katılmıştır. Bu süre zarfında Çin dış politikası giderek kişilere bağlı olmaktan çıkıp kurumsallaşırken ülkenin siyasal ufku da genişlemiş, dünyanın hemen her bölgesinde siyasî-ticarî etkinliğini artırmış, ayrıca BM barış gücü operasyonlarına katılarak sorumlu bir devlet imajı oluşturmaya çalışmıştır. Böylelikle Çin, eskiden olduğu gibi kendisini “sömürgeciliğin kurbanı gelişmekte olan bir ülke” olarak görmek yerine, çıkarları ve sorumlulukları giderek çeşitlenen bir “yükselen güç” olarak takdim etmeye başlamıştır (Medeiros ve Fravel, 2003: 22-23).

Çin'in 2008 malî krizi sırasında Batılı devletlerden daha iyi bir sınav vermesi ve 1970'lerin sonundan itibaren devam eden istikrarlı ekonomik büyüme performansı sayesinde 2010'da Japonya'yı geçerek dünyanın ikinci büyük ekonomisi konumuna yükselmesi, Çin hükümetini daha iddialı bir dış politikaya yöneltmiştir. Batılı devletlerin “güçten düştüğü”, küresel güç dengesinin yavaş yavaş kendi lehine değişmeye başladığı yönünde bir algıyla hareket eden Çin, özellikle toprak bütünlüğü ve egemenliğiyle ilgili eylemlere daha keskin karşılıklar vermeye başlamıştır. Örneğin, Amerikan Kongresi'nde Tayvan'a silah satışı gündeme geldiğinde Çin Dışişleri Bakanlığı, Tayvan'a silah satan Amerikan firmalarına yaptırım uygulamaktan söz etmiştir. Tibet konusunda da daha önce çatışmacı bir üslup kullanmaktan kaçınan Çin, ABD Başkanı Obama'nın Tibet'in ruhanî lideri Dalai Lama ile görüşmesini eleştirerek “kimse Çin'in çıkarlarına zarar verecek bir acı reçeteyi yutmasını beklemesin” şeklinde bir karşılık vermiştir. Kopenhag'daki iklim değişikliği anlaşması ile ilgili itirazlarını dile getiren Çin, benzer şekilde İran ve Sudan gibi Amerikan çıkarlarıyla bağdaşmayan ülkelere yönelik uluslararası yaptırımlar konusunda çekincelerini açıkça ifade etmiş, bu gibi konularda Rusya ile birlikte Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde önceki dönemlere nazaran daha fazla veto yetkisini kullanmıştır. Netice itibarıyla Çin'in bundan böyle düşük profilli bir dış politika izlemeyeceği anlaşılırken, Çinli yöneticiler de bu minvalde karşılıklı ilke ve çıkarların daha fazla gözetileceği “yeni bir uluslararası ilişkiler yaklaşımına” ihtiyaç duyulduğundan söz etmeye başlamışlardır (Zhao, 2013: 103-107; Cheng, 2016: 226-254).

3. Yeni-Haraççılığın Unsurları

Çinli yöneticilerin söz ettiği yeni uluslararası ilişkiler yaklaşımının çerçevesi yeni-haraççılık üzerinden çizilebilir. Mekanizmaları, kurumları ve idare biçimi zamanla değişmekle birlikte, haraç sisteminin ana unsurları; (1) Çin'in istisnalığı düşüncesi, (2) ticaret-diplomasi birlikteliği, (3) kültürel nüfuz ve (4) pozitif kimlik inşası olarak sıralanabilir (Pan ve Lo, 2017: 2).

Haraç sisteminin birinci unsurunu oluşturan Çin'in istisnalığı düşüncesi, Çin merkezli dünya düzenini ifade etmekte ve zorlayıcı olmayan bir diplomatik yaklaşımla Çin'in itibarını ve meşruiyetini koruması ilkesine dayanmaktadır. Bu ilkeden hareketle Çinli akademisyenler, ABD'nin küresel güç konumuna yükselişinden dersler çıkarılmakla birlikte, Pekin'in kendince bir yol izlemesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Sadece ABD'yi taklit eden bir Çin, başarısız olmaya mahkûmdur. Nasıl ki ABD dünyaya hükmetmenin bir yolunu bulmuşsa, Çin de normatif bir küresel güç vizyonu geliştirerek dünyayı yönetmenin yeni ve kendine özgü bir yolunu bulmak zorundadır (Xuetong, 2011: 233-264).

Çin'i Batılı büyük güçlerden ayıran diplomatik nosyonların başında "ortaklık" gelmektedir. Xi Jinping, Çin'in dünyada hiç müttefikinin olmadığı yönündeki eleştirilere yanıt olarak, ittifaklar yerine ortaklıklara öncelik verdiklerini belirtmiştir. Bu doğrultuda "küresel bir ortaklık ağı" geliştirmeye çalışan Çin, 67 ülke ve 5 bölge ile farklı düzeyde ve biçimde 72 ortaklık kurmuştur (Hu, 2016: 165). Her ne kadar ortaklık, başta ABD olmak üzere diğer devletlerin de kullandığı bir strateji ise de, Çin bu kavrama farklı bir anlam yüklemektedir. Çin'e göre ortaklık (*hehuo*), farazî düşman algılamalarına dayalı, askerî ittifaklarla temsil edilen, bu nedenle sürekli cepheleşmelere neden olan Batı tarzı ittifak diplomasisinden farklı bir perspektife dayanmaktadır. Çin tarzı "yeni tip uluslararası ilişkiler" yaklaşımının unsurlarından olan ortaklık, ülkenin küresel nüfuzunu ekonomik işbirlikleri yoluyla genişletmeye dönük bir stratejidir. Bu stratejide karşılıklı faydayı önceleyen, bunun için ülkeler arası siyasî ve ideolojik farklılıkları göz ardı eden bağlantısız bir dış politika yaklaşımı hâkimdir. Bu anlayışla Çin, ne tamamen egoist, ne tamamen altruist (diğerkâm) olan, haraç sistemindeki mütekabiliyet ilkesine benzer şekilde, kendi çıkarı kadar karşı tarafın çıkarlarını da gözeten istisnaî bir büyük güç diplomasisi oluşturmaya çalışmaktadır (Poh ve Li, 2017: 1-10).

Haraç sisteminin ikinci unsuru, ticaretle siyasetin iç içe geçmiş olmasıdır. Haraçgüzar devletler, Çin pazarlarına erişim, askerî himaye ve meşruiyetlerinin tanınması karşılığında Çin'in haraç sistemini destekliyorlardı. Çin, bugün uluslararası kurum ve normlardan yararlanarak benzer bir ilişki geliştirmektedir. Çin Komünist Partisi, 2002'de aldığı bir kararla, deniz aşırı yatırımların artırılması için Çinli şirketlerin dünya geneline dağılmasını (*go global*) teşvik etmiştir. Böylelikle Çin, hem küresel ölçekte bir ithalat-ihracat destinasyonu, hem de büyük bir yabancı sermaye kaynağına dönüşmüştür. Bu durum, Çin'e daha geniş bir çevrede etki uygulayabilme, çevre ülkeleri kendisine bağlama ve diğer güçlerin bu çevrede etkinliğini artırmasını zorlaştırma imkânı sunmuştur (Pan ve Lo, 2017: 10).

Çin, bu hedefe yönelik olarak Tek Kuşak Tek Yol (*One Belt One Road*) inisiyatifini hayata geçirmiştir. Bu kapsamda üçü deniz, ikisi kara yolu olmak üzere beş güzergâh olarak tasarlanan İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ve 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu projeleri, ticaret-diplomasi birlikteliği doğrultusunda Asya, Avrupa ve Afrika'yı birbirine bağlamayı hedeflemektedir. Söz konusu inisiyatif, ilgili devletler arasında beş bağlantı öngörmektedir: (1) güzergâhtaki ülkelerin bölgesel işbirliğini öngören "politika bağlantısı"; (2) ilgili ülkeler

arasında gerekli altyapı ve ana ulaşım yollarının inşasıyla kurulacak “tesis bağlantısı”; (3) ülkelerin aralarındaki yatırım ve ticareti kolaylaştırıcı tedbirler almasını talep eden “ticaret bağlantısı”; (4) malî işbirliğine dayanan “sermaye bağlantısı” ve (5) kültürel, akademik, insan kaynakları, turizm, bilim, teknoloji, basın vb. alanlarda işbirliği ile kurulacak bir “gönül bağlantısı”. Bu inisiyatif, Batı merkezli tek taraflı bağımlılık ilişkilerinden farklı, bütün dünya devletlerine açık, taraflar arası karşılıklı bağımlılığı derinleştiren yeni bir entegrasyon modeli olarak sunulmaktadır. İpek Yolu’nun bu yeni yorumu ile güzergâh üzerindeki devletlerin ekonomik hacimlerinin artması, 65 ülkede 21 trilyon dolar büyüklüğünde bir ekonomik canlanmanın ortaya çıkması beklenmektedir (Şensoy, 2017).

Çin, Tek Kuşak Tek Yol inisiyatifine dâhil olan ülkelerdeki enerji, ulaştırma ve altyapı projelerini desteklemek üzere İpek Yolu Fonu ile Asya Altyapı Yatırım Bankası’nı (AAYB) kurmuştur. 100 milyar dolar sermaye ile kurulan bankanın Çin’den (yüzde 30) sonraki en büyük iki hissedarı Hindistan (yüzde 8,4) ve Rusya’dır (yüzde 6,5). AAYB’nin hâlihazırda 35’i bölgesel, 18’i bölge-dışı, 24’ü aday olmak üzere 77 üyesi bulunmaktadır. İngiltere, Almanya, Avustralya ve Güney Kore de bankaya kurucu üye olarak katılım sağlarken ABD ile Japonya katılmamış, tam tersine bankanın yönetim standartlarını sorgulayarak diğer ülkelerin katılımını caydırmaya çalışmışlardır. Zira AYYB, Dünya Bankası’na rakip bir kuruluş olarak Çin’i “tartışmasız bir güç merkezi” haline dönüştürecek ve “Osmanlı Devleti’nin Basra Körfezi’ne ulaşmak için inşa ettirdiği Berlin-Bağdat Demiryolu gibi dolaylı siyasî-askerî sonuçları olacak bir ekonomik proje” gibi görülmektedir (Minnick, 2013).

Haraç sisteminin üçüncü ana unsuru, Çin kültürünün gönüllü biçimde kabulünün sağlanmasıdır. İmparatorluk döneminde birçok haraçgüzar devlet, Çin’in sunduğu ekonomik fırsatlardan yararlanmak ve siyasî-askerî himaye elde etmek için Çin dili, dini, felsefesi, edebiyatı, mimarisi, idare sistemi vb. kültürel unsurları benimsemiştir. Çevre halklara sembolik de olsa Çin kültürünün üstünlüğünü kabul ettirmek, Çin nüfuzunun en önemli göstergesiydi. Günümüzde Çin pazarlarına, yüksek eğitime ve siyasî ağlarına erişmek için giderek daha fazla sayıda yabancıların Çince öğrenmeye yönelmesi, kısmen haraç sisteminin bu özelliğini yansıtmaktadır. Çin’e gelen yabancı öğrencilerin yüzde 62.5’i Çin dili ve edebiyatı alanında eğitim almaktadır. Çin devlet bursu almaya hak kazanıp Çin’deki üniversitelerde Çin dili ve edebiyatı dışındaki bölümlerde okuyacak olan yabancı öğrencilere de bir yıl Çince hazırlık eğitimi alma şartı getirilmiştir (Pan ve Lo, 2017: 11). Sadece Afrika’dan eğitim için Çin’e gelen öğrenci sayısı 12 yıl içerisinde 26 kat artmıştır. Çin’de eğitim alan Afrikalı öğrenci sayısı, 2003’te 2 binden daha az iken, 2015 yılında 50 bine yaklaşmıştır. Bu sayı, aynı yıl ABD ve İngiltere’de okuyan toplam Afrikalı öğrenci sayısından (40 bin) daha fazladır. Afrika’dan her yıl artan sayıda öğrencinin Çin’e gelmesinde en önemli etkenlerden birisi, Çin hükümetinin burs vermeyi taahhüt ettiği yabancı öğrenci sayısının sürekli olarak artmasıdır (Breeze ve Moore, 2017).

Çin dili ve kültürünün tanıtılması için 2004’te Konfüçyüs Enstitüleri (*Hanban*) açılmıştır. British Council, Goethe-Institut, Alliance Française, Instituto Cervantes, Yunus Emre

Enstitüsü gibi, üniversitelerle işbirliği halinde faaliyet yürüten bu enstitüler hızla dünya geneline yayılmıştır. Konfüçyüs Enstitüleri ve Sınıfları'nın sayısı, 169'u Avrupa'da, 157'si Amerika'da, 110'u Asya'da, 46'sı Afrika'da, 18'i Okyanusya'da olmak üzere toplam 500'e ulaşmış durumdadır (Bayram, 2018; Changsong, 2014).

Haraç sisteminin dördüncü unsuru, pozitif bir devlet kimliğinin inşasıdır. Çin kendisini Konfüçyüsçü doğal düzeni temsil eden, toplumsal ve siyasal uyumu koruyan hayırhah bir devlet modeli olarak tanıtmaya çalışmaktadır. Çin imparatorları, düzen ve bilincin kaynağı olan “gök kubbenin vesayeti” sayesinde kendilerinden daha güçsüz topluluklar üzerinde doğal bir yönetme yetkisine sahip olduklarını iddia ederlerdi. Haraç sistemine de kaynaklık teşkil eden bu hâkimiyet telakkisi ile Çin, barışçıl ve herkes için faydalı bir yönetim vaat ederek çevre halklar üzerindeki nüfuzunu meşrulaştırmaya çalışırdı. Çin bugün de kendisini benzer şekilde “barışçıl yükseliş”, “barışçıl gelişme”, “ahenkli dünya” gibi kavramlar üzerinden tanıtmaktadır. Ancak otoriter siyasal yapısından kaynaklanan olumsuzluklar (örn. Doğu Türkistan meselesi), Çin'in pozitif bir devlet kimliği inşa etmesini zorlaştırmakta ve dış politikasında sıkça başvurduğu “barış” ve “uyum” gibi kavramların etkisini azaltmaktadır.

Çin Komünist Partisi yönetimi, 2007'de yayınladığı bir politika belgesiyle, ülke içindeki siyasî gelişmelerin ülke dışında “yanlış anlaşılmasını” önlemek, Çin'in çok kültürlü ve kapsayıcı bir ülke olduğunu ortaya koymak, böylelikle daha pozitif bir Çin imajı oluşturmak için çalışılacağına, bunun için medyanın etkin biçimde kullanılacağına işaret etmiştir (Pan ve Lo, 2017: 12-14). Bu doğrultuda Çin Merkezî Televizyonu (*CCTV/China Central Television*), Çin Uluslararası Radyosu (*CRI/China Radio International*) ve Xinhua Haber Ajansı'nın küresel ağı hızla genişletilmiştir. Çin'i dünyaya tanıtmak mecralarda Çince'nin yanı sıra İngilizce, Fransızca, İspanyolca, Arapça, Rusça ve Korece yayınlara geçilmiştir. Ek olarak, Kenya'nın başkenti Nairobi'den yayın yapan Çin Merkezî Televizyonu'nun Afrika şubesi (*CCTV Africa*), Mısır, Nijerya ve Güney Afrika'da da ofisler açarak kıta sathında Çin'in imajını ve çıkarlarını yansıtmaya başlamıştır (Gagliardone, 2013: 25-40).

Sonuç

Haraç sisteminin unsurları üzerinden açıklamaya çalıştığımız Çin'in muhtemel uluslararası ilişkiler anlayışı, modern ve geleneksel uluslararası ilişkiler sistemlerinin sentezi niteliğindedir. Buna göre Çin, hem mevcut uluslararası sistemin öngördüğü kurallara göre dış ilişkilerini yürütmekte, hem de sistemin izin verdiği ölçüde dış ilişkilerine kendi anlayışını yansıtmaktadır. Diğer büyük güçlerin yükseliş ve çöküşlerinden ders çıkarmaya çalışan modern bir büyük güç gibi davranırken aynı zamanda tarihsel tecrübelerinden esinlenen neo-tribüter bir uluslararası ilişkiler sistemiğini uygulamanın yollarını aramakta ve kendisini istisnaileştirecek bir diplomatik yaklaşım geliştirmeye gayret etmektedir.

Çin, bir taraftan ekonomi odaklı işbirliği anlayışını ön plana çıkararak diğer devletler gibi karşılıklı bağımlılık anlayışına dayalı bir ilişki geliştirirken, öte taraftan haraç sistemindeki gibi ekonomi ile siyaseti birleştiren bir ticaret diplomasisi izlemektedir. Yabancı öğrencilere

sağladığı eğitim bursları ve Konfüçyüs Enstitüleri üzerinden yürüttüğü faaliyetlerle, hem diğer büyük güçlerin yaptığı gibi, askerî ve siyasî nüfuzunun yapı taşlarını döşeyecek bir kültürel diplomasi yürütmekte, hem de haraç sistemindeki gibi, askerî nüfuzdan çok kültürel nüfuza dayanan bir güç stratejisi izlemiştir. Medya yoluyla diğer devletler gibi yumuşak güç kapasitesini artırmayı hedefleyen bir kamu diplomasisi yürütürken, aynı zamanda haraç sistemindeki gibi barış, istikrar, uyum ve karşılıklı fayda vaat eden cazip bir devlet modeli inşa etmeye çalışmaktadır.

Kaynaklar

BACKHOUSE, Sir Edmund & BLAND, John Otway Percy (1914). *Annals and Memoirs of the Court of Peking*. Boston: Houghton Mifflin.

BAYRAM, Mürsel (2018). *Güç ve Kimlik Perspektifinden Çin-Afrika İlişkileri*. Ankara: Savaş Yayınları.

BREEZE, Victoria & MOORE, Nathan (2017). “Why African students are ditching the US for China”, CNN, <http://edition.cnn.com/2017/06/29/africa/african-students-china-us/index.html>, 30 Haziran 2017.

BRZEZINSKI, Zbigniew (1997). *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. New York: Basic Books.

CHANGSONG, Niu (2014). “Kǒngzǐ xuéyuàn hé zhōngguó zài fēizhōu de yǔyán wénhuà wàijiāo” (Konfüçyüs Enstitüleri ve Çin’in Afrika’daki Dil ve Kültür Diplomasisi), *Xīyǎ Fēizhōu (Batı Asya ve Afrika)*, 1: 64-78.

CHENG, Joseph Y. S. (2016). “Xi Jinping’s New Model of Major Power Relationships for Sino-American Relations”, *Journal of Comparative Asian Development*, 15 (2): 226-254.

CHUNJIANG, Fu, YEN, F. C. & HOONG, S. Y. (2005). *The Great Explorer Cheng Ho: Ambassador of Peace*. Singapore: Asiapac.

EBERHARD, Wolfram (1995). *Çin Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

ERGENÇ, Ceren (2014), “Çin’in Yükselişi”, in Ş. Kardaş ve A. Balcı (eds.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul: Küre Yayınları.

FAIRBANK, John (1942). “Tributary Trade and China's Relations with the West”, *The Far Eastern Quarterly*, 1 (2): 129-149.

FİDAN, Giray (2011). “Ming Tarih Kayıtlarına Göre 16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu-Ming Çin’i İlişkileri”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 30: 275-287.

GAGLIARDONE, Iginio (2013). “China as a Persuader: CCTV Africa's First Steps in the African Mediasphere”, *Ecquid Novi: African Journalism Studies*, 34 (3): 25-40.

HARRIS, Stuart (2014). *Çin Dış Politikası*. İstanbul: Matbuat.

- HU, Weixing (2016). “Xi Jinping’s Big Power Diplomacy and China’s Central National Security Commission (CNSC)”, *Journal of Contemporary China*, 25 (98): 163-177.
- JACQUES, Martin (2016), *Çin Hükmettiğinde Dünyayı Neler Bekliyor: Batı Dünyasının Sonu ve Yeni Bir Küresel Düzenin Doğuşu*. Ankara: Akılçelen Kitaplar.
- KEAY, John (2011). *Çin Tarihi*. İstanbul: İnkılâp.
- KEELING, Michael (1995). *The Mandate of Heaven: the Divine Command and the Natural Order*. Edinburgh: T & T Clark.
- KHONG, Yuen Foong (2013), “The American Tributary System”, *The Chinese Journal of International Politics*, 6 (1): 1-47.
- KISSINGER, Henry (2015). *Çin: Düünden Bugüne Yeni Çin*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- LATHAM, Andrew (2007). “The Confucian Continuities of Chinese Geopolitical Discourse”, *Macalester International*, 18 (27): 243:251.
- LEWIS, Mark Edward (2009). *China’s Cosmopolitan Empire: The Tang Dynasty*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.
- MEDEIROS, Evan S. ve FRAVEL, M. Taylor (2003), “China’s New Diplomacy”, *Foreign Affairs*, 82 (6): 22-35.
- MINNICK, Wendell (2015), “China’s One Belt, One Road Strategy”, *Defense News*, <http://www.defensenews.com/story/defense/2015/04/11>, 11 Nisan 2015.
- MÜHLHAHN, Klaus (2008). *The Limits of Empire: New Perspectives on Imperialism in Modern China*. Zürich: Lit.
- OKAY, Bülent (1993), “Çin Seddi’nin Yapılış Nedeni Hakkında Değişik Bir Görüş”, *Belleten*, LVII (218): 145-158.
- PAN, Su-Yan & LO, Joe Tin-Yau (2017), “Re-conceptualizing China’s Rise as a Global Power: A Neo-Tributary Perspective”, *The Pacific Review*, 30 (1): 1-25.
- POH, Angela & Li, Mingjiang (2017), “A China in Transition: The Rhetoric and Substance of Chinese Foreign Policy under Xi Jinping”, *Asian Security*, 13 (2): 84-97.
- POLLERT, Achim, KIRCHNER, Bernd, POLZIN, Javier Morato (2013). *Wirtschaft von A bis Z: Grundlagenwissen für Schule und Studium, Beruf und Alltag*. Berlin: Dudenverlag.
- PSARRAS, Sophia-Karin (2003-2004), “Han and Xiongnu: A Reexamination of Cultural and Political Relations (I-II)”, *Monumenta Serica*, 51-52.
- ROSSABI, Morris (2014). *A History of China*. West Sussex: Wiley-Blackwell.

SCHMIDT, Dirk & HEILMANN, Sebastian (2012). *Außenpolitik und Außenwirtschaft der Volksrepublik China*. Wiesbaden: Springer.

ŞENSOY, Süleyman, “Bir Kuşak Bir Yol: Çin, Türkiye ve Dünya”, TASAM, <http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/25699/>, 14 Mayıs 2017.

XUETONG, Yan (2010), “The Instability of China-US Relations”, *The Chinese Journal of International Politics*, 3 (3): 263–292.

XUETONG, Yan (2011), “International Leadership and Norm Evolution”, *The Chinese Journal of International Politics*, 4 (3): 233–264.

YU-LAN, Fung (2009). *Çin Felsefesi Tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

ZHAO, Suisheng (2013), “Chinese Foreign Policy as a Rising Power to Find Its Rightful Place”, *Perceptions*, XVIII (1): 101-128.

YAKUP NASIRLI'YA (1899-1958) GÖRE TÜRKMENİSTAN'DA MİLLİ MATBUAT*

National Publication According to Yakup Nasırlı (1899-1958) about Turkmenistan

Tahir AŞİROV*

Osman ARICAN**

Öz

1899-1958 yılları arasında yaşamış olan aydın Yakup Nasırlı, 1929 tarihinde Sovyet Türkmenistanı'nda matbuat üzerine "Turkmenovedeniye" (Türkmen Araştırmaları) dergisinde "Natspeçat v Turkmenistane: Kratkiy oçerk istorii periodičeskoy peçati" (Türkmenistan'da Ulusal Basın: Süreli Yayınlar Tarihinin Kısa Bir Özeti) adlı bir makale kaleme almıştır. Nasırlı yazısında, o dönemde Sovyet Türkmenistanı'nda yayımlanan "Sadayı Pukara", "Dağ Yıldızı", "Kızıl Yıldız", "Türkmenistan", "Dayhan", "Yaş Kommunist", "Zâhmet", "Tokmak", "Türkmen İli", "Bolşevik", "Pioner", "Türkmen Medeniyeti" ve "Kızıl Yol" olmak üzere yedi gazete ile altı dergiden bahsetmektedir. Yazar, Türkmenistan'da çıkarılan gazeteler, dergiler hakkında genel bilgi sunmaktadır. Nasırlı'nın yazısında, adı geçen gazeteler ve dergiler, Türkmenistan açısından önemli yayınlardır. Çalışma, Sovyet Türkmenistanı'nda süreli yayınların gün yüzüne çıkması açısından önem arz eder. Bu açıdan Nasırlı "Türkmenistan'da Ulusal Basın: Süreli Yayınlar Tarihinin Kısa Bir Özeti" adlı yazısıyla, fikir ve anlayış bakımından 'milliliği' yansıtan Türkistan matbuatının bilinmesini ister. Yakup Nasırlı'nın "Türkmen Araştırmaları" dergisindeki söz konusu makalesinin, Sovyet Türkmenistanı'nda süreli yayınların ortaya konması açısından değerli bir çalışma olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Nasırlı, Matbuat, Türkmenistan'da Matbuat, Milli Matbuat.

Abstract

Scholar who lived during 1899-1958 years, Yakup Nasırlı, wrote an article on the printing press in Turkmenistan in the journal "Turkmenovedeniye" (Turkmen Studies) in 1929 entitled "Natspeçat v Turkmenistane: Kratkiy oçerk istorii periodičeskoy peçati" publication (National Printing in Turkmenistan: A Brief History of the History of Periodicals). In Nasırlı's article, "Sadayı Pukara", "Dang Yyldyzy", "Kyzyl Yyldyz", "Turkmenistan", "Dayhan", "Yash Kommunist", "Zahmet", "Tokmak", "Turkmen Ili", "Bolshevik", "Pioner", "Turkmen Medeniyeti" and "Kyzyl Yol" were published in Soviet Turkmenistan at that time seven newspapers and six magazines. Author wrote about information collected from newspapers and magazines published in Turkmenistan. Newspaper and magazines in the publication of Nasırlı are the main publications of Turkmenistan. The study contains important information about the publication period in Soviet Turkmenistan. Because scholar in the "National Printing in Turkmenistan: A Brief History of the History of Periodicals" nations of Turkustan according to thinking and understanding spreading the culture of the publication. Yakup Nasırlı's article in the journal "Turkmen Studies" is a valuable study in terms of periodicals in Soviet Turkmenistan.

Anahtar Kelimeler: Nasırlı, Publication, Turkmenistan Publication, National Publication.

* DOI: 10.34189/asyam.4.1.004

* Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, tahirashirov@gmail.com

** Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, osmanarican1@gmail.com

Giriş

1899-1958 yılları arasında yaşamış olan bilim adamı Yakup Remezanoviç Nasırlı (Türkmen Edebiyat Tarihi, 1980: 236-244; Annagurdov, 1962: 438-440; Aşirov, 2019: 162-169), XX. yüzyıl Türkmen milli matbuatını, 1929 tarihinde “Turkmenovedeniye” (Türkmen Araştırmaları) dergisinde “Natspeçat V Turkmenistane: Kratkiy Oçerk İstorii Periodičeskoj Peçati” (Türkmenistan’da Ulusal Basın: Süreli Yayınlar Tarihinin Kısa Bir Özeti) adlı makalede kaleme almıştır (Nasırlı, 1929: 15-18). Bu dönemde Türkmen matbuat tarihi ile ilgili çeşitli yazıları da görmek mümkündür (Aşirov-Arıcan, 2019a: 99-100).

“İl oğlu” olarak tanınan Nasırlı “Natspeçat v Turkmenistane” adlı yazısının başında Rus İmparatorluğu döneminde, Türkmenistan’da ulusal süreli basının yayınlanmasının uyanışa sebep olacağından dolayı engellendiğini belirtmektedir (Nasırlı, 1929: 15). Türkmenistan’da yerel aydınların bazı faaliyetlerine rağmen, Birinci Dünya Savaşı’ndan önce ulusal basınla ilgili hiçbir gelişmenin olmadığını açıklamaktadır (Nasırlı, 1929: 15). Ancak Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla sınırlı da olsa izin verildiğini kaydetmektedir (Nasırlı, 1929: 15). Bunun temelinde Rus İmparatorluğu’nun Türkmenlere Birinci Dünya Savaşı’nın kendi lehine gittiğini gösterme gayesi vardır ve buna bağlı olarak “Türkmen gazetesi” adıyla bir gazetenin yayın hayatına başladığı ifade edilmektedir (Nasırlı, 1929: 15). Nasırlı’nın yazısında tırnak içerisinde “Türkmen gazetesi” şeklinde zikrettiği süreli yayının Birinci Dünya Savaşı başladıktan sonra yayımlanmaya başlayan “Bahr-i Maverâ-i Hazar” (Ruznâme-yi Maverâ-i Bahr-i Hazar / Zakaspiyskaya Tuzemnaya Gazeta / Hazar Ötesi Gazetesi) adlı gazetenin olduğu söylenebilir. Nitekim Kulmuhammedov, bu gazetenin Birinci Dünya Savaşı yıllarında Aşkabat’taki Türkmenistan savaş valisinin (gubernatorunun) emriyle yayın hayatına başladığını ifade etmektedir (Kulmuhammedov, 1927). Bununla birlikte Nasırlı, bu gazetenin başında Türkmence bilen iki Rus ve bir İranlı olduğunu belirtmektedir (Nasırlı, 1929: 15). Gazetenin Türkmence redaktörü İ. Belyayev ile Farsça redaktörü İ. Tsvetkov olduğunu görmek mümkündür (İlyasov, 1964: 3). Ayrıca Kulmuhammedov, gazetenin müdürünün Ostroumov’un öğrencisi Belyayev adlı bir misyoner ve onun yardımcısı da Muhammedkulu Atabayev adlı bir Türkmen’in olduğunu belirtmektedir (Kulmuhammedov, 1927).

Rus İmparatorluğu döneminde Türkmenistan’daki yayınların doğrudan Türkmenlerle ilgili olmadığı ifade edilir. Nasırlı’ya göre, Türkmenistan’da milli yayının çıkmasında, 1917 Ekim İhtilali’nin ayrı bir etkisi olmuştur. Nitekim Ekim 1917 İhtilalinden sonra süreli yayının, Türkmenistan’ın her yerine yayıldığı belirtilmektedir (Nasırlı, 1929: 15). Süreli yayınların, Türkmenistan’ın her yerine yayılmasının nedenini, Sovyetler Birliği ve Komünist Parti görevlilerinin faaliyetleri şeklinde açıklanmaktadır (Nasırlı, 1929: 15). Bu tarihsel değişim özellikle Türkmenistan’daki ulusal basın tarihi süreci için geçerlidir (Nasırlı, 1929: 15).

I. GAZETELER

XX. yüzyıl Türkmen halkının tarihini, kültürünü, sosyal hayatını, düşünce yapısını yansıtan vasıtaların biri de gazetelerdir. Bu açıdan süreli yayınlar, XX. yüzyıl Türkmen Tarihinin en önemli kaynaklarından. Nasırlı, Türkmen basın tarihi ile ilgili yazısına, süreli yayınlardan olan gazetelerle başlamaktadır.

A. Sadayı Pukara

Nasırlı, 1919’un Haziran’ında Aşkabat’ın Kızıl Ordu tarafından işgal edilmesinden sonra, Devrimci Askeri Konsey’in Siyasi Dairesi’nin Müslümanlar bölümünün Zakaspi Cephesi tarafından, Türkmenistan’da, “سادایى پوقارا” (Sadayı Pukara) (Golos Bednostı) gazetesinin çıkarılmaya başlandığını açıklamaktadır (1929: 16). Bu ilk gazetenin yayın kurulunun Müslüman bölümünün üyelerinin Rahmatullin ve Nasırlı olduğunu ve daha sonra bunlara Sahetmıradov, Hanov, Hacı Rüstemov ve Kakacan Berdiyev’in dâhil edildiğini kaydetmiştir (Nasırlı, 1929: 16). Gazete, Türkmen ve Azerbaycan Türkçesi olmak üzere iki Türk yazı dilinde yayımlandı. Söz konusu gazete, 1920 yılının başlarında Aşkabat’ta Bölgesel Müslüman Bürosunun faaliyetlerinin yayın organı oldu (Nasırlı, 1929: 16). 1919’un Mart’ında, Yoldaş Eliyev liderliğindeki Türkmen Komisyonunun Aşkabat’a gelişiyle,

“Sadayı Pukara”, tamamen Türkmençe ve “Dağ Yıldızı” adıyla yayımlanmıştır (Nasırlı, 1929: 16). Bölge Devrim Komitesi ve Parti Komitesinin ‘fikir’ propagandacısı olarak işlev gören gazete daha sonra Türkmen gençlerinin isteği üzerine gazete, tekrar “Dağ Yıldızı” adını almıştır (Kulmuhammedov, 1927).

Zakaspi Cephesinin Devrim Askeri Konseyi'nin Müslüman Siyasi Bölümünün yayın organı olan “Sadâ-yı Pukara” gazetesi 1919 (Ağustos) – 1920 (Nisan) tarihleri arasında Türkmençe ve Azerbaycan Türkçesiyle yayımlanmıştır (Gazeti SSSR, 1970: 104; Annagurdov, 1957: 130-132). Gazete 1919'un yazında yayın hayatına başlamış 1920'nin baharına kadar çıkarılmıştır. “Sadâ-yı Pukara” ideolojik bakımdan Türkmenistan'da çıkan ilk Türkmençe komünist gazetedir (Kulmuhammedov, 1927).

B. Dağ Yıldızı

Nasırlı, Türkmenistan'da çıkarılan “داف يلدیزی” (Dağ Yıldızı / Zarnitsı) gazetesinden bahsetmektedir. Söz konusu gazetenin 1918 Şubat İhtilali sonrası çıkarılmaya başlanıp 1919 yılının başında kapatıldığı ifade edilmektedir (Nasırlı, 1929: 16). Böylece Şubat Devrimi'nden sonra Türkmenistan'da bir ulusal gazetenin çıktığı, ancak Türkmenistan'ın işçi kitlelerinin duygularını yansıtmamasından dolayı kısa sürede kapatıldığı belirtilmektedir (Nasırlı, 1929: 16). Aynı düşünceleri Nasırlı'nın hatıralarında da “... Ruzname Mavrai Bahri Hazar” gazetesi ile Zakaspi'nin fitneci SSCB hükümetinin çıkardığı “Dağ Yıldızı” gazetesi Türkmen halkına ait olamadı, farklı amaçlar güttü, az sayıda okuyucuya hitap eden neşirlerdi” (Ilyasov - Goçmiradov, 1990: 31) görmek mümkündür.

1919'un Mart ayında Yoldaş Eliyev'in liderliğindeki Türkmen Komisyonunun Aşkabat'a gelmesiyle birlikte “Sadayı Pukara”, sadece Türkmençe ve “Dağ Yıldızı” adıyla yayımlanmasına karar verilmiştir (Nasırlı, 1929: 16). Böylece “Dağ Yıldızı” (Zarnitsı) tekrar ortaya çıkmış ve Komünist Partinin sağlam bir organı olarak yayın hayatına başlamıştır (Nasırlı, 1929: 16). “Dağ Yıldızı” (Zarnitsa), 1919 – 1920 yılları arasında Türkmençe ve Azerbaycan Türkçesiyle çıkan bir yayındır (Gazeti SSSR, 1970: 104-105). Ekim Devriminden sonra 1918'den itibaren Aşkabat'ta “Dağ Yıldızı” adıyla bir gazetenin çıkarılmaya başlandığı ve gazetenin redaktörü olarak da Alişbek Aliyev'in ismi zikredilmektedir (Kulmuhammedov, 1927). Ancak daha sonra, Ordu siyasi bölümünün Aşkabat'a gelişiyle “Dağ Yıldızı” gazetesiyle siyaset bölümü yayın organı “Kızıl Yıldız” birleştirilmiştir (Nasırlı, 1929: 16).

C. Kızıl Yıldız

Nasırlı, Türkmenistan'da “گزل يولوز” (Gızıl Yıldız) gazetesinin yayımlandığı bilgisini verir. “Gızıl Yıldız” gazetesi Rusça olarak “Krasnaya Zvezda” olarak tanıtılmıştır (Nasırlı, 1929: 16). Ancak daha sonra, Ordu siyasi bölümünün Aşkabat'a gelişiyle “Dağ Yıldızı” gazetesi, siyaset bölümü yayın organı “Kızıl Yıldız” gazetesiyle birleştirilmiştir (Nasırlı, 1929: 16). O dönemde “Gızıl Yıldız” (Krasnaya zvezda) adlı gazetenin 19 Nisan 1919 – 9 Eylül 1920 tarihleri arasında Türkmençe ve Azerbaycan Türkçesiyle yayımlandığı görülmektedir (Gazeti SSSR, 1970: 104; Annagurdov, 1962: 20). Fakat Yakup Nasırlı'nın hatıralarında, “Sadâ-yı Pukara”, “Dağ Yıldızı” ve “Kızıl Yıldız” gazeteleri “Gazete çıkmaya başlamadan önce Sovyet Hükümetinin ilk yılında “Sadâ-yı Pukara”, “Dağ Yıldızı” ve “Kızıl Yıldız” gazeteleri neşredilse de onlar temelde askeri yayınlardı, halkın çoğunluğu okumuyordu” (Ilyasov - Goçmiradov, 1990: 31) şeklinde bilgi verilmiştir.

D. Türkmenistan

Nasırlı yazısında, Türkmenistan'da süreli yayın tarihinde ayrı bir yeri olan “تورکمه نستان” (Türkmenistan) adlı gazeteden bahsetmektedir. 1920 yılının Ağustos ayında Zakaspi bölgesel Devrimci Komitesi “Kızıl Yıldız” gazetesine ek olarak “Türkmenistan” gazetesinin ilk sayısını yayımlandığı belirtilmektedir (Nasırlı, 1929: 16). Kaynaklarda, “Türkmenistan” gazetesinin özgün bir gazete olarak yayın hayatına başladığı görülür. 1920 yılında yayımlanmaya başlayan bu gazete halen yayın hayatına devam etmektedir. “Türkmenistan” gazetesiyle ilgili 1990 yılında özel bir eser yayımlanmıştır (Ilyasov - Goçmiradov, 1990).

E. Dayhan

Nasırlı, Türkmenistan'da “دايخان” (Dayhan) adlı gazetenin yayımlandığı bilgisini verir. 1925 yılından itibaren Türkmenistan (Bolşevik) Komünist Partisi (T(b)KP) Merkez Komitesi gözetiminde

“Dayhan” gazetesinin yayımlandığı ve haftada bir kez yaklaşık 3,000 adet basıldığı, gazetenin redaktörünün ise Gurtmiradov olduğu (Nasırlı, 1929: 16) bilinmektedir. “Dayhan” gazetesinin 1500 tirajla haftalık yayımlandığı ve “Kolhosçı” adıyla 29 Ağustos 1935 tarihine kadar devam ettiği görülür (Aşirov- Arıcan, 2019a: 101-102).

F. Yaş-Kommunist

Nasırlı, 1925 yılında Türkmenistan’da genç öğrenciler için hazırlanan “ياش قامونيست” (Yaş-Kommunist / Molodoy Kommunist) adında bir gazetenin yayımlandığını (Nasırlı, 1929: 16) söyler. Nasırlı, bu gazetenin sorumlu sekreterinin öğrenci Halli Şahberdiyev olduğunu ve gazetenin yayın kurulunda Kauşutov (Govşudov), Kravçenko, Atamiradov gibi isimlerin bulunduğunu zikreder (Nasırlı, 1929: 16). 2.100 tirajla yayımlanan gazetenin redaktörlüğünü daha sonra Hüseyinov yürütmüştür (Nasırlı, 1929: 16). Faktoroviç yazısında, 8 Mayıs 1925 tarihinde çıkan ikinci sayısında “Mart 1925 yılından çıkıyor” şeklinde yer alan “Yaş Kommunist” gazetesinin haftada iki defa ve 2000 tirajla yayımlandığını kaydetmiştir (Aşirov- Arıcan, 2019a: 102).

G. Zâhmet

Türkmenistan’da Rusça “Trud” olarak bilinen “زحمت” (Zâhmet) gazetesinin yayımlandığından bahsedilmektedir (Nasırlı, 1929: 16). Ancak “Zahmet” gazetesi ilk olarak “حامبال” (Hambal) adıyla yayımlandığı belirtilmekte ve Rusça “Gruzçık” olarak tanıtılmaktadır (Nasırlı, 1929: 16). “Zâhmet” gazetesi, ilk olarak 1925 yılında TK(b)P MK yanındaki az milletler bölümünün yayın organı olarak “Hambal” adıyla yayımlanmıştır (Annagurdov, 1962: 351). Sonra ise “Zahmet” adıyla yayımlandığını belirtilmektedir. Yayın Kurulu olarak Aliyev, Hüseyinov, Nasırlı olduğu açıklanmaktadır (Nasırlı, 1929: 16). Gazete, 1 Ocak 1926 yılından itibaren “Zâhmet” adıyla yayımlanmaya başlamış ve Ağustos 1935 yılına kadar devam etmiştir (Aşirov- Arıcan, 2019a: 105-106).

II. DERGİLER

XX. yüzyıl Türkmen tarihinde, süreli yayınlardan olan dergilerin ayrı bir yeri vardır. Süreli yayınlar, Türkmen düşünce, kültür ve sosyal alanında büyük ilerlemelerin yaşandığı döneme tanıklık etmiştir. Nasırlı tarafından söz konusu dönemde yayınlanan dergilerin tarihi, kuruluş gayesi ve içerikleri bir değerlendirme yazısı şeklinde kaleme alınmıştır.

A. Türkmen İli

Nasırlı, Türkmen dilinde ilk yayınlardan birinin de “تورکمه ن ئیلی” (Türkmen İli) dergisi olduğunu belirtmektedir. “Türkmen ili” dergisini, Rusça, Türkmen dünyası anlamına gelen “Zemlya Turkmenskaya” olarak tanıtmaktadır (Nasırlı, 1929: 16). Ancak A. N. Samoyloviç 1925 yılında “Vostok” dergisinde, “Türkmen İli” dergisini, Türkmen halkı anlamına gelen “Turkmenskiy Narod” şeklinde Rusçaya çevirerek tanıtmını yapmıştır (Samoyloviç, 1925: 154). Bununla birlikte Nasırlı, “Türkmen ili” dergisinin 1923 yılında yayımlandığını söyler (Nasırlı, 1929: 16). Fakat dergi 1922 yılında Taşkent’te yayımlanmaya başlamıştır (Türkmen ili, 1922). Nasırlı “Türkmen ili” dergisini, Partinin Merkez Komitesi liderliğinde ve Türkmen Bilim Kurulunun katılımıyla yayımlandığını belirtmektedir (Nasırlı, 1929: 16). Nasırlı, dergiyle ilgili Türkmen kültürünün gelişimine katkı sağlayan, ilk aylık yayın olduğunu söyler. “Aylık olarak ulusal bir bilimsel-edebî olarak ilk deneyim oldu... Bu dergi, Türkmen kültürünün gelişiminde atılan ilk adımdı” (Nasırlı, 1929: 16) şeklinde düşüncelerini dile getirir. Nasırlı dergiye aktif katılım sağlayanların “Sahetmiradov, Böriyev, Geldiyev Karahanov” (Nasırlı, 1929: 16) olduğunu söyler. 1922 -1924 yılları arasında “Türkmen İli” dergisi toplam sekiz sayı neşredilebilmiştir (Türkmen İli, 1924).

B. Tokmak

Nasırlı, “توقماق” (Tokmak) dergisini, 1925 yılından itibaren “Türkmenistan” gazetesinin bir eki olarak aylık mizahi dergidir şeklinde tanıtmıştır (Nasırlı, 1929: 16). Nasırlı, “Tokmak” dergisinin genç ve farklı yazarları kendi etrafında topladığını belirtmektedir (Nasırlı, 1929: 16). Bunun sonucu olarak da kendini özgü bir abonelerinin ve tirajının olduğunu beyan eder (Nasırlı, 1929: 16). Kısa zamanda derginin kitlelerce kabul gördüğünü ve sempati kazandığını ifade eder. Nasırlı, dergisinin redaktörleri hakkında ise “Tokmak”ın ilk editörü Yoldaş Kerbabayev ardından Yoldaş Sahetov oldu. Şimdi dergiye

Yoldaş Kurtmuradov redaktörlük yapmaktadır” (Nasırlı, 1929: 16) şeklinde bilgi verir. “Tokmak” dergisinin Türkmen basın tarihinde ayrı bir yeri bulunmaktadır (Aşirov- Arıcan, 2019b: 121-131).

C. Bolşevik

Nasırlı, “بالشه ٴيك” (Bolşevik) dergisi, 1925 yılında, T(b)KP Merkez Komitesi yayın olarak organı Aşabat'ta aylık olarak yayımlanmaya başladığı belirtmektedir. Yayın kurulunda Çarı Vellekov, Hüseyinov, Halmıradov isimlerini saymaktadır (Nasırlı, 1929: 18). 14 Temmuz 1925 yılında TK(b)P MK organı olarak yayın hayatına başlayan “Bolşevik” dergisi, Eylül 1925-Nisan 1929 arası Arap, 1929 - 1941 Latin ve 1941 – 1953 arası Kiril alfabesiyle ile yayımlanmıştır. 1953-1991 yılları arasında “Türkmenistan Komünisti” adıyla yayın hayatına devam etmiştir (Aşirov- Arıcan, 2019a: 105-106).

D. Pioner

1926'dan itibaren Türkmenistan Leninist Gençlik Komünist Birliği Merkez Komitesinin (TLGKBMK) bir organı olan “پيانه ر” (Pioner) dergisi, Aşabat'ta yayımlanmıştır. Nasırlı, “Pioner” dergisinin TLGKB Merkez Komitesi tarafından yayımlanan aylık “Gızıl-Yaglık” (Krasnaya Kosıka) adlı gazeteden ortaya çıktığını belirtmektedir. 1.000 tirajla yayımlanan ve 10 sayfa olan “Pioner” dergisine daha sonra Turkmenkult'ün de katıldığını belirtmektedir (Nasırlı, 1929: 18). “Pioner” dergisinin 2000 tirajla 1930 yılının sonuna kadar devam ettiği görülebilir (Aşirov- Arıcan, 2019a: 103).

E. Kızıl Yol

Nasırlı, Rusça olarak “Krasny put” olarak tanıttığı “Qъзы Jool” (Gızıl Yol) dergisinin 1928 tarihinde Türkmenkult tarafından yayımladığını belirtmektedir. 2.000 tirajla aylık olarak yayımlanan “Gızıl Yol” dergisinin yayın kurulunda Aytakov, Böriyev, Sahetov olduğu görülür. Yeni Türkmen Latin alfabesinin yayılmasını hedefleyen “Gızıl Yol” dergisi beş sayı çıkarılabilmektedir (Nasırlı, 1929: 18). “Gızıl Yol” dergisinin 1928 yılının Kasım – Aralık aylarına ait 5.-6. sayısı son sayısı olabilir. Çünkü “Türkmen Medeniyeti” dergisinin Ocak – Şubat sayısında, “Marttan itibaren iki dergimiz birleşecek, Latin harfli olarak “Türkmen Medeniyeti” adında çıkacaktır–” diye “Türkmen Medeniyeti” ve “Gızıl Yol” dergilerinde okuyuculara haber verilmiştir (Annagurdov, 1962: 480).

F. Türkmen Medeniyeti

Nasırlı, “تورکمه ن مه ده نبييه تی / Tyrkmen Medenijeti” (Türkmen Medeniyeti) dergisinin 1928 yılında Aşabat'ta Türkmen Kültür Enstitüsü tarafından belgesel etnolojik tarihi bir dergi olarak yayımlanmaya başladığını ve kendi döneminde derginin 10. sayısının yayımlandığını belirtmektedir (Nasırlı, 1929: 18). Nasırlı, 2.000 tiraja ulaşan derginin yayın kurulunda, Böriyev, Hüseyinov, Kurtmıradov, Halmıradov, Sahetov'un bulunduğunu söyler (Nasırlı, 1929: 18). “Türkmen Medeniyeti” dergisinin farklı isimlerle devam ettiğini görmek mümkündür (Aşirov – Arıcan, 2019a: 103-104).

TK(b)P MK tarafından “Türkmen Medeniyeti”, 1930 yılında Türmenkult gözetimine verilmiştir. 1933 yılında ise Türkmenistan Sovyet Yazarlar Birliğinin Teşkilatçı Komitesinin “edebi, sanat, tenkit ve nazari” dergisi halini almıştır (Annagurdov, 1962: 468). Böylece “Türkmen Medeniyeti” dergisi, 1933 yılından itibaren “Türkmenistan Şura Edebiyatı”, 1936 yılında ise “Türkmenistan Sovyet Edebiyatı” adıyla yayın hayatına devam etmiştir (Annagurdov, 1962: 469).

Nasırlı “Natspeçat v Turkmenistane” adlı makalesinde, 1926 yılında TLGKB Merkez Komitesi tarafından yayımlanan aylık “Gızıl-Yaglık” (Krasnaya Kosıka) adlı gazeteden de bahsetmektedir. Ayrıca Nasırlı yazısında, Türkmenistan'da yayın hayatına devam eden gazetelerin sayılarını değerlendirerek o dönemde Sovyet Türkmenistan'nda Türkmence olarak dört gazete ve dört derginin yayın hayatına devam ettiği belirtmektedir (Nasırlı, 1929: 18). 1929 yılında Türkmenistan'da yayımlanan “Türkmenistan”, “Dayhan”, “Yaş Kommunist” ve “Zâhmet” gazeteler; “Tokmak”, “Bolşevik”, “Pioner” ve “Türkmen Medeniyeti” ise dergilerdir.

Sonuç

Yakup Nasırlı “Natspeçat v Turkmenistane: Kratkij Oçerk İstorii Periodičeskoj Peçati” adlı makalesinde, XX. yüzyıl Türkmen milli basın tarihini değerlendirmiştir. Nasırlı yazısında, ilk olarak Rus İmparatorluğu döneminde Türkmenistan'da matbuatı irdelemiştir ve o dönemki yayınların içeriğini

ve ortaya çıkma gayesini ve ele almıştır. Ekim 1917 İhtilalinden sonra Türkmenistan'da, Sovyet Birliğinin Komünist Partisi'nin etkiyle ciddi anlamda milli basın ortaya çıktığını söylemiştir. Nasırlı'nın "Turkmenovedeniye" (Türkmen Araştırmaları) dergisinde Sovyet Türkmenistanı'ndaki milli süreli yayınların değerlendirildiği makalesi, Türkmen milli matbuat tarihi açısından kayda değer bir çalışmadır.

Kaynaklar

ANNAGURDOV, M. D. (1957). **Türkmenistanda Kommunistik Metbugatın Tarihinden** (Kitap 1). Aşgabat: Türkmenistan Devlet Neşriyatı.

ANNAGURDOV, M. D. (1962). **Sovet Türkmenistanının Metbugat Tarihinden Oçerkler** (Kitap 2). Aşgabat: Türkmenistan Devlet Neşriyatı.

AŞİROV, T, ARICAN, O. (2019a). "Y. M. Faktoroviç'e Göre Sovyet Türkmenistanı'nda Süreli Yayınlar". **Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi**, (1), 98-108.

AŞİROV, T, ARICAN, O. (2019b). "Türkmen Basın Tarihinde "Tokmak" Dergisi". **Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi**, 3 (2) , 121-131.

AŞİROV, T. (2019). "Ependi (haz. Y. Nasırlı) Türkmedövletneşr, Aşgabat – 1941. s. 172". **Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi**, 2 (2), 162-169.

YEPİSKOPOSOV, G. L. (ed) (1970). **Gazeti SSSR, 1917—1960: Bibliogr. spravoçnik**. Moskva: Kniga.

ILYASOV, K. ve Goçmiradov, H. (1990). **Dövrün Aynası ("Sovet Türkmenistanı" gazetesi 70 yaşadı)**. Aşgabat: Türkmenistan yay.

İLYASOV, A. (1964). "Zakaspiskaya Tuzemnaya Gazeta" Kak, İstoçnik İzuçeniya İstorii Duhovnoy Kulturi Turkmenskogo Naroda", **Türkmenistan SSR İlimlar Akademiyasının Habarları: Cemiyetçilik İlimlerin Seriyası**, Aşgabat, (4), s.3-9.

JUMAYEV, K., E. İŞANGULİYEV (ed.) (1980). **Türkmen Edebiyatının Tarihi**, (Cilt V. Kitap 1). Aşgabat: İlim.

KULMUHAMMEDOV, A. (1927). "Türkistan möçberinde milli metbuğat". **Türkmenistan**, Aşgabat.

NASIRLI, Y. (1929). "Natspeçat v Turkmenistane: Kratkiy oçerk istorii periodičeskoj peçati". **Turkmenovedeniye**. Aşgabat. (5), 15-18.

SAMOYLOVIÇ, A. (1925). "Jurnal "Türkmen İli" ("Turkmenskiy Narod)". **Vostok. Jurnal literaturı, nauki i iskusstva**. Kniga pyataya. M. Pb: Vsemirnaya literatura.

21. YÜZYILDA YÜKSELEN GÜÇ: ÇİN, İPEK YOLU PROJESİ VE ORTADOĞU'DAKİ ETKİSİ*

Raising Power in The 21. Century: China, The New Silk Road and its İmpact on The Middle East

Soner DOĞAN **

Öz

Bölgeselcilik üzerine yapılan çalışmalar, II. Dünya savaşından sonra ortaya çıkmıştır. Farklı amaçlar ve belirli bir düzeni sağlamak üzere ortaya çıkan bölgesel yapılanmalar, uluslararası siyaset arenasında önemli görevler ve fonksiyonlar icra etmektedir. Çin'in bölgeselcilik politikası ise 2000'li yıllardan sonra ekonomik, askeri ve siyasi nüfuzunu arttırmaya başlamasıyla birlikte yeni bir paradigmaya evrilmiştir. Bu yüzden Çin, Asya ülkelerine yönelik çevreleme politikasını Ortadoğu coğrafyasına doğru genişletmektedir. 2013 yılında ilan ettiği Yeni İpek Yolu projesi ile bu amacına ulaşmaya çalışmaktadır. Çinli liderler tarafından İpek yolu projesi için iki yorum yaygın olarak kullanılmıştır. Birincisi; Çin'in büyük kartalı daha yükseğe ve daha uzağa uçabilir. Diğeri ise Çin'in umudu; herkesin kendi bahçesini değil, herkes için bir bahçe inşa etmektir. Öte yandan, Çin, yeni İpek yolu projesi ile Neo-liberal ekonomi politik araçlarını kullanmaktadır. Bu çalışmada benimsenen yaklaşım temelde analitiktir. Diğer yandan bu çalışmada Çin'in Ortadoğu politikaları emperyalist mi yoksa kazan-kazan esasına mı dayanıyor konusu tartışılmıştır. Yeni İpek Yolu projesi ile Ortadoğu bölgesinde hedeflediği amaçlar üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yeni İpek Yolu, Çin, Ortadoğu, Bölgeselcilik.

Abstract

The studying on regionalism appeared after the Second World War. The regional organizations that emerged in order to achieve different aims and a certain order to carry out important tasks and functions in the arena of international politics. After 2000, China's regionalism policy transformed different paradigm due to its economic, military and political power increased. Hence, China regionalism policy extend from Asia region to Middle East region. China's New Silk Road project, which was declared in 2013, try to aim increase China's impact on the Middle East. Chinese leaders share two opinion for the New Silk Road project. Firstly, China the eagle can fly higher and farther. Secondly, the hope of China is to build a garden for all, not a backyard of its own. On the other hand, China benefits neo-liberal political tools for the New Silk Road. This study bases on analytical methodology. In this study also, aim to discuss that Does China's the Middle East policy imperialist or it based on win-win policy?

Key Word: The New Silk Road, China, Middle East, Regionalism.

Giriş

Çin, 2000'li yıllardan itibaren Asya bölgesinin yanı sıra Ortadoğu bölgesinde de önemli oyuncuların birisi olmuştur. Çin'in ekonomik, askeri ve politik nüfuzunun artması, uluslararası alanda önemli bir oyuncu olmasını sağlamıştır. Çin rüyası kapsamında uluslararası arenada açılım yapması, Asya, Afrika ve Ortadoğu bölgelerinin de hareketlenmesine sebep olmuştur. Bölgesel güvenliğin sağlanması, ticaret alanlarının genişletilmesi, sermaye ve işgücünün serbest dolaşımı gibi politikaları benimseyen Çin, 2013 yılında Yeni İpek Yolu projesini başlatmıştır. Küreselleşmenin de etkisiyle Soğuk Savaş politikasından uzaklaşmak isteyen Çin, uluslararası sistemde hem ekonomik hem de politik bütünleşmeyi istemektedir. Ayrıca, İpek Yolu projesinde kendi bölgesel hegemonyasını da güçlendirmek istemektedir (Kaczmarek, 2017:1358-59). Çin, bölgesel projesini ortak çıkarlar, kader ve

* DOI: 10.34189/asyam.4.1.005

** PhD Candidate at Marmara University, sonerdgn@gmail.com

sorumluluğun paylaşıldığı bir topluluk olarak tanımlamaktadır. Bu yüzden Çin'in İpek yolu projesi hem iki taraflılığın hem de çok taraflılığın karakteristik özelliklerini taşımaktadır.

Çin'in Yeni İpek Yolu projesi ile iş birliğini geliştireceği Ortadoğu ülkeleri şunlardır: Bahreyn, Mısır, İran, Irak, İsrail, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Umman, Katar, Suudi Arabistan, Filistin, Suriye, Birleşik Arap Emirlikleri, Yemen. Çin'in genel olarak Ortadoğu ülkelerine yönelik politikaları kendi refahını koruma, içişlerine müdahale etmeme, toprak bütünlüğüne saygı, ekonomik büyümeyi sürdürebilir kılma, mevcut siyasi rejime destek verme gibi politikaları benimsemiştir. Ayrıca kendi içerisindeki Müslümanlara yönelik söylemleri aza indirmek için ülkelerdeki insan hakları ihlalleri konusuna girmemektedir. 2016 yılında ilk üssünü Cibuti de açması ve ilk Arap politikasına dair strateji belgesini yayınlaması, Çin'in Ortadoğu da etkili olmak istediğinin göstergesidir. Genel olarak Çin, Ortadoğu ülkeleriyle kazan-kazan politikasını uygulamaktadır. Yeni İpek Yolu projesi ile bu amaçlarına ulaşmaya çalışmaktadır.

Çin'in Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini inceleyen eserler son yıllarda yayınlanmaya başlanmıştır. Amerika'nın Ortadoğu'da dominant güç olması ve bu ülkelerin dış politikasında Amerikan etkisinin hissedilmesi, akademi literatürünün de bu yönde ağırlıklı üretim yapmasına neden olmuştur. Ancak 2000'li yıllardan sonra Çin'in bölgeye ilgisinin artması, Ortadoğu ülkelerinin uluslararası politikanın şartlarına uyum sağlayarak ilişkilerini çeşitlendirme yoluna gitmişlerdir. Bu gelişmeler ışığında akademi dünyasında son yıllarda yeni eserler ortaya çıkmaya başlamıştır. Niv Horesh ve A. Ehteshami'nin (2018) editörlüğünde 'China's Presence in the Middle East The Implications of the One Belt, One Road Initiative' adlı kitap yayınlanmıştır. Çin'in Ortadoğu ülkeleriyle olan ilişkilerini tarihsel metodolojik olarak incelemesinin yanı sıra güncel veriler ışığında da ele almaktadır. Yeni İpek yolu projesi etrafında şekillenen Çin dış politikası; ekonomik veriler, Ortadoğu'daki mevcut sorunlar dahilinde araştırılmıştır. Diğer önemli bir eser ise James Dorsey 'in (2019) yazdığı 'China and the Middle East' kitabıdır. Yazar, Amerikan-Çin ilişkilerinin Ortadoğu'daki nüfuz mücadelesini anlamının yanı sıra, Çin'in politikalarını 'neo-colonialism ve otokrat rejimleri' desteklemesi perspektifinden ele almaktadır. Yeni İpek Yolu projesi ile Çin'in bir tür kolonial güç olabileceğini belirtmektedir.

Bu çalışmada benimsenen yaklaşım temelde analitiktir. Konuya bütünsel bir yaklaşım içerisinde nitel araştırma yöntemi kullanılacaktır. Ayrıca, teori olarak bölgeselleşme kapsamında Çin'in Ortadoğu politikası incelenecektir. Bunun yanı sıra şu sorulara cevap aranacaktır: Çin ekonomik güç olarak Ortadoğu'daki nüfuzunu genişletebilir mi? Yeni İpek yolu projesi ile Ortadoğu'da etkin güç olabilir mi? Çin, Ortadoğu'daki mevcut sorunlara çözüm getirebilir mi? Amerika'nın nüfuzuna rağmen bölge ülkeleri Çin ile ilişkilerini geliştirebilir mi? Diğer yandan bu çalışmada Çin'in Ortadoğu politikaları emperyalist mi yoksa kazan-kazan esasına mı dayanıyor konusu tartışılacaktır. Yeni İpek Yolu projesi ile Ortadoğu bölgesinde hedeflediği amaçlar üzerinde durulacaktır.

1. Bölgeselcilik: Teorik Bir Çerçeve

Genel olarak 'Bölgeselcilik' etnik köken, dil, din, kültür ve tarih gibi sosyal uyum ile ekonomik uyum arasında örgütsel bağ olarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Bölgeselleşmenin büyümesi ile sosyal, kültürel, politik ve ekonomik alanlara üye ülkeler arasında bir bağ kurulması ön görülmektedir (Hurrell, 1996: 38). Bölgeselcilik teorileri ise bölgeselleşmenin ortaya çıkması ile akademi dünyasında çalışma konusu olmaya başlamıştır. Klasik tanım olarak bölgesel bütünleşme üzerine çalışmalar ve diğer uluslararası teoriler kapsamında analizleri yapılarak ortaya yeni teoriler çıkmıştır. 1950 ve 1970'li yıllarda bölgeselcilik konsepti çerçevesinde federalizm, işlevselcilik ve yeni işlevselcilik teorileri tartışma konusu olmuştur. Federalleşme, Avrupa Birliğinin politik teorisini açıklama üzerine kurulmuştur. Ulus-devlet inşası kapsamında kendisine çalışma alanı bulmuştur. İşlevselcilik, ulus-devlet konsepti kapsamında bir teoriden ziyade barış sürecinin ortaya çıkarılması üzerine inşa edilmiştir (Söderbaum, 2011: 1). Yeni işlevselcilik ise işlevselcilik fonksiyonu ve federalizm üzerine inşa edilmiştir. Ernst Haas önemli teorisyenlerinden birisidir. Temeli dışsal ekonomi konsepti çerçevesinde ekonomik bütünleşmeye dayanır. Serbest ticari bölgeler oluşturularak ortak marketlerin oluşturulması ve bütünleşmeyi ön görür. Bu teoriler kapsamında bölgeselcilik açıklanmıştır. Ayrıca bölgeselcilik teorileri ile birlikte neo-liberalizm ve neo-realist gibi teoriler arasında bağ kurulmaya çalışılmıştır.

Federalizm, Avrupa'nın bütünleşmesini temel alan, ulus-devlet inşasına dayanır. İşlevselcilik ise barış inşasını temel alan bir yaklaşımdır. Federalizm ve İşlevselcilik ulus-devlet inşa edilmesini

öngörür fakat her iki akımında farklı yolları bulunmaktadır. İşlevselcilik, uluslararası organizasyonların kurulmasına, ekonomi, ticaret, üretim ve kalkınma gibi alanlarda iş birliğinin gelişmesine odaklanır. Ekonomi alanındaki gelişmeler ve bütünlük, politik amaçlardan daha önemlidir. Bu yüzden işlevselcilik teknokratiktir ve gerçekdışı olarak da yorumlanmaktadır. İşlevselcilik yaklaşımında bölgesel sınırlar bulunmamaktadır (Hettne, Söderbaum; 2006: 4). Yeni İşlevselcilik yaklaşımı ise Avrupa'nın bütünlüşmesi ve gelişmesi konusu üzerine inşa edilmiştir. Yeni işlevselciler, karşılıklı bağımlılığın ve iş birliğinin genişlemesinin politik bütünlüşmeye neden olacağını iddia ederler. Dışsal ekonomilerde bütünlüşme merkezi metafor olabilir. Bu nedenle kapsamlı bütünlüşme, halkın ortak fikri ve elitlerin sosyalleşmesi yeni işlevselcilerin üzerinde durduğu konudur. Ayrıca, yeni işlevselciler ortaya çıkan bütünlüşme sonucunda kurumların oluştuğuna vurgu yaparlar (Hurrell, 1996:58). Bu durum bölgeselleşmenin ortaya çıkışı olarak vurgulanır. Böylece oluşan ortak kurumlar vasıtasıyla bölgesel iş birliği alanları genişler ve çatışma ortamı yerini iş birliğine bırakır. Ayrıca, ülkelerin iç talepleri bölgeselleşme kapsamında geri plana atılabilir ve ortak kurumlar aracılığıyla etkili politikaların geliştirilmesi de söz konusu olabilir (Börzel, 2016: 9-10).

Bölgeselleşme ve globalleşme, küresel dönüşüm içerisinde birbirlerine entegre olarak görülmüştür. Yeni bölgeselcilik adı verilen bu konseptte, bölgeler arasındaki entegrasyonun daha kapsamlı ve etkin olduğu belirtilir. Neo-Liberal bakış açısında yeni bölgeselcilik, daha fazla katılımcı ve uzlaşıya dayanır. Ayrıca, ekonomi, kalkınma, eğitim hatta güvenlik gibi konularda politikaların etkin uygulanabilmesi ve sorunların çözümü için kurumsal organizasyonun olması gerektiğini belirtir. Neo-realistler bölgeselciliği dışarıdan analiz ederler. Anarşik sistem içerisinde bulunan devletleri güç için çatışma ve rekabet halinde olarak tasvir ederler. Neo-realistlere göre bölgeselciliğin ortaya çıkmasında; devletlerin jeopolitik, güvenlik ve ticari kaygılarla başka ittifak ya da devletlere karşı iş birliği yapmaları etkilidir. Bu konsept çerçevesinde bölgeselcilik teşvik edilebilir (Söderbaum 2006: 8-11). Diğer taraftan Hurrell'e göre (1996) ekonomik bölgeselcilik bir strateji olarak görülebilir. Neo-realistlere göre, Avrupa dışındaki daha küçük devletler bölgeselleşme ile güçlü devlet arasında kendilerine yer bulabilirler. Böylece kendilerini ve bölgelerini dış müdahaleye karşı koruma altına almış olurlar (Hurrell,1996: 47-55)

Neo-klasik ekonomi modeline göre bölgeselleşme ticaret düzenlemeleri, genellikle 'en iyi ikinci' olarak görülmektedir ve kapalı ya da açık çok taraflı ticaret sistemine katkı bulunup bulunmadıklarına göre değerlendirilir. Rasyonalist iş birliği ve entegrasyon yaklaşımları da bölgeselleşmeyi, devletlerin ve ekonomik aktörlerin globalleşmenin zorluklarına karşı stratejik bir tepki olarak görmektedirler. Bu görüşe göre temel faktör, karşılıklı ekonomik bağımlılıktır. Ortaya çıkacak sorunları ve çatışmayı çözmek için kurulacak bölgesel ortak kurumları güçlendirmek ve karşılıklı bağımlılığı arttırmak gerekmektedir. Rasyonalist işlevselci yaklaşımlar, bölgeselleşmeyi ortak devletler arasında ortak sorunları çözmeye yarayan bir konsept olarak tanımlamaktadırlar. Bölgeselciliğin küreselleşme için bir basamak mı yoksa engelleyici bir taş mı olduğu yönündeki tartışmalara, bölgesel ticaret anlaşmaları, serbest ticaret, ekonomik ve sosyal kalkınma, iş gücü göçü gibi konulara kapsamında bakarak faydalı bulurlar. Aynı zamanda bölgeselleşmenin bölgede barışa, güvenliğe ve istikrara katkı verip vermediği konusunda tartışma yürütürler (Börzel, 2016: 9-11).

İnşacı teoriler, bölgesel farkındalığa ve bölgesel kimliğe, belirli bir bölgesel topluma ait olma hissine ve "kavramsal bölgeselcilik" olarak adlandırılan şeye odaklanır. Bölgesel uyumun, "kavramsal dayanışma" olarak adlandırılacak şeylere karşılıklı duyarlılık, güven ve sürdürülebilir bir topluluk olduğuna değinir. İnşacı teori bölgeselleşmedeki yapıları birbirlerine karşı eşit derecede bağlı olduğunu belirtir. Ayrıca, bölgeselleşme süreçleri hem sistemsel koşullar tarafından hem de onları inşa eden bir süreç olarak görmektedir. İnşacılık bölgeselleşmedeki kolektif düşüncüyü ve anlayışları aktörlerin çıkarlarını nasıl etkilediği üzerinde durur. Bu yüzden inşacılık, egemenlik, ekonomik ve ortak çıkarın olduğu alanlarda bölgeselciliği desteklemektedir (Hurrell,1996:58-60).

1.1. Çin ve Bölgeselcilik Politikası: İpek Yolu Projesi

Bölgeselcilik, daha önce de belirttiğimiz gibi II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası sistem içerisinde kendisine alan bulan bir yapılaşmadır. Bölgeselleşme süreci uluslararası ilişkilerde Soğuk Savaş ve sonrası olmak üzere iki dönem olarak incelenmiştir. Burada Çin'in bölgeselleşme süresi ile Rusya'nın bölgeselleşme sürecini birbirinden ayrı almak konunun anlaşılmasının yönünden eksik

kalabilir. Batının bölgeselleşme sürecinde Doğuda kendi içerisinde bölgeselleşme hamleleri başlatmıştır. Burada Çin ve Rusya'nın başat aktör olarak ortaya çıkması Asya'daki bölgeselleşme konseptleri açısından bize ipucu vermektedir.

Rusya'nın ilk konsept bölgeselcilik çalışmaları ve kurduğu bölgesel örgütler genellikle soğuk savaş mantalitesi kapsamında olmuştur. Çin'in ise ilk dönemde Rusya ile eş güdüm içerisinde olduğu değerlendirilmektedir. Yeni-bölgeselcilik tanımı kapsamında her iki ülkede kendi perspektifleri çerçevesinde bölgesel örgütler kurmaya çalışmaktadırlar. Küreselleşmenin de etkisiyle Soğuk savaş dönemi anlayışından uzaklaşmaya çalışmaktadırlar. Günümüzde Rusya ve Çin uluslararası ilişkilerde ve kendi coğrafyalarında etkileme kapasiteleri yüksek olan devletlerdir. Fakat, bölgeselleşme anlayışları farklılık göstermektedirler. Rusya'nın Avrasya Birliği ve sonrasında ortaya çıkan Avrasya Ekonomi topluluğu, AB'ye rakip olarak düşünülmektedir. Çin ise İpek Yolu projesinde kendi bölgesel hegemonyasını kurarak uluslararası sistem ile hem ekonomik hem de politik entegre sürecini devam ettirmek istemektedir (Kaczmarek,2017: 1358-59). Böylece Çin, dış dünya ile bağlantılarını güçlendirerek küresel sistem içerisinde yer alacaktır.

Çin ve Rusya'nın bölgeselcilik vizyonunun farklı olduğunu yukarıda belirtmiştik. Her iki devlet, bölgeselcilik örgütlenmesinde karakterinden izleri örgütlere taşımaktadır. Rusya, her ne kadar Çin ile ilişkileri iyi olsa da Çin'in kendi etki sahasını domine etmesine izin vermemektedir. Her iki ülkede Şangay İş birliği Örgütü içerisinde Batılı kurumlara karşı birlikte hareket etse de kendi nüfuz alanları içerisinde birbirlerine rakip olabilmektedir. 2000'li yıllardan itibaren Çin, Asya bölgesinde önemli oyuncuların birisi haline gelmiştir. Çin'in ekonomik, askeri ve politik nüfuzunu arttırması Asya bölgeselciliğinin de önemli bir oyuncu olmasını sağlamıştır (Yeo,2019:15). Bu sebeple Çin, Güneydoğu Asya ülkelerine yönelik çevreleme politikası izlemektedir. Çin devlet başkanı Xi Jinping, 2013 yılı sonlarına doğru Yeni İpek Yolu kavramını ortaya sundu. Kazakistan ziyareti esnasında önerdiği İpek yolu projesi Çin'in birçok güzergâh üzerinden Avrupa'ya ulaşmasını temel alıyordu. Çin-Moğolistan-Rusya koridoru, Bangladeş-Çin-Hindistan-Myanmar koridoru ile Çin-Pakistan ekonomi koridorları Çin'in dünyaya açılma politikasını oluşturmaktadır. 2015 yılında Çin hükümeti Vizyon ve İpek Yolu ekonomik kuşağı ile 21.yüzyılın denizyolu İpek Yolunun ortaklaşa inşa edilmesine dair bir bildiri yayınladı. Ayrıca projenin koordine edilmesi içinde bir koordinasyon merkezi kuruldu. Çinli liderler tarafından İpek yolu projesi için iki yorum yaygın olarak kullanılmıştır. Birincisi; Çin'in büyük kartalı daha yükseğe ve daha uzağa uçabilir. Diğeri ise Çin'in umudu; herkesin kendi bahçesini değil, herkes için bir bahçe inşa etmektir. Bu söylemler Çin'in projedeki politikalarını yansıtmaktadır (Kaczmarek, 2017: 1360-63). Çin yönetimi, bölgesel projesini ortak çıkarlar, kader ve sorumluluğun paylaşıldığı topluluk olarak tanımlamaktadır. İpek yolu projesi tanımlanmış bir bölge ile sınırlı değil, katılmak isteyen tüm devletlerin katılımına açık olarak planlanmıştır. Bu proje, Çinli yetkiler tarafından Çin'in politik ve ekonomik olarak dış dünyaya her boyutta açılması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Çin, benimsediği küreselleşme politikası ile komünist politikalardan da uzaklaşmaktadır. Çin, yeni İpek yolu projesi ile Neo-liberal ekonomi politik araçlarını kullanmaktadır. Soğuk savaşta bölgeselleşme örgütlerinde kapalı sistemler benimsenirken, küreselleşme ile Çin'in bunu terk ettiği görülmektedir. Çin, bölgesel projesini ortak çıkarlar, kader ve sorumluluğun paylaşıldığı topluluk olarak tanımlamaktadır. Bu yüzden Çin'in bölgeselliği hem iki taraflılığın hem de çok taraflılığın karakteristik özelliklerini taşımaktadır. Çok taraflı iş birliği ile esnek politika anlayışını benimseyen Çin, normatif değerler üzerinden İpek yolunu inşa etmek istemektedir (Xinquan, 2018). İki taraflı iş birliğinde ise bölgesel liderlik iddiasını sürdürmeye çalışmaktadır. Bu anlamda Rusya'nın bölgeselcilik anlayışı ile kıyaslandığında Çin, daha açık ve etkileşimli bir politika izlemektedir (Popescu, 2014: 9-13).

1.2. Ortadoğu'da Bölgeselcilik Politikaları

Ortadoğu'da bölgeselcilik yapılanmaları temel bir ikilem ile karşı karşıya kalmaktadır. Bölgesel bir entegrasyonun kurulması ve ortak düşünce etrafında buluşmak için gereken tüm olgular Ortadoğu da bulunmaktadır. Dil, din, kültür ve tarih gibi konularda ortak değerlere sahiptir. Fakat, uygulamada ve izlenen politikalarda ortak hareket edilmemektedir. Bölgeselleşme kapsamında kurulan kurumlar başarısız faaliyetler gerçekleştirmektedir. Ortadoğu için Pinfari (2016) 'bölgeselleşmemiş bölge' tanımını yapmaktadır. Bölgeselleşme konsepti çerçevesinde oluşturulan kurumlar ekonomik, askeri, politik konularda ortaya çıkan konuların çözümünde zayıf kalmıştır (Pinfari, 2016: 2-3).

Ortadoğu coğrafyasında bölgeselleşme, uluslararası politikanın ve bölgenin dinamiklerine göre şekillenmiştir. Bu yüzden Ortadoğu da bölgeselleşme, Soğuk Savaş öncesi ve sonrası ortaya çıkan politik konseptlere göre değişiklik göstermektedir. Soğuk savaş öncesinde federasyon fikri ön plana çıkmıştır. Bu fikrin ortaya çıkmasında Arap milliyetçiliğın bölgede yükselmesi önemli bir faktördür. Bu fikir 1948 yılında İsrail'in kurulması ve Arap devletleri ile savaşı, federasyon fikrinin soğuk savaş yıllarında da devam etmesine neden olmuştur (Fawcett, Gandois, 2010: 666-68). 1945 yılında kurulan Arap Birliğı, 1989 yılında Arap Mağrip Birliğı, 1982 yılında Körfez İş birliğı Teşkilatı ve 1967 yılında kurulan İslam İş birliğı Örgütü gibi kurumlar Ortadoğu bölgesinde bölgeselleşme konsepti çerçevesinde kurulmuştur. Fakat kurulan bu yapılar, AB, Amerika ya da Asya bölgesinde kurulan bölgesel kuruluşlar gibi bölgelerinde etkin rol oynayamamıştır. İran-İrak savaşı, İsrail'e karşı ortak bir politikanın oluşturulamaması, Filistin sorunu, Irak'ın Kuveyt'i işgali, Amerika'nın 2001 yılında Afganistan ve 2003 Irak işgalini önlemede başarılı olamamıştır. Öte yandan Ortadoğu da kurulan birliklerin etkisiz olmasında Soğuk Savaşın Arap Dünyasında da etkili olduğu ileri sürülebilir. Farklı kamplara bölünen bölge ülkeleri, ortak zemine Arap kimliğı etrafında buluşsa da bu durum etkili sonuçlar ortaya çıkartmamıştır. Barnett (2009) Ortadoğu'daki bölgeselleşme konsepti kapsamında Arap Birliğini 'Başarısız olmak için mi tasarlandı yoksa başarısız tasarım mı?' sorusu ile teorik bir çerçevede açıklamaya çalışmıştır. Genel olarak Ortadoğu da ki bölgeselleşme başarısız tasarım üzerine kurulmuştur.

2. Tarihsel Süreçler İçerisinde Çin'in Ortadoğu Politikası

Uluslararası arenada Soğuk Savaş döneminde etkili olamayan Çin, Ortadoğu ülkeleriyle olan ilişkilerini Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte geliştirmeye başlamıştır. Küreselleşmenin etkisi ile yeni pazarlara açılmak isteyen Çin, enerji alanında ihtiyaçlarını karşılamak için Ortadoğu ülkeleriyle ikili ilişkilerini genel olarak 1990'lı yıllardan itibaren geliştirmeye başlamıştır.

1955 yılında düzenlenen Bandung Konferansı, emperyalizme karşı bağımsızlığını yeni kazanmış ülkeleri bir araya getirerek, Çin'e Ortadoğu ülkeleriyle ilişki kurması için bir fırsat oluşturmuştur. Konferans sırasında Çin'in diplomatik ilişki kurduğu ilk ülke Mısır olmuştur (Alagöz, 2019:91). Çin, Batı karşıtı politikaları izlemesi ve Ortadoğu'daki bazı ülkelerinde anti-emperyalist politikaları benimsemesi nedeniyle yakınlık kurmuştur. Bu nedenle Mısır'ın Süveyş Kanalını millileştirdiğini ilan etmesi sonrası Fransa-İngiltere ve İsrail tarafından saldırıya uğramasına Çin tepki göstermiş ve Mısır'a destek açıklaması yapmıştır (Khader, 2018: 41). 1958 yılında Amerika'nın Lübnan'a müdahale etmesini ve İngiltere'nin Ürdün'e yönelik politikalarını kınamıştır. 1958 yılında Irak'ta gerçekleşen darbe ile Batı yanlısı Haşimi Krallığının devrilmesi ve yerine Sovyet yanlısı iktidarın gelmesi, Çin'in Irak ile diplomatik bağlar kurmasına neden olmuştur. Çin, İsrail-Filistin meselesinde Araplar ile ilişkileri bozmamak ve Amerikan karşıtı politika benimsediğinden dolayı Filistinlilerin yanında yer almıştır. Yaklaşık 5 milyon dolar değerinde 1965-70 yılları arası Filistinli direniş gruplarına silah yardımı yapmıştır. İsrail'in Amerikan çıkarları doğrultusunda politikalar izlemesi ve Amerika'nın Çin'i kontrol altında tutma isteğinden dolayı Çin ile İsrail arasındaki diplomatik ilişkiler 90'lı yıllardan sonra gelişmeye başlamıştır (Pan, 1997). İlişkilerin başlamasındaki arka plan; Çin'in 1980'li yıllardan itibaren gelişen İsrail askeri teknolojisine kayıtsız kalamamasıdır. Bunun üzerine iki ülke arasındaki temaslar başlamıştır. Çin'in İsrail'den 1990'larda aldığı Harpy adlı insansız saldırı aracı, İsrail'in Çin'e karşı askeri üstünlüğünün göstergesidir. Bunun yanı sıra Çin'in 1970'li yıllardan itibaren Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde Tayvan'ın yerine temsil edilmesi, uluslararası politikada ikili ve bölgesel ilişkilerinin gelişmesini hızlandırmıştır (Evron, 2018: 21). İran, Kuveyt ve Lübnan 1971 yılında BMGK üyesi olarak Çin'i resmen tanımıştır. Daha sonra Ürdün (1977), Libya ve Umman (1978) tanımıştır. Çin için Ortadoğu'daki ikinci diplomatik başarı dalgası ise 1980'lerin ortaları ile 1990'ların başı arasında gerçekleşmiştir. Birleşik Arap Emirlikleri, 1984'te Çin ile ilişkileri normalleştirdi, bunu 1988'de Katar, 1989'da Bahreyn ve 1990'da Suudi Arabistan izledi (Scobell, Nader: 2016: 5-6).

1990'lı yıllardan itibaren Ortadoğu coğrafyası Çin için önemli bir coğrafya haline geldi. Ortadoğu ülkeleriyle ikili ilişkilerini geliştirmesi sonucu bu ülkelere yönelik ihracatı 1,5 milyar dolara ulaşmıştır. Ayrıca, ABD'nin çeşitli nedenlerle satmadığı silahlar için Çin alternatif sağlayıcı olmuştur (Alagöz, 2019: 92). Bu dönemde Suudi Arabistan'a DF-3 balistik füze sisteminin satışını gerçekleştirmiştir. Çin, Ortadoğu ülkeleriyle en fazla petrol alanında iş birliğine yönelmiştir. 1990'da ithal ettiği petrolün yaklaşık %48'ini Ortadoğu ülkelerinden ithal etmiştir. 1995 yılında Çin Ulusal Petrol

Şirketi (CNPC) Kuveyt ile bir anlaşma imzalayarak petrol depolama tesisi inşaatı projesini kazanmıştır. 1999 yılında ise Suudi Arabistan Çin'in en büyük petrol tedarikçisi olmuştur. Aynı yıl Çin ile Suudi Arabistan petrol şirketleri arasında yatırım anlaşması imzalanmıştır. Suudi petrol şirketi olan ARAMCO Çin'in Qingdao ve Fujian bölgelerinde rafineri inşaatı için anlaşmaya varmıştır (Kazemi & Chen, 2014: 40-46).

Çin'in Ortadoğu'ya yönelik dış politikası genellikle pragmatik çerçevede üzerine inşa edilmiştir. Dönemsel çatışmalara ve ayrışmalara kendisini merkeze koymadan tüm taraflar ile anlaşma içerisinde olmuştur. İsrail-Filistin çatışması, İran-İrak savaşı, petrol, silah satışı Çin'in ilk dönem Ortadoğu politikalarının temel dinamiklerini oluşturmaktadır. Bu politikanın arka planında yatan sebep ekonomik olarak tüm taraflarla ilişkilerini güçlendirmek, petrol ve doğalgaza erişimi güvence altına almaktır. Bu nedenle genel olarak Çin, Ortadoğu'da herhangi bir ülke ile ittifak içerisinde olmaktan kaçınmıştır. Ayrıca bölge ittifakları içerisinde yer almamaya da özen göstermiştir. Örneğin Körfez Savaşları esnasında herhangi bir ülke ya da ittifak lehine açıklama yapmamış, tüm taraflar ile diyalog ve iletişim halinde olmuştur (Ponizilova, 2019: 650).

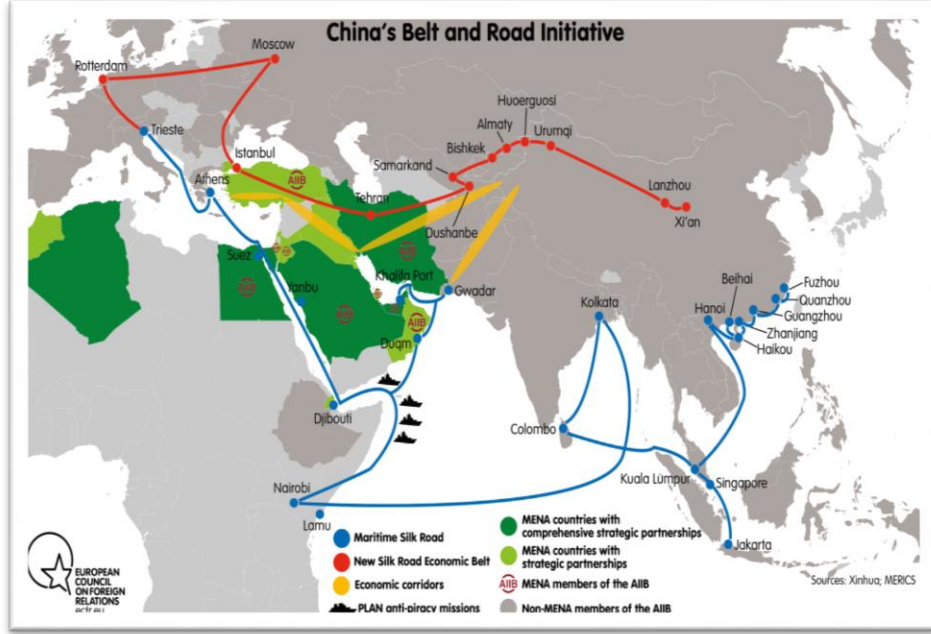
2000'li yıllardan itibaren Ortadoğu- Çin ilişkilerinde yükseliş dönemi devam etmiştir. Çin'in uluslararası arenada yükselen bir güç olarak Rusya'nın yerini almaya çalışması ve ABD'ye karşı en büyük rakip olarak görülmesi, Ortadoğu ülkelerinde Çin'e yönelik farklı politikalar geliştirilmesine neden olmuştur. Enerji güvenliğini sağlamak isteyen Çin, Ortadoğu'ya yönelik açılımlarını istikrarlı bir şekilde arttırmıştır. İsrail-Filistin meselesi, Arap Baharı olayları, İran'ın nükleer programı, IŞİD terör örgütünün ortaya çıkması, Lübnan iç karışıklığı, Irak'ta Kürt-Arap ilişkileri konularına pragmatik bir yaklaşım içerisinde olmuştur. Çin 2004 yılında, Çin-Arap iş birliği formunu kurarak Ortadoğu'ya yönelik uzun vadeli planlarının temelini atmıştır. Çin, bu formda ikili ilişkileri geliştirmek ve bölgede söz sahibi olmak için 4 öneri ileri sürmüştür. Birincisi; karşılıklı ilişkilerde saygı, adil muamele ve samimi iş birliği. İkincisi, yatırım, ticari ilişkilerin geliştirilmesi, ortak projeler, enerji güvenliği. Üçüncüsü, kültürel ilişkilerin geliştirilmesi. Dördüncüsü ise dünya barışı ve ortak kalkınmayı teşvik etmek için uluslararası arenada iş birliği yapmaktır (Giffoni, 2018). Artan ilgi alanları göz önüne alındığında, hedeflenen politikadaki sonuçların alınması çok uzun sürmedi. Çin ile Arap Devletleri arasındaki ticaret 2004'te 36,7 milyar dolar iken 2010 yılında 145,4 milyar dolara yükselmiştir. Yani altı yılda dört kattan fazla arttı. Mart 2012'de Çin ve Arap ülkeleri bir adım daha atarak Enerji İş birliği Yüksek Konseyi'ni başlatmıştır. Mayıs 2012'de Tunus'un Hammamet kentinde 5.Çin-Arap İş birliği Forumu düzenlendi. 2014'teki 6. Forumda, Çin-Fas başkanlığında Çin ve Araplar ilk on yıllık iş birliği sonuçlarından (2004-2014) memnuniyet duyduklarını ve önümüzdeki on yıl (2014-2024) içerisinde ikili ticarete çeşitliliği arttırmak, yatırımı çoğaltmak ve sivil toplum arasında kültürel değişimi teşvik etmek üzerine kararlar alınmıştır (Khader, 2018: 42-44).

2.1. Çin'in İpek Yolu Projesi ve Ortadoğu'daki Etkisi

Orta Doğu, 21.yüzyıldan itibaren Çin için dört önemli anlama sahiptir. Birincisi, Çin gibi yükselen bir gücün oynaması gereken büyük bir güç rekabeti arenası olarak görülmektedir. İkincisi, Orta Doğu kritik bir ithal enerji kaynağı ve Çin ticareti ile yatırımı için önemli bir bölgedir. Üçüncüsü, bölge, ulus-ötesi etno-dini bağlantılar nedeniyle Çin'in yakın komşuluğunun bir uzantısı haline gelmiştir. Dördüncüsü ise Ortadoğu artık Pekin tarafından Çin'in kendi Asya-Pasifik mahallesinin ötesindeki en önemli bölgesi olan hayati bir jeo-stratejik küresel kavşak noktası olarak görülmektedir (Scobell: 2018: 10). Bu yüzden Çin'in Orta Doğu ile ilişkisi enerji talebi etrafında benimsediği pragmatik politikalar ile şekillenmektedir.

Yukarıda belirtilen politikaları gerçekleştirmek isteyen Pekin yönetimi 2013 yılında İpek yolu projesini başlatmaya karar verdi. Çinliler ipek endüstrisini neredeyse M.Ö. 3000 yılında keşfetti ve bu erken dönemde etkileyici şeylerin nasıl önemli hale geleceğini biliyorlardı. 5 bin yıl önce Çin'den dünyaya yayılan İpek yolu, Çin'den Asya'nın en uzak köşelerine, Orta Asya'dan Kuzey Afrika'ya ve Avrupa'ya kadar geniş bir alana uzanıyordu (Rawashdeh & Qatatsheh, 2017:37). Çin, tarihi İpek yolunu tekrardan canlandırmak için yoğun çalışmalar içerisine girdi ve 65 ülkeye bu doğrultuda işbirliği teklifini yaptı. Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarını birbirine bağlayacak olan bu projeye dünya nüfusunun yaklaşık 2/3'ü ev sahipliği yapacaktır. Dünya GSYİH'nin 2,1 trilyon doları veya dünya servetinin %29'u olan bir coğrafyayı kapsayacak İpek yolu projesi, Çin'in Avrasya merkezli bölgesel yaklaşımlarını

küreselleştirmeye çalışmaktadır. Bu nedenle Ortadoğu ülkeleriyle olan ilişkilerini geliştirmek ve bölgede hegemonik güç olmak için yoğun çabalar sarf etmektedir. Çin, Ortadoğu'da ABD ile doğrudan çatışmadan pragmatik politikalar benimseyerek çıkarlarını maksimize etmektedir (Dorsey, 2019:1-3). Böylece Çin, Doğu ve Batı pazarlarını birbirine bağlamak için bir takım sert ve yumuşak politikalar geliştirmektedir. Amaç, uluslararası politikada Çin'in siyasi, ekonomik ve güvenlik konularında önemli bir küresel aktör olarak sahada yer almasıdır (Fulton, 2019: 2).

Şekil-1: Çin'in faaliyete geçirmek istediği İpek yolu güzergahları

2016 yılında Çin devlet başkanı Xi Jinping'in Ortadoğu'ya yönelik ilk gezisinde yayınlanan 'Çin'in Arap Politika Belgesi' Çin'in Arap devletleri ile kalkınma stratejilerini koordineli bir şekilde çalışmaya istekli olduğu, birbirlerinin avantajlarını ve potansiyelleri doğrultusunda politika geliştirmek istediğini ifade etmektedir. Çin'in yayınladığı Arap politika belgesinin temelinde 1+2+3 şeklinde formüle edilmiş iş birliği alanları bulunmaktadır. Birinci alan; enerjiyi temel alan politikaların geliştirilmesi, ikinci alan; alt yapı-üst yapı, ticaret ve yatırım konularını temel alması, üçüncü alan ise yüksek teknoloji alanında daha fazla iş birliğini ön görmektedir. Bunlar nükleer ve yenilenebilir enerji, havacılık çalışmaları gibi hassas konuları içeren iş birliği konularıdır (Ponizilova, 2019: 651-52).

Yukarıda belirtilen iş birliği alanlarına bakıldığında güvenlik konusunun fazla ön planda tutulmadığı görülmektedir. Çin yönetiminin Batı müdahalesi olarak görülen politikaları tekrarlamaktan kaçınmaya özen gösterdiği gözlenmektedir. Karşılıklı fayda üzerine inşa edilmiş politikalar ile bölgeyi domine etmeyi hedefleyen Pekin yönetimi, Ortadoğu'da tarafsızlığı benimsemektedir. Ayrıca Çin, Ortadoğu coğrafyasında Batılı kavramlardan ziyade "kalkınma barışı" adını verdiği politika ile istikrarı teşvik ettiği diğer devletlere müdahalede bulunulmamasına ve ortaklığa dayalı çok kutuplu bir düzeni savunmaktadır (Lons,2019: 4-5).

Çin'in İpek yolu projesi bölge için önemli fonksiyonlar icra etmektedir. Çin'in Ortadoğu'daki öncelikli politikalarının başında tüm taraflar ile iş birliği gelmektedir. İkili ve bölgesel iş birliğinin geliştirilmesi için yoğun çaba içerisinde. Diğer bir husus ise alt yapı sistemlerinin geliştirilmesi, ulaşım, liman, enerji ve ticaret alanlarının geliştirilmesi konusunda koordinasyon alanlarının artırılmasıdır. Ayrıca karşılıklı yatırım alanları genişletilerek nükleer enerji, silah sanayi gibi alanlarda iş birliğinin geliştirilmesi Ortadoğu ülkelerinin Batı ile ilişkilerinden farklı bir seyir izlemektedir. Çin'in belirtilen alanlarda iş birliğini güçlendirmesi ve ülkelere belirtilen alanlarda yatırım yapması, modern anlamda kapitalizmin araçlarını etkili kullanmasından kaynaklanmaktadır. Bu sayede Çin, küreselleşmenin de etkisiyle hegemonyasını bölgeselcilikten küreselciliğe doğru kaydırmaktadır. Çin'in

Amerika karşısında Ortadoğu ve uluslararası sistemde bu kadar etkili olmasında İpek Yolu projesi hayati öneme sahiptir. Özellikle Ortadoğu ve Afrika ülkelerinin Çin ile olan ilişkileri, Avrupa'ya göre farklılıkta göstermektedir. Proje'nin 65 ülkede yaklaşık 2,1 trilyon dolarlık bir ticari kapasiteye sahip olması Çin'in yeni bir kapitalist ve kolonyal güç olması anlamına gelmektedir (Summers, 2018: 27). Örneğin, Çin, alt yapı yatırımları için Sri Lanka'ya büyük krediler verdi. Fakat Sri Lanka hükümeti borçları ödeyemeyeceğini açıklayınca Çin yönetimi Sri Lanka limanı olan Hambantota limanını 99 yıllığına borç karşılığında kiraladığını açıklamıştır (Fontaine & Kliman, 2018). Diğer bir örnek ise Maldivler'dir. Maldivler ülkesinin ulusal borç oranı Çin'e karşı %70 civarındadır. Ulusal gelirlerin %10'u Çin'in borcunu ödemeye ayrılmıştır. Çin kredileri veya yatırımları, borç verdikleri ülkeler için eğer dikkat edilmez ise ciddi egemenlik ihlalleri taşımaktadır. Çin, verdiği krediler aracılığıyla ülkeleri kontrol altına almaktadır. Burada Çin'in benimsediği 'borç tuzağı diplomasisi' Ortadoğu ülkeleri tarafından da dikkat edilmesi gereken hususların başında gelmektedir. Petrol gelirleri yüksek olan ülkeler için Çin'in bu politikası sorun teşkil etmese de ekonomisi zayıf olan Arap ülkelerinin birçoğu borç tuzağı diplomasisine düşmesi kaçınılmaz olabilir. Genel olarak Çin'in İpek yolu projesinde verdiği borç/kredi alanları Çinli şirketler aracılığıyla altyapı-üstyapı, enerji, telekomünikasyon gibi alanlarda kullanılmaktadır (Fulton, 2019: 5-6).

Aşağıdaki tablo incelendiğinde Çin'in Ortadoğu ile olan ilişkileri daha net anlaşılabilir. İpek yolu projesi ile bu ticaret hacminin veya yatırımların daha fazla artması söz konusudur. Çünkü bölge ülkeleri bu yönde niyet beyanı etmektedirler. Burada sorulması gereken soru ise Çin'in etkisinin Batılı güçlerden farkının ne olmasıdır? Batılı ülkelerin ve Amerika'nın Ortadoğu politikası genel olarak incelendiğinde tek taraflı bir çıkar üzerine kurulmuştur. Ortadoğu ülkelerinde kendileri ile iş birliğini güçlendiren kişilerin iktidarda olmasına destek vermişlerdir. Ortaya çıkan anlaşmazlıklarda ise benimsedikleri batılı değerler doğrultusunda ilgili ülkelere karşı yaptırımlar, ambargo gibi araçlara başvurmaktadırlar. Batılı ülkelerin insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerleri güçlü bir silah olarak Ortadoğu ülkelerinde çifte standart olarak kolayca uyguladıklarını görmekteyiz. Çin ise bunların aksine tüm taraflar ile ilişkilerini geliştirerek, ülkelerin iç işlerine karışmamayı ve batılı ülkelerin benimsediği değerler dışında pragmatik bir politika izleyerek ilişkilerini devam ettirmektedir (Smith, 2018: 88-92). Fakat yukarıda da belirtildiği üzere borçlarını tahsil edememesi durumunda kolonyal güç refleksiyle hareket etmesi kaçınılmaz olabilmektedir.

Çin'in Ortadoğu'da Yatırım Yaptığı Ülkeler 2005–2019 (Milyar Dolar)					
(Toplam 189.90 Milyar Dolar)					
Ülke	Değer	Ülke	Değer	Ülke	Değer
GKRY	0.13	İsrail	12.19	Suudi Arabistan	37.55
Mısır	26.06	Ürdün	6.34	Suriye	4.06
İran	27.65	Kuveyt	10.65		
Irak	22.8	Libya	2.6		
Fas	2.3	Umman	4.52		
BAE	32.82	Katar	7.27		

Şekil-2: Çin'in Ortadoğu ülkelerine yatırım miktarını göstermektedir. Kaynak:

<https://www.aei.org/china-global-investment-tracker/>

Yukarıdaki tabloda verilen rakamlar Çin'in Ortadoğu'ya yönelik ciddi bir şekilde yatırım yaptığını göstermektedir. Çin, ikili ilişkileri daha fazla geliştirmek için Ortadoğu bölgesinde birçok ülke

ile stratejik ortaklık anlaşması imzalamıştır. Çin'in ABD ve Batılı güçlerin izlediği politikaları benimsemediğini daha önce belirtmiştir. Batılı güçlerin aksine Çin, apolitik davranarak taraflar arasında ayırım yapmamaktadır. Özellikle 2013 yılında İpek yolu projesini ilan ettikten sonra bölgeye yönelik çıkar odaklı politikasında daha fazla esneme söz konusudur. Bu yüzden bölge ülkeleriyle stratejik ortaklık ilişkisi kurarak ikili iş birliği alanlarını üst seviyeye çıkarmayı amaçlamaktadır. Çin'in stratejik ortaklık anlayışı beş kademededen oluşmaktadır. En altta dostane iş birliği ortaklığı, ikinci sırada iş birliği ortaklığı, üçüncüsü kapsamlı iş birliği ortaklığı, dördüncüsü stratejik ortaklık ve beşincisi ise kapsamlı stratejik ortaklıktır. Her düzey farklı iş birliğini ifade etmektedir. Bu ortaklıklar, Çin'in Ortadoğu politikasının temeli olarak hangi devletleri kullandığını göstermektedir. İlişkilerde en yüksek seviyeye kolayca ulaşamaz. İkili ilişkilerin yüksek düzeyde politik güven ve çok yönlü ekonomik bağları içermesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra iki ülke arasındaki ilişkilerin üst düzeyde ele alınabilmesi için bir devletin uluslararası ekonomi ve siyasette önemli bir rol oynaması gerekmektedir. Ayrıca, en yüksek seviye olan kapsamlı stratejik ortaklık tam işbirliği için bir taahhüttür fakat iki taraf içinde politik ve güvenlik konularında çıkmaza girecek olayları bağlamaz. Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere Çin'in stratejik ve ortaklık kurduğu ülkelerin seviyeleri gösterilmiştir (Fulton, 2019: 6-8).

Devlet	Ortaklık Seviyesi	Anlaşma Yılı
Mısır	Kapsamlı Stratejik Ortaklık	2014
Iran	Kapsamlı Stratejik Ortaklık	2016
Irak	Stratejik Ortaklık	2015
Ürdün	Stratejik Ortaklık	2015
Kuveyt	Stratejik Ortaklık	2018
Umman	Stratejik Ortaklık	2018
Katar	Stratejik Ortaklık	2014
Suudi Arabistan	Kapsamlı Stratejik Ortaklık	2016
Birleşik Arap Emirlikleri	Kapsamlı Stratejik Ortaklık	2018

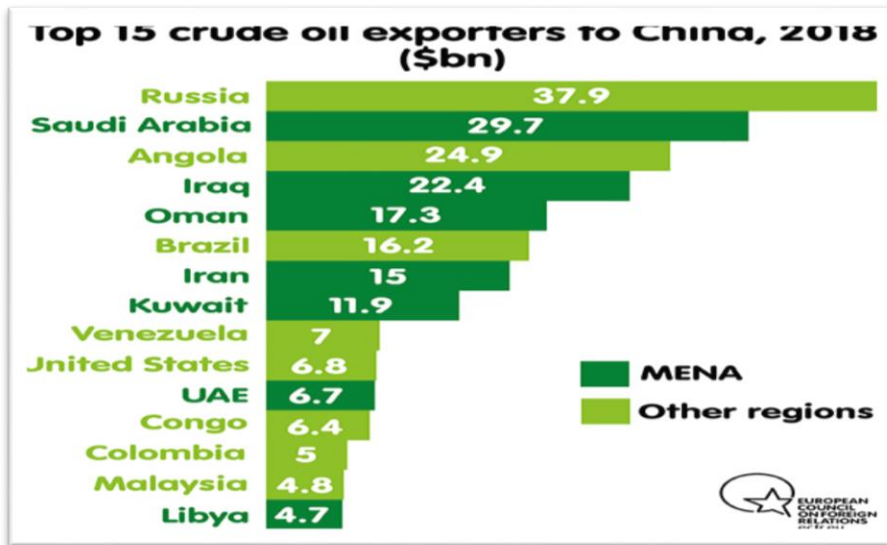
Şekil 3: Çin'in ülkeler seviyesindeki ilişkilerini göstermektedir.

Diğer taraftan Çin'in İpek yolu projesinin yanında Ortadoğu'da yumuşak güç enstrümanlarını da etkili bir şekilde kullandığı dikkat çekmektedir. 2002 yılında kurulan Çin-Arap Devletleri İş birliği formu, Ortadoğu'da Konfüçyüs Enstitülerini ve akademik değişim programları aracılığıyla kültürel alışverişi teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla Ortadoğu'daki birçok üniversiteler Çin çalışmaları programlarını başlatmıştır. Ortadoğu'daki toplumlar genellikle rahattır ve Batı dillerini, kültürlerini ön plana çıkartırlar. Çince ve Çin değerleri ise onlara göre yabancı ve zordur. Bu yüzden İpek yolu projesinin de bir çarpanı olan toplumlar arası kültürel etkileşim kapsamında Çin, birçok ülkede Konfüçyüs enstitülerini kurarak Çin dili ve kültürünü öğretmeye başladı. Bu kapsamda Arap ülkelerinden Çin'e birçok öğrenci gönderilmiştir (Chen & Kazami, 2014: 43-44). Çin'in İpek yolu projesi ile elde etmek istediği bir diğer saç ayağını ise turizm oluşturmaktadır. Ortadoğu ülkeleri, kültürel değişim kapsamında Çinli turistlerin bölgeye gelmesi yönünde vize kolaylığının sağlanması gibi birtakım teşvikler sunmaktadır. Bu yüzden Çinli turistlerin Körfez bölgesine yönelik gezilerinde

son yıllarda büyük bir artış vardır. Bu konuda Birleşik Arap Emirlikleri öne çıkmaktadır. Suudi Arabistan ise hac ve umre konularında Çinli Müslümanlara ev sahipliği yapmaktadır (Fulton, 2019:9).

Ortadoğu ülkeleri, sosyal ve ekonomik gelişmişliklerini hızlandırmak, toplumsal eşitliği sağlamak, iç çatışmayı asgariye indirmek ve tüm kesimler için refah seviyesini yükseltmek yönünde bir takım vizyon projeleri açıklamaktadır. Bu kapsamda ekonomilerinin büyük çoğunluğu petrole bağımlı olan ülkeler alternatif kaynaklar üretmek istemektedirler. Suudi Arabistan'ın vizyon 2030, BAE'nin vizyon 2021, Umman'ın vizyon 2020, Kuveyt'in vizyon 2035, Katar ve Bahreyn'in vizyon 2030 projeleri önemli hale gelmektedir. Sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek, petrole olan bağımlılığı azaltmak için Çin'in İpek yolu projesi her iki taraf için önemli fırsatlar sunmaktadır. İpek yolu projesi, Ortadoğu ülkeleri için alternatif ürünler ve pazar fırsatını sağlarken, Çin için ise küresel bir güç, enerji kaynaklarını kontrol altına alma, bölgesel ve küresel hegemonyasını genişletme anlamını taşımaktadır (Chaziza, 2019).

Diğer taraftan, Ortadoğu ülkelerinin Amerika'nın son yıllarda izlediği dış politikanın istikrarsız ve güven vermediği hissine kapılması, Çin'in Ortadoğu coğrafyasında işini kolaylaştırmaktadır. Amerika'nın Körfez'deki son İran saldırılarına verdiği tepki özellikle de güçle karşılık vermek istememesi Arap monarşilerinin ABD'nin güvenlik garantisine olan güvenini zayıflattı. Amerika'nın İran konusunda izlediği politika, her ne kadar bölgedeki yakın ittifakı olan Suudi Arabistan ve İsrail tarafından memnuniyetle karşılanırsa da diğer müttefikleri nezdinde güven sarsıcı bir politikaya neden olmuştur. Ortadoğu'da bölge devletleri, Amerika'nın belirsiz ve güven sarsıcı politikalarına karşı daha soft ilişkileri benimseyen Çin'e yaklaşması, Çin için bulunmaz bir fırsat yaratmıştır (Walt, 2020). Bu yüzden Çin'in bölgeye yönelik pragmatik politikaları ve yatırımları Arap ülkeleri tarafından dikkatle takip edilmektedir. Ayrıca, Çin'in Ortadoğu'da etkin güç olmasının bir diğer nedeni ise hem Trump yönetiminin hem de Obama'nın başkanlığı döneminde Çin'e alan açmasıdır. Çin devlet başkanı Xi Jinping'in ABD Başkanı Obama ile dengeli bir politika izlemesi ve Asya coğrafyasında iş birliğine açık olması, Çin'in Ortadoğu ve Afrika kıtasında alan kazanmasına neden olmuştur. Amerika'nın Obama döneminde odak noktasını Asya olarak belirlemesi, Ortadoğu'da etkili politika izlemesini engellemiştir. Çin'in özellikle Arap Baharı sonrasında kazan-kazan politikasını tüm taraflar ile sürdürmesi kendisi için önemli bir alan açılmasını sağlamıştır (Scobell, 2018: 10). Çin, Arap Baharı olaylarında bölgeye yönelik stratejik hesabını değiştirmedikçe çünkü esas olarak ekonomik çıkarlara, ticaretin geliştirilmesine, enerji arzının güvenliğine ve yerel halkla dostane diplomatik ilişkileri sürdürmeye odaklanmıştır. Pekin yönetiminin bölgesel siyasete pragmatik yaklaşımı bir kez daha hâkim oldu ve Arap Baharı sonucunda iktidarı elinde tutan kim olursa olsun Arap ülkeleriyle iyi ilişkiler sürdürmek ve böylece çıkarlarını güvence altına almak için yeni rejimler ile iyi ilişkiler kurmaya çalıştı (Ponizilova, 2019: 645). Bu sebeple İpek yolu projesi ve 2016 yılında ilan edilen Arap Politikası Belgesi Çin'in Ortadoğu için vazgeçilmez bir aktör olarak ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Şekil-4: Çin'in en fazla petrol ithal ettiği 15 ülke

Yukarıdaki tabloda gösterilen verilere baktığımızda Çin'in Ortadoğu politikasında Suudi Arabistan önemli bir yer tutmaktadır. Günümüzde Çin, Ortadoğu'dan ithal ettiği petrolün en fazlasını Suudi Arabistan'dan sağlamaktadır. İki ülke arasındaki ilişkiler Suudi Arabistan'ın Amerika'dan istediği balistik füzeleri ve silahları satın alamaması üzerine 1980 yıllarının sonlarına doğru başlamıştır. Çin'den temin edilen balistik füzeler ile Ortadoğu'da etkin güç olmak isteyen Suudi Arabistan batıdan alamadığı silahları Çin'den temin yoluna gitmiştir. 2016 yılında Xi Jinping'in Suudi Kralı ile görüşmesinde ikili ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğini belirtmiş, Suudluların Yemen politikasına pragmatik bir yaklaşım sergileyerek tüm taraflarla iletişim kurmuştur. Ayrıca Çin devlet başkanı Xi, ziyareti esnasında kendisine Suudi Arabistan'ın en büyük madalyası olan Kral Abdulaziz madalyası Suud Kralı tarafından takdim edilmiştir. İki ülke arasında Kızıldeniz kenarında 10 milyar dolarlık yeni bir petrol rafineri projesi anlaşması imzalanmış ve 160'a yakın Çinli şirket altyapı, ulaşım, liman, iletişim ve enerji kaynakları alanında yatırım yapmıştır (Foley, 2019: 76-77).

Çin'in Suudi Arabistan'dan sonra en fazla petrol ithal ettiği ülke İran'dır. İran, nükleer anlaşmanın getirdiği siyasal baskı ve Amerika'nın uyguladığı ambargolar yüzünden Çin'e muhtaç olmuştur. Çin ise ortaya çıkan konjoktürü değerlendirerek İran'a yönelik yatırımlarını arttırmıştır. Ortadoğu'da Çin her ne kadar Amerika'nın etkisine sahip olmasada Amerika karşısında kredibilitelerini yükseltmiş ve bölge için önemli bir oyuncu olmuştur (Walt, 2020). Diğer taraftan İpek yolu projesi için İran çok önemli jeo-stratejik konuma sahiptir. İki ülke arasındaki ekonomik temel güçlüdür ve ikili ticaret hacmine bakıldığında 2000 yılında 2 milyar dolar iken 2017 yılında yaklaşık 27 milyar dollara ulaşmıştır. Şekil II'de görüldüğü gibi İran 2018 yılında Çin petrol ithalatının yüzde 15'ini tedarik etmekle birlikte Çin için önemli bir enerji ithalatı kaynağıdır. (Scobell, 2019: 15).

Ortadoğu'da Çin'in İsrail ile olan ilişkisi dikkat çekmektedir. 2011 yılından itibaren Çin-İsrail ilişkileri yeni bir döneme girmiştir. İsrail'in bu dönemde Çin'e yaklaşmasında Amerika'nın bölgede izlediği politikanın da etkisi bulunmaktadır. ABD Başkanı Obama'nın İsrail ile olan ilişkisi, İsrail'i bu dönemde yeni arayışlara itmiştir. Ayrıca, Çin'in İpek yolu projesi için İsrail önemli bir saçı ayağıdır (Evron, 2018: 122). Bu yüzden Çin-İsrail ilişkilerindeki yoğunlaşan ekonomik odaklanma, özellikle altyapı ve yatırımlar, İsrail'in Asya ve Afrika arasındaki ve Kızıldeniz ile Akdeniz arasındaki konumunun vurgulanması, İpek yolu projesi için İsrail'in önemini vurgulamaktadır. Çin, İsrail'in limanlarına ve demiryolu alt yapısına yatırım yapmak istemektedir. Kızıldeniz ve Akdeniz arasında bir kara köprüsü oluşturacak olan Red-Med demiryolu ve İsrail planlarına göre Akabe'deki Ürdün demiryolu sistemine de katılabilecek en seçkin proje İpek yolu projesi için önemi bir saçı ayağıdır. Bu yüzden İsrail, Çinli firmaların projeye yatırım yapmasını isteyerek iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine çalışmaktadır (Ellis, 2019).

Sonuç

Genel olarak Çin, İpek yolu projesi üzerinden bölgeyi domino etmeyi amaçlamaktadır. Daha önce açıkladığımız bölgeselcilik teorileri kapsamında Çin'in Ortadoğu politikalarını ele aldığımızda neo-realist bakış açısına göre Çin, jeopolitik, güvenlik ve ticari kaygılar ile iş birliğini derinleştirdiğini görmekteyiz. Çin'in Batılı ülkelerden farklı politika izlemesi, ikili ilişkilerin hem uzun süreli hem de çıkar odaklı olmasına neden olmaktadır. Rasyonalist iş birliği ve entegrasyon yaklaşımları da bölgeselleşmeyi devletlerin ve ekonomik aktörlerin küresel zorluklara karşı stratejik bir tepki olarak görmektedir. Bu görüşe göre temel faktör, karşılıklı ekonomik bağımlılıktır. Ortaya çıkacak sorunları ve çatışmayı çözmek için kurulacak bölgesel ortak kurumları güçlendirmek ve karşılıklı bağımlılığı arttırmak gerekmektedir (Börzel, 2016: 9-11). Çin-Ortadoğu ilişkileri kapsamında ele aldığımızda iki tarafta rasyonalist çıkar çerçevesinde iş birliği gerçekleştirilmektedir. Fakat ilişkilerin Çin lehine geliştiğini de unutmamamız gerekmektedir. Arap ülkeleri genel itibarıyla güçlü olan ülkenin yanında yer almaktadır. Dolayısıyla Amerika ve Batılı ülkelere karşı üçüncü bir güç olarak Çin ile ilişkilerini geliştirmektedir. İnşacı teoriler ise bölgeselleşmeye; bölgesel farkındalığa ve bölgesel kimliğe, belirli bir bölgesel topluma ait olma hissine ve 'kavramsal bölgeselcilik' olarak adlandırılan şeye odaklanır. Aynı zamanda inşacı teoriler bölgeselleşmedeki kolektif düşüncüyü ve anlayışları aktörlerin çıkarlarını nasıl etkilediği üzerinde durur. Bu yüzden inşacılık, egemenlik, ekonomik ve ortak çıkarın olduğu alanlarda bölgeselciliği desteklemektedir (Hurrell, 1996-58-60). Bu perspektiften bakıldığında Çin'in Ortadoğu politikası İpek yolu projesi üzerinden gerçekleşmektedir. İpek yolu projesinin aynı zamanda bölgeselcilik projesi olması, bölgesel iş birliğini farklı alanlarda derinleştirmektedir.

Çin'in inşa edeceği yeni İpek yolu projesi bölgesel kalkınma, güvenlik, eğitim gibi konular ile sınırlı kalmayıp, küresel etkiye sahip bir proje olması yönünde uğraşmaktadır. İpek yolu projesinin etki alanı göz önüne alındığında Çin süper güç olma yönünde ilerlemektedir. Çin'in politikasını Ortadoğu coğrafyası kapsamında ele aldığımızda siyasi düzenin korunması, tüm taraflar ile çalışılabilme, enerji yollarının güvenliği, kültürel etkileşim ve iç işlerine karışılmaması üzerine inşa edilmektedir. Böylece istikrar ve barışın korunmasıyla kazan-kazan politikaları uygulanma şansı bulunabilecektir. Ortadoğu ülkeleri Batının kendilerine dayattığı demokrasi araçlarını ve baskılarından kurtulmak için Çin'in politikalarına sıcak bakmaktadır. Ayrıca, Amerika ve Batılı ülkelerin uyguladıkları silah ambargolarını Çin sayesinde kolayca temin edebilmektedirler. Özellikle insansız hava araçları gibi stratejik önemi olan araçları kolaylıkla Çin'den satın almaktadırlar. Çünkü Çin'in batının dayattığı gibi insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerler doğrultusunda politika izlememektedir. Sonuç olarak Çin; iç işlerine karışmama, karşılıklı saygı prensipleri doğrultusunda Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmektedir. Fakat daha önce de belirtildiği üzere borçlarını tahsil edememesi durumunda kolonyal güç refleksiyle hareket etmesi kaçınılmaz olabilmektedir.

Kaynaklar

AL-RAWASHED, D.S & AL-QATATSHEH, M.H (2017). 'China's strategy in the Middle East: The Silk Road Project', **IOSR Journal of Humanities and Social Science**, 22:1, Ver:4, pp.37-51.

ALAGÖZ, E.A. (2019). 'İç İstikrar, Refah ve Güç Hedefleri Ekseninde Çin'in Ortadoğu Politikası', **Güvenlik Stratejileri**, 15:29, pp.79-113.

BARNETT, M., & SOLİNGEN, E. (2009). Designed to fail or failure of design? The origins and legacy of the Arab League. In A. Acharya & A. Johnston (Eds.), *Crafting Cooperation: Regional International Institutions in Comparative Perspective* (pp. 180-220). Cambridge: Cambridge University Press.

BORZEL, T.A. (2016) 'Theorizing Regionalism: Cooperation, Integration and Governance' in Börzel & Risse, T (ed) *The Oxford Handbook of Comparative Regionalism* (pp 41-64). Oxford: Oxford University Press.

CHAZIZA, M. (2019). The Gulf States and the New Silk Road, BESA Center Perspectives, paper no:1, 229.

DORSEY, J.M, (2019). *China and the Middle East: Venturing into the Maelstrom*, Switzerland: Palgrave Macmillan.

ELLIS, C.D. (2019). China's Belt and Road Initiative in the Middle East. Available at <https://www.silkroadbriefing.com/news/2019/06/21/chinas-belt-road-initiative-middle-east/> (Accessed on 4.1.2020).

EVRON, Y. (2018). 'OBOR's impact on Sino-Israeli relations. In Ehteshami, A. & Horesh, N. (ed), *China's Presence in the Middle East: The Implications of the One Belt, One Road Initiative* (pp.120-137). New York: Routledge.

FAWCETT, L. & GANDOIS, H. (2010). 'Regionalism in Africa and the Middle East: Implications for EU Studies', **Journal of European Integration**, 32:6, pp.617-636.

FOLEY, S. (2019). 'OBOR and the dawn of a new era in Sino-Saudi ties'. In Ehteshami, A. & Horesh, N. (ed), *China's Presence in the Middle East: The Implications of the One Belt, One Road Initiative* (pp.67-88). New York: Routledge.

FONTAINE, R. & KLIMAN, D. (2018). On China's New Silk Road, Democracy Pays a Toll, Foreign Policy, Available at <https://foreignpolicy.com/2018/05/16/on-chinas-new-silk-road-democracy-pays-a-toll/> (Accessed on 03.01.2020).

FULTON, J. (2019). *China's Changing Role in the Middle East*, Atlantic Council: Raif Hariri Center for the Middle East.

GIFFONI, C. (2018). 'The China-Arab States Cooperation Forum, BRICS policy Center, Available at: <https://foreignpolicy.com/2020/01/13/trump-iran-china-why-united-states-so-bad-foreign-policy/> (Accessed on: 10.01.2020).

- HETTNE, B & SODERBAUM, F. (2006). 'Theorising Comparative Regionalism: Bridging Old Divides' **Comparative Regional Integration**, pp. 1-26.
- HURRELL, A. (1996) 'Regionalism in Theoretical Perspective'. In Fawcett & Hurrell (ed) *Regionalism in World Politics: Regional Organization and International Order* (pp.37-73). Oxford: Oxford University Press.
- KACZMARSKI, M. (2017). 'Non-western visions of regionalism: China's New Silk Road and Russia's Eurasian Economic Union, **International Affairs**, 94:6, pp.1357-1376.
- KAZEMI, A. & CHEN, X. (2014). 'China and the Middle East: More than Oil', *Global Economy, The European Financial Review*, February-March, pp.40-46.
- KHADER, B. (2018). 'The Chinese Breakthrough in the Arab and Mediterranean Markets', *IEMed Mediterranean Yearbook 2018*, pp.40-47.
- LONS, C. (2019). *China's Great Game in the Middle East*, European Council on Foreign Relations ecfr.eu
- PAN, G. (1997). 'China's Success in the Middle East', *Middle East Quarterly*, pp.35-40. Available at <https://www.meforum.org/373/chinas-success-in-the-middle-east> (Accessed on 03.01.2010).
- PINFARI, M. (2016). 'Regional Organizations in the Middle East', **Oxford Handbooks Online**, Available at <https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199935307.001.0001/oxford-hb-9780199935307-e-86> (Accessed on 01.01.2020).
- PONIZILOVA, M. (2019). 'Foreign Policy Activities of China in the Middle East: Establishing Energy Security or Being a Responsible Emerging Power?', **Journal of Balkan and Near Eastern Studies**, 21:6, pp.643-662.
- POPESCU, N. (2014). 'Eurasian Union: the real, the imaginary and the likely', **EU Institute for Security Studies**, Chaillot Paper no:132.
- SCOBELL, A. (2018) 'Why the Middle East matters to China'. In Ehteshami, A. & Horesh, N. (ed), *China's Presence in the Middle East: The Implications of the One Belt, One Road Initiative* (pp.8-24). New York: Routledge
- SCOBELL, A. & NADER, A. (2016). *China in the Middle East: The wary Dragon*, RAND Cooperation.
- SMITH, P.G. (2018). 'Complex interdependence in the China-Saudi-US triangle?' In Ehteshami, A. & Horesh, N. (ed), *China's Presence in the Middle East: The Implications of the One Belt, One Road Initiative* (pp.88-120). New York: Routledge.
- SODERBAUM, F. (2011). 'Theory of Regionalism'. In Beeson, M & Stubbs, R (ed) *The Routledge Handbook of Asian Regionalism* (pp.1-23). New York: Routledge.
- SUMMERS, T. (2018). 'Rocking the boat? China's belt and road and global order' In Ehteshami, A. & Horesh, N. (ed), *China's Presence in the Middle East: The Implications of the One Belt, One Road Initiative* (pp.24-38). New York: Routledge.
- WALT, S. (2020) *Why is the United States So Bad at Foreign Policy?* Available at <https://foreignpolicy.com/2020/01/13/trump-iran-china-why-united-states-so-bad-foreign-policy/> (Accessed on 13.01.2020).
- XINQUAN, T. (2018). 'Is the Belt and Road Initiative a Chinese-style Regionalism?', **Joint U.S-Korea Academic Studies**, pp.192-205.
- YEO, A. (2019). 'China's rising assertiveness and the decline in the East Asian regionalism narrative', **International Relations of the Asia-Pacific**, Volume 0, pp.1-31.

ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİ PROJELERİ VE ORTA ASYA: BAĞIMSIZLIKLARI KORUYACAK GÜÇ DENGESİ İÇİN ARAYIŞLAR *

International Cooperation Projects and Central Asia: Seeking for a Balance of Power to Preserve Independence

Kalmira RYSKULOVA **

Öz

SSCB'nin dağılması sonucu elde edilen egemen devlet statüsü, birlik cumhuriyetlerine iç ve dış egemenlik haklarını kazandırmanın yanı sıra bu hakları devam ettirme sorumluluğunu da beraberinde getirmiştir. Geçmişteki yönetim tarzı ile ona karşı gelen değerlerin harmanlanmasını gerektiren çok yönlü işbirliği, Orta Asya ülkeleri açısından söz konusu sorumluluğun yerine getirilmesini ve bölgeyi kendi etki alanına katmak isteyen güçler arasındaki dengeyi sağlayacak sayılı stratejilerden biriydi. Lakin söz konusu strateji yalnızca bölge ülkelerinin ihtiyaçları ile sınırlı olmayıp, dış güçlerin geniş çaplı jeopolitik hedefleri ile de doğrudan bağlantılı olduğu için yapılan işbirliği projelerinde bölge dışı ilişkiler ağırlık kazanmıştır. İktisadi ve içtimai faktörler de göz ardı edilmemekle birlikte, bölgedeki çok yönlü işbirliğine sebep teşkil eden siyasi beklentiler bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

Devlet inşa süreci boyunca ülkelerin kalkınma fırsatlarında meydana gelen farklılıklar ve bu kalkınmaya engel oluşturacağı endişesi yaratan ortak kaynaklar üzerindeki tartışmalar bölge devletlerini birbirinden uzaklaştırmıştır. İçerde artan bir mesafe söz konusuyken, Rusya'nın bölgeyi yeniden kendi etki alanına alacağı endişesi, bölge ülkelerini Batı dünyası ve Çin ile işbirliğine yöneltmiş, Türkiye, İran, Hindistan ve diğer eksen ülkeler olmak üzere bölgeye ilgi gösteren aktör sayısındaki artış da Orta Asya açısından işbirliği alanını gittikçe genişletmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İşbirliği, Güç Dengesi, Orta Asya, Siyasi Egemenlik, Bölgesel Entegrasyon.

Abstract

Obtaining the sovereign state status entitled the former USSR republics with the rights of independence along with the responsibility for preserving those rights. The multifaceted cooperation required blending of the management style of the past with the opposing ones was one of the few strategies in terms of Central Asian countries to preserve the sovereignty and to balance the powers desiring to bring the region into their own domain. However, since that strategy was directly linked to the broad geopolitical objectives of the external powers, extra-regional relations gained more importance. Therefore, the main topic of this study is the political expectations that lead to the multifaceted cooperation.

The differences in the development opportunities of countries and the controversies over the common sources concerned as an obstacle to development alienated the states in the region. The growing distance within the region and the concern that Russia would take it back to its domain of influence, led the countries in the region to cooperate with the Western world and China. In addition, the increase in the number of actors interested in the region, including Turkey, Iran, India and other axis countries, has widened the scope of cooperation in Central Asia.

Key Words: International Cooperation, Balance of Power, Central Asia, Political Sovereignty, Regional Integration.

Giriş

Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu elde edilen egemen devlet statüsü, birlik cumhuriyetlerine iç ve dış politikada bağımsız hareket etme hakkını kazandırmanın yanı sıra bu bağımsızlığı devam ettirme sorumluluğunu da beraberinde getirmiştir. Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan

* DOI: 10.34189/asyam.4.1.006

** Gazi Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü mezunu, ryskulovakalmira@gmail.com

olmak üzere Orta Asya ülkeleri de söz konusu sorumluluğu yerine getirmede, mevcut şartlar ve uluslararası sistemin yapısı gereği, çeşitli devletlerarası işbirliği girişimlerinde bulunmuşlardır. Bu tür girişimlere sebep teşkil eden ekonomik, askeri ve sosyal faktörler de göz ardı edilmemekle birlikte, bölge ülkelerinin yer aldığı işbirliği projelerine sebep olan siyasi beklentiler bu çalışmanın temel araştırma konusunu oluşturmaktadır.

Araştırmanın temel amacı, Orta Asya ülkelerinin kendi aralarında ve bölge dışı aktörler ile yaptıkları işbirliği projelerinde, ülke bağımsızlığını koruma ve dış politikada siyasi güç dengesi oluşturma yönündeki girişimlerini analiz etmektir.

Araştırma konusunun önemini belirleyen ilk unsur, Orta Asya bölgesinde meydana gelen işbirliği girişimlerinin, sadece Rusya, Çin, ABD, AB ve diğer uluslararası aktörlerin, aralarındaki rekabetten kaynaklanan tek taraflı jeostratejik denge arayışının bir sonucu olmadığını, bu girişimlerde bölgenin kendi içerisindeki şartların ve bölge devletlerinin izledikleri güç dengesi arayışının da önemli rol oynadığını vurgulama amacıdır. Çünkü bölge içerisinde siyasi güç dengesi arama meselesinin tomurcuklanmış olması, dış güçlerin bölgeye yönelik stratejik denge arayışına girmeleri açısından önemli bir sebep teşkil etmiştir.

Konunun tercih edilmesindeki diğer bir unsur, Orta Asya devletleri ile dış güçler arasındaki işbirliği projelerinin daha çok ekonomi, güvenlik veya enerji sektörleri üzerinden ele alınmasıdır. Bu durumda siyasi sebepler işbirliğine taraf olan aktörler tarafından açıkça dile getirilmemekte, üçüncü taraflarca yapılan yorumlarla sınırlı kalmaktadır. Her ne kadar yukarıda sözü edilen sektörler devlet siyasetinin belirlenmesinde önemli rol oynasalar da, ülkelerarası işbirliği girişimlerinin siyasi yönünü açıklamakta yetersiz kalmaktadırlar.

Konu ile ilgili üçüncü ve güncel bir unsur ise, Orta Asya ülkelerinin güç dengesi arayışında yönelebilecekleri aktör sayısının gittikçe artmasıdır. Bağımsızlıktan bugüne bölgede aktif olan Rusya, Çin ve Batı (ABD ve AB) ülkelerinin taraf oldukları projelerin sayısı, günümüzde Hindistan, Türkiye, Japonya ve İran başta olmak üzere diğer Orta Doğu devletlerinin de taraf olduğu projeler ile tamamlanmaktadır. Ticari, kültürel veya güvenlik ilişkileri adı altında varılan bu tür işbirliği girişimlerinin, Orta Asya ülkelerinin siyasi faaliyet alanını genişlettiği bir gerçektir.

Çalışmanın temeli, 'birçok bölgesel entegrasyon girişimleri, üye devletlerin, egemenlik haklarından ödün vermelerinin bir neticesi iken, Orta Asya topraklarında meydana gelen entegrasyon hareketlerinde, bölge ülkelerinin egemenliklerini koruma amacının önemli bir sebep teşkil ettiği' tezine dayanmaktadır.

Bu bağlamda öne sürülecek hipotezlerin bazıları aşağıdaki gibidir:

- Bağımsızlık sonrası Orta Asya ülkeleri, ülke egemenliğini pekiştirme işlemleri ile ülkelerarası entegrasyon ilişkilerini aynı zamanda yürütmek zorunda kalmışlardır. Bu durumda, kendi aralarında entegrasyon oluşturma yanı sıra, birden fazla büyük güç ile işbirliği içine girmek, bölge devletleri tarafından egemenliği pekiştirmenin bir yolu olarak tercih edilmiştir.

- Her ne kadar rejim güvenliği konusunda birbirlerini destekler gibi görünseler de, sahip oldukları kalkınma kapasiteleri ve avantajları arasındaki farklılıklar ve bölgesel sorunların çözümü ile ilgili görüş ayrılığı, ülkelerin bağımsızlıkları 'Orta Asya Entegrasyonu' çerçevesinde değil de, dış güçler arasında gelip gitme şeklinde muhafaza etmelerine neden olmaktadır.

Bölgede yer alan işbirliği projelerinin değerlendirilmesi sürecinde, Orta Asya sınırları içerisinde meydana gelen entegrasyon hareketlerinin yanı sıra, Bağımsız Devletler Topluluğu, Şanghay İşbirliği Örgütü, TÜRKSOY Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı, TÜRKPA, Büyük Orta Asya Projesi ve Avrasya Birliği'ne yönelik projelere ayrıntılı değinilecektir. Orta Asya ülkelerinin taraf olduğu entegrasyon ve işbirliği girişimlerinin siyasi boyutunu anlamak açısından, öncelikle Avrupa, Latin Amerika ve Güney Afrika bölgelerinde meydana gelen bütünleşme projeleri ile ilgili kuramsal ve uygulamalı değerlendirme yapılacaktır.

Çalışmanın teorik boyutu, klasik realizm ve neorealizm, güç dengesi kuramı, fonksiyonalizm ve neofonksiyonalizm kuramlarının, devletlerarası bütünleşme ve işbirliği girişimleri konusunda öne sürdüğü yaklaşımlar aracılığıyla açıklanacaktır.

1. Entegrasyon ve İşbirliği Girişimlerinin Siyasi Sebepleri

1.1. Kuramsal Bakış

Entegrasyon veya işbirliği girişimlerine yol açan temel argüman, güçlü devletlerin diğer bir gücü dengeleme ve zayıf devletlerin de güçlü olana karşı bağımsızlıklarını koruma maksatlarına dayandırılmaktadır. Özellikle diplomatik ve askeri yardımlaşma üzerine inşa edilen bu tür girişimler bazen resmi antlaşmalar ile teyit edilirken bazen resmi dayanağı olmadan da devam ettirilebilmektedir. Her ne kadar ülke bağımsızlığını sınırlayıcı olarak nitelendirilse de realist yaklaşımın tanımladığı çıkarıcı aktörler tarafından oluşturulduğuna göre işbirliği projelerinin söz konusu aktörlerin belli başlı çıkarlarını karşıladığı da aşıkârdır.

İşbirliği projelerinin taraf devletlere yönelik doğurduğu etkiler söz konusu projenin işlevsel niteliğine ve işbirliği düzeyine göre değişim göstermektedir. Bu bakımdan projeler ‘işbirliği’ (cooperation), entegrasyon, ortaklık (partnership), ittifak (alliance) veya koalisyon olmak üzere çeşitli çatılar altında yürütülmektedir.¹ Lakin burada belirtilmesi gereken husus, tüm bu proje çeşitlerinin kuramsal açıdan farklı tanımlarla birbirinden ayırt edilmiş olmasına rağmen, uygulamada gerek yetki, gerekse konu bakımından karma nitelikteki projelere daha sık rastlanıldığıdır.

Uluslararası işbirliğinin siyasi ağırlıklı sebeplerinin başında devletlerin “ideolojik dayanışma” adına bir araya geldikleri varsayımı yer almaktadır (Walt, 1985, ss. 19-20). Morgenthau tarafından öne sürülen bu varsayımına göre iki veya daha fazla olmak üzere devletlerin ideolojik yapısı ne kadar yakın ise bu devletlerin tek bir ittifak çatısı altında birleşme ihtimali de o kadar yüksektir. İngiliz siyaset uzmanı Viscount Palmerston bu varsayımı en iyi açıklayanlardan biridir. Ona göre benzer ideolojik yapıya sahip devletler arasında varılan işbirliği, taraf devletlerin kendi siyasi ilkelerini savunmalarını mümkün kılan en iyi stratejidir. Ülkedeki siyasi sistemin ilgili ülke açısından uygulanabilecek en iyi sistem olduğu ile ilgili algı yaratmak ve bu algının başka ülkeler tarafından da desteklendiğine inanmak devlet adamlarına siyasi özgüven kazandıracaktır.

İdeolojik dayanışma temelli işbirliğinin ikinci bir sebebi de benzer özelliklere sahip devletlerin birbirlerine karşı tehdit oluşturmayacağı algısıdır. Bu durum aynı zamanda geniş ve popüler bir hareketin parçası kabul edilmekle işbirliği içerisindeki zayıf bir rejimin kendi meşruluğunu devam ettirmesine de kolaylık sağlamaktadır. Son olarak Marksizm-Leninizm örneğinde de görüldüğü gibi ideolojik benzerlik doğal olarak kendisiyle birlikte siyasi işbirliğini getirmektedir (Walt, 1985).

Devlet içerisindeki siyasi sistemin başka bir devlet tarafından örtülü veya dolaylı yollardan manipüle edilmesi anlamına gelen siyasi nüfuz olgusu ise devletler arasında siyasi işbirliğini tetikleyen faktörlerden bir diğeridir. Siyasi nüfuzun bir neticesi olarak işbirliği, farklı dış aktörlere karşı sadakat besleyen devlet adamlarının, mevkilerini söz konusu devletlerle yakınlaşma yönünde kullanmaları, lobicilik ve diğer sivil toplum kuruluşları aracılığıyla siyasi kararların herhangi bir işbirliği projesinden yana değiştirilmesi, yurtdışı propagandanın yerel elit ve kamuoyu algılarını etkilemek üzere kullanılması yoluyla gerçekleştirilmektedir. Siyasi nüfuz olgusunun en önemli araçlarından biri de dış yardımdır. Dış yardım, bir araç olmanın yanı sıra başlı başına bir işbirliği sebebi olarak da değerlendirilebilmektedir. Zira ‘yardım miktarı ne kadar çok ise, alıcı üzerindeki kontrol de o kadar büyüktür’ algısı dış yardımı uluslararası işbirliğinin en etkin unsuru haline getirmektedir (Walt, ss. 30-31).

Devletlerarası işbirliğini temsil eden başarılı örneklerden bir diğeri de bölgesel entegrasyon projeleridir. Bölgesel işbirliğinin tarihsel sebeplerinin başında ‘egemenliği yönetme’ ilkesi gelmektedir. Söz konusu ilke gereği devletler ilk önce kendi aralarında, sonra geçmişteki sömürgeci aktörler ve genelde rakip ülkeler olmak üzere diğer uluslararası aktörler ile entegre olmaktadır. Bu süreç devletlerin uluslararası kimliklerini pekiştirme süreci veya onların uluslararası ilişkilere katılımını sağlayacak ‘aktörlük’ statüsü kazanma süreci olarak özetlenmektedir. ‘Karşılıklı bağımlılığın yönetimi’ ilkesi ise bölgesel entegrasyonun ikinci sebebini oluşturmakta, güvenlik, barış, sosyal ve ekonomik işbirliği gibi konularda ortak norm ve

¹ Proje çeşitlerinin siyasi tanımları için bakınız: BEST, Edward and Thomas Christiansen, (2014). “Regionalism in International Affairs”, In John Baylis, Steve Smith, and Patricia Owens (Eds.), **The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations**, (Sixth edition), UK: Oxford University Press, 401- 417. Kajsja Ji Noe Oest, “The End of Alliance Theory”, Institut for Statskundskab, c. 9, (March, 2007).

davranışlara yol açarak devletlerin sosyalleşmesini sağlamaktadır. Son olarak ‘uluslararasılaşma sürecinin yönetimi’ aşaması, bölgesel kurumlar ile dünyadaki diğer aktörler arasındaki işbirliğini amaçlamaktadır. Bölgesel işbirliği bu aşamaya geldiğinde, ittifakların siyasi ve stratejik boyutu ağırlık kazanmakta, devletler bağımsızlıklarını çok yönlü koruma fırsatını elde etmektedirler (Best ve Christiansen, 2014, s. 403).

Ayrıca evrensel düzeyde veya bölgesel düzeyde olsun uluslararası işbirliği projeleri taraf ülkelerin iç işlerini de derinden etkilemekle iç siyasetten kaynaklanan sebeplerin de bir sonucu olagelmektedir. Fonksiyonalistlerin de belirttiği gibi, proje çerçevesinde uygulanan ilke ve normlar, karar alma süreci ve diğer ortak kurallar, taraf devletlerin iç politikasını yapılandırmakta, hükümetler arasında güvenli bilgi alış verişini geliştirmektedir. Bu durum aynı zamanda yerel aktörlerin uluslararası rejime dâhil olmasını sağlayarak hükümetlerin söz konusu aktörler üzerindeki denetimini etkinleştirmekte, ikisi arasında karşılıklı dayanışmayı arttırmaktadır. Bu yolda hükümet başkanları ulusal çıkarlarını uluslararası ortama çıkartabilmekte, dolayısıyla ülke içi egemenliğin meşruluk temelini de sağlamlaştırabilmektedirler (Moravcsik, 1994).

Bahsi geçen siyasi sebeplerin tümü tek bir işbirliği projesinde yer alamadığı gibi, taraf devletlerin her birinin bu sebeplere istinaden işbirliğine katıldığı da söylenemez. Üye devletlerin tarihi geçmişi, egemenlik kaynağı, ülkedeki siyasi iradenin yapısı ve nihayet jeostratejik konumdan kaynaklanan jeopolitik ihtiyaçlar devletlerarası işbirliğinin siyasi sebeplerinde ciddi farklılıkları ortaya koymaktadır. Bu bölümde sırasıyla sözü edilen politik sebepler her ne kadar kuramsal veya deneysel yöntemlerle tespit edilmiş olsa da, mevzubahis okumalarda devletlerin içyapısındaki farklılıkların ve sadece ilgili devlete has özelliklerin göz ardı edildiği bir gerçektir.

1.1. Avrupa, Latin Amerika ve Güney Afrika Bölgeleri Üzerinden Uygulamalı Değerlendirme

Kuramsal alt yapısıyla uygulamalı boyutu arasında sistematik bir bağı olan ve bu özelliğiyle bölgesel işbirliği açısından bir örnek haline gelen AB ile buna müteakip oluşan diğer bölgesel işbirliği projelerindeki ortak amaç, ülkelerin eşit güç edinme imkanlarının olmadığı realist bir sistemde var olan güçleri birleştirmek, bağımsızlığı devam ettirmektir. Bölgeselleşmeye ilk örnek olarak Avrupa ülkelerinin birleşme amacı da Doğu Avrupa’da ilerleyen Sovyetler Birliği’ne karşı bir araya gelmekle beraber bölgedeki ABD hegemonyasını dengelemektir. Lakin Soğuk Savaş’ın yol açtığı iki kutuplu sistem Avrupa ülkelerine SSCB ile ABD’yi aynı anda dengeleme imkanı vermemiş, Birlik ABD’nin SSCB’yi dengeleme aracına dönmüştür.

Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle Avrupa devletleri, aralarındaki birliği yeniden ABD’yi dengeleyici birleşme olarak görmeye başlamışlardır. Kendi bağımsızlığı açısından tehlikeli olarak gördüğü gücü dengelemeye çalışırken AB, bütünleşmiş ve genişlemiş bir aktör olarak uluslararası sistemdeki güç dengesinin yapısına da katkıda bulunmuş, dengelenmesi gereken bir güç konumuna gelmiştir. Eski sömürgeci devletlerden oluşan bir güç olarak AB’yi dengeleme arayışı bu sefer Latin Amerika ve Güney Afrika bölgelerindeki işbirliği projelerinde görülmeye başlamıştır. Lakin, sömürgeciliğin etkisinden henüz kurtulamamış olan bu bölgelerdeki birleşim, ticari, ekonomik alanlardaki projelerle sınırlı kalmıştır.

Latin Amerika ile Güney Afrika’daki denge arayışı, tarihi birtakım farklılıklara rağmen eski Sovyet ülkelerinin Rusya’yı dengeleme girişimlerine benzemektedir. Ülkelerin egemenliklerine kavuşur kavuşmaz bölgesel bir yapı altında birleşme çabaları, bu birleşimi jeopolitik fırsatlara çevirmek isteyen dış güçlerin ABD, AB ve Rusya gibi geçmişte bu topraklara nüfuz etmiş devletlerden oluşması ve nihayet bölge içerisinde meydana gelen ulusal çıkar ve siyasi rejim farklılığından kaynaklanan uyuşmazlıklar söz konusu bölgelerdeki denge arayışlarının benzer yönlerini ortaya koymaktadır.

Mevzubahis işbirliği projelerinin siyasi ağırlıklı sebeplerinden bir diğeri ise, Morgenthau tarafından öne sürülen “ideolojik dayanışma” varsayımına dayandırılabilir. Gerçekte de demokratik değerlerin Avrupa ülkelerini bir araya getirdiği gibi, Latin Amerika’da meydana gelen komünist ve sosyalist rejimler bölgede ABD etkisini dengeleyecek ortaklıklara yol açarken, apartheid karşıtı hareketler, Güney Afrika ülkelerinin eski sömürgeci güçleri dengeleyecek girişimlerine zemin hazırlamıştır.

İdeolojik dayanışma temelli işbirliğinin ikinci bir sebebi de benzer özelliklere sahip devletlerin birbirlerine karşı tehdit oluşturmayacağı algısıdır. Buna misal, genellikle AB ülkeleri açısından öne sürülen ve demokratik devletlerin birbirleriyle savaşa girmeyecekleri varsayımına dayanan “demokratik barış”

yaklaşımıdır. Lakin, Avrupa ülkelerini bir arada tutan böyle bir yaklaşım, dış dünyada büyük bir destek görürken, örneğin Latin Amerika ülkeleri arasında varılan ve devletlerin hukuki eşitliği, iç işlere karışmama ve koşulsuz işbirliği ilkelerinin yer aldığı demokratik uzlaşmaya dayalı işbirliği girişimleri, birtakım eleştiri ve engellere maruz kalmıştır. Zira, Avrupa’da meydana gelen demokratik barış, AB-ABD işbirliğine yol açarken, Latin Amerika’da planlanan projelerde, AB-ABD işbirliğini dengeleme amacı ağır basmıştır.

Son olarak, sözü edilen bölgesel entegrasyon girişimlerinin işlevsel boyutuna bakmak gerekirse, AB dışında gelişen projelerin fonksiyonalizmin öne sürdüğü ‘seçmeli işbirliği’² modeline dair olduklarını söylemek mümkündür. Üye devletlerin ortak refah uğruna imza attıkları ‘kapsamlı işbirliği’ni temsil eden AB modelinden farklı olarak Latin Amerika ve Güney Afrika’da meydana gelen projeler, iktisadi veya içtimai alanların ağır bastığı seçmeli işbirliğine dayanmaktadırlar. Ayrıca, geçmişte kolonyal yönetime tabi olan ülkeler arasında varılan seçmeli projelere modellerini, belli bir alanda başlayıp ilgili alandaki diğer sektörleri de ortak faaliyetlere teşvik eden spill-over yayılma stratejisiyle de açıklamak mümkündür. Örneğin, Latin Amerika’da birbirini izleyen CARICOM, CARIFTA, LAFTA ve MERCOSUR gibi ticari-ekonomik projeleri veya ticari entegrasyon girişimlerinin yanı sıra siyasi ve güvenlik alanlarındaki işbirliği planlarının da yer aldığı Güney Afrika Kalkınma Topluluğu ülkeler arası ilişkilerdeki spill-over etkisini ortaya koymaktadır.

2. Orta Asya’da İşbirliği Projeleri ve Siyasi Bağımsızlığı Pekiştirme Arayışları

Rejim güvenliği ve mevcut rejimi sürdürülebilir kılabilecek bir siyasi bağımsızlık, Orta Asya ülkelerinin yer alacağı bölgesel entegrasyon veya devletlerarası işbirliği projelerinde aranan en önemli unsurlardır. Çünkü bölge devletlerinde hakim olan siyasi sistemlerin her biri ayrı bir örümcek ağıdır. Ağın kılavuz ipi ise sistemin merkezinde yer alan devlet liderinin elinde bulunmaktadır. Devletlerin her birinin rejim güvenliği kendi ağ sisteminin sağlamlığına bağlıdır, ki hiçbir lider tek bir ipin dahi kopması riskini alamaz durumdadır. Bu durum, her ülkeyi kendi siyasi bağımsızlık anlayışını değiştirmeden muhafaza etmeye yöneltmektedir. Böyle bir sistem yapısı bölge devletlerinin taviz sınırını daraltmakta, tek bir bölgesel egemenlikten ziyade, her ülkenin bağımsızlığını ayrı ayrı koruyacak siyasi güç dengesi arayışına sürüklenmektedir.

Bağımsızlığı bölge dışı aktörler ile olan işbirliğinde aramanın ilk nedeni bağımsızlığın kendisidir. Orta Asyalı siyaset uzmanı Farkhod Tolipov’un da belirttiği gibi, SSCB’nin dağılması, bölgedeki her devlete kendi istediği şekilde bağımsızlık uygulama imkanı sağlamıştır. Söz konusu uygulamalar, bölgedeki diğer bir devletin bağımsızlığına zarar verecek kadar sınır tanımazlığa yol açmıştır. Ülkeler arasında devam eden sınır sorunları, su paylaşımı ile ilgili yaşanan anlaşmazlıklar buna bir örnektir (Dadabaev, 2007). Bu tür bağımsızlık uyuşmazlıkları, ülkeleri çeşitli bölge dışı aktörler ile işbirliğine ya da zayıf devletler ile büyük güçler arasında meydana gelen bandwagoning ilişkisine yöneltmiştir. Çünkü bölgedeki zayıf devletler ile olan işbirliği ülkeleri bağımsızlıktan ödüne zorlarken, büyük güçler ile olan işbirliği onlara ‘koruyucu entegrasyon’ fırsatı sunmaktadır (Allison, 2008, s. 185).

Bağımsızlığı koruyacak güç dengesi arayışının ikinci bir sebebi ise Orta Asya ülkelerinin siyasi yapılanma tarihidir. Buradaki tarihi sebebi, Rus yönetimi öncesi siyasi yapılanma ve bağımsızlık sonrası Rusya hegemonyası olarak ele almak mümkündür. Bölgedeki beş devletin SSCB öncesinden geçmişe uzanan tarihte belli bir devlet deneyimi yaşamış olmalarına rağmen (O zamanlardaki devlet anlayışına göre: Hanlıklar, Kağanlıklar, Emirlikler) kabile veya etnik boylardan oluşmuş olmakla tam anlamıyla bir devlet tecrübeleri bulunmamaktadır. Dolayısıyla, bir diğer Orta Asya siyaseti uzmanının tanımladığı gibi, bölge devletlerinde ‘tarihi meşruiyet deneyimi’ zayıftır (Cummings, 2002, s. 33). Bu zayıflık doğal olarak ülkelere tecrübeli devletlerden yardım almayı ve onlarla işbirliğine girmeyi gerektirmiştir.

İkinci bir sebep olarak SSCB’nin dağılması ile başlayan ve günümüze kadar devam eden Rus hegemonyası, bölge devletlerini bir Rusya kadar etkili olan dengeleyici güç arayışı içine sokmuştur. Ayrıca, bağımsızlığın ilk yılları her ne kadar Rus desteğini aratmış olsa da, Vladimir Putin’in iktidara gelmesi ile Rusya’nın yeniden büyük güç haline yükselerek diğer büyük güçler ile jeopolitik rekabete girmesi, dengeleyici güç arayışında bölge ülkelerine bir nevi fırsat kapısı açmıştır. Çünkü Rusya’nın etki alanından

² Belirli faaliyetler üzerinde varılan seçmeli ortaklık. Ayrıntılı bilgi için bkz: MITRANY, David, (1948). “The Functional Approach to World Organization”, *International Affairs*, 24 (3), s.358-359.

tam olarak çıkma söz konusu olmazsa dahi, rekabet içerisindeki diğer güçlerle olan ilişkilere dayanarak Rusya'nın belli başlı politikalarda geri adım atmasını sağlama imkanı doğmuştur.

Daha önce bağımsızlık tecrübesi yaşamamış yeni bir devletin başına geçmek Orta Asya liderleri için ayrı bir bağımsızlık arayış sebebi daha oluşturmuştur. Çünkü lideri oldukları ülkeyi baştan inşa etmekle devlet başkanları ömür boyu 'Halkın Atası', 'Arkadağ', 'Padişah' ve 'Peşvoi Millat' unvanlarını edinmişlerdir, ki bu unvanların daimiliği de ülkedeki rejim güvenliğini sağlayacak güç dengesine bağlıdır. Karizmatik lider olarak da nitelendirilen ve genelde liderlerin ömrü veya iktidarda kalma süresi ile sınırlı olan böyle bir rejim özelliği, bölgedeki her devletin diğer komşu devletlerden farklı bir uluslararası imaj, bir tanıtım oluşturmasını gerektirmiştir. Zira, her ülkeyi kendi tanıttığı imaj çerçevesinde algılayacak ve dolayısıyla mevcut rejimin yürüttüğü bağımsızlık politikasını destekleyecek bölge dışı aktörlerle olan işbirliği, liderlerin unvanlarını da meşrulaştırmaktadır.

Hem liderlik ünvanını, hem de rejim güvenliğini pekiştirecek birbirinden bağımsız imajlar ise şöyledir: Kazakistan'ın Avrupa ile Asya arasındaki köprü olduğu veya ekonomik olarak bir 'Asya leoparı' olduğu imajı (Nazarbayev, 2003); Özbekistan'ın tarihi zenginliklerin ve kültürel değerlerin merkezi olmakla doğu ve batıyı birleştiren ticari ve kültürel köprü olduğu imajı (Karimov, 2011); Türkmenistan'ın tarafsızlık stratejisi, Kırgızistan'ın 'demokrasi adası' veya Dünya Göçmenler Oyunları nezdinde yeniden oluşturulmaya başlayan 'Göçmen uygarlığının merkezi' imajı vs.

Ayrıca, bağımsızlıkları koruyacak güç dengesinin bölge dışı aktörler ile olan projelerde aranması, bölge ülkelerinin kendi aralarında yaptıkları projelerin başarısızlığına neden olmaktadır. Bütün bir bölgesel aktör olarak hareket etmenin, dış güçler arasında tek tek gidip gelmekten daha sağlam ve avantajlı olduğunun farkında olsalar dahi, bölgedeki devletler, birtakım bölge içi sorunlar ve kısa vadeli çıkar politikalarına yenik düşmektedirler. İlişkilerin böyle gelişmesinde elbette ki dış aktörlerin de etkisi büyüktür. Bağımsızlığı büyük güçler ile işbirliğinde aratan sebepleri, genel anlamıyla bölgesel ve bölge dışı faktörler çerçevesinde değerlendirmek mümkündür.

2.1. Bölge İçi ve Bölge Dışı Faktörler

Bağımsızlık sonrası Orta Asya ülkeleri, ülke egemenliğini pekiştirme işlemleri ile ülkelerarası entegrasyon ilişkilerini aynı zamanda yürütmek zorunda kalmışlardır. Bu durumda, kendi aralarında entegrasyon oluşturmanın yanı sıra, birden fazla büyük güç ile işbirliği içine girmek, bölge devletleri tarafından egemenliği pekiştirmenin bir yolu olarak tercih edilmiştir. Böylesine paralel bir gidişatta, yeni elde edilen bağımsızlık gücünün zayıflığı ve her ülkenin kendi devlet inşasına verdiği ağırlık, bölge içi entegrasyonu aksatırken, bölgenin dünyaya açılışı ile gelen dış güçlerin akını, bağımsızlığı dış güçler arası manevralarla pekiştirme eğilimini arttırmıştır.

Bağımsızlık güvencesinin devletlerarası projelerde aranmasının bölge kaynaklı nedenlerinin başında, ülkelerdeki bağımsızlık yanlısı hareketlerin zayıf olması gelmektedir. Gerçekte, hem yönetici sınıf, hem de halk kesimlerinin çoğu tabii oldukları sosyalist sistemden ayrılma gibi bir istek taşımamaktaydılar. Örneğin, 1990 ve 1991 yılları arasında kabul edilen bağımsızlık bildirgeleri ve SSCB'nin geleceğine dair yapılan referandum sonuçlarına bakıldığında zaman, Baltık ülkeleri, Gürcistan, Ermenistan ve Moldova halkı ülkelerinin bağımsızlığından yanayken, Orta Asya genelinde her 10 kişiden 9'u birliğin korunması yönünde oy kullanmıştır (Olcott, 1998, s. 3).

Aynı coğrafyayı, ortak kültür ve tarihi paylaşmanın yanı sıra SSCB döneminde ortak sosyal ve ekonomik alt yapı sistemine bağlanmış olan bölgedeki beş devletin, bağımsızlık sonrası karşı karşıya kaldıkları yönetim sorunları da aynıydı. Tıpkı alt yapı sistemindeki bağımlılık gibi ülkelerarası işbirliğini çıkmaza sokan faktörler de bir zincir şeklinde devam etmektedir. Hareket noktasına göre değişse de söz konusu ilişki zincirinin bölgedeki etnik yapılanmadan başladığını söylemek mümkündür.

SSCB çatısı altında çeşitli etnik grupları bir arada tutan merkezi yönetimin sona ermesi ve ülkelerarası sınır çizme politikası sonucu, uzun zamandır sıkı ilişkiler içinde yaşayan bölge halkı birbirinden ayrılmış, halkın önemli bir kısmı da sınırları içinde kaldığı devletlerde etnik azınlık konumuna gelmiştir. Örneğin, Kırgızistan, Türkmenistan ve Tacikistan'daki Özbek azınlıklar, Özbekistan'daki Tacik azınlık, Kazakistan ve Kırgızistan'daki Slav kökenli azınlıklar vs. Bunlardan Slav kökenli kesim bölgedeki Rus hegemonyasının bir enstrümanı iken, sınır bölgelerinde yaşayan Orta Asya kökenli azınlıklar ülkelerarası sınır meselelerini

zorlaştırmakta ve hepsi birlikte aynı zamanda azınlık hakkı ve statü ile ilgili birtakım meselelerle batı ülkelerinin dikkatini çekme rolüne sahiptirler.

Özellikle sınır bölgelerindeki etnik anklavlar³ bölge devletleri arasındaki sınır anlaşmazlıklarının temelini oluşturmakta, sınır çizgilerinin belirlenmemiş olması da yasadışı silah satışı, uyuşturucu ticareti ve radikal dini grupların karşılıklı akını gibi güvenlik problemlerine yol açmaktadır. Aslında tüm bunlar bölge devletleri arasında bir entegrasyon, bir ortak hareket sebebi iken, gerçekte bunun tersi olmakta, her ülke kendi doğru bulduğu şekilde ve kendi imkanlarına göre tedbirler uygulamaktadır. Örneğin, Rusya ve Çin ile paylaşılan sınırlar bu iki devletle işbirliği nezdinde belirlenmişken, bölgedeki beş devletin birbirleriyle paylaştıkları sınırlar bazen geçişe kapatılmakta, bazen de karşı tarafın askeri baskısı altında kalmaktadır. Burada bölge devletleri ile masaya oturmanın gerektirdiği siyasi ödünlerin yerine, bölge dışı güçler ile yapılan işbirliğinin, daha doğrusu bandwagoning'in daha kârlı bulunduğu görülmektedir. Zira bu tür işbirliğinde, yukarıda sözü edilen sınır, güvenlik veya ulaşım meselelerinin çözümü ile ilgili masrafların, Çin'in "Tek Yol, Tek Kuşak" planı, Rusya önderliğindeki "Avrasya Ekonomik Birliği" veya ABD tarafından desteklenen "Büyük Orta Asya" stratejisi gibi ortak projelerin hayata geçirilişi sırasında mevzubahis büyük devletlerce giderilmesi beklenmektedir.

Siyasi tavize dayalı bölge içi işbirliğindeki aksamaların diğer bir sebebi ise liderler arasındaki değişen ilişkilerdir. Bölgedeki her liderin 'bir devlet' konumunda olması da liderler arasındaki ilişkinin aynı zamanda devletlerarası ilişkiyi teşkil ettiği anlamına gelmektedir. Bu konuda Türkmenistan lideri tarafsızlık politikasının arkasında dururken, Kırgızistan'da devrim yoluyla gerçekleşen lider değişimleri ve Tacikistan'daki kalkınma fırsatlarının azlığı, bölgesel işbirliği tartışmalarında Kazakistan ile Özbekistan'ı öne çıkarmaktadır. Zayıf devletler ile işbirliği adına ülkesinin bağımsız gelişiminden tavize varamayacağını söyleyen Kerimov'a (Rasov, 2012) karşı, Kazakistan lideri Nazarbayev: "Kazakistan bölgesel entegrasyonun güçlü bir taraftarıdır", "Biz bölgedeki diğer ülkeler böyle bir işbirliğinin önemini anlayacak derecede olgunlaşana kadar bekleriz" (Nazarbayev, 1997, s. 66) imajıyla entegrasyon yanlısı politikasını sürdürmüştür.

Tüm bunlara bakıldığında, her ne kadar rejim güvenliği konusunda birbirlerini destekler gibi görünseler de, sahip oldukları kalkınma kapasiteleri ve avantajları arasındaki farklılıklar ve bölgesel sorunların çözümü ile ilgili görüş ayrılığı, ülkelerin bağımsızlıkları 'Orta Asya Entegrasyonu' çerçevesinde değil de, bölge dışı güçler ile işbirliği nezdinde muhafaza etmelerine neden olduğu görülmektedir. Ayrıca, bağımsızlığın daha ilk on yılında Tacikistan'ın iç savaşa sahne olması, Özbekistan'ın İslami hareketlerle mücadeleye girmesi ve Rusya'nın da henüz toparlanmamış bir hal sergilemesi bölge devletlerini alternatif güvenlik arayışına sürüklemiştir. Daha bağımsızlığın ilk yıllarından itibaren liberal reformlara yönelik destek arayışına düşen Kırgızistan ve Kazakistan'ın dışarıya açılması ise ekonomik yönde başlamıştır. Her ülkenin kendi ihtiyacına ve kalkınma fırsatlarına göre işbirliği seçimi bölge ülkeleri arasındaki mesafeyi büyütürken, bu ülkelerin egemenlik inşasında rol almak isteyen dış aktörler sayısının giderek artması da Orta Asya hükümetleri açısından güç dengesi arayış alanını genişletmiştir.

Bölge ülkelerinin bağımsızlık inşasında rol alan dış aktör sayısındaki artış aynı zamanda söz konusu aktörlerin kendi aralarında jeostratejik rekabete yol açmıştır. Stratejik denge arayışının bir sonucu olan bu rekabet, aynı zamanda Orta Asya ülkelerinin kendi aralarında meydana gelebilecek entegrasyon girişimlerinin yolunu kesen dış etkenlerin başında yer almaktadır. Çünkü, Orta Asya ülkeleri açısından, güçler arası rekabeti kendi ulusal çıkarları çerçevesinde kullanmak, bölge içi işbirliğinden daha kârlı bulunmaktadır. Genel anlamıyla Rusya, Çin, ABD ve diğer aktörler olarak gruplandırılacak dış aktörleri, kendi içerisinde Rusya-Çin işbirliğine yakın olanlar ve Batı taraftarları olarak da ayırmak mümkündür. Zira, bölge ile sınırdış olmaları, otoriter yönetimi desteklemeleri ve Şanghay İşbirliği Örgütü başta olmak üzere bölgesel projelerde birlikte yer almaları sebebiyle Çin ile Rusya işbirliği, bölgeden uzak bulunan ve otoriter yönetime karşı tutum sergileyen ABD'ye karşı bir gruplaşma olarak değerlendirilmektedir. Bundan dolayıdır ki, Orta Asya ülkelerinin bağımsızlık için denge arayışında, yüz seksen dereceli dönüşüm Rusya ile ABD arasında gerçekleşmekte, ülke içerisindeki yönetici sınıf ayrımında da Çin veya başka herhangi bir dış aktörden yana değil, Rusya ve ABD'den yana bir bölünme söz konusudur.

³ Yabancı bir ülke toprakları ile çevrelenmiş başka bir ülkeye ait bölge. Ayrıntılı bilgi için bkz: VİNOKUROV, Evgeniy, (2007). **Теория Анклавов**, [A Theory of Enclaves], Kaliningrad: Terra Baltika.

Orta Asya, Rusya Federasyonu'nun tarihi arka bahçesi ve günümüz 'yakın çevre' politikasında da vazgeçilmez bir 'etki alanı' olmasından dolayı, bölge ülkelerinin bağımsızlıktan bugüne geliştirdikleri güç dengesi stratejileri, Rus üstünlüğünü dengeleme yönündedir. Bu bakımdan Rusya'nın 2016 dış politika açıklamasında Orta Asya bölgesinin ilk sıralarda yer alması (Dünya Bülteni, 29.04.2016) Rusya'nın bölgeye yönelik yaklaşımının bir göstergesi iken, Batı ülkeleri ile devam eden karşı direniş, Orta Asya ülkelerindeki denge arayışını canlı tutacaktır.

Siyasi emellerini öne sermemekle birlikte ekonomik açıdan Rusya'yı geride bırakma potansiyeline sahip olan Çin Halk Cumhuriyeti, Orta Asya'daki güç dengesinin ucunu tutan ilk üç aktörden biridir. Bölge ülkelerinin bağımsızlık inşasında rol almada ilk hedefi, kendi siyasi sistemini ve toprak bütünlüğünü güvence almak olmuştur. Ürettiği mallara pazar sağlama ve enerji ihtiyaçlarını karşılama girişimleriyle bir sonraki hedeflerini tamamlayan Çin, Orta Asya devletlerinin birbirinden farklı bağımsızlık arayışına girmesinde etkili rol oynamıştır. Çünkü ilk yıllarda bölgenin geneline hitap eden bir dış politika izlemiş olmasına rağmen, zamanla bölgeye yönelik hedeflerini ilgili ülkenin mevcut özelliklerine göre belirlemeye başlamıştır.

Örneğin, Kırgızistan ile Rusya arasındaki enerji işbirliği anlaşmasının iptalinin ardından Kırgızistan'daki Hidroelektrik Santral Projelerine ortaklık girişimleriyle ülkenin hidroelektrik enerji potansiyeline odaklanırken (Clark, 2016), Özbekistan ile olan ilişkilerinde ülkenin radikal dini akımlarla mücadeleye dayalı geçmişinden ve Afganistan ile sınırdış olmasından kaynaklanan güvenlik meselelerini ön plana çıkarmaktadır (Koparkar, 2017). Kazakistan'a yönelik yatırımlarının yüzde 50'sini petrol üretimine ayırmakla ülkeden senelik 10.88 milyon ton petrol ithal eden Çin, 2019 verilerine göre Türkmenistan'dan senelik 47.9 milyar metreküp doğalgaz temin etmektedir (Hellenic Shipping News, 2019 ve The Third Pole, 2019). Bölge ülkeleri arasında dış yatırımlara en çok bağımlı olan Tacikistan'da ise toplam yatırım miktarının yüzde 60'dan fazlasını gerçekleştirmekle ve senede yaklaşık 2 milyar dolar yatırım yapmakla Çin ülkedeki en büyük yatırımcı konumuna gelmiştir (Avesta Information Agency, 2019).

Orta Asya'daki Rusya ve Çin işbirliğine karşı meydan okuyan üçüncü bir güç olarak ABD, bölgedeki güç dengesi arayışına yeni bir yön katmış, Batı istikametine yol açmıştır. Gerçekte, Brzezinski'nin de belirttiği gibi Amerika, bu bölgeye egemen olmak için çok uzaktır, lakin ilgi dışı bırakamayacak kadar da güçlüdür (Brzezinski, 1998, s. 148). Bu bakımdan, Orta Asya'yı ABD'nin Avrasya ve Güney Asya'ya yönelik dış politikasının bir alt basamağı olarak görmek mümkündür. Lakin, 2001 yılında güvenlik amaçlı başlatılan girişimlerin, daha sonra Özbekistan dış politikasındaki sallanmalar ve Kırgızistan'daki siyasi rejimin devrilmesiyle devam eden etkisi, ABD'nin Orta Asya bölgesine teoride görüldüğünden daha yakın geldiğini göstermiştir. Bölge ülkelerinin doğrudan taraf olduğu bir örgütsel projede yer alması dahi, küresel güç tavrıyla tek taraflı olarak geliştirdiği Büyük Orta Asya Projesi ve bu projenin uzantısı olan günümüz C5+1 girişimleriyle ABD, Orta Asya bağımsızlığını, özellikle Rus hegemonyasına karşı dengeleyecek etkin güç konumundadır.

Ayrıca, bağımsızlıktan bugüne bölgede aktif olan Rusya, Çin ve Batı (ABD ve AB) ülkelerinin taraf oldukları projelerin sayısı, günümüzde Hindistan, Türkiye, Japonya ve İran başta olmak üzere diğer Orta Doğu devletlerinin de taraf olduğu projeler ile tamamlanmaktadır. Bu projeler ve taraflarının, yeri geldiğinde bölgeye hakim olmak isteyen söz konusu üç büyük güce 'stratejik yardımcı' rolü üstlendikleri öne sürülse de, ticari ve kültürel işbirliği nezdindeki bu tür projelerin Orta Asya ülkelerinin siyasi faaliyet alanını genişlettiği bir gerçektir.

Bağımsızlığın ilk yıllarında Orta Asya'yı Rus hegemonyasından kurtaracak aktörler ile birlikte bölgeye giriş yapan Türkiye Cumhuriyeti, yeni oluşan Türk devletlerine laik demokratik yönetim modeli olarak sunulmuştur. Edilgen olmanın getirdiği başarısızlık sonucu Türkiye, Orta Asya ülkeleriyle baş-baş ve bağımsız işbirliğine yönelmiş, ki bölgede Rusya ve Çin'in varlığı bu işbirliğini zorlaştırmıştır. Zamanla, dini, kültürel ve ekonomik alandaki engellerin hemen hepsi aşılmış, özellikle yapı-inşaat alanında en önemli ortak konumuna gelmişse de, Türkiye'nin bölgede siyasi güç dengesi olarak var oluşu, Rusya-Türkiye ilişkilerinin gidişatına göre değişebilmektedir.

Tacikistan'ı Fars dili konuşulan ülkelerden oluşacak 'Pax Iranica' (Laumulin, 2011) birliğine dahil etme planlarının başarısız olmasına rağmen, bölge sınırlarına yakın olması, Kazakistan ve Türkmenistan ile Hazar denizi kıyılarını paylaşıyor olması ve nihayet Rusya ile ilişkilerinin sabit ilerlemesinin sağladığı

avantajlarla İran'ın Orta Asya'ya girişi diğer aktörlere nazaran daha kolay olmuştur. Siyasi açıdan Rus hegemonyasına karşı çıkmamakla birlikte İran, bölge ülkelerinin siyasi bağımsızlığını güçlendirecek ekonomik yatırımlar ve enerji alanında alternatif sunan aktörlerdendir.

Şanghay İşbirliği Örgütü'ne yeni dahil olan ve bu yolda Çin'in yayılma hareketlerini izleme fırsatı bulan Hindistan'ın Orta Asya'daki varlık sebebinin başında Tacikistan ve Afganistan aracılığıyla Pakistan'ı çevrelemek gelmektedir. Bundan dolayı Tacikistan ile askeri ve güvenlik alanındaki ilişkileri muhafaza etmeye çalışmakta, Pakistan-ABD-Hindistan ilişkilerinin niteliğine göre de yeri geldiğinde Rusya ile birlikte hareket etmektedir. 2012 yılında geliştirdiği "Orta Asya'yı Birleştirme" projesi (Troyitskiy, 2013) nezdinde enerji, tıp ve eğitim alanlarında işbirliğine imza atmakla Hindistan, bölgedeki Rus ve Çin üstünlüğünü dengeleme sırasını beklemektedir.

2001'de ABD'nin Orta Asya'ya girmesinin ardından 2004 yılında "Orta Asya+Japonya" diyaloguna (Nurgaliyev ve Shaymergenov, 2007) imza atan ve bölge ile ne coğrafi, ne de kültürel yakınlığı olmasına rağmen sürekli yardımda bulunup da devletlerin iç işlerine karışmayan iyi niyetli aktörlerden biri de Japonya'dır. Japonya'nın Orta Asya'daki amacı, tarihsel rakibi olan Çin'i dengelemek olarak görülse de, "Büyük Satranç Tahtası"nda Çin ile Japon yaklaşması ABD'nin engel olması gereken bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, Japon bilim adamı Kawato'nun Orta Asya ile ilgili konuşmasında Özbekistan ile ilişkilere ayrı bir vurgu yapması ve Afganistan'daki istikrar ile sosyalist toplumların zamanla reform edilmesi yönündeki dış politika maddelerini dile getirmesi (Leung, 2007), Japonya'nın Orta Asya'da hangi gücü dengeleme için var olduğunu ortaya koymaktadır.

Tüm bunlara bakıldığında, Orta Asya ülkelerinin 1991 yılında başlattıkları bağımsızlık inşasının henüz tamamlanmamış olduğu ve bu bağımsızlığa giden yolda tek bir hegemonya karşı güçler arası denge sağlamanın bölge devletleri açısından kolay olmadığı da görülmektedir. Zira söz konusu güç dengesi sadece bölge devletleri ile alakalı olmayıp, mevcut güçlerin bölge dışı hedefleriyle de doğrudan bağlantılı durumdadır. Lakin, bağımsızlığı korumak için gereken potansiyele henüz sahip olamamışken, bölge içi entegrasyonun var olan potansiyeli de gerileteceği varsayımıyla, bölge devletlerinin bağımsızlık stratejileri, zaman ve duruma göre farklı biçim alarak dış güçler ile olan işbirliğinde aranmaya devam etmektedir. Nihayetinde, ister simgesel olsun, ister fonksiyonel, mühim olan yukarıda bahsedilen dış güçlerle varılan projeler devam etsin, ki çok yönlü çıkarlar işbirliği adı altına bürünsün maksadı ağırlık kazanmaktadır.

2.2. Orta Asya'da Entegrasyon ve İşbirliği Projeleri

2.2.1. Bağımsız Devletler Topluluğu

Her ne kadar Rusya'nın Birlik Devletleri üzerindeki nüfuzunu devam ettirme politikası olarak görülsün de Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), diğer taraf devletler gibi Orta Asya ülkelerinin de kendi çapında çıkarlarını karşılamıştır. Söz konusu çıkarlar, daha önce devlet tecrübesi olmayan ülkelerin siyasi bağımsızlık yolunda karşılıklı bilgi alışverişinin ortak bir çatı altında yürütülmesinden ibaretti.

Minsk görüşmelerine iştirakının belirsiz sebeplerden ötürü iptal edildiği Kazakistan lideri Nazarbayev'in de belirttiği gibi, BDT'nin Slav ülkeleri tarafından kurulması, Müslüman-Hıristiyan, Slav-Türk hatta Avrupa-Asya gerilimini başlatarak eski Soviyet coğrafyasını yeni bir krize sürükleyecekti. Ayrıca, Sovyetler Birliği'nin sona ermesi, bütün bir organizmanın parçalanması demektir. Böyle bir krizi tek başına aşmanın güçlüğünü herkes kabul etmektedir (Brzezinski ve Sullivan, 1997, s. 351). Gerçekten de SSCB'nin dağılması, eski birlik ülkelerine bağımsızlık statüsünü kazandırdığı kadar söz konusu bağımsızlığı sürdürme sorumluluğunu da beraberinde getirmiştir. Bu bakımdan Orta Asya devletlerinin BDT'ye dahil olması, etnik ve dini farklılıklarla temasa yol açarak Rusya'nın ülke bütünlüğüne katkı sağladığı gibi, bölge ülkelerinin radikal eylemciler ile baş başa kalmasını önlemiştir.

Topluluğun Orta Asya odaklı değerlendirildiği zaman, bölge ülkeleri, diğer ülkeler ile diplomatik ilişkileri kurmadan başlayıp kendi egemenlik yetkilerini idrak etmeye dek uzanan süreçte kendi aralarında ve Rusya ile karşılıklı işbirliğine ihtiyaç duymaktaydılar. Kapalı bir bölge olarak sahip oldukları doğal kaynakların dış pazarlara çıkışı, dış yatırımların çekilmesi, üretim alanındaki bağımlılık, mevcut sınır sorunları ve henüz bağımsız bir askeri güce sahip olmadan ülke güvenliğinin sağlanması gibi devlet inşasını kökünden etkileyen pek çok faktör BDT veyahut başka bir isim altında ortak hareketi gerektirmekteydi. Bu hareket bölgede öne çıkan mevzulardan sadece birinin, örneğin Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü ismi

altında da yürütülebilirdi, ki her iki türlü de Moskova önderli siyasi bağımsızlığa tutunma manası taşıyacaktı. Sadece BDT gibi sembolik değil, daha fonksiyonel bir sesleniş olacaktı, kurucu anlaşma ise:

“Üye devletlerden biri veya birkaçının bağımsızlığına, güvenliğine ve ülkesel bütünlüğüne veya uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehditlerin oluşması durumunda, üye devletler anında karşılıklı danışma mekanizmalarını harekete geçirecek, gerektiğinde askeri güç kullanarak mevcut tehdidi giderme tedbirlerini alacaktır” (Bağımsız Devletler Topluluğu Tüzüğü, Madde 12) şeklinde geleneksel bir içeriğe sahip olacaktır.

Nihayetinde, günümüz Bağımsız Devletler Topluluğu olarak, bağımsızlığın ilk senelerindeki gerçekten de ihtiyaç duyulan görevini belli bir ölçüde tamamlayacak, zamanla fonksiyonelliğini yitirecekti. Buna delil olarak örgütün kurulma gerekçesini oluşturan kurucu anlaşmadaki bağımsızlık, güvenlik ve ülke bütünlüğü ile ilgili ilkelerin artık geçersiz hale geldiğini söylemek mümkündür. Özellikle Ukrayna devlet bütünlüğünün ihmal edilmesi, bu durumun Orta Asya’yı, özellikle Kazakistan’ı tedirgin etmesi söz konusu anlaşmanın geçersiz hale geldiğini göstermektedir.

Günümüz itibarıyla BDT’yi Orta Asya ülkeleri açısından, bağımsızlıkların inşa süreci için girilen bir işbirliği olarak nitelendirmek mümkündür. Daha sonra arka arkaya gelen Rusya merkezli projeler (EurAsEC, CU) karşısında bağımsızlığı koruma ve tek merkezli projeleri dengeleme süreci başlamakta, dengeleme yelkeni ABD, Çin ve diğer yönlere açılmaktadır. Ayrıca, bu noktadan sonra bölge devletlerinin bekası sadece bağımsızlık değil, bağımsızlık-rejim güvenliği şeklinde sürdürülmektedir. Bu durum batının mevcut rejimleri değiştirme çabasına bir direniş olarak Rusya’nın etkin dengeleyici rolünü de muhafaza etmektedir.

2.2.2.Orta Asya Sınırları İçinde Entegrasyon Girişimleri

Her ne kadar, *Minsk* toplantısına dahil edilmemekle üç büyük Slav devleti tarafından dışlanmış olma durumuna karşı bir tepki olarak ortaya çıktığı öne sürülse de, bağımsızlık sonrası Orta Asya ülkelerinin ilk adımı birlikte atmalarını gerektiren birtakım somut meseleler mevcuttu. Geniş bir yapıya sahip olmakla BDT, bölge ülkelerine has meselelere yeterince hitap edemezken, Rusya veya Ukrayna gibi mukayeseli üstünlüğe sahip devletlerle beraber koşmayıp, zayıf ekonomilerini, güvenlik sorunlarını ve idari aksamalarını düzeltme yönünde bölgesel işbirliğine imza atmak Orta Asya devletleri açısından oldukça rasyonel bir adımdı. Lakin ayakta kalma çabasıyla her türlü yolların denendiği ve her yolun da merkezi Moskova’ya bağlandığı bir döneme denk gelmesi söz konusu işbirliği hırsına mâni olmuş, fırsatların olduğu dönem geldiğinde artık ülkeler arasındaki mesafe büyümüş birleşme hırsı ortadan kalkmıştır.

1993 ile 1995 yılları arasında oldukça hızlı ilerleyen ve ekonomik, askeri ve siyasi entegrasyonu amaçlayan Orta Asya Birliği çerçevesindeki girişimlerin gerçekleşme potansiyelini, günümüz entegrasyon girişimlerine en çok karşı çıkan Özbekistan’ın o yıllardaki dış politikasına bakarak anlamak mümkündür. Zira Kerimov’un 1997 yılında dile getirdiği: “Orta Asya halkları arasında entegrasyon her daim mevcuttu ve doğal olarak muhafaza edilecektir. Söz konusu birleşmenin geleceği bir hayal veya bir projeden ibaret değildir, bu sadece yasal ve politik bir kurumsallaşmayı gerektiren bir gerçektir” (Tolipov, 2010, s. 110) kanaati, bölgesel entegrasyona karşı devamlı direniş gösteren Özbekistan’ın dahi ilk yıllarda birlik yanlısı olduğunu göstermektedir.

Beklenen fonksiyonelliği gösterememesine ve zaman zaman gündemden kaldırılmış olmasına rağmen bölgesel entegrasyon çalışmaları, Orta Asya Birliği, Orta Asya Ekonomik Topluluğu ve Orta Asya İşbirliği Örgütü isimleri altında 2000’li yıllara kadar devam ettirilmiştir. Daha sonra 2001, 11 Eylül olayları bölgeye ABD’yi getirmiş olmakla beraber, Rusya’nın Orta Asya’yı yeniden kazanmasına da yol açmıştır. Tacikistan ve Özbekistan başta olmak üzere bölge güvenliğine yönelik artan tehditler, bölge ülkelerine Rusya ile hem siyasi, hem de askeri işbirliğini güçlendirmeyi zorunlu kılmıştır. Tüm bunların Rusya’da Vladimir Putin yönetiminin başladığı, dolayısıyla eski Sovyet toprakları üzerindeki hakimiyet politikasının yeniden yapılandırıldığı döneme denk gelmesi de Orta Asya Birliği’nin geleceğini belirlemiştir.

2004 yılında Rusya’nın tam üye olarak katılması Orta Asya İşbirliği’ni sembolik hale getirirken, 2005’te örgütün Avrasya Ekonomik Topluluğu ile birleştirilmesi bölgesel entegrasyon fırsatını tamamen ortadan kaldırmıştır. Bu suretle “Orta Asya İşbirliği Örgütü kendi yolunu tamamlamıştır” (Regnum Haber Ajansı 10.2005) açıklamasını yapan Nazarbayev, 2007 yılında Orta Asya Birliği’ne yönelik girişimlerin yeniden başlatılması ile ilgili çağrıda bulunmuş, bu sefer karşısında yıllar önceki desteği değil, her biri kendi

ulusal çıkarına dayalı bağımsızlık arayışına düşen ülkeleri bulmuştur. Zira her devletin kalkınma fırsatlarına ayrı ayrı hitap eden dış yardımlar, ekonomik, dolayısıyla siyasi yatırımlar, bölgedeki zayıf devletlerle olan işbirliğinden daha kârlı bulunmuştur. Dış dünyaya yönelik böylesine heterojen bir açılış gittikçe bölge ülkelerinin kalkınma kapasiteleri ve avantajları arasındaki farkı büyütmüş, devlet bekası ihtiyaca göre değişen dış güçler aracılığıyla sürdürülür olmuştur.

2.2.3. “Avrasya Birliği”ne Yönelik Projeler

Gerçekte, hem fiziki, hem de siyasi sınırlarının tartışmaya açık olduğu bir bölgesel isimlendirme olarak Avrasya topraklarında meydana gelen Avrasyacılık akımı ile Avrasya işbirliği adı altında yürütülen projeler arasında önemli ölçüde içerik uyumsuzluğu söz konusudur. Felsefi bir kuram olarak Avrasyacılık başlı başına geniş bir araştırma alanı oluşturmaktadır. Kavram çatışmasını önlemek ve mevcut çalışma konusunun dışına çıkmamak amacıyla bu başlıkta, Avrasya işbirliği adı altında varılan projelere ve bu projelerin Orta Asya’daki siyasi sonuçlarına ağırlık verilecektir.

Genel anlamıyla Gümrük Birliği, Ortak Ekonomik Saha ve Avrasya Ekonomik Birliği evrelerinden oluşan günümüz Avrasya işbirliği projeleri, SSCB’nin dağılmasını müteakip arka arkaya oluşan siyasi projelerdeki aksamaların, somut ve uygulanabilir bir işbirliği ile giderilmesini öngörmektedir. Nursultan Nazarbayev’in öne sürdüğü ve Avrasya entegrasyonunun, BDT, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü, Avrasya Ekonomik Topluluğu ve Şanghay İşbirliği Örgütü’nü kapsayacak bir proje olduğu iddialarına (Dutkiewicz ve Sakwa, 2015) rağmen, günümüz Avrasya Ekonomik Birliği (AEB), yukarıda sayılan projelerin kapsamı altındaki bir iktisadi branşı oluşturmaktadır. Söz konusu iddiaların kaynaklandığı ve proje evrelerinin Avrasya Entegrasyonu’na kadar devam edeceği varsayımları ise Rusya dışında savunucularını kaybetmekte, taraf devletleri siyasi bağımsızlık uğruna ekonomik işbirliğinden dahi çekilme durumuna hazır eylemektedir.

Orta Asya açısından Avrasya nezdinde işbirliği, mevcut ekonomik zayıflığı giderme ve ekonomik kalkınma aracılığıyla devlet egemenliğini pekiştirme amacından ibarettir. Lakin bölge devletleri tarafından istenilen Avrasyacıl işbirliği ile gerçekleşen projeler arasında birtakım farklar görülmektedir. Bağımsızlığın ilk yıllarında, SSCB’nin geri inşa edilemezliğinin kabulü, özellikle Orta Asya’da ideolojik/politik bir kimlik inşasını gerektirmişti. Bölgede önder bir lider olarak Nazarbayev, Avrasya adı altındaki bölgesel bir kimlik oluşturma teklifinde bulunmuştur. Çünkü Avrasyacılık ilgili dönem açısından oturmuş bir ideoloji teşkil eden ve ilk senelerde ihtiyaç duyulan Rusya’nın önderlik rolünü de makul kılan bir kimlikti. Lakin söz konusu teklif ilk dile getirildiğinde Rus basını dahil olmak üzere istenilen desteği bulamamıştır. 2000 sonrası Putin yönetimi tarafından destek geldiği zaman projenin bölgesel kimlik inşasındaki rolü ortadan kalkmış, geriye sadece iktisadi fırsatlar kalmıştır.

Bölge devletlerinin Avrasya işbirliğine yönelik beklentilerinden bir diğeri de Asya ile Avrupa arasında bölgesel bir köprü rolünü üstlenerek AB ve Çin başta olmak üzere diğer bölgesel aktörler ile çok taraflı ilişkilere imza atmak (Dutkiewicz ve Sakwa, ss. 54-56), böylece Rusya hegemonyasını dengelemektir. Fakat Avrasya Ekonomik Birliği evresine gelmiş olan günümüz Avrasyacılığına bakıldığında, Orta Asya Rusya’nın söz konusu bölgesel aktörleri dengelemek amacıyla oluşturduğu kutup içerisinde gözükmemektedir. Bu durumda bölge ülkeleri bağımsızlıklarının zedeleneceği kaygısıyla ilk yıllarda öne sürdükleri ve ulus üstü bir kurumun oluşturulması ile ilgili girişimlerden desteklerini çekmekte, birliğin iktisadi ilişkilerle sınırlı kalmasını istemektedirler. Lakin, bölge ülkelerinin taraflar arası eşitlik ve pragmatik ekonomiye dayalı işbirliğinden yana istekleri, gerçekte Rusya merkezli jeopolitik entegrasyon hareketleri ile karşı karşıya kalmaktadır.

Ayrıca, günümüz Avrasya Ekonomik Birliği Orta Asya açısından, Rusya’nın dengelenmesini gerektiren bir oluşum olduğu kadar, Çin’in Orta Asya’daki ilerleme gücünü dengeleyici role de sahiptir. Çünkü devamlı Rus gücünü dengeleyici bir aktör olarak ele alınan Çin, günümüzde artık dengelenmesi gereken bir güç konumuna gelmiştir. Bölgedeki siyasi istikrar ve güvenlik alanlarında Rusya ile ortak kanaatte olmasına rağmen, Çin’in bölgedeki iktisadi gücü, yine iktisadi bir oluşum ile dengelemeyi gerektirecek kadar büyüktür. Zira 2000 yılında 1 milyar dolar ile başlayan ve günümüzde yaklaşık 50 milyar dolara çıkan ticari ve yatırım ilişkileriyle (Clark, 2016; Serikpayev, 2019) enerji sektörü başta olmak üzere ekonomik alanda devlet bütçesini etkileme kapasitesine sahip olmak, aynı zamanda ilgili ülkedeki siyasi denge arayışı açısından etkin bir rol kazandırmaktadır.

SSCB zamanında oluşturulan ve devlet sistemleri arasındaki iktisadi bağılıktan kaynaklanan karmaşıklığa çözüm bulmak amacıyla başlatılan projelerden biri olarak Avrasya Ekonomik Birliği, ticaret, iş, hizmet ve üretim alanlarında ortaklığa yönelmekle söz konusu bağılılığın muhafazasını öngörmektedir. Siyasi ilişkilerden bağımsız olarak yürütülmesi pek mümkün olmayan bu tür iktisadi ortaklığın reddedilmesi de kredi-borç, yatırım-ambargo ikileleriyle yine dış siyasete yansımaktadır. Rusya önderliğinde geliştirilen projelerden güncelliği ve fonksiyonelliği ile fark yaratan günümüz Avrasya Ekonomik Birliği, Orta Asya'daki rejim güvenliğinin birden bir garantörü olan ekonomik güvenlik açısından hem dengeleyici, hem de dengelenmesi gereken bir aktör olarak gündemdedir.

2.2.4.Şanghay İşbirliği Örgütü

“Orta Asya, göklerin Çinlilere verdiği pastanın en lezzetli dilimidir” (“On the Eve of the SCO”, 2016) iddialı generale sahip Çin ile “Orta Asya ülkelerinin, Alma-Ata merkezli bir federal bölge oluşturularak Rusya'ya bağlanmasını” (“Jirinovskiy Ins”, 2014) gerekli gören iddialı politikacıya sahip Rusya'yı istedikleri bölgede buluşturmakla Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), bölge ülkelerinin bağımsızlık arayışında birtakım fırsatlar sunmaktadır. Mevcut ülkelerde iç egemenliğin pekiştirilmesi ve dış bağımsızlığın korunması ile birlikte söz konusu bağımsızlığa bedel olan rejim güvenliğine verilen destekler, ŞİÖ karşısında Orta Asya'daki her devletin kapısını açmaktadır.

ŞİÖ'nün Orta Asya devletlerinin güç dengesi arayışındaki önemini belirleyen ilk unsur Rusya ile Çin'i birbirini dengeler konuma getirmesidir. Bu durum aynı zamanda ŞİÖ'yü baskıcı ve katı bir entegrasyon amacından uzak tutmaktadır. İkisinin de yakın çevre alanına dahil olması sebebiyle, Rusya ile Çin'in Orta Asya'da birbirini dengelemesi kaçınılmazdı. Lakin söz konusu dengelemenin sert bir rekabetten ziyade işbirliği nezdinde meydana gelmesi, Rusya'nın bölgedeki varlığını daimi kıldığı ve Çin'in bölgeye girişini kolaylaştırdığı kadar Orta Asya ülkelerini de iki dere arasında kalma endişesinden kurtarmıştır. Her ne kadar ABD ve Batı yayılımını engelleme konusunda birlikte hareket ettikleri görülse de, aralarında ciddi farklılıkların bulunduğu iki büyük güç ile aynı anda işbirliği yapmak, bölge devletlerinin dengeleme aracı olan ‘çok yönlü’ dış politika stratejilerinin uygulandığı izlenimini de yaratmaktadır.

Rusya'nın siyasi üstünlüğüne karşı, Çin'in ekonomik ve de uzun vadeli projelere ağırlık vermesi ŞİÖ'nün bölgedeki rolünü daimi kılan unsurlardan bir diğeridir. Sınırdaş olmanın sunduğu ticari koridor konumu ve doğrudan enerji güzergâhlarının inşa edilebilirliği, Orta Asya ülkelerine bağımsızlığın ilk fırsatını, iktisadi bağımsızlığı vermiştir. İlgili projeler ŞİÖ kapsamında gerçekleştirilmiş olmasa dahi, özellikle enerji satışında Rusya'nın tekeli politikasından tavize varmasında, karşıdaki ülkenin Çin olmasının ve mevcut örgütsel işbirliğinin etkisi büyüktür. Kazakistan petrol üretiminin dörtte birini gerçekleştirmekle ve Türkmenistan doğal gazının yüzde 70'ini tüketmekle Çin, bölge ülkelerindeki rejim güvenliğinin en önemli kaynağı olan enerji satışında Rusya'nın “Gazprom” şirketini dengelemektedir (Butiya, 2019).

Ayrıca, üzerinde görüşmelerin devam ettiği ve çevre ülkelerin hemen hepsini kapsamasının planlandığı “Ekonomik Kuşak” ve “21. yüzyılın Deniz İpek Yolu”, kısaca “Tek Yol, Tek Kuşak” stratejisini ortaya atmakla Çin, bölgede Rusya'yı dengeler konuma geldiğini bir kez daha belli etmiştir. 2009 yılında devreye giren ve Rusya'nın bölgedeki enerji tekelinin kırılması olarak algılanan Orta Asya Doğalgaz Boru Hattı; mevcut Kazakistan-Çin Petrol Boru Hattı'nın yanı sıra Kazakistan ve Çin sınırında “Khorgos” Lojistik Merkezi'nin kurulması ile gerçekleştirilen Özel Ekonomik Bölge Planı (Frolovskiy, 2016); 2016 yılında Özbekistan'da Angren-Pap demiryolu tünelinin hizmete girmesiyle başlayan ve Özbekistan-Kırgızistan-Çin demiryolu hattının inşasıyla devam eden (Koparkar, 2017) “Tek Yol, Tek Kuşak” projeler dizisi, Çin'in Orta Asya'daki konumunu belirleyen misallerden birkaçıdır. Fakat yine ŞİÖ gibi mevcut işbirliği tecrübesiyle Rusya ile Çin bu konuda müzakereler yapmakta, “İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ve AEB” adı altında birleşerek karşılıklı dengeyi sağlamaya çalışmaktadırlar. Söz konusu projelerin başarılı olması durumunda, ŞİÖ siyaset ve güvenlik ağırlıklı dengeleyici rolünü devam ettireceği gibi, Orta Asya'da AEB'yi dengeleyecek bir kuşak daha çekilmiş olacaktır.

Güvenliğin öne çıktığı bir proje olan ŞİÖ'de, Çin ve Rusya ile sınırdaş olmak Orta Asya'ya ayrı bir önem kazandırırken, bu sınırların Doğu Türkistan ile paylaşılıyor olması söz konusu önemi daha da arttırmaktadır. Dolayısıyla bu iki büyük gücün bölgedeki statükodan yana olmalarının ve mevcut siyasi rejimlere destek vermelerinin sebebi sadece “otoriter dayanışma”dan ibaret değildir. Bu tür desteklerin başlıca sebeplerinden biri de bölge devletlerindeki rejim değişiminin İslamcı radikallerin iktidara gelmesi ile

sonuçlanacağı tedirginliğidir (Rumer vd., 2007, s. 84). Lakin bu konuda dikkat edilmesi gereken, bölge içerisindeki radikalizm oranının, bölge dışından gelecek tehdit ihtimaline göre düşük olduğudur. Söz konusu bölge dışı etkenlere bakıldığında ise, Orta Asya ülkelerinin güvenlik arayışına Çin ile Rusya'nın ortak olma sebeplerinden bir diğeri, yani NATO ve AGİT'i dengeleme sebebi ortaya çıkmaktadır.

Lakin söz konusu dengeleme politikasını, özellikle ŞİÖ açısından, Batı karşıtı bir kutuplaşma olarak değerlendirmek muayyen gerçeklere uymamaktadır. Zira bölgedeki diğer projelere nazaran ŞİÖ'de, farklı siyasi sistemler veya devletler arasındaki işbirliği ön planda olup, taraflar arasında tek bir ideolojinin kurulması gibi bir amaç güdülmemektedir (Aris, 2011, s. 38). Ayrıca Hindistan ve Pakistan'ın örgüte üyeliği ve İran'ın muhtemel üyeliği, ŞİÖ'nün dengeleyici etkisini arttırmanın yanı sıra, Batı karşıtı bir blok olduğu imajını zayıflatmaktadır. Örneğin, Hindistan'ın Özbekistan'daki eski büyük elçisi Skand Tayal, Rusya ile Çin'in Batı karşıtı veya Amerika karşıtı tavırlarına karşı, Hindistan'ın daha dengeli bir politika izlemesi ve ŞİÖ kapsamında varılan kararların diğer büyük güçler ile olan ilişkilere yönelik olumsuz tesirlerini önlemesi gerektiğini dile getirmiştir ("Great. Eur.", 2016).

ŞİÖ'nün sözü edilen büyük devletleri kapsayacak şekilde genişlemesinin Orta Asya ülkelerinin denge arayışına yeni istikametler açacağı malumdur. Diğer yandan, bu tür genişleme sonucu bölge devletlerinin örgüt kararları üzerinde yetki kaybına uğrayacağı ve mevcut büyük devletlerin belirlediği yoldan yürümeye mecbur kalacağı görüşleri de dile getirilmektedir (Pannier, 2015). Lakin, jeopolitik konumu ve mevcut enerji kaynaklarıyla Orta Asya bölgesi, söz konusu güçlerin çıkar alanı, dolayısıyla ortak buluşma noktası olma ehemmiyetine de sahiptir. Çin başta olmak üzere bölge devletlerinin tek bir aktör olarak hareket etmelerine olumlu bakmazsalar da, iki taraflı ilişkilerde bölge ülkeleriyle iyi geçinme ihtiyacı sabit kalacaktır.

2.2.5. Büyük Oyun'un Bir Devamı Olarak "Büyük Orta Asya" Projesi

19.yüzyılda Rusya ve İngiltere İmparatorlukları arasında Merkezi Avrasya'nın kontrolü üzerine doğan rekabetin jeopolitik adlandırılışı olarak Büyük Oyun, günümüzde ABD, Çin, Rusya ve diğer büyüyen olan güçlerin de dahil olduğu geniş bir çerçevede cereyan etmektedir. Zamanla neo-neo şeklinde yenilenen söz konusu rekabetin, Merkezi Avrasya'nın bir parçası olan Orta Asya bölgesindeki devamı ise 'Büyük Orta Asya' projesi olarak kavramsallaştırılmaktadır. Yeni İpek Yolu ve C5+1 girişimleriyle de desteklenen bu projenin bölgedeki diğer projelerden farkı, belli bir kurumsal yapı altına alınmış olmamakla birlikte, bakıldığı istikamet noktasına (Rusya, ABD vs.) göre farklı yönlerden açıklanmasıdır. ABD tarafından ortaya atılmış olup Orta Asya ülkelerinin Afganistan, Pakistan ve Hindistan ile işbirliği içerisinde büyük bir aktör konumuna geleceğini öngören bu projede, bölge dışı paradigmlar ağır bassa da, proje kapsamında geliştirilen enstrümanlar Orta Asya'daki bağımsızlık arayışına yeni istikametler sunmaktadır.

Büyük Oyun'un bir devamı olarak günümüz Büyük Orta Asya projesinin tarihi geçmişi 19.yüzyıla kadar uzansa da, projenin kavramsal boyutu ve yürürlük enstrümanları ile birlikte uygulamaya konulması SSCB'nin dağılışı yıllarına denk gelmektedir. Projeye Orta Asya odaklı bakıldığında, bu bölge üzerinde cereyan eden Büyük Oyun'u üç aşamaya ayırmak mümkündür. Bağımsızlıkların elde edildiği ilk yıllarda Orta Asya bölgesi ABD'nin Rusya'ya yönelik dış politikasının bir alt dalı olarak gündeme alınmıştır. Daha sonra, dönemin dışişleri bakan yardımcısı Strobe Talbott'un öne sürdüğü: "Birleşik Devletler'in Orta Asya'ya yönelik herhangi bir çıkarı bulunmamaktadır. Büyük Oyun ise geçmişin bir eseridir. Bizim amacımız bölgeye hakim olmak değil, başkalarının hakimiyetine veya hakimiyet adına girilen rekabete engel olmaktır. Orta Asya bölgesi, sahip olduğu doğal kaynakları işleterek iktisadi istikrara kavuşmalı, büyük bir serbest bölge (great-power-free zone) konumuna gelmelidir" (Rumer vd., 2007, ss. 30-31) teklifi, iddia edilenin tersine yeni bir Büyük Oyun'u başlatan sebeplerden biri olmuştur.

Rusya ve Avrasya araştırmacısı Eugene Rumer, Talbott teklifinin kabul görmeyişinde dış aktörlerin yanı sıra Orta Asya ülkelerinin de önemli rol oynadığını belirtmektedir. Ona göre bölge ülkeleri, Rusya, Çin, İran ve Afganistan gibi aktörler ile sınırdaş olmalarından dolayı tek bir bölgesel aktör olarak beklarını korumaları gerekirken, oksimoron bir dayanışma sergilemiş, komşularına karşı çıkarlar güderek birbirinin güçlenmesini önlemişlerdir. Bu durumda Rusya, Çin ve ABD arasındaki rekabet bölge ülkeleri tarafından arzulanan bir gelişme haline gelmiştir. Neticede, bölgedeki komşuluk ilişkisi gelişmemiş, ülkeler ise dış yardıma bağlı kalmıştır (Rumer vd., 2007).

11 Eylül 2001 olayları nezdinde yenilenen Büyük Oyun'un ikinci aşaması, ABD asker güçlerinin Orta Asya'ya girdiği ve Putin iktidarının başlaması ile Rusya'nın Orta Asya'ya döndüğü döneme denk

gelmektedir. Güvenlik amacıyla girip Rusya'nın bıraktığı siyasi boşluğu da doldurmayı veya bölge üzerinde yetki paylaşımını amaçlayan ABD'nin, toparlanan Rusya'yı ve büyüyen Çin'i karşısında bulmasıyla söz konusu ikinci aşamanın başladığını söylemek mümkündür. Çünkü Rumer'in belirttiği gibi Orta Asya'da güvenliğin sağlanması aynı zamanda ekonominin modernleştirilmesi ve bölge devletlerinin entegre edilmesi gibi iktisadi ve politik kaynakları da gerektirecekti. Bu durumda ABD, kendi müttefikleri ile birlikte demokratik değerlerin ve iktisadi özgürlüğün savunulduğu "fikir savaşı"nı kazanmalıydı (Rumer vd., ss. 43-44).

Orta Asya devletlerinin bu ikinci aşamadan aldıkları ibretler ise, ABD ile Rusya arasında geliş-gidiş manevrası yapmak ve gerektiğinde bu iki gücü Çin ile dengelemekten ibaret olmuştur. Ayrıca söz konusu manevraların bedelini Kırgızistan'daki Lale Devrimi ve Özbekistan'daki Andijan Olayları ile ödetmek isteyen ABD stratejisi, bölge ülkelerine dış yardımlara karşı tedbirli davranma dersini de vermiştir.

Bir müddet aradan sonra ABD'nin Orta Asya'ya attığı bir sonraki adım ise, "Büyük Orta Asya Stratejisi" adını almakla Büyük Oyun'un üçüncü aşamasını oluşturmaktadır. Frederick Starr'ın önderliğinde ortaya atılan Büyük Orta Asya Stratejisi, bölgedeki Rus ve Çin etkisini, büyük güç makamına aday olan Hindistan ve Pakistan aracılığıyla dengelemeyi amaçlamaktadır. Afganistan'ın da dahil olduğu "Büyük Orta Asya"yı, enerji ve ticaret güzergâhıyla Güney Asya'ya bağlamakla tüm bölgenin yeniden doğuşunu sağlama rolünü de Washington üstlenmektedir (Starr, 2008, Akt: Tian, 2009 s. 68) Pakistan ile Hindistan'ı projeye dahil etmekle Büyük Orta Asya Stratejisi, ŞİÖ'nün bölgedeki genişleme hareketlerini de dengeler gözükmektedir. Söz konusu iki ülkenin ŞİÖ'ye üyelik çalışmalarının yürütüldüğü süreçte Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan doğal gaz hattının inşası ile ilgili projeye destek vermesi buna bir örnektir (Starr, s.69).

Büyük Orta Asya Stratejisi kapsamında geliştirilen projelerin bir diğeri de, 2011 yılında Clinton tarafından dile getirilen "Yeni İpek Yolu" projesidir. Afganistan ve Orta Asya'nın gelişmesi ve bölge ülkelerinin Batı ile doğrudan temasa geçebilmeleri açısından Pakistan ile Hindistan'ın önemli rol oynayacağı iddiasıyla başlatılan bu proje, Çin ve Rusya işbirliğinde başlatılan İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ve AEB projesine karşı bir alternatif sunmaktadır. Pakistan ile Hindistan'ın Orta Asya'ya yönelik stratejilerinin, ŞİÖ'ye üye olmadan da gerçekleştirilebileceği fikrini öne süren Yeni İpek Yolu projesinde Afganistan merkez olarak belenmektedir. İpek Yolu'nun ABD tarafından çizilen yeni güzergâhında, Kırgızistan-Tacikistan-Afganistan- Pakistan istikametli CASA-1000 elektrik aktarma ve ticaret projesi ile Türkmenistan-Özbekistan-Tacikistan-Afganistan-Pakistan istikametli TUTAP bölgesel elektrik marketi projesi önde gelenlerdendir ("The New Silk Road", 2015).

Eylül 2015 Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu genel görüşmeleri sırasında ABD Dışişleri Bakanı John Kerry'nin bölgedeki beş devletin dışişleri bakanlarıyla bir araya gelmesi ile başlayıp, Kerry'nin Orta Asya turu ile devam eden (Tolipov, 2015) ve Büyük Orta Asya stratejisini bir kez daha gündeme taşıyan projelerin bir diğeri de C5+1 formatında diyalog projesidir. Söz konusu diyalog sırasında, daha önceki projelerde devamlı dile getirilen terörizm, uyuşturucu satışı, güvenlik, demokratik reformlar ve insan haklarıyla ilgili meselelerden ziyade, ülkelerin iktisadi rekabet gücü, bölgesel ticaret, iklim ve Aral Denizi sorununun akıbetleri, su sorununun yönetilmesi, eğitim ve mesleki değişimler ve kültürel miras gibi konulara ağırlık verilmiştir (Tolipov, 2015). Tüm bu gelişmelere bakıldığında, ABD önderliğindeki projelerde de, bölge ülkelerinin rejim güvenliği ve siyasi bağımsızlık konusundaki hassasiyetlerinin dikkate alındığını ve ülkelerin dış denge arayışına hitap edecek inisiyatiflerin sunulduğunu görmek mümkündür.

2.2.6. Türk Konseyi: TÜRKSOY Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı ve TÜRKPA

Rusya'nın Orta Asya'daki 'büyük ağabey'lik hırsına karşı 'ağabey' demeniz yeterlidir diyen, fakat Rus Avrasyacılığı'nı Türk usulü Avrasyacılık ile dengeleme stratejisine sahip Türkiye önderliğindeki projeler, ortak tarih, dil ve kültür paylaşımından kaynaklanmaktadır. Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi ve bu kapsamda geliştirilen Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA) ve TÜRKSOY Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı projeleri, Rus, Çin ve Batı rekabeti karşısında bölge ülkelerine bir alternatif istikamet daha sunmaktadır. Ayrıca siyasi amacın baskın olmaması ve bölge ülkelerinin tümünü birden kapsamamakla beraber diğer bölgelerdeki, özellikle Rusya'daki Türk halklarına da hitap etmesi, söz konusu projelere esneklik kazandırmakta, istikrarlı bir faaliyet alanı sağlamaktadır.

SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan yeni Türk devletlerine “örnek ülke” (Veliyev, 2014) olarak giriş yapan Türkiye Cumhuriyeti'nin teşviki ve çok yönlü işbirliğinin daimi taraftarı Nursultan Nazarbayev'in de teklifine atfen kurulan Türk Konseyi'nin temeli, 1992 yılından bu yana düzenlenen “*Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirveleri*” ile atılmıştır. Türk Dili Konuşan Ülkeler arasındaki dayanışmanın arttırılması ve yeni işbirliği imkanlarının yaratılmasını amaçlayan Türk Konseyi tarafından desteklenen işbirliği projelerinin siyasi ve ekonomik ucunu 21 Kasım 2008 tarihinden bu yana TÜRKPA tutarken, 1993'ten bugüne kardeş ülkeler arasındaki sosyal ve kültürel ilişkileri pekiştirmeye girişimleriyle TÜRKSOY, daha fonksiyonel ve gözle görülür bir hızla ilerlemektedir (“Ort. As. İlişk.”, 2016).

Ayrıca, bölge ülkelerinin Türk Konseyi, TÜRKPA ve TÜRKSOY kapsamında varılan ortak çalışmalara katılım düzeyi de söz konusu projelerin faaliyet alanlarının genişliğini belirlemektedir. Örneğin, Türk devletleri olmalarına rağmen Türkmenistan ile Özbekistan'ın Türk Konseyi ve TÜRKPA'ya taraf olmamaları, kurumların işbirliği alanlarından kaynaklanan politik sebeplere işaret ederken, tarihsel ve kültürel bağımsızlığa hitap etmekle TÜRKSOY, Orta Asya Türk devletlerinin yanı sıra Rusya Federasyonu içerisindeki Türk cumhuriyetlerini ve Gagavuzya, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini de kapsayacak geniş bir faaliyet alanı bulabilmiştir.

İlişkilerin sosyal ve kültürel boyutunun öne çıkmasında işbirliğine taraf olan ülkelerin yanı sıra dış aktörler de önemli rol oynamaktadır. Orta Asya ülkeleri ve bu ülkelerin işbirliğine taraf oluş şekli söz konusu iç ve dış etkenleri ortaya serecek en iyi örneklerdendir. Her şeyden önce, Orta Asya ülkelerinin bağımsızlık ve siyasi rejim güvenliğini koruyacak denge arayışında, jeopolitik sınırlarıyla bölgeyi çevreleyen Rusya-Çin ve Afganistan aracılığıyla bölge merkezine gelip konan ABD gibi güçler karşısında, Türkiye'nin ayrı bir istikamet belenmesini gerektiren en makul sebep, tarih, kültür ve dil bağıdır. Bundan dolayıdır ki, Türkiye'yi söz konusu büyük güçlerle birlikte siyasi ve ekonomik dengeleyici sıfatında görmek bölge ülkeleri açısından daha az verimli olacaktır. Zira, sözü edilen güçler arasında aranan jeopolitik ve ekonomik denge, bölge ülkelerine has kültürel değerleri çığneyebilecek durumdayken, siyasi bağımsızlıkların ulusal ve tarihi esaslara dayandırılarak muhafaza edilmesinde aranan, belki de tek dengeleyici aktör Türkiye'dir.

Gerçekte de, aradaki coğrafi mesafe ve bu mesafenin Rusya ve Çin gibi büyük güçlerin ‘yakın çevre’inden geçiyor olmasına rağmen Türkiye ile Orta Asya ülkelerini işbirliğine yönelten en makul sebep ortak tarih ve kültür ilişkisidir. Bu durumda söz konusu işbirliğini pekiştirecek en makul yöntem de kültürel diplomasiyi kapsar. TÜRKSOY Genel Sekreter Yardımcısı Fırat Purtaş'ın da belirttiği gibi kültürel diplomasi sayesinde, toplumlar arasında tanışıklık arttırılmakta ve güven tesis edilmektedir. Karşılıklı güven ise, devletler arasındaki siyasi ve ekonomik işbirliğinin bir ön koşulu sayılmaktadır (Purtaş, 2013). Bu varsayımdan hareketle, Türk Konseyi ve TÜRKSOY'un desteğiyle gerçekleştirilmekte olan kültürel projelerin (Türk Dünyasının Kültürel Merkezi İnişiyatifi, Nevruz kutlamaları ve Türk Kültür ve Miras Vakfı vb.), Türkmenistan ve Özbekistan'ın da dahil olduğu siyasi ve ekonomik ortaklığa, dolayısıyla Hazar Denizi'nin köprü olacağı Orta Asya-Azerbaycan-Türkiye bölgesel işbirliğine yol açacağını öngörmek mümkündür.

Nihayetinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı İsmail Kahraman'ın: “Birlikten kuvvet doğar. Yan yana geleceğiz, daima birlik olacağız. Gelişmemizi istemeyen, ayağa kalktıkça önümüzü kesmek isteyen bir başka dünya var. Birlik ve beraberliğimizin önündeki engelleri tarihten gelen köklerimizle aşacağız” (Dünya Bülteni HP, 12.2016) şeklindeki konuşması örnek alınırsa, Orta Asya devletlerinin çok yönlü bağımsızlık arayışında, Rusya, Çin ve ABD gibi bölgeye kök salmış dengeleyiciler karşısında Türkiye'yi bulmaları, yine tarihsel ve kültürel işbirliği ile mümkün olacaktır.

2.3. Orta Asya'da Bağımsızlıkları Koruyacak Güç Dengesi Arayışının Kuramsal ve Uygulamalı Değerlendirilmesi

Uluslararası ilişkiler literatüründe Orta Asya devletlerinin taraf olduğu işbirliği projeleri, ağırlıklı olarak neoliberal kurumsalcılık ve sosyal yapısalcılık veya neorealizm ve güç dengesi yaklaşımları olmak üzere iki ayrı açıdan değerlendirilmektedir. Yaklaşımların ilk grubu bölgesel örgütler, onların işlevleri ve devletlerarası işbirliği üzerindeki etkilerinden yola çıkarken, ikinci grup bölgenin jeopolitik özellikleri ve bölge etrafındaki dış güçlerin bölgesel işbirliğine katılım düzeyine ağırlık vermektedir (Krasnopolsky, 2013). Söz konusu gruplaştırma üzerinden değerlendirildiğinde, bu çalışmanın kuramsal boyutu ikinci grubu tamamlayıcı niteliktedir. Çünkü, Rusya, Çin ve ABD başta olmak üzere küresel güçlerin buluşma noktası

olan, ilişkilerin devlet merkezli yürütüldüğü ve rejim güvenliği ile özdeşmiş olan siyasi bağımsızlığın, güçler arası denge arayışıyla pekiştirildiği bir bölge olmasından ötürü Orta Asya'yı en iyi realist okul -klasik realizm, neorealizm ve güç dengesi- tanımlayacaktır. Bölgedeki denge arayışının bir mekanizması olarak işbirliği projelerini ve bu projelerin bağımsızlık üzerindeki işlevini ise işlevselcilik yaklaşımı nezdinde değerlendirmek mümkündür.

Uluslararası sistemde dengeleyici rol oynayan ve dolayısıyla sistemdeki büyük güçler tarafından geliştirilen yapılar olarak görülse de, günümüz devletlerarası işbirliği projeleri büyük devletlerin olduğu kadar zayıf devletlerin de birtakım çıkarlarını korur durumundadır. Orta Asya ülkelerinin taraf olduğu işbirliği projeleri de Rusya-Çin, Rusya-Batı veya Batı-Doğu arasındaki stratejik rekabet ağırlıklı ele alınmakta, lakin söz konusu rekabet dahil olmak üzere bu projeler bölge ülkelerinin bağımsız aktör olarak kimliklerini muhafaza etmelerinde önemli rol oynamaktadır. Özellikle yeni elde edilen bağımsızlıkları bölgesel bir işbirliği kurumuyla paylaşmaya razı gelmeyen genç devletler için, bölge dışı güçlerle olan çok yönlü işbirliği daha avantajlı bulunmaktadır.

Bölge devletlerinin güç dengesini sağlayacak işbirliğinden yana olmalarında, ilgili devletlerin bağımsızlık kazanma sürecinin de tesiri büyüktür. Çünkü yeni bağımsız olan ülkelerin özellikle siyasi bağımsızlık konusunda yaşadıkları hassasiyetlerin büyük bir kısmı, daha önce tabi oldukları yönetim sistemine, bu sistemden ayrılma sebebine ve yine aynı yönetim sisteminin bağımsızlık sonrası politikasına göre şekil almaktadır. Bu bakımdan, SSCB dönemindeki merkezi sistemin etkisi, daha sonra bu etkinin Rusya tarafından devam ettirileceği endişesi, Orta Asya ülkelerini kendi aralarında entegrasyon oluşturmanın yanı sıra birden fazla büyük güç ile işbirliği içine girme çabasına düşürmüştür. Devlet egemenliğini inşa etme girişimleriyle aynı anda yürütülen entegrasyon ve işbirliği ilişkilerinde, dış aktörler ile ilişkilerin bölgesel entegrasyonu geride bırakmasındaki temel sebeplerin başında da geçmişteki yönetim bağılılığı ve yetersiz devlet tecrübesi yer almaktadır.

Bağımsızlığın bölge dışı ilişkilerde aranmasının bölge kaynaklı sebeplerinden bir diğeri de ülkelerin sahip oldukları kalkınma kapasiteleri ve avantajları arasındaki farklılıklar ve bölgesel sorunların çözümü ile ilgili görüş ayrılığıdır. Bu durum aynı zamanda Orta Asya'da meydana gelen işbirliği girişimlerinin, sadece Rusya, Çin, ABD, AB ve diğer uluslararası aktörlerin, aralarındaki rekabetten kaynaklanan tek taraflı jeostratejik denge arayışının bir sonucu olmadığını göstermektedir. Çünkü, her devletin kendi imkanlarını bölge devletlerinden bağımsız ve dış güçler ile temas içerisinde geliştirme politikası, dış güçlerin de bölgeye yönelik stratejik denge arayışına yol hazırlamıştır.

Orta Asya ülkelerinin birbirinden bağımsız olarak büyüme azmi realist kuramın devlet merkezli ulusal çıkar anlayışına (Morgenthau, 2006) dayandırılabilir. Lakin, bölge ülkelerinin sahip olduğu sınırlı avantajlar dolayısıyla buradaki ulusal çıkar, etken bir güçten ziyade tepki veya korunma maksatlı yumuşak gücü amaçlamaktadır. Egemen devlet bekasını güvence altına alacak olan yumuşak gücün önemli bir kısmı da, yine neorealit okulun ittifak formülü (Bkz. Waltz, 1988) aracılığıyla edinilmektedir. Bölge açısından söz konusu yumuşak güçler arası güvenlik ikileminin devletler bazında olmaktan çok örgütler arasında cereyan ettiği de varsayıldığında, Rusya, Çin, Batı ülkeleri ve diğer eksen devletlerle varılan projeler (BDT, AEB, ŞİÖ, Büyük Orta Asya, Yeni İpek Yolu, C5+1, TÜRKPA, TÜRKSOY vb.) olmak üzere ikileme taraf olan aktörler ortaya çıkmaktadır.

Askeri manevralardan ziyade siyasi-ekonomik ittifaklara ve yumuşak güce dayalı olması sebebiyle Orta Asya'daki örgütsel güvenlik ikilemlerini, realist yaklaşımın diğer bir dalı olan güç dengesi kuramı (Morgenthau, 2006) kapsamında da değerlendirmek mümkündür. Çünkü, bölge ülkelerinin birkaç rakip güç ile aynı anda işbirliği yapma eğilimini güç dengesi kuramındaki 'denge' ve 'dengeleyici' kavramları en iyi açıklamaktadır. Bu açıdan Rusya ile ABD ve taraftarlarınca ortaya atılan projeler (BDT, AEB – Büyük Orta Asya, C5+1) birbirlerini dengeler durumdayken, Batı karşıtı olarak görülmesine rağmen Çin, ne daimi dostu, ne de daimi düşmanı olan dengeleyici aktör rolünü üstlenebilmektedir.

Ayrıca, bölge ülkelerinin dış politikalarında ortak özellik olarak bilinen ve çoğu zaman Rusya'nın bölgedeki hegemon gücünü dengeleme amaçlı algılanan Çin ve ABD destekli projeler, realist okulun bandwagoning stratejisi ile de açıklanabilmektedir. Zayıf devletlerin siyasi destek başta olmak üzere muayyen avantajlar elde etmek için büyük devletlerin yanında yer aldığı varsayımına dayanan bandwagoning stratejisine (Paul vd., 2004) göre, Orta Asya ülkeleri devlet egemenliğini zedeleyebilecek

tehditlere karşı uluslararası sistemin en büyük güçleri arasında yer değiştirmektedirler. Buradaki tehdidin niteliğine göre, Rusya'nın güvenlik, iktisadi veya ticari sınırlamalarına karşı Çin ve Batı destekli projelere imza atılırken, siyasi rejim güvenliği ve dış politika alanında Rus rejiminin desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Kazakistan ile Türkmenistan söz konusu stratejiyi dengeli devam ettirmeye çalışırken, Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan'da bandwagoning istikametinin değişimi kolay izlenebilmektedir.

Özbekistan'ın KGAÖ ve NATO arasındaki manevraları veya Kırgızistan'ın devrim ile değişen dış politika uygulamaları gibi siyasi bandwagoning değişimi, ilgili ülkelerin uluslararası işbirliği karşısındaki önemini de belirlemektedir. İşbirliğine taraf devletler arasında görülen güce dayalı rol farklılığı söz konusu manevralar sebebiyle daha da büyüyebilmektedir. Orta Asya siyaset uzmanı Farkhot Tolipov'un da belirttiği gibi, dış güçler ile devam eden bu tür ilişkiler bölge devletleri açısından bir 'işbirliği'nden ziyade boyun eğme veya 'itaat' anlamına gelmektedir. Söz konusu itaat ilişkisinin işbirliğine dönüştürülmesi ise, ilk önce bölge ülkelerinin kendi aralarındaki işbirliğini gerektirmektedir (Tolipov, 2010, s. 108).

Orta Asya hükümetleri açısından bölge dışı güçler ile olan işbirliğinin ideolojik boyutunu açıklamakta Morgenthau'nun ideolojik dayanışma varsayımından faydalanmak mümkündür. Söz konusu varsayıma göre benzer özelliklere sahip devletler birbirlerine karşı tehdit oluşturmamaktadırlar. Bu durum aynı zamanda işbirliği içerisindeki zayıf bir rejimin kendi meşruluğunu devam ettirmesine de kolaylık sağlamaktadır (Walt, 1985, ss. 4-5). Bu açıdan, geçmişteki komünist ideolojiden kalma günümüz otoriter sistem dayanışması bölge ülkelerini Rusya ile işbirliğine yöneltirken, ulusal bağımsızlık sonrası geliştirilen ortak köken, ortak kültür ideolojisi de Türkiye- Orta Asya dayanışmasına yol hazırlamıştır.

İlişkilere proje veya örgüt merkezli bakıldığında, Orta Asya ülkelerinin taraf olduğu çok yönlü işbirliği girişimlerini neofonksiyonalizmin 'spill over' varsayımı en iyi betimlemektedir. Bu varsayıma göre belli bir sektörde gerçekleştirilen işbirliği, ilgili alandaki diğer sektörleri de işbirliğine götürecektir. Lindberg tarafından daha kapsamlı bir tanıma ve dolayısıyla geniş bir uygulama alanına kavuşan spill over formülünde ise, özel bir amaca yönelik yapılan muayyen faaliyet, asıl amaca ulaşmak için yeni bir faaliyeti daha gerektirmektedir. Aynı durum ileride daha yeni faaliyetler üretmekte, bu zincir devam etmektedir (Heinonen, 2006, s. 57). Bu halde, kuruluş amacı güvenlik olup daha sonra iktisadi ve politik alanlara yayılan ŞİÖ ve KGAÖ kapsamındaki girişimleri veya AEB ve Tek Yol Tek Kuşak İpek Yolu Projesi gibi ekonomik projelerin siyasi kutuplaşmaya götürdüğü iddialarını spill over stratejisi olarak ayrı bir başlık altında araştırmak mümkündür.

Ayrıca, Lindberg'in siyasi işbirliğinin herhangi bir siyasi topluluk kurulmaksızın da yürütülebileceği varsayımı (Heinonen, s. 56) fonksiyonalizmin Orta Asya'yı açıklama gücünü bir adım daha arttırmaktadır. Varsayımın, hükümet temsilcileri arasında yapılacak olan kolektif karar alma yoluyla varılan ve devletlerin egemen aktör konumlarının muhafaza edildiği bir siyasi işbirliğini daha uygulanabilir bulması, bölge ülkelerinin dış güçler ile olan iki taraflı ilişkilerini analiz etmede yardımcı olmaktadır. Zira muayyen politikaların desteklenmediği veya beklenen çıkarların karşılanmadığı durumlarda ikili işbirliğinden vazgeçmek, kurumsal bir projeden çekilmekten daha kolay gerçekleşmektedir. Bu durumda devletler kısa zaman içerisinde başka bir işbirliğine imza atabilmekte, veya Özbekistan ve Türkmenistan misali kendi içerisinde kapalı bir bütünleşmeye yönelmektedirler.

Son olarak, Orta Asya'daki bağımsızlık arayışında dış güçlerle olan projelerin tercih edilme sebebi olarak dış yardım faktörünü ve bu yardımlarla gelen lobi faaliyetlerini göz ardı etmemek gerekmektedir. Ekonomik, sosyal veya güvenlik alanlarında sağlanan dış yardımlar, başlangıçta bağımsız bir amaçmış gibi tanıtılmakta, beklenen siyasi sürecin başlatılmasıyla da politik lobi faaliyetlerinde araç olarak kullanılmaktadır. Bu tür baskı politikaları aracılığıyla büyük güçlerin, bölge devletlerinin bağımsız karar alma yetkisini sınırladıkları, dolayısıyla devletlerarası işbirliği projelerinde de küçük devletlerin egemenlik haklarının çiğnendiği görüşü (Walt, 1985, ss. 30-31) Orta Asya ülkeleri açısından da söz konusudur. Lakin, bölge ülkelerinin taraf olduğu mevcut işbirliği projelerinin tek bir güç ile değil, birbirleriyle rekabet içerisinde olan birkaç güç ile yapılmış olması ve bu gidişatla oluşan çoklu bir çerçeve, ülke bağımsızlıklarının da çok yönlü muhafaza edilmesini sağlamaktadır.

Sonuç

Soğuk Savaş sonucu ait oldukları kutbun dağılmasıyla bağımsızlık statüsünü elde eden Orta Asya devletleri, bağımsız aktör statüsünü pekiştirmede hem galip gelen kutup üyelerinden muayyen tecrübeler

edinmeye, hem de idari bağ içerisinde oldukları ülkeler ile ortak meseleleri çözmeye ihtiyaç duymuşlardır. Geçmişteki yönetim tarzı ile ona karşı gelen değerlerin harmanlanmasını gerektiren çok yönlü işbirliği, bölgeyi kendi etki alanına katmak isteyen güçler arasında dengeyi sağlayacak sayılı stratejilerden biriydi. Lakin söz konusu strateji yalnızca bölge ülkelerinin ihtiyaçları ile sınırlı olmayıp, işbirliğine taraf olacak dış güçlerin geniş çaplı jeopolitik hedefleri ile de doğrudan bağlantılı olduğu için yapılan işbirliği projelerinde bölge dışı ilişkiler ağırlık kazanmıştır. Ayrıca, ilk yıllarda arka arkaya imzalanan bölge içi işbirliği anlaşmalarına rağmen, devlet inşa süreci boyunca ülkelerin kalkınma fırsatlarında meydana gelen farklılıklar ve bu kalkınmaya engel oluşturacağı endişesi yaratan ortak kaynaklar üzerindeki tartışmalar bölge devletlerini birbirinden uzaklaştırmıştır.

Bu gidişatla her ülkenin yönetim sistemi bölgedeki diğer devletlerden ayrı bir örümcek ağı şeklinde gelişmiş, ağı kılavuz ipi de devletin kurucu atası olarak liderlerin eline geçmiştir. Tek liderliğin meşruiyet kaynağı olarak siyasi rejim güvenliği ise sağlam inşa edilmiş ülke bağımsızlığına dayanmaktadır. Bu durumda, kendi bağımsızlıklarını henüz pekiştirememiş bölge ülkeleri arasındaki dayanışma, dış güçlerin sağlayacağı hazır 'koruyucu işbirliği' karşısında zayıf kalmıştır. Bunun en önemli sebeplerinden biri ise bölge devletlerinin tarihi devlet ve meşruiyet tecrübesinin zayıflığı olmuştur. Söz konusu tecrübeyi paylaşırken Rusya'nın bölgeyi yeniden kendi etki alanına alacağı endişesi, bölge ülkelerini Batı dünyası ve Çin ile işbirliğine yöneltirken, Türkiye, İran, Hindistan ve diğer eksen ülkeler olmak üzere bölgeye ilgi gösteren aktör sayısındaki artış, Orta Asya açısından işbirliği alanını gittikçe genişletmiştir.

Uluslararası sistemde, Orta Asya ülkeleri gibi ortak bir bölgeyi temsil eden devletlerin, işbirliği ilişkilerini bölgesel entegrasyon nezdinde yürüttükleri görülmektedir. Ulus üstü kurum karşısında egemenlik haklarından ciddi tavizlere varan AB ülkeleri ve kendi aralarında egemenlik paylaşımı olmazsa dahi dış güçlere karşı bölgesel düzeyde direniş gösteren Latin Amerika ve Güney Afrika devletleri arasındaki işbirliği projeleri mevcut eksikliklere rağmen bu konuda misal olmaya şayandırlar. Orta Asya topraklarına bu gözle bakıldığında, bağımsızlık konusunda karşılıklı ödünlerden ziyade, bölge ülkelerinin bugüne kadar imza attıkları bölge dışı güçler ile olan işbirliği projeleri öne çıkmaktadır. Bağımsızlıktan bugüne bölgesel meselelerin ortak çözümü, ortak mesuliyet ve dış dünyaya karşı ortak tavır izleme ile ilgili pek çok bilimsel öneri ve projeler dile getirilmiştir. Dolayısıyla, bu çalışmada öne sürülecek öneriler son yıllarda bölge içerisinde meydana gelen değişimler üzerinden yapılandırılacaktır.

Orta Asya'nın tek bir bölgesel aktör olarak bütünleşmesi veya dış güçler arasında bölünmesi açısından Özbekistan'ın bugüne kadar oynadığı rol büyüktür. Kazakistan ile birlikte bölgenin en etkin ülkesi olan ve Orta Asya algısının hem başlangıcı, hem de merkezi olarak Özbekistan, bölgedeki Rusya-Batı veya Batı-Doğu ikileminde en çok rol alan bir ülkedir. Bundan dolayıdır ki, bölgesel işbirliğini devamlı dile getiren Kazakistan ve bu konuda Kazakistan'ı devamlı destekleyen Kırgızistan ile Özbekistan'ın yeni yönetimi arasında bölgesel işbirliği görüşmelerinin yeniden başlatılması ortak bölgesel imajın oluşturulması açısından yıllardır beklenen bir adım olacaktır.

Daha önce de belirtildiği gibi, Kırgızistan haricinde bölgedeki her lider aynı zamanda bir ulus babasıdır. Liderler arası ilişkiler çoğu kez devletlerarası ilişkileri belirler niteliktedir. Dolayısıyla ülkesinin kendi tanıttığı imaj çerçevesinde algılandığı ve yürüttüğü rejim politikasının desteklediği bir işbirliği, liderlerin 'devlet' konumunu meşrulaştıracaktır. Böyle bir durumda, yeni atanan lider en az bir öncekisi kadar başarılı olmak isteyecek, onun tamamlamadığı meseleleri tamamlayacak, yeni politikalar ortaya atacaktır. Özbekistan lider değişimi ile başlayan ve diğer Orta Asya ülkeleri için de söz konusu olan bu siyasi sürecin, bölgesel işbirliğine yönelik çalışmalarla değerlendirilmesi, bölgesel birlikteliğin temelini sağlamlaştıracaktır.

Her ne kadar birbirine zıt sorumluluklar doğurmuş ve bölge ülkeleri arasındaki mesafeyi arttırmış olsa dahi, birden fazla dış güçler ile varılan işbirliği projelerinden verimli sonuç çıkarmak, siyasi ibret edinmek mümkündür. Her şeye rağmen, bugüne kadar izlenen güç dengesi arayışı, Orta Asya'yı tek bir gücün nüfuzu altında kalma tehlikesinden uzaklaştırmış, bağımsızlıkları çok yönlü dış politika nezdinde devam ettirme tecrübesi kazandırmıştır. Artık her ülke siyasi ve idari mesuliyet yüklenme deneyimine sahiptir ve bu deneyim bölgedeki ortak sorunların çözülmesinde ve Orta Asya'nın tek bir bölgesel aktör olarak birleşmesinde faydasını gösterecektir. Bu bağlamda, emperyalist geçmişin mirası ve günümüzdeki jeopolitik rekabetin araçları olan etnik, sınır ve sınır aşırı su sorunları gibi ortak meseleleri, dış güçlerin elinde araç olmaktan çıkartılması, bölgesel işbirliğinin pekiştirilmesi Orta Asya Birliği açısından bir zarurettir.

Kaynaklar

“НАКАНУНЕ Саммита ШОС-Китай, Центральная Азия, Россия: Как и Кем Будет Формироваться Большая Евразия?”, [On the Eve of the SCO-China Summit, Central Asia, Russia: How and Who will Form the Great Eurasia?], (Haziran, 2016), *Central Asian Analytical Network*. Web: <http://caanetwork.org/archives/7288> (Erişim: 24.06.2016).

ALLISON, Roy, (June, 2008). “Virtual Regionalism, Regional Structures and Regime Security in Central Asia”, *Central Asian Survey*, 27(2), s.185-202. Web: <http://www.tandfonline.com/page/terms-andconditions> (Erişim: 22.01.2013).

ARIS, Stephen, (2011). **Eurasian Regionalism: The Shanghai Cooperation Organization**, Great Britain: Palgrave Macmillan.

BAĞIMSIZ Devletler Topluluğu Tüzüğü, Madde 12. *BDT İnternet Portalı*. Web: <http://e-cis.info/> (Erişim: 22.05.2016).

BEST, Edward and Thomas Christiansen, (2014). “Regionalism in International Affairs”, In John Baylis, Steve Smith, and Patricia Owens (Eds.), **The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations**, (Sixth edition), UK: Oxford University Press.

BRZEZINSKI, Zbigniew and Paige Sullivan, (Eds.) (1997). **Russia and the Commonwealth of Independent States: Documents, Data and Analysis**, New York: The Center for Strategic and International Studies and M.E. Sharpe.

BRZEZINSKI, Zbigniew, (1998). **The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives**, New York: Basic Books.

BUTİYA, Sam, (9 October, 2019). Магистраль Туркменистана в Китай [Turkmenistan’s Highway to China], *Eurasianet*.

Web:<https://russian.eurasianet.org/%D0%BC%D0%B0%D0%B3%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C-%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BA%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B0-%D0%B2-%D0%BA%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%B9> (Erişim: 10.12.2019).

CHINA-Central Asia Gas Pipeline Transports 47.9 Billion Cubic Meters in 2019, (7 January, 2020), *Hellenic Shipping News*. Web: <https://www.hellenicshippingnews.com/china-central-asia-gas-pipeline-transport-47-9-billion-cubic-meters-in-2019/> (Erişim: 30.01.2020).

CHINA-Kazakhstan Oil Pipeline Transports 10.88 mln Tonnes in 2019, (10 January, 2020), *Hellenic Shipping News*. Web: <https://www.hellenicshippingnews.com/china-kazakhstan-oil-pipeline-transport-10-88-mln-tonnes-in-2019/> (Erişim: 15.02.2020).

CUMMINGS, Sally N., (Ed.) (2002). **Power and Change in Central Asia**, New York: Routledge.

DADABAEV, Timur, (April, 2007). “Central Asian Regional Integration: Between Reality and the Myth”, *Central Asia-Caucasus Analyst*, 9(9), s.6-9. Web: <http://www.cacianalyst.org/> (Erişim: 15.02.2016).

DUTKIEWICZ, Piotr and Richard Sakwa, (Eds.) (2015). **Eurasian Integration: The View From Within**, New York: Routledge.

FROLOVSKIY, Dmitriy, (July, 2016). “Kazakhstan’s China Choice”, *The Diplomat*. Web: <http://thediplomat.com/2016/07/kazakhstans-china-choice/> (Erişim: 25.05.2016).

HEINONEN, Hannu, (2006). **Regional Integration and the State: The Changing Nature of Sovereignty in Southern Africa and Europe**, Helsinki: IDS.

KARİMOV, İslam, (2011). **Узбекистан на Пороге Достижения Независимости**, [Uzbekistan on the Threshold of Independence], Taşkent.

KELLY-Clark, Victoria, (May, 2016). “Why Central Asia is dumping Russia for China?” *Global Risk Insights*. Web: <http://globalriskinsights.com/2016/05/why-central-asia-is-dumping-russia-for-china> (Erişim: 25.12.2016).

KOPARKAR, Rashmini, (February, 2017). “25 Years of Uzbekistan-China Relations: Enhanced Economic Engagements Marked by Political Understanding”, *Vivekananda International Foundation*. Web: <http://www.vifindia.org/article/2017/february/16/25-years-of-uzbekistan-china-relations-enhanced-economic-engagements-marked-by-political-understanding> (Erişim: 21.03.2017).

KRASNOPOLSKY, Peter, (2013). “Major Powers and Regionalism in Central Asia” *International Studies Association*.

Web: <http://web.isanet.org/Web/Conferences/GSCIS%20Singapore%202015/Archive/8e26ebb3-f4a3-4a13-ac59-adb0ee445aa5.pdf> (Erişim:22.09.2016).

LAUMULIN, Murat, (2011). “Central Asia and Pax Iranica: Cooperation and Interdependence”, *Central Asia and Caucasus*, 12(2), s.109-126. Web: <http://cyberleninka.ru/article/n/central-asia-and-pax-iranica-cooperation-and-interdependence> (Erişim:15.02.2016).

LEUNG, Michael, (2007). “Forum Report: Does Japan Matter in Central Asia?” *Central Asia-Caucasus Analyst*, 9 (9), s.19-20. Web: <http://www.cacianalyst.org/> (Erişim: 15.02.2016).

MITRANY, David, (1948). “The Functional Approach to World Organization”, *International Affairs*, 24 (3), s.350-363. Web: http://www.lsu.edu/faculty/lray2/teaching/7971_1s2009/mitrany1948.pdf(Erişim: 19.01.2016).

MON, Christian O., (May, 2016). “The EU and Member States Sovereignty”, *AALEP*. Web: <http://www.aalep.eu/eu-and-member-states-sovereignty> (Erişim: 10.04.2016).

MORAVCSIK, Andrew, (1994). “Why the European Union Strengthens the State: Domestic Politics and International Cooperation”, *Center for European Studies, Harvard University*, Çalışma no.52, s.7-14. Web: <http://aei.pitt.edu/9151/1/Moravcsik52.pdf> (Erişim: 24.04.2016).

MORGENTHAU, Hans, (2006). **Politics among Nations the Struggle for Power and Peace**, (Seventh edition), New York: Mc Graw-Hill.

NAZARBAYEV, Nursultan, (1997). **Евразийский Союз: Идеи, Практика, Перспективы**, [Eurasian Union: Ideas, Practice, Prospects], Moskova.

NAZARBAYEV, Nursultan, (2003). **Стратегия Независимости**, [A Strategy for Independence], Almatı.

NURGALIYEV, Marat and Timur Shaymergenov, (2007). “Japanese Diplomacy Makes New Headway in Central Asia: Its Problems, Expectations and Prospects”, *Central Asia and Caucasus*, 6 (48), s.125-135. Web: <http://cyberleninka.ru/article/n/japanese-diplomacy-makes-new-headway-in-central-asia-its-problems-expectations-and-prospects> (Erişim: 15.02.2016).

OLCOTT, Marta B., (1998). “Central Asia: Confronting Independence”, *The James A. Baker Institute for Public Policy of Rice University*. Web:

- <http://www.bakerinstitute.org/media/files/Research/133113ba/central-asia-confronting-independence.pdf> (Erişim: 15.02.2016).
- ORTA Asya Ülkeleri ile İlişkiler, *T.C. Dışişleri Bakanlığı*. Web: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-orta-asya-ulkeleri-iliskileri.tr.mfa> (Erişim: 26.12.2016).
- PANNIER, Bruce, (July, 2015). “Are The Central Asians The Losers in SCO Expansion?” *RadioFreeEurope/RadioLiberty*. Web: <http://www.rferl.org/a/central-asia-sco-expansion-/27134212.html> (Erişim: 25.05.2015).
- PAUL, Thazha, James Wirtz and Michel Fortmann, (Eds.) (2004). **Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century**, California: Stanford University Press.
- PURTAŞ, Fırat, (Aralık, 2013). “Kültürel Diplomasi ve TÜRKSOY”, *Medeniyet ve Kültür Araştırmaları Merkezi*. Web: <http://mekam.org/mekam/kulturel-diplomasi-ve-turksoy> (Erişim: 25.12.2016).
- RASOV, Sergey, (11 Eylül, 2012). “Против Кого Дружат Каримов и Назарбаев?”, [A Frindship between Karimov and Nazarbayev is Against Whom?], *Respublika-kz*. Web: <http://www.respublika-kz.info/news/politics/25192> (Erişim: 03.01.2015).
- RUMER, Eugene, Dmitri Trenin and Huasheng Zhao (2007). **Central Asia: Views from Washington, Moscow and Beijing**, New York: M.E. Sharpe, Inc.
- RUSYA’DAN Orta Asya ile İşbirliği Açıklaması, (29 Nisan, 2016), *Dünya Bülteni*. Web: <http://www.dunyabulteni.net/orta-asya/362621/rusyadan-orta-asya-ile-isbirligi-aciklamasi> (Erişim: 30.04.2016).
- SERİKPAYEV, Damir, (12 Eylül, 2019). “Что значит Китай для Казахстана? Цифры и факты”, [What does China mean for Kazakhstan? Numbers and Facts], *Forbes Kazakhstan*. Web: https://forbes.kz/process/expertise/chto_znachit_kitay_dlya_kazahstana? (Erişim: 29.11.2019).
- SIMONOV, Eugene, (7 November, 2019). “Half of China’s Investment in Kazakhstan Is in Oil and Gas”, *The Third Pole*. Web: <https://www.thethirdpole.net/en/2019/11/07/half-of-chinas-investment-in-kazakhstan-is-in-oil-and-gas/> (Erişim: 21.12.2019).
- THE New Silk Road: A Path to Regional Security?, (December, 2015), *Eurasian Council on Foreign Affairs*, 8. Web: http://ecfaenglish.objects.dreamhost.com/wp-content/uploads/2015/12/ECFA-Occasional-Paper-The-New-Silk-Road-A-Path-to-Regional-Security_rev-.pdf?dm_i=25TR,3X9GE,FNWMR4,E57TY,1 (Erişim: 06.08.2016).
- TIAN, Robert G., (2009). “From Central Asia to Great Central Asia: The Goals and Adjustments of U.S. Central Asian Strategy”, *Central Asia and the Caucasus*, 3(57), s.58-71. Web: <http://www.ca-c.org/journal/2009-03-eng/05.shtml> (Erişim: 06.08.2016).
- TOLİPOV, Farkhod, (February, 2010). “Geopolitical Stipulation of Central Asian Integration”, *Strategic Analysis*, 34(1), s.104-113. Web: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09700160903378319> (Erişim: 06.04.2015).
- TOLİPOV, Farkhod, (November, 2015). “Pluses and Minuses of the C5+1 Format” *The CACI Analyst*. Web: <http://caci analyst.org/publications/analytical-articles/item/13300-pluses-and-minuses-of-the-c5%201-format.html> (Erişim: 06.08.2016).
- TROYİTSKİY, Evgeniy, (2013). “Политика Индии в Центральной Азии 2001-2012”, [India’s Central Asian Policy 2001-2012], *Вестник Томского Государственного Университета*, No: 375, s.106-108. Web: <http://cyberleninka.ru/article/n/politika-indii-v-tsentralnoy-azii-2001-2012-gg> (Erişim: 15.02.2016).
- TÜRK Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi’nin Yeni Binası Açıldı, (Aralık, 2016), *Dünya Bülteni Haber Portalı*. Web: <http://www.dunyabulteni.net/gunun-haberleri/388609/turk-dili-konusan-ulkeler-parlamenter-asamblesinin-yeni-binasi-acildi> (Erişim: 23.12.2016).

VELIYEV, Cavid, (July, 2014). “The Role of Turkic Council for the Future of Eurasian Politics”, *Eurasia Daily Monitor*. 11 (124). Web: <https://jamestown.org/program/the-role-of-the-turkic-council-for-the-future-of-eurasian-politics/> (Erişim: 25.12.2016).

VINOKUROV, Evgeniy, (2007). **Теория Анклавов**, [A Theory of Enclaves], Kaliningrad: Terra Baltika.

WALT, Stephen M., (Spring, 1985). “Alliance Formation and the Balance of World Power”, *International Security*, 9 (4), s.3-43. Web: <http://links.jstor.org> (Erişim: 15.02.2016).

WALTZ, Kenneth, (1988). “The Origins of War in Neorealist Theory”, *Journal of Interdisciplinary History*, 18 (4). Web: <http://www.columbia.edu/itc/sipa/S6800/courseworks/OriginsOfWar.pdf> (Erişim: 15.02.2016).

ЖИРИНОВСКИЙ Оскорбил Страны Центральной Азии, Предложив Объединить Их в Федеральный Округ, [Jirinovsky Has Insulted Countries of Central Asia, By Proposing Unite Them in the Federal District], (Şubat, 2014), *NEWSru*. Web: <http://palm.newsru.com/russia/26feb2014/zhirinovsky.html> (Erişim: 24.05.2016).

ОБЪЕМ Китайских Инвестиций в Таджикистан Превысил \$2 млрд., [Chinese Investment in Tajikistan Exceeds \$2 Billion], (18 June, 2019), *Avesta Information Agency*. Web: <http://avesta.tj/2019/06/18/obem-kitajskih-investitsij-v-tadzhikistan-prevysil-2-mlrd/> (Erişim: 30.12.2019).

ЦЕНТРАЛЬНО-Азиатское Сотрудничество объединяется с Евразийским Сообществом, [Central Asian Cooperation Unites with the Eurasian Community], (Ekim, 2005), *ИО REGNUM*. Web: <https://regnum.ru/news/524490.html> (Erişim: 22.05.2016).

ЭКСПЕРТЫ: Кто и Как Сформирует Большую Евразию? [Experts: Who and How Will Form a Greater Eurasia?], (Haziran, 2016), *Fergana Haber Portalı*. Web: <http://www.fergananews.com/articles/9005> (Erişim: 24.06.2016).

ESKİ TÜRKLERDE ASKERİ YAPI*

Military Structure in Ancient Turks

Eda DURMUŞ**

Öz

Bozkırlar Orta Asya, Kuzey Asya ve Doğu Avrupa olarak bilinen coğrafi sahadan oluşmaktadır. Bu coğrafyada uzun zaman diliminde varlıklarını hissettirmişler ve kendilerine ait bir kültür oluşturmuşlardır. Onlar atı ehlileştirip, binek hayvanı olarak kullanmışlardır. Bundan başka maden işleyiciliği, özellikle demircilikte ileri gitmişlerdir. Atın hızı ve demirin vurucu gücünden büyük ölçüde yararlanmışlardır. Onların kültürleri at ve demir sayesinde güç ve hız kazanmıştır. Askeri yönden güçlü bir yapıya kavuşmuşlardır. Hem kurgan buluntuları hem de yazılı kaynaklardaki bilgiler onların askeri gücünü açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Onların yetiştiği çevre ve eğitimleri askeri bakımdan güçlerini ortaya koymaktadır. Askeri kavram ve unvanlar da oldukça önemliydi. Unvanlar arasında arslan, kaplan ve kurt gibi yırtıcı hayvan adları bulunuyordu. Yırtıcı kuşlardan kartal, doğan ve şahin adı da unvan olarak kullanılıyordu. Bozkır kavimlerinin orduları düzenli bir yapıya sahipti. Ordu birlikleri Onlu sisteme göre oluşturulmuştu. Ordu içinde süvari, yaya, özel ve keşif birlikleri vardı. Ordunun asıl ana unsurunu süvari birlikleri oluşturuyordu. Süvariler savaşlarda at üzerinde en çok yay gerip ok atıyordu. Bu durumda uzaktan savaş taktiğini uygulamaktaydılar. Böyle bir savaş kendileri için kan kaybını azaltıyordu.

Anahtar Kelimeler: Türk, süvari, at, demir, unvan, birlikler.

Abstract

Steppes consist of geographical places which are known as Central Asia, North Asia and Eastern Europe. The Steppe tribes made their presence felt in this geography for a long time and created a culture of their own. They tamed the horse and used it as a riding horse. Moreover, they have gone further in mining, especially in forging. They greatly benefited from the speed of the horse and the striking power of iron. Their cultures gained strength and speed thanks to horse and iron. They have reached a strong military structure. Both kurgan finds and information in written sources clearly demonstrate their military power. Their environment which they grow into and the education they got, reveals their superior military power. Military concepts and titles were also very important. Titles included predator names such as lion, tiger and wolf. The names of the eagle, born and hawk, which is the birds of hunter, were also used as titles. Armies of steppe tribes had a regular structure. Army troops were formed according to the decimal system. There were cavalry, pedestrian, private and reconnaissance troops within the army. Cavalry troops were the main element of the army. Cavalry were stretching bow and throwing arrows while standing on their horses in the war area. In this case, they were implementing remote combat tactics. Such a war was reducing blood loss for them.

Key Words: Turks, cavalry, horse, iron, title, troops.

Giriş

Türklerin askeri yapıları bozkırlarda oluŐup gelişmiştir. Bozkır “kurakçıl otsu bitkilerden oluşan, sıcak ve ılıman iklimlerde geniş alanlara yayılan, ağaçsız doğal bölge, step” şeklinde açıklanmaktadır (Eren, vd., 1988: 218). Step kelimesi bozkır anlamında kullanılmıştır (Mustafayev, vd., 1989: 877). Buradan “step” kelimesinin “ot”, “çimen” anlamında kullanıldığı ve çayırılık alanları ifade ettiği anlaşılmaktadır. Bu kelime ilk kez Rusçada görülmekle birlikte, diğer dünya dillerine de geçerek aynen kullanılmıştır. Türkçeye de girmiş olan kelime, Türkçede “istep” şeklinde kullanılmıştır. Sonradan “boz” ve “kır” kelimelerinin bir araya gelmesinden oluşan “bozkır”, “istep”, yani “step” kelimesinin yerine kullanılmaya başlamıştır.

* DOI: 10.34189/asyam.4.1.007

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, eda.durmus@hbv.edu.tr

Bozkırlardan anlaşılması gereken “Eurasia” olarak bilinen “Avrasya” ve “Avrasya Bozkırları”dır (Steuerwald, 1988: 205). Coğrafi olarak Eurasia, Avrupa’nın doğu, Asya’nın orta ve kuzey kesimlerini kaplayan, iki kıta arasında adeta üçüncü bir kıta oluşturan çok geniş bir sahadır. (Rasonyi, 1993: 1). Bu bağlamda Orta Asya, Kuzey Asya ve Doğu Avrupa bozkırları oluşturmaktadır.

Bozkırlarda tarih öncesi dönemlerden başlamak üzere önemli tarihi gelişmeler olmuştur. Büyük Bozkır Türk devletleri bu coğrafya üzerinde kurulmuştur. Kronolojik olarak 1. Proto Türkler, 2. İskit/Saka Devleti, 3. Büyük Hun Devleti, 4. Gök Türk Devleti ön plana çıkmaktadır. Proto Türk dönemi için Anav, Afanesyovo, Kelteminar, Andronovo, Karasuk, Tagar ve Taştık kültürleri dikkati çekmektedir. İskit/Saka Devleti (M.Ö. 8. Yüzyıl- M.Ö. 2. Yüzyıl), Büyük Hun Devleti (M.Ö. 318- M.S. 216), Avrupa Hun Devleti (350- 469), Gök Türk Devleti (552- 744) şeklinde sıralanmaktadır (Koca, 2002: 260- 265). Bu kronolojik sıralama Türklerin askeri yapısının oluşumu ve gelişimine etki etmiştir.

Bozkırlarda birçok kayda değer gelişme “Proto Türk Dönemi” olarak kabul edilen dönemde ortaya çıkmıştır. Arkeolojik buluntulardan hareketle Türk kültür safhaları ve bu kültürün gelişimi takip edilebilmektedir. Başlangıçta taştan ve kemikten yapılmış buluntular görülürken, sonra bakırdan buluntular dikkati çekmektedir. İnsanlık tarihinde görülen gelişmelere bakıldığında; taş devri ve onu takip eden maden devri dikkati çekmektedir. Bakırın kullanılmaya başlamasıyla bakır devri, bakırla kalayın alaştırılmasıyla elde edilen tuncun kullanımıyla tunç devri, demirin kullanılmaya başlamasıyla demir devri ya da demir çağı tabirlerinin kullanıldığı görülmektedir. Şüphesiz demirin kullanılmaya başlamasıyla yeni bir dönemin başladığı söylenebilir (Koca, 1990: 14- 16).

Atın ehlileştirilmesi ve atlı kültürün ortaya çıkışı doğrudan Türklerle bağlantılıdır. İnsanlık tarihinde ulaşılan bu başarı, kavimlerin ve diğer kültürlerin gelişmesinde önemli sonuçlar doğurmuştur. Tarihi bağlantıların gösterdiği gibi, büyük devlet esası için gerekli şartlar ancak bu sayede belirebilmiştir (Koppers, 1941: 471). Atlı kültürün Türk kültür çevresinde ortaya çıkışını büyük ölçüde arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkarılmış buluntulardan da anlamak mümkündür. Bozkırlarda görülen bir dizi yeni gelişmeler arasında ata binme ve tekerlekli arabaların kullanımı önemli bir yer tutmaktadır. Binek ve koşum atlarının en erken örnekleri Balhan mezarları kültürü ve Andronovo kültürü gömülerinde ortaya çıkmıştır. Bu dönem buluntu merkezlerinde at kalıntıları önemli bir yer tutmaktadır. Karasuk mezarlarında da at ortaya çıkarılmıştır (Zvelebil, 1980: 253). Şüphesiz Türk kültür çevresinde atın binek hayvanı olarak kullanılması ön plana çıkmaktadır. Çünkü ata binilmesi, atın arabaya koşulmasından daha ileri bir gelişmedir. Türkler bu sayede süvari olarak varlıklarını sürdürmüş, askeri güç kazanmış ve büyük devlet kurabilecek şartları oluşturmuşlardır.

Bozkır kültürü özü itibarıyla diğer göçebe kültürlerinden farklılık göstermektedir. Çünkü çöl göçebeleriyle bozkırlıların hayat tarzları birbirinden farklılık göstermektedir. Çöl göçebeliliğinin ana unsuru devedir. Bozkır konar- göçerliğinin ana unsuru ise attır. At bu kültüre canlılık kazandırmış olup, adı geçen kültür “kuvvet, hareket ve sürat” üzerine kurulmuştur (Koca, 2010: 14). Türkler, atın hızı ve demirin vurucu gücü sayesinde, geniş coğrafyalara yayılmış ve oralarda hâkimiyet kurabilmişlerdir.

Bozkırlarda, konar- göçer kültürün en yüksek derecesi olan “atlı kültür” gelişmiştir. Dünya tarihinde önemli yeri olan Türk devletleri, bozkır coğrafyası üzerinde ortaya çıkmıştır. Ural ve Altay Dağları arasında uzanan bozkır bölgesi, büyük atlı kültür dairesinin merkezi olmuş, hayvan besleyen atlı bozkırlıların uygarlığı buradan çevreye yayılmıştır. Bu çevrede, at besleme kültürü doğmuştur. At besleyiciliği, bozkırlarda bütün hayatın temelini oluşturmuş, yalnız yük taşımakta değil, avcılık ve beslenme konusunda da ondan çok yararlanmışlardır (Arslan, 1984: 1- 2).

Atın kullanımının yanında demir de önemli bir yer tutmaktadır. Demir, insanlık tarihinde kullanılmaya başlamasıyla birlikte önemli bir yer tutmuştur. Onun bu önemi, kültürel süreklilik içerisinde hep süregelmiştir. Demir, bozkır kültür çevresinde sosyal, siyasi, iktisadi, askeri ve dini hayat ile sanat anlayışında birinci derecede önem taşıyan bir maden olma özelliğini korumuştur. Bu durum, demirin bozkır kültürüne dinamizm ve güç kazandırdığını göstermektedir. “Mavimtrak esmer renkte olan demir 1510 C’de eriyen bir element” (Eren, vd., 1988: 352) olduğundan eritilmesi için çok yüksek ateşe ihtiyaç duyulmaktadır. Kullanımı da diğer kültür coğrafyalarında da olduğu gibi, diğer madenlerin kullanımından daha sonra olmuştur.

Türklerin diğer toplumların üzerinde kolayca siyasi egemenlik kurmalarını demir madeni sağlıyordu. Onların fetih hareketlerinde asıl rol oynayan maden, daha önceki çağlarda da bilinen bakır, tunç ve altın değil, demir idi. Demir farklı kültür coğrafyalarında bilinse de, gerçek demir çağı bu madenden bol miktarda alet ve

silah yapımıyla başlamıştır. Bu imkân da büyük ölçüde Altaylarda, Yenisey nehrinin kaynak bölgelerinde mevcut olmuştur. Altaylılar, bilindiği üzere, çok eskiden beri mahir demirciler olarak tanınmışlardır. Tarihi devirlerde de aynı bölgede yüksek kalitede demir cevherine rastlanılmış, Kuzey Altaylarda demir eritme ocakları, Baykal'ın doğusunda demir ocak ve döküm yerleri ortaya çıkarılmıştır (Kafesoğlu, 1989: 211- 212). Çin kaynaklarına göre, Yenisey'in yukarı yatağı dolaylarında eskiden beri demir filizi toplanıyordu. Abakan havalisinde yüksek vasıfta mıknaş ve Tuba ırmağı boyunca demir cevheri bulunuyordu. İnsanlık tarihinde bir çağın açılmasına başlangıç oluşturacak miktarda demir madeninin varlığı eski Türk yurdunda fark edilmiş ve işlenmeğe geçilmişti (Kafesoğlu, 1989: 212).

Bozkır kültür çevresinde, özellikle Altayların batısında demir, aşağı yukarı M.Ö. 1400'lerde önemli miktarda elde edilmiştir. Bu durum, bozkır kültür sahasının tarihi belgelerden hareketle demir kültürünün doğduğu saha olduğunu göstermektedir (Ruben, 1943: 240). Kurganlardan elde edilen malzemeden demir işleyiciliğinin Orta Asya'daki kesin tarihi belirlenememiş olup, M.Ö. 2. bin başlarına rastladığı belirtilmiştir. Türklerin daha o asırlarda geniş sahalara hükmedebilmeleri, sürat bakımından atın sağladığı üstünlük yanında, vurucu silah olarak demir alet ve vasıtalarını geniş ölçüde kullanılmış olması ile açıklanmaya çalışılmıştır (Kafesoğlu, 1989: 212). Türkistan'da demir kültürünün M.Ö. 2000'lerde varlığına dikkat çekilerek, yukarıda belirtilen görüş desteklenmiştir. Ayrıca demirin bozkır kültür çevresinde M.Ö. 1022 yılına ait Çin kayıtlarında varlığına da dikkat çekilmiştir. Bu kayıttaki "lüks kılıç" anlamında "king-luk" kelimesi Türkçede "ikiyüzlü bıçak" anlamında günümüzde dahi kullanılan "kingirlik" kelimesiyle özdeşleştirilmiştir (Togan, 1981: 30). Bütün bu verilerden hareketle bozkır kültür çevresinde aşağı yukarı M.Ö. 1200'lerde demir kullanımı yaygınlık göstermiş ve demirden savaş gereçleri yapılmaya başlanılmıştır.

Türklerin teşkilatlanabilmeleri ve bozkırlarda güçlü devletler kurabilmeleri yaşadıkları kültür coğrafyasının tarih öncesi devirlerine kadar gitmektedir. Çin belgelerinde Tuman zamanına kadar Hun devletiyle ilgili şu bilgi dikkate değerdir: "1000 yıldan daha uzun zaman sürecinde devlette zaman zaman büyüme, zaman zaman küçülme oldu, fakat bölündüler, parçalandılar" (De Groot, 1921: I, 53). Bu bölünüp parçalanma zaman zaman devletin küçülmesiyle ilgili olmalıdır. Çünkü 1000 yıldan fazla zaman sürecinde birleşip büyüdükleri, parçalanıp dağıldıkları ve yeniden birleşip büyüdükleri anlaşılmaktadır (Ögel, 1981: I, 121). Türk devletleri boyların bir araya getirilmeleri sonucu oluştuğundan boyların merkezi bir otorite etrafında toplanması büyümeye, otoritenin ortadan kalkması ise küçülmeye neden olmaktadır.

Güçlü Türk devletlerinin ortaya çıkması ve teşkilatlı devletin kurulabilmesi, boyların bir araya getirilerek bir devlet çatısı altında birleştirilmesi ile olabiliyordu. Tuman zamanından, yani aşağı yukarı M.Ö. 200'lü yıllardan 1000 yıl eskiye gidildiğinde M.Ö. 1200'lere ulaşılmaktadır. Bu tarih arkeolojik boyutu ile atın binek hayvanı olarak kullanılmasının yanında demirin de yoğun olarak kullanımının yaygınlaşmaya başladığı zaman olarak bilinmektedir. Hatta "M.Ö. 1400'lerde Altayların batısı bol miktarda demirin üretildiği ve demir kültürünün doğduğu coğrafya olarak kabul edilmektedir (Kafesoğlu, 1989: 212).

Bozkır coğrafyasında teşkilatlı Türk devletlerinin ortaya çıkması M.Ö. 1200'lerde atın binek hayvanı olarak kullanımının yanında demirin de yoğun olarak kullanımı sayesinde olmuştur. Belirtilen tarihten sonra bozkırlarda sırasıyla İskitler, Asya ve Avrupa Hunları ile Gök Türkler siyasi varlıklarını sürdürmüşler. At ve demir sayesinde güçlü bozkır devletlerini kurup yaşatmışlardır. Bu durum onların askeri yapılarına açık bir şekilde yansımıştır. Bu tarihi süreçte Türk çevresinde askeri kavram ve unvanlar ile askeri teşkilat ve birlikler gelişim göstermiştir. Makalenin çerçevesi de bu belirtilenlerden oluşmaktadır.

Askeri Kavram ve Unvanlar

Eski Türklerin kültüründe askeri yapı çok önemli bir yer tutuyordu. Çünkü askerlik ve ordu düzeni en sistemleşmiş toplumlar onlardı. Bu bağlamda çok sayıda kavram kullanılıyordu. Bunlardan bir kısmı askeri teşkilatla ilgili bir kısmı ise teşkilat yapılanması dışındaki kavramlardı. Bunların bu denli çok Kavramın oluşu Türklerin hayatında askerlik ve ordunun önemini ortaya koymaktaydı.

En eski kavramlardan biri "sü" idi. Bu kelime "asker" karşılığında kullanılıyordu (Kaşgarlı Mahmud, 1992: IV, 547). Sü kelimesi aynı zamanda "ordu" anlamına da geliyordu (Donuk, 1988: 93). Çeriğ kelimesinin anlamı da "asker" idi (Kaşgarlı Mahmud, 1992: IV, 142). Urungu kelimesi ise, aynı şekilde "savaşçı" anlamına gelmekteydi (Donuk, 1988: 106). Bu kelimelerden askeri teşkilatı aydınlatacak kavramlar da üretilmişti. Bunlardan biri "Sü-başı= Sübaşı idi. Bu ise "ordu başı, ordu komutanı" anlamına geliyordu (Donuk, 1988: 93). Sü kelimesi ile birlikte bey kelimesi de kullanılmıştır. Bey boyun başında bulunan yönetici idi (Kafesoğlu,

1989: 217). İdari yöneticiler, aynı zamanda askeri yöneticiler de olduklarından sü-beyi, “ordu başı” anlamına da geliyordu. Çerig başı da aynı anlamı taşıyordu (Koca, 2010: 99). Buradan başkomutan ve komutanların unvanları da ortaya çıkmaktadır.

Bozkır çevresinde uruş “savaş, mücadele” anlamına geliyordu (Caferoğlu, 1968). Aynı şekilde tütüş kelimesi de “savaş, harp, mücadele” anlamında kullanılıyordu (Caferoğlu, 1968: 260). Uruğ kelimesi ise “döğüş, vuruş” karşılığında kullanılıyordu (Kaşgarlı Mahmud, 1992: I, 27). Süngüş kavram olarak “savaş, muharebe, savaşta saldırma” olarak biliniyordu (Kaşgarlı Mahmud, 1992: III, 365). Yağıladaçı kelimesi de “mücahit, savaşkan, mücadelecı, savaşçı” anlamında idi (Caferoğlu, 1968: 279). Akınçı ise “akıncı, geceleyin düşmanı basan asker” anlamına geliyordu (Kaşgarlı Mahmud, 1992: IV, 16). Basığ ise “gece baskını yapılacak olan ve ansızın düşmanın yakalanacağı yer” anlamında kullanılıyordu (Kaşgarlı Mahmud, 1992: I, 372). Ilgar veya yılgar ise “baskın, hücum, akın, atlı hücum, dörtlü hücum” manasındaydı (Donuk, 1988: 98).

Yezek, yizek “asker öncüsü” anlamına geliyordu (Kaşgarlı Mahmud, 1992: III, 88). Yelme “izci, keşşaf, piştar, öncül” anlamında kullanılıyordu (Caferoğlu, 1968: 292). Yorçu “usta kılavuz” karşılığındaydı (Kaşgarlı Mahmud, 1992: III, 30). Yırçı ve yirtçi de kavram olarak “rehber, kılavuz, yer gösteren” anlamındaydı (Caferoğlu, 1968: 298- 299). Tıngçı “haberci” idi. Körüg kelimesi ise “casus” için kullanılıyordu (Caferoğlu, 1968: 117).

Yağı kavram olarak “düşman” karşılığındaydı (Kaşgarlı Mahmud, 1992: IV, 726). Kır-yağı ise “gizli düşman” anlamına geliyordu (Kaşgarlı Mahmud, 1992: I, 364). Tutgun ve tutuğ “esir, tutsak, rehin” anlamlarında kullanılıyordu (Kaşgarlı Mahmud, 1992: IV, 662- 663). Tutkug “rehin” anlamındaydı (Caferoğlu, 1968: 255). Tutsak kelimesi de “rehin” anlamına geliyordu (Grönbech, 1992: 201).

Askeri teşkilat yapılanması içinde ele alacağımız gibi asker sayılarından hareketle oluşturulan birliklerin sayılarına göre de adlandırmalar mevcuttu. 10 bin kişilik bir birliğe “tümen” denildiğinden bu birliğin başında bulunan komutana “tümen başı” deniliyordu. Şüphesiz 1000, 100 ve 10 kişilik asker gruplarının başında bulunanların da hiyerarşik bir kademelenmeye göre unvanları mevcuttu.

Askeri unvanlardan biri de çavuş, yani çavuş idi. Bu kavram için “savaşta safları düzelten, savaş olmadığı zaman da askeri zulmetmeye bırakmayan kimse” denilmektedir (Kaşgarlı Mahmud, 1992: I, 368). Bu bilgiden çavuşun önemli bir unvan olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü ordunun savaş düzenine sokulması, safların karışmamasının sağlanması bakımından ordu içinde yetkin ve etkin olduğu görülmektedir. Bu işten sorumlu ne kadar görevlinin olduğu tam bilinmemekle birlikte her askeri birlik için birer çavuşun varlığı düşünülebilir.

Bozkır çevresinde askerlik ve ordu büyük önem taşıdığından kahramanlık ve savaşla ilgili birçok kavram oluşturulmuştur. Bu kavramlar askeri yapıyı anlamaya büyük ölçüde imkân sağlamaktadır. En sık kullanılan kavramlar arasında kahramanlıkla ilgili olanlar dikkati çekmektedir. Bu bağlamda “alp, alpagut, er, tonga, sökmek” gibi adlandırmalar vb. çok sayıda terim bozkır çevresinde kullanılıp karşılık bulmuştur.

Alp kelimesi eski ve yeni birçok Türk lehçesinde kahraman, cesur, yiğit, zorlu manalarına gelmektedir. Bu kelime şahıs adı olarak kullanıldığı gibi, bir sıfat, bir unvan ve boy teşkilatı içinde bir asalet zümresinin adı olarak da ortaya çıkmaktadır (Caferoğlu, 1968: 12). Türkçe sözlüklerde alp kelimesinin karşılığı yiğit, kahraman, bahadır, cesur, zorlu şeklinde geçmektedir (Eren, vd, 1988: 58; Dilçin, 1983: 8; Aksoy vd., 1995: 111; Gabain, 2000: 260; Orkun, 1987: 759). Bu kelimedden “alpagut, alpırkanmak, alpırkamak, alp yol” gibi kelimeler de türetilmiştir. Alpagut bir rütbedir. Alpırkanmak “yorulmadan ısrarla bir şey üzerinde çalışmak ve kahramanca davranmak” anlamına gelmektedir. Alpırkamak “kendisine yiğit süsü vermek, sebatla çalışmak” manasında kullanılmaktadır. Alp yol ise “tehlikeli, çetin yol” demektir (Caferoğlu, 1968: 12). Alperen ise, “yiğit, bahadır” anlamındadır. Alplık “kahramanlık” olup, alplık etmek ise, “cesaret göstermek” anlamına gelmektedir (Aksoy vd., 1995: 112).

Bu eski Türk kelimesi “alp” şeklinde ve yine aynı manada olmak üzere Altay, Abakan, Kazak, Kırgız lehçelerinde hala yaşamakta ve has isim olarak kahramanlık hikayelerinde daima geçmektedir: Alıp Kargışa, Alıp Salay, Kuzgun Alıp, Alıp Soyan vb. (Köprülü, 1986: 379). Bu durumda “alp” kelimesi “alp” şeklinde de bulunmakta ve geçmişte de aynı şekilde kullanılmış görünmektedir.

Alp kelimesi tek başına kullanıldığı gibi, diğer isimlerle de kullanılmaktadır. Bunlar arasında Alp Argun, Alp Arslan, Alp Arslan Böri Bars, Alp Arslan Kutlug, Alp Bilge Kağan, Alp Er Han, Alp Kutlug Külüg, Alp Küçlüg, Alp Laçın, Alp Saru, Alp Taş, Alp Tigin, Alp Turmuş, Alp Yürek vb. sayılabilir (Sümer, 1999: II, 775).

Alp kelimesi ile aynı anlama gelen bagatur ve sökmen kelimeleri de bulunmaktadır. Bagatur kelimesi “bahadır, kahraman” anlamındadır (Gabain, 2000: 266). Sökmen kelimesi de “yiğit, kahraman” anlamına gelmektedir (Kaşgarlı Mahmud, 1992: 266). Ancak bu kelimeler Türk kültür çevresinde tek başlarına ya da diğer kelimelerle birlikte “alp” kelimesi kadar yer almamışlardır. Alp kelimesinin tek başına ya da diğer isimlerle birlikte uzun zaman diliminde yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir.

Er kelimesi de Türk kültür çevresinde uzun zaman diliminde yoğun olarak kullanılmıştır. Bu kelimenin sözlük anlamı “erkek, kahraman, yiğit, asker, nefer, işini iyi bilen, yetenekli, koca” olarak yer almaktadır (Eren vd, 1988: 460). Er kelimesiyle birlikte kelimeler de kullanılmaktadır. Bunlar arasında “er adam, er kardaş, er oğlan, er oğlu” vb. kelimeler sayılabilir. Er adam “erkek”, er kardaş “erkek kardeş”, er oğlan “erkek çocuk”, er oğlu “asılzade” anlamlarına gelmektedir (Dilçin, 1983: 84).

Er kelimesi Türk kültür çevresinde yoğun kullanım alanı bulmuştur. Tek başına kullanıldığı gibi, başka isimlerle de kullanılmıştır. Bunlar arasında Er Basgan, Er Beg, Er Boz, Er Doğan, Er Doğmuş, Er Guş, Er Oğlı, Er Sığın, Er Taş, Er Tigin, Er Tokuş ve Er Tuğrul gibi isimler sayılabilir (Sümer, 1999: II, 803).

Tonga kelimesi de Türk kültür çevresinde kullanılmıştır. Tonga “yiğit, kahraman, kuvvetli, şevketli” anlamlarına gelmektedir. Aynı zamanda rütbe ve unvan olarak da yer almaktadır. Bu kelimedden tongalık kelimesi de türetilmiş olup, bunun karşılığı “güçlü, kuvvetli” şeklindedir (Caferoğlu, 1968: 246). Tonga bebüre verilen addır. Bebür kaplan cinsinden bir hayvan adıdır (Kaşgarlı Mahmud, 1992: III, 368). Kaplan ise, kedigillerden, enine siyah çizgili, koyu sarı postu olan, Asya’da yaşayan çevik ve yırtıcı bir hayvan olarak bilinmektedir (Eren, vd, 1988: 787). Gayet büyük ve kediye benzeyen bu hayvanın üstü yol yol tüylü olup, saldırdığı zaman derisindeki tüyleri kabarıp korkunç bir manzara oluşturmaktadır. Bundan arslan bile korkmaktadır (Devellioğlu, 2004: 75). Derisinden kürk yapılmaktadır. Savaş zamanında kahramanlar onun derisini giyerler. Bu kıyafet kimin üzerinde olursa, o kimse suya gark olmaz, ateşe batmaz, hiçbir savaş silahı ona etki etmez. Türkçe “böbür” adı da beber adından alınmıştır (Mütercim Asım Efendi, 2000: 54). Böbürlenme, böbürtü ve böbürlenmek kelimeleri de böbür’den türemiş olmalıdır (Eren, vd., 1988: 219).

Kaşgarlı Mahmud tonga kelimesinin Türkler arasında yaşadığına, ancak anlamının kaybolmuş olduğuna dikkat çekmektedir (Kaşgarlı Mahmud, 1992: III, 368). Gerçekten Türkler arasında eskiden beri kullanılan bu kelime çok yaygın olarak bulunmamaktadır. Bu çerçevede Türk kültür çevresinde Alp Er Tonga, Alp Kılıç Tonga (Sümer, 1999: II, 867), Tonga, Tonga Alp Er, Tonga Tigin ve Tonga Tonga adları yer almaktadır (Sümer, 1999: II, 867).

Tonga yazılı kaynakların dışında arkeolojik buluntu olarak da görülmektedir. Arkeolojik kazılar sonucunda açılan kurganlardan tonga tasvirleri çıkartılmıştır. Bunun en güzel örneğini Kazakistan’da açılan Esik kurganından çıkartılmış olan ve “altın elbiseli adam” olarak bilinen kahramanın elbisesi üzerindeki tonga tasviri göstermektedir. Kahramanın elbisesinin göğüs hizasında tonga türü bir hayvanın başı tasvir edilmiştir. Bu hayvan kanatlı bir şekilde tasvir edilmek suretiyle kendisine tabiatüstü bir özellik verilmiştir (Esin, 1985: 142). Esik kurganı ve buluntularının İskit/Saka dönemine ait olması ve tonga tasvirinin bir kahramanlık alameti olarak yer alması dikkat çekmektedir. Ayrıca yazılı kaynakları desteklemek bakımından da tonga tasviri önemlidir.

Türk kültür çevresinde Alp Er Tonga adına çok fazla rastlanılmamaktadır. Bu isim bir tek kişiyi ifade etmektedir. Alp ve Tonga isimleri ile diğer isimler bir araya getirilerek Alp Kutlug Tonga Bilge Kılıç Tamgaç Hakan, Alp Kılıç Tonga Bilge Türk Tuğrul Hakan isimleri de unvan olarak görülmektedir (Sümer, 1999: I, 119). Alp ve Er isimleri ile üçüncü bir isim bir araya getirilerek Alp Er Han, Alp Er Taysı isimlerinin kullanıldığı da anlaşılmaktadır (Sümer, 1999: II, 775). Tonga ismine Tonga Alp Er dışında Tonga Tigin, Tonga Tonga ve Tonga Yürek isimlerinde de rastlanılmaktadır (Sümer, 1999: II, 866- 867).

Kaşgarlı Mahmud, tonga kelimesini açıklarken, “çok kere kişi adı olarak kullanıldığını, Tonga Han, Tonga Tigin” gibi adlar verildiğini belirtiyor. Bu açıklamadan sonra “Türklerin büyük Hakanı Afrasyab’ın asıl Türk adı Tonga Alp Er’dir. Bebür (kaplan) gibi kuvvetli, yiğit bir adam demektir” ifadesini kullanıyor (Kaşgarlı Mahmud, 1999: III, 368). Yusuf Has Hacib de Tonga Alp Er’e İranlıların Efrasiyab dediklerini belirtmektedir (Yusuf Has Hacib, 1988: 31). Türkler arasında Tonga Alp Er olarak bilinen ve İranlılarca Afrasyab olarak ismi geçen Türk hükümdarının İran kaynaklarında ismi Frangrasyan, Frasiyav, Urvad-gai-frast, Vidhirisa, Frasiyak, Vidharg-afrastaka ve Farasiyat şeklinde de geçmektedir (Duleba, 1995: 71).

Büyük unvanlardan hareketle hanedan ve devlete de ad verildiği görülmektedir. Bu bağlamda arslan en önemli hükümdar unvanları arasında bulunmaktadır. Türk kültür çevresinde arslan ismi başta hükümdarlar olmak üzere devlet ileri gelenlerinin isimleri olarak devam etmiştir. Bu isim tek başına kullanıldığı gibi Ak Arslan, Alp Arslan, Gök Arslan, Kara Arslan, Kutlu Arslan vb. şekilde diğer isimlerle birlikte kullanılmıştır (Sümer, 1999: II, 771- 878).

Devlet ileri gelenleri tarafından kullanılan unvanlardan biri de böri, yani kurttur. Kurt, böri şekliyle Türk kültür çevresinde çeşitli Türk devletlerinde ad ya da unvan olarak da kullanılmıştır. Bu isim tek başına kullanılabilirdiği gibi başka isimlerle birlikte de kullanılmıştır. Özellikle Tiginler’de görülmektedir. Bu isim yalnızca böri şeklinde yer aldığı gibi Ak Böri, Al Böri, Böri Bars, Böri Tigin, Çocuk Böri Şenun, Gök Böri Kökey, İl Böri, Kök Böri vb. şekillerde de isim olarak geçmektedir (Sümer, 1999: II, 771- 878).

Bozkır çevresinde yırtıcı kuşların da unvan olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bunlar arasında Toğrul, Toğan ve Çağrı adları ön plana çıkmaktadır. Kaşgarlı Mahmud, Toğrul, yani Tuğrul’un “bin kaz avlayıp, bunlardan ancak bir tanesini yediğini” belirtmektedir (Kaşgarlı Mahmud, 1992: IV, 632). Toğrul, yani Tuğrul adı tek başına kullanıldığı gibi başka adlarla birlikte de kullanılmıştır. Bunlar arasında, Adem Toğrul, Bsa Toğrul, Yap Toğrul, Kotan Toğrul, Edgü Toğrul vb. sayılabilir (Abdurrahman, 2004: 129). Aynı şekilde doğan ve çağrının da yırtıcılıkları ve avcılıkları ön plana çıkmaktadır. Doğan için Toğan Beğ, Toğan Tigin, Toğan Toğdu, Toğançuk; çağrı içinse Çağrı Bey, Çağrı Tigin ve Çağrı Subaşı vb. örnek gösterilebilir (Sümer, 1999: II, 792, 866).

Teşkilat Yapısı

Türklerin askeri teşkilatı sosyal yapısına uygunluk göstermektedir. Askeri teşkilatta emir- komuta zinciri içerisinde küçükten büyüğe ya da büyükten küçüğe doğru bir yapılanmanın olduğu dikkati çekmektedir. Bu hususta Asya Hunlarına dair kayda değer bilgiler bulunmaktadır. Devlet teşkilatının askeri teşkilat olarak yapılandığı anlaşılmaktadır: “Sırasıyla teşkilatı Sol ve Sağ Xian Wangları (Bilge Bey), Sol ve Sağ Da Jiangları (Büyük Generaller), Sol ve Sağ Danghu’lar ve Sol ve Sağ Gu Tu Hou’lar oluşturmuşlardır. Sol Tu-chi Wang (Sol Bilge Beyi) veliht yaparlar” (Otkan, 2018: 24).

Bu hususta şu bilgilere de yer verilmektedir: “Sol ve Sağ Xian Wanglardan itibaren Dang Hulara değin konumu büyük olanlar 10 bin atlıya, küçük olanları birkaç bin atlıya sahiptir. 24 beyleri bulunmaktadır. Bu beylerin her biri Wan Qi= Tümen, yani 10 bin atlı unvanını taşımaktadır. Devlet büyüklerinin görevleri hep babadan oğla geçer. Sol taraf beyleri ve generalleri doğuda oturur. Sağ taraftaki beyler ve generaller batıda oturur. Sol ve Sağ Xian Wanglıklar ile Sol ve Sağ Lu-li Wanglıklar en büyükleridir. Sol ve Sağ Gu Tu Hoular devlet yönetimine yardımcı olurlar. Bütün bu 24 yöneticinin her biri binbaşı, yüzbaşı, onbaşı gibi yönetim kademeleri, küçük beylikler, başyardımcı, Du-wei, Dang Hu, Jü Qü gibi memurluklar oluşturmuşlardır” (Otkan, 2018: 25- 26).

Bu bilgilerden anlaşıldığı üzere Türk devletlerinin ordularında belirli bir düzen vardı. Başka bir ifadeyle askeri yapılanma belirli bir düzene göre oluşturulmuştu. Eski Türklerin ordusunda en büyük askeri birlik 10 bin kişilik kuvvet idi. Bu birliğe” tümen” adı veriliyordu (Orkun, 1987: 172, 182, 273). Tümenler de 1000’li 100’lü ve 10’lu olmak üzere teşkilatlandırılmış ve başlarına ayrı ayrı kumandanlar tayin edilmişti. Böyle bir yapılanmada “Tümenbaşı”, “Binbaşı”, “Yüzbaşı,” Onbaşı” olmak üzere kumandanlar görev yapmaktaydı. Bu sistem günümüz Türk askeri teşkilatlanmasına büyük ölçüde benzerlik gösteriyordu. Daha da önemlisi Türk askeri teşkilatlanmasına temel oluşturuyordu. Yukarıda belirtildiği üzere en küçük askeri birim 10 kişiden oluşuyordu. Bunun 10 katı 100’lü, 100’lünün 10 katı 1000’li, 1.000’linin 10 katı 10.000’li grupları oluşturuyordu. Burada bir alt grubun bir üst grup sayıca 10 katı idi.

Eski Türk ordusunda kağan ordunun başkumandanydı. Ondan sonra kağanın oğulları ya da kardeşleri arasından seçilen iki küçük kağan ve dört alt kağan (2 Şad ve 2 Yabgu) bölümlere ayrılmış toprakların yönetiminde görevlendiriliyordu. Sağ ve sol Şadlar, aynı şekilde sağ ve sol Yabgular oluyordu. Devlet yönetiminde görev yapan bu önemli şahsiyetler ordunun bölümlerine kumanda ediyorlardı. Örneğin Mo-tschio Kağan komutasında oğlu küçük kağan olarak aşağı yukarı 40.000 kişiye ve her iki Şaddan hir biri 20.000 kişiye kumanda ediyordu (Liu Mu Tsai, 1958: I, 429). Bu bilgiden anlaşılacağı üzere bir şad 20.000 kişiye kumanda ettiği halde, küçük kağanın 40.000 kişiye kumanda etmesi yine yetki bakımından bir kademelenmeyi göstermektedir. Ayrıca, tümen 10.000 kişiden oluştuğuna göre, burada dört tümeden söz edilebilir. Bu bağlamda orduda çoğu zaman birden fazla tümenin olduğu anlaşılmaktadır.

Eski Türk ordusunun zaman zaman sayısı 100.000'leri buluyordu. Örneğin Asya Hun ordusu, Çin ordusunu M.Ö. 203 yılında Pe-teng kalesi çevresinde 400 bin atlıdan oluşan ordusuyla kuşatmıştır. Bu kuşatma esnasında kuzeyde yağız atlılar, batıda ak atlılar, güneyde doru atlılar doğuda kır atlılar bulunuyordu (De Groot, 1921: I, 63). Atların dizilişleri Türklerde yönlerin renklerle temsiline uygunluk gösteriyordu. Çünkü eski Türklerde batı ak, doğu gök, kuzey siyah ve güney kırmızı renklerle sembolize ediliyordu (Pritsak, 1954: 377). Bu anlayışa uygun olarak atların bu renklere en yakın olanları belirtilen yönlere dizilmişti. Daha da önemlisi yön ve renklere göre dizilen atlar ve atlılar karışıklığı önlemek, uygulanacak taktikleri başarmak açısından da önem taşıyordu.

Ordu toplam 40 tümeden oluşuyordu. Demek ki dağınık boyların tek devlet çatısı altında toplandığı ve siyasi otoritenin kurulduğu dönemlerde Hun ordusunun sayısı 40 tümeni, yani 400 bini buluyordu Askeri teşkilatlanma da bu sayı dikkate alınarak gerçekleştiriliyordu.

Türk ordusu büyük ölçüde atlı birliklerden oluşuyordu. Bunlar zırhlı süvariydiler. Uzun mesafe silahları, yay ve ok, kısa mesafe silahları kılıç ve kargıydı (De Groot, 1921: I, 3). Askeri birlikler içerisinde bazen “yaya birlikleri” de bulunuyordu. Örneğin El- Teriş Kağan'ın komuta ettiği ordunun üçte ikisi atlı, üçte biri ise yaya idi (Bilge Tonyukuk Yazıtı, I, batı, 4).

Süvari Birlikleri

Eski Türk kavimlerinde farklı amaçlara hizmet eden askeri birlikler vardı. Şüphesiz bunlar arasında süvari birlikleri ilk sırayı alıyordu. Dolayısıyla at ve süvari ile ilgili birçok kavram ortaya çıkmıştır. Atlığ veya atlıg kavram olarak “atlı, sipahi, süvari” anlamına kullanılıyordu (Caferoğlu, 1968: 25). Atlu “atlı”, atlu asker ise “atlı kişi, süvari” anlamında idi (Grönbech, 1992: 15). Ulaga kavram olarak “savaş atı” idi (Kaşgarlı Mahmud, 1992: III, 172). Yügürge at ise “koşucu, yüğrük at” anlamındaydı (Kaşgarlı Mahmud, 1992: III, 54). Tutgak “geceleyin düşmanın gözcülerini ve ileri karakollarını yakalamak için çıkarılan atlı bölük” olarak biliniyordu (Kaşgarlı Mahmud, 1992: I, 467).

Türk kültür çevresinde herkes asker durumundaydı. Küçük yaştan itibaren silah kullanılması öğretiliyordu. Bunun için de barış zamanlarında ava gidiliyor ve av hayvanları avlanıyordu. Bu çevrede askerlik geçici değil, daimî idi. Buda yaşadıkları bölgenin coğrafi şartları dolayısıyla hayatlarını sürdürülebilmek için kadın erkek çalışmak zorunda kalmalarından ileri geliyordu. Böyle bir çevrede bütün fertlerin ata binmeyi, ok atmaya öğrenmeleri yanında, günlük hayattaki devamlı çalışması kendilerini dayanıklılığa, cesarete ve zindeliğe de alıştırtıyor ve güven hissi veriyordu. Çünkü bozkır çevresinde günlük normal hayatla askeri hayat arasında bir fark bulunmuyordu (Donuk, 1991: 456). Geleceğin savaşçısı daha çocuk yaşında talimlere başlıyor, koyun sırtında biniciliği deniyor, yay ve ok ile önce bildircin ve fare, sonra tilki ve tavşan avlıyordu. Gençlik çağlarında çok sağlam, güçlü ve çevik oluyordu (Çakan, 2006: 171).

Atlı kavimlerin saldırılarına hiçbir ordu dayanamıyordu. Türk, vahşi hayvana, kuşa, havadaki hedefe, insana, çömeltmiş veya yere konmuş hayvandan hedeflere, avının üzerine pike yapan kuşlara ok atıyordu. O, hayvanını hızla sürdüğü halde, öne, arkaya, sağa ve sola, yukarıya ve aşağıya ok atabiliyordu. Onun ikisi yüzünde, ikisi kafasının arkasında olmak üzere adeta dört gözü vardı. O, arkasındaki insana önündeki insan gibi okunu isabet ettiriyordu. Türkler süvarilerine iki, üç yay ve bu kadar da kırı taşımaya öğretmişlerdi. Türk hücum ettiği zaman şahsı, silahı, hayvanı, hayvanının takımları ile ilgili her şeyi yanında bulunduruyordu. Hızlı yürüyüşe, devamlı yolculuğa, uzun gece yürüyüşlerine ve memleketler kat etmeye gelince bu hususta o cidden çok başarılıydı. Türk bir baytardan daha usta, atını istediği gibi terbiye etme bakımından seyislerden daha başarılıydı. Atını kendisi yetiştirir, tay iken kendisi terbiye ederdi. Atının adını söylerse atı onu takip eder, koşarsa atı arkasından koşardı. Onun atı üzerinde geçen günleri yer üzerinde oturarak geçirdiği günlerden daha çoktu. Altındaki hayvanı dinlendirmek istediğinde yere inmeden diğerine binerdi. Türk hem çoban, hem seyis, hem canbaz, hem baytar, hem süvari idi (El- Cahiz, 1988: 67- 68).

Türkleri haşin iklim şartları ve hayatın ağırlığı süratle yer değiştirmeye zorlamış ve çevikliği dolayısıyla at, onların varlıklarının kaçınılmaz bir faktörü haline almıştır. Onlar sonsuz bozkır düzlüklerinde ata binme sanatında mükemmel bir dereceye ulaşmak ve bu sanatın bütün inceliklerini öğrenmek fırsatını bulmuşlardır. Bu insanların, sadece sert hayat şartlarına karşı mücadele etmeleri ile iş bitmemiş, aynı zamanda yabancılarla da savaşmak zorunda kalmışlardır. Kabileler en iyi otlaklara yahut en çok balığı bulunan bir ırmağa sahip olabilmek için birbirleriyle çetin bir mücadele içinde bulunurlar. Bu insanların silah yolu ile rakiplerini alt edebilmek ve günlük geçimlerini sağlayabilmek amacıyla enerjilerinin en mühim kısmını bu savaşlarda

kaybettikleri görülür. Ata binecek ve yay kullanılacak bir çağa geldikten sonra çocuğun savaşa hazırlanmasına başlanmıştır. Aralıksız devam eden savaşlar, en iyi okul hizmetini görmüş ve böyle bir askeri eğitim ile bunun devamlı talimleri, Türklerin savaş kabiliyetlerini mükemmelliğe ulaştırabilmiştir (Baştav, 1964: 40).

Mücadelelerinde uzun mesafe savaşları için en uygun silah vasfını kazanan yayı, dört nala ilerleyen atlılar dahi maharetle kullanabilirlerdi. Atlılara savaşlarda uzaklara ulaşabilen bu silah önemli başarılar sağlamış, göğüs göğse savaşa yarayan kılıç ve mızrak gibi silahlara, atlılar fazla rağbet göstermemişlerdir. Bu sebeple atlı kavimler tarafından çok erkenden yay, asli silah olarak seçilmiş ve bunların icadı olan taktik de kendilerine diğer kavimler üzerinde bir üstünlük sağlamıştır. Bu taktiğin esası, hızla ilerleyen bir at üzerinde dahi, öne, arkaya, yanlara, aynı maharetle ok atmaktan ibaretti. Bu keyfiyet onları, savaşta karşılıklarına çıkacak yeni bir duruma derhal intibaka müsait kılıyor ve düşmanlarını beklenmedik emrivakiler karşısında bırakabiliyordu. Bu taktik ordulara, iki esaslı prensip bahşetmekte idi. Bunlardan birisi, düşmana orduları hakkında bir fikir edinmek ve kumandanın niyetlerini anlamamak imkânını vermemesi idi; bu hal onları gizliyordu. Diğer ise, savaş anında istedikleri yere hızla ulaşabilmeleri idi. Savaşın ilk safı, çarpışma başlamadan önce aralarında uzaktan hissedilemeyecek mesafelerle birbirlerinden ayrılan masif ve devamlı bir cephe manzarasını arz ederdi. İkinci ve üçüncü safhaları ise, mümkün olduğu kadar araziye uydurularak düşmanın gözünden gizlerlerdi (Baştav, 1964: 40).

At süvarisini hiç tanımadığı diyarlara doğru götürüyordu. At üzerinde uzaktaki ülkeleri fethetmek mümkün oluyordu. Atlı kavimler taktiklerini hız ve hareket kabiliyeti üzerine oluşturuyordu. At üzerinde hızla giderken öne, arkaya ve yana aynı ehemmiyetle ok atabilmeleri sayesinde, yerleşik kavimlerin ağır hareket eden köylü orduları üzerinde aşılması mümkün olmayan bir üstünlük sağlıyorlardı. Düşman safları önünde şuraya buraya ok atıyor, saldırıyor ve sonra aniden geri çekiliyor ve ancak düşman saflarının yoğun savaş nizamını bozduktan sonra mücadeleye giriyorlardı. İnsanların ürkek gözleri önünde bir fırtına gibi görünüyor ve uçan kuş sürüleri gibi kayboluyorlardı. Atlıların en son zamana kadar başlıca silahı ok ve yaydı (Baştav, 1964: 45).

Süvarilerin giyimi hakkında ilk bilgilere kurganlardan çıkarılan giyim kalıntıları, maddi kültür unsurları ve kaya üzerindeki tasvirlerden öğrenebilmekteyiz. Bu çerçevede ortaya çıkartılmış kaya tasvirleri ile elbise ve kalıntıları önemli bir yer tutmaktadır. Arkeolojik kalıntı ve buluntulardan süvari giyim kuşama hakkında bilgi sahibi olabiliyoruz. Darius'a ait kitabelerde Saka olarak adlandırılmış bir figür bulunmaktadır. Bu figür silahlı ve yerel giysilerle tasvir edilmiştir. Onun tek ayırt edici özelliği başlığı ve sakallı yüzüdür. Buradan ana hatlarıyla vücudu sıkıca saran ceket ve pantolon, püskülsüz yuvarlak tepeli başlık ve bağcıkla bileğe bağlanmış ayakkabı giydiği dikkati çekmektedir. Elbette bu giyim diğer toplumların giyimlerinden farklılık göstermektedir (Minns, 1913: 60).

Bu tür giyimin en güzel örneğini Kazakistan'da Alma-Ata yakınlarında Esik kurganından çıkartılmış olan ve kaynaklara "Altın elbiseli adam" olarak giren hükümdarın giyimi göstermektedir. Bu şahıs başında yüksekçe bir başlık taşımaktadır. Ancak bu başlık türünün daha da sivri olduğu bilinmektedir. Hatta Perslerin İskit topluluklarından bir grubu "Saka tigrakhauda" olarak tanımlamaları ok şeklinde sivri başlık giyen Sakalar olarak bilindiklerini göstermektedir. Arkeolojik boyutu ile de en önemli buluntu bu Esik buluntusudur. Ayrıca ceket, pantolon ve çizme rahat bir şekilde görülebilmektedir. Ceket adeta bir kocuk şeklinde olup, belde kalın bir kemer bu kocuk üzerinde bulunmaktadır (Akişev, 1978: 69).

Süvari giyimini arkeolojik kalıntı ve buluntular büyük ölçüde şekil bakımından aydınlatmaktadır. Bir halı, vazo ya da kaya üzerine yapılmış olan tasvirde ancak giyimin şekli hakkında bilgi sahibi olabilmekteyiz. Buradan başlık, ceket, pantolon ve çizme hakkında görüşlerinden hareketle bir hüküm verebilmek mümkün olabilmektedir. Diğer taraftan bu tür tasvirler malzeme türü hakkında bilgi sahibi olmamızı mümkün kılmamaktadır. Ancak kurganlardan çıkarılmış olan buluntu ve kalıntılar bozkır kavimlerinin ne tür malzemeden kıyafet yaptıklarını ya da hangi tür malzemeleri giyim için kullandıklarını söylememiz mümkün olabilmektedir. Eğer kürklü bir elbise parçası ortaya çıkarılmışsa, bunun hangi hayvanın kürkünden olabileceği, yün ya da tiftikten veyahut ipekten yapılmış olması türünün belirlenmesine imkân vermektedir. Ayrıca giyimin günlük hayatta kullanılan bir elbise mi ya da savaş esnasında mı giyildiği anlaşılabilir. Örneğin bir savaşçının giyimi görünüşü itibarıyla günlük hayattakinden farklı olmamakla birlikte metal parçaları ağırlıklı elbiseler olarak ortaya çıkmaktadır. Kurgan buluntularına göre bir süvarinin zırhı ve teçhizatının ne kadar ağırlıkta olduğu da belirlenebilmektedir. Ayakkabı, pantolon, gömlek, miğfer ve kısa kılıçla 22- 23 kilogram geldiği ortaya konulmuş olmaktadır (Minzulin, 1991: 140- 142). Şüphesiz savaş esnasında kullanılan giyim ağırlık bakımından

da günlük hayatta kullanılanlardan farklılık göstermektedir. Savaş kıyafetinde de hangi malzemenin kullanıldığı tespitler esnasında bilinebilmektedir.

Bozkır kavimlerinin, özellikle Türklerin giyimi hakkında arkeolojik malzemedan başka yazılı kaynaklarda verilen bilgiler de önemli bir yer tutmaktadır. Şüphesiz arkeolojik malzemeye göre yazılı kaynaklardaki bilgiler daha geç dönemlere aittir. Ancak arkeolojik kalıntı ve buluntulardan elde edilenleri yazılı kaynaklardaki bilgiler desteklemektedir. Yazılı kaynak verilerine göre Türklerin giyimlerinin nasıl olduğu baştan ayağa kadar bilinmektedir. Bu kapsamda, börk, kaftan, şalvar ve çizme en önemli yeri tutmakta olup, kazılardan ortaya çıkan buluntu verilerini açık bir biçimde desteklemektedir.

Türk giyiminde börk önemli bir yere sahipti. Börk imal etmek için kalıp kullanılıyordu. Kalıp ya kâğıttan yahut da çamurdan yapılıyordu. Kâğıt parçalara ayrılarak veya oyularak börk kalıbı haline getiriliyordu. Bu kalıplara göre malzeme kesilmek suretiyle börk üretiliyordu (Kaşgarlı Mahmud, 1992: III, 361). Börk yapımında özel aletler de kullanılıyordu. “Batga” adı verilen tahta üzerinde börk yapmak için keçe ya da yün kesiliyordu (Kaşgarlı Mahmud, 1992: I, 424). Çeşitli mesleklerde de olduğu gibi, börk dikiminde de imece usulü çalışılıyor ve yardım alınıyordu (Kaşgarlı Mahmud, 1992: II, 93). Normal büyüklükte börk olduğu gibi (Kaşgarlı Mahmud, 1992, IV, 108), uzun börk de yapılıyordu. Uzun börk için “sukarlaç börk” tabiri kullanılıyordu (Kaşgarlı Mahmud, 1992: I, 493). Önde ve arkada iki kanadı bulunan börk içinse “kudurma börk” adı kullanılıyordu (Kaşgarlı Mahmud, 1992: I, 490). Börk yapan ve satan kişiye “börkçi” deniliyordu (Kaşgarlı Mahmud, 1992: IV, 108).

Türklerin giyiminde kaftan özel bir yere sahipti. Kaftan gövde, yen (Kaşgarlı Mahmud, 1992: III, 109) ve etek olmak üzere üç parçadan oluşuyordu. Kaftanın gövde kısmı vücuda uygundu ve düğmelerle bele kadar ilikleniyordu. Kaftan kuşaklı oluyordu (Kaşgarlı Mahmud, 1992: III, 287, 298). Türkler kaftanın altına ve üstüne elbiseler giyorlardı. Onlar “yalma” (Kaşgarlı Mahmud, 1992: III, 34) adı verilen kalın kaftan ya da yağmurluk da giyorlardı. Türkler kaftanın altına çeşitli adlar taşıyan hırkalar, gömlekler vb. giyorlardı. Yenler kısa elbiseye “kulak ton” (Kaşgarlı Mahmud, 1992: I, 383) ve küçük hırkaya “çengşü” deniliyordu (Kaşgarlı Mahmud, 1992: I, 433). Bundan başka gömlek, “könglek” adıyla biliniyordu (Kaşgarlı Mahmud, 1992: III, 383).

Elbise için “ton”, “tonagu”, “tonangu”, “urbak” ve üst elbise, giyim, örtü anlamında da “yogurgan” tabiri kullanılıyordu (Caferoğlu, 1968: 246, 266, 301). Türkler elbise temizliğine de önem veriyordu. Uçta biten ve çövene benzeyen bir otlar elbiselerini temizliyorlardı. Buna “şav” diyorlardı (Kaşgarlı Mahmud, 1992: III, 155).

Türklerin önemli giyeceklerinden biri şalvardı. “Üm” kelimesi hem don, hem de üzerine giyilen şalvar ve pantolon için kullanılıyordu. Ayrıca şalvar için don ve pantolon anlamında “köncek” kelimesi de kullanılıyordu (Grönbech, 1992: 117). Bu farklı adlandırmalarda pantolonun malzemesi ön planda olmalıydı. Türkçe “kön”, deri olduğuna göre, muhtemelen köncek deri pantolon olabilir. Çünkü diğer giyeceklerde olduğu gibi, pantolon da deri, pamuk, yün vb. malzemelerden olabilmekteydi.

Türklerin temel giyimlerinden biri de çizme ve ayakkabıydı. Türk çizmesi ya deriden ya da keçeden yapılıyordu. En iyi çizme yapılan deri sırt (sargı) kısmıydı (Kaşgarlı Mahmud, I, 1992: 152). Çizme için “etik” tabiri kullanılıyordu (Kaşgarlı Mahmud, 1992: III, 283). Bu tabir kısa çizme (Grönbech, 1992: 70), terlik ve ayakkabı anlamlarına da geliyordu (Caferoğlu, 1968: 78). Kesilen hayvanların derisinden yapılan Türk çarığına “izlik” deniliyordu (Kaşgarlı Mahmud, 1992: I, 104). Çizmeci ve ayakkabıcıya “etikçi” deniliyordu (Grönbech, 1992: 70). Türkler ayaklarına “uçuk” dedikleri çorap da giyorlardı (Caferoğlu, 1968: 262).

Yaya Birlikleri

Bozkır çevresinde temelde iki tip askeri birlik vardı. Bunlardan biri -yukarıda üzerinde durduğumuz üzere- süvari birlikleriydi. İkinci grubu yaya birlikleri oluşturuyordu. Yadağ kelimesi kavram olarak “yaya, yayan” anlamında kullanılıyordu (Kaşgarlı Mahmud, 1992: III, 28). Bozkır çevresinde yaya birliklerine fazla ihtiyaç duyulmuyordu. Bu nedenle askeri birlikler arasında yaya oldukça azdı.

Yaya birliklerine ihtiyaç duyulduğunda yararlanılıyordu. Mesela İleriş Kağan, 680 yılında istiklal mücadelesine başladığı zaman komuta ettiği ordunun üçte ikisi atlı, üçte biri ise yaya idi (Koca, 2010: 105). Buradan da anlaşılacağı üzere ordunun önemli bir kısmını süvari birlikleri oluşturuyordu. Zaten bozkırda yapılan mücadelelerde uzaktan savaş taktiği esas alındığından yaya birliklerine fazla ihtiyaç duyulmuyordu.

Bozkır çevresinde savaş arazi hesaba katılarak gerçekleştiriliyordu. Düşman süvari birliklerinin etkin olacağı ovalara, vadilere doğru çekiliyor ve saldırı zamanı da ayarlanıyordu. Böylece düşman yenilgiye uğrattılıyordu (Taşağıl, 2019: 149). Vadiler ve boğazlara çekilmiş düşmanı imha edebilmek için stratejik tepelere konuşlanmış yaya okçular da bulunuyordu. İstenilen yere çekilmiş olan düşmanı imha etmek için yayalar da ok atışına başlıyorlar ve büyük başarı sağlıyorlardı.

Bunun en güzel örneğini Tomris'in Kyros'a karşı mücadelesi gösteriyor. Tomris bu savaşta coğrafyayı çok iyi kullanmıştır. Tomris savaşırken Kyros'tan korkuyormuş gibi yaparak kendi birliklerince iyi bilinen dar geçide onu çekmeyi başarmıştır. Orada aniden karşısına çıkıp yerin doğasının da yardımıyla kesin bir zafer kazanmıştır (Frontinus, II, V, 5). Buna göre Massagetlerin Pers ordusunun önünü köprübaşına girişte kestikleri ve dağlık arazinin boğazında, yani Büyük Balhan'da onları zorladıkları ve yok ettiklerini anlamaktayız (Herrmann, 1930: 2128). Kyros'un Massagetler üzerine gerçekleştirdiği ve onun ölümüyle sonuçlanan bu savaş son araştırmalara göre, M.Ö. 528 yılında yapılmıştır (Togan, 1987: 33). Burada dar boğazda sıkıştırılan Pers askerleri üzerine boğazın iki yanındaki tepelerden yoğun ok atışları yapılmıştır. Bunları gerçekleştirenlerin yaya olarak konuşlandıkları anlaşılmaktadır. Buradan coğrafyanın verdiği imkânlar ölçüsünde yayalardan yararlandığını söylemek mümkündür.

Yaya birlikleri yalnız savaşlarda değil, normal zamanlarda da görev yapıyorlardı. Sabit bir yerde korumaya ya da gözetlemeye ihtiyaç duyulduğunda yaya birliklerinden yararlanılıyordu. Ülkede emniyeti sağlamak ve ani baskınları önlemek için uygun yerlere erken haber almayı sağlayan, içinde daimî nöbetçilerin bulunduğu ateş kuleleri bulunuyordu. Bu kulelere kargu deniliyordu (Donuk, 1988: 99). Bu kuleler dağ tepelerine yapılıyor ve düşman geldiği zaman herkesin hazır bulunması için üzerinde ateş yakılıyordu (Kaşgarlı Mahmud, 1992: I, 426). Şüphesiz yakılan ateş sayesinde savaş hazırlığı için şartlar oluşuyordu. Kule üzerinde yanan ateş çok uzaklardan görülebiliyor ve buna göre hazırlık yapılıyordu. Bu kulede askerler yaya olarak görev yapıyorlardı.

Bu kuleler için "küzet" tabiri de kullanılıyordu. Kulelerde görev yapanlara ise gözetici, muhafız anlamında "küzetçi" deniliyordu (Caferoğlu, 1968: 125). Söz konusu kuleler, ordunun bir bakıma ileri karakollarıydı. Stratejik açıdan önemli yerleri vardı. Kilometrelerce uzakta bulunan düşmanın hareket haberi çok kısa sürede devletin merkezine ulaşabiliyordu (Koca, 2010: 105). Modern araştırmalara göre böyle bir kule üzerinde yakılan ateşin dumanıyla haberleşme mesafesinin gündüz 170 kilometre olduğu uygulamalı çalışmalarla anlaşılabilmiştir (Taşağıl, 2019: 144). Bu mesafenin atlı düşman birliklerinin merkeze ulaşabilmesi açısından epey zamana ihtiyaç bulunuyordu. Bu bağlamda onlara karşı rahatlıkla önlem alınabiliyordu.

Yaya olarak görev yapanlar yalnız sınır karakollarında bulunmuyorlardı. Onlar ihtiyaç duyulan her yerde görev yapıyorlardı. Korunması gereken merkezlerde ve saraylarda nöbet tutuyorlardı. Böylece istenilen yeri korumak suretiyle güvenliği sağlıyorlardı. Gözleme ve muhafızlıkla uğraşanlara "karakçı" deniliyordu (Donuk, 1988: 99). Nöbetçinin ya da bekçinin kaleyi ve atı koruyabilmesi için uyanık olmasını emreden söze "sak- sak" deniliyordu. Bu kavram nöbetçi, muhafız anlamına da geliyordu (Kaşgarlı Mahmud, 1992: I, 333).

Yaya birlikleri süvari birliklerine nazaran çok az olmasına rağmen, ihtiyaç duyulan her yerde onlardan yararlanılıyordu. Onlar fazla hareket gerektirmeyen yerlerde görev yapıyorlardı. Savaş esnasında düşman dar boğazda ya da vadide sıkıştırılıp kuşatıldığında konuşlandıkları tepelerden ok atışları yapmak suretiyle büyük başarı sağlıyorlardı. Onların bu faaliyeti düşmana saldırı kapsamındaydı. Asıl sınırlarda bulunan kale ve kulelerde görev yaptıkları gibi devletin merkezinde stratejik öneme sahip yerleri korumakla da yükümlüydüler. Bu faaliyetleri ise savunma şeklinde idi. Dolayısıyla şartlar ve ihtiyaçlar yayaların hem saldırıda hem de savunmada görev yapacakları yerleri belirlemekteydi.

Özel Birlikler

Türklerin yaşadığı çevrede özel birlikler önemli bir yere sahipti. Büyük Türk devletlerinde hükümdarın yakın çevresinde özel birlikler bulunuyordu. Bunlar birinci derecede hükümdarın korunmasına dikkat ediyordu. Savaş esnasında hükümdarla birlikte savaşa giriyorlardı. Barış zamanında ise hükümdarın otağı ve sarayının korunmasından birinci derecede sorumlu idiler. Bozkırda bütün kahramanlar, yani savaşçı unsur eğitilmiş olmasına rağmen, özel askerler çok daha eğitilmiş ve savaşçı özelliklere sahipti.

Türk kültür çevresinde özel askerlerden oluşan bu birliklere özel adlandırmada yapılıyordu. Gök Türk döneminde kağanlarının bahadırlarından seçilmiş özel bir muhafız birliği bulunuyordu. Bu muhafız birliğinin askerleri ise böri= kurt adıyla anılmaktaydı (Koca, 2010: 102). Bunlar daimi savaş egzersizi karakterindeki spor

hareketleri dolayısıyla zindeliği, çevikliği yanında savaşta yırtıcılığı koruyorlardı. Milli kaynaklarda Gök Türk askerleri hakkında şöyle denilmektedir: “Tanrı güç verdiği için babam kağanın askeri böri gibi, düşman koyun gibi imiş” (Bilge Kağan Yazıtı, doğu, 11). Yabancı kaynaklarda da Türk askeri aynı şekilde tanımlanmaktadır. Meşhur Tabgaç hükümdarı T'ai-wu'ya göre “Kurt sürüsünü andıran Türk ordusu karşısında Çin askeri taydan ve düveden farksızdı” (Kafesoğlu, 1989: 276). Bu açıklamalardan Gök Türk döneminde “Böri Birlikleri” bulunuyordu. Bunlar çeviklik, dayanıklılık, atılganlık, cesaret ve mücadele azminden dolayı “böri= kurt” olarak adlandırılmışlardı. Çünkü savaş sanatının bütün uygulamalarını biliyorlardı.

Bu şekilde tarih sahnesine çıkmış kahramanlardan biri Köl Tigin idi. Bilge Kağan'ın kardeşi ve devletinin direği olan Köl Tigin yiğitliği önünde durulmayan ve bahadırılığına karşı konulamayan Gök Türk kahramanıdır (Sümer, 1999: I, 49). O, ağabeyi ile Türk devletini güçlü, Türk milletini mutlu kılmak için hep mücadele etmiştir. Bilge Kağan, Köl Tigin yazıtında “Türk beyleri hücum ettiğini hep bilirsiniz” (Köl Tigin Yazıtı, doğu, 34) demek suretiyle Köl Tigin'in kahramanlığına dikkat çekmektedir. Gerçekten de Köl Tigin bir kahramandı. Adeta savaş için yaratılmıştı. Çin kaynaklarında “Köl Tigin savaş sanatının üstadıdır. Ona karşı gelmek kolay değildir” (Liu Mau Tsai, 1958: I, 175, 227) sözleri Köl Tigin'in büyük bir cengâver olduğunu ortaya koymaktadır. Köl Tigin yazıtında Köl Tigin'in kazandığı zaferlerden ve kahramanlıklarından söz edilmektedir. Onun insanüstü kahramanlıkları anlatılmaktadır. Onun “yaya olarak silahlı birini yakaladığı”, at üzerinde mücadele esnasında “zırhından, kaftanından yüzden fazla ok ile vurdukları, yüzüne ve başına bir tanesini değdirmemiş” belirtilmektedir (Köl Tigin Yazıtı, doğu, 32- 33). Şüphesiz Köl Tigin'in yakın çevresinde savaşan askerler de aynı kahramanlığı gösteriyor ve seçilmiş askerlerden oluşuyordu.

Bu şekilde oluşmuş birlikler için çeşitli tabirler kullanılıyordu. Muhafızlardan oluşan alaya “yortuk” deniliyordu (Kaşgarlı Mahmud, 1992: III, 42). Sarayı ve hükümdarı gündüz bekleyen muhafızlar ise “turğak” adıyla biliniyordu (Donuk, 1988: 105). Önce de belirttiğimiz üzere gözetleme ve muhafızlıkla uğraşanlara “karakçı” adı veriliyordu (Donuk, 1988: 99). Buradan bu özel birliklerin barış zamanlarında stratejik öneme sahip yerleri korudukları anlaşılıyor. Hükümdarı ve otağını koruyan bu muhafızlar özel birliklerden oluşuyordu. Dolayısıyla hep hükümdarın yakınında bulunuyorlardı. O, sabit bir yerde kaldığında onun koruyuculuğunu yapıyorlardı. Aynı şekilde bir yere gittiğinde de yakın çevresinde bulunuyorlardı. Savaşa katılması durumunda ise onun yanı başında mücadele ediyorlardı.

Özel birlikler hanedan ya da ya da hanedana yakın boylardan seçiliyordu. Çünkü Gök Türk döneminde Aşina ailesinden geldikleri için özel birliklere “Böri”, Çince “Fu-li” deniliyordu (Taşağıl, 2019: 153). Bu birlikte görev yapan askerlerin kahraman olduğu kadar güvenilir olması da oldukça önemli idi. Çünkü hükümdar için her zaman ölmeyi göze alabilen kişiler olmaları gerekiyordu. Hükümdar için düşmana gözünü kırpmadan atılma özelliğine sahip olmalıydı. Sahip oldukları hem hanedan hem de çeviklik ve atılganlık özellikleriyle “böri= kurt” olarak belirtilen bu kişiler aynı zamanda birer “alpagut” idiler. Alpagut “tek başına düşmana saldıran, hiçbir yandan yakalanmayan yiğit” olarak biliniyordu (Kaşgarlı Mahmud, 1992: I, 144). Onlarda mücadele azmi tamdı. Düşmana hükümdarları ve inandıkları değerleri uğruna gözlerini kırpmadan saldırıyorlardı.

Özel birlikler askeri gösteri ve törenlere de katılıyorlardı. Başka ülkelerden elçi veya komutan düzeyinde kişiler geldiğinde, özel birlikler tam donanımlı olarak karşı tarafa güçlerinin yansıtılması amacıyla yürüyüşler gerçekleştiriyordu. Mesela M.Ö. 36 yılı civarında Küçük Kutlug Alp Yabgu, Çinlilerle savaşa girmeden önce askerlerine böyle bir tören yaptırmıştı. 6. yüzyılın sonlarına doğru İşbara Kağan yanına gelen Çin elçisinin görmesi için birliklere geçit töreni icra ettirmişti. Tonga Yabgu'nun yanında misafir olarak kalan Hsüan Tsang'ın seyahat notlarında da bu tür törenlere rastlanılmaktadır. Bu notlarda Yabgu'nun etrafında ipek sırmalı kaftanlar giymiş ve saçları bağlı 200 kadar subaydan söz edilmektedir. Onlar otağın önünde iki sıra halinde oturmuş olup, Yabgu'nun boricileri, yani muhafız kıtası da tam arkasında bulunuyordu. Birliklerin geri kalanı ise develer ve atlar üzerine bindirilmiş, kürk ve ince dokuma giyinmiş, uzun mızraklar, bayraklar ve düz yaylar taşıyan süvarilerden oluşmuştu (Gömeç, 2019: 163). Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere özel birlikler hükümdarların en yakın koruması durumunda idiler. Hükümdarın gerçekleştirdiği toplantılarda onu korumak için en yakınında konuşlanmışlardı. Bu bağlamda Türk ordularının çekirdeğini özel birlikler oluşturuyordu. Onların konumlarını buldukları çevre belirliyordu. Savaşlarda at üzerinde hükümdarın çevresinde, barış zamanlarında da sabit bir yerde aynı şekilde hükümdarın çevresinde yerlerini alıyorlardı.

Keşif Birlikleri

Türk çevresinde kayda değer işler yapan birliklerden biri keşif birlikleriydi. Keşif birlikleri süvarilerden oluşuyordu. Savaş zamanında düşman ordusunun durumunu öğrenmek için keşif kolu gönderiliyordu. Bu keşif koluna “yelme” deniliyordu (Donuk, 1988: 108). Yine askerin önde giden bölüğü içinde “yezek/yizek” tabiri kullanılıyordu (Kaşgarlı Mahmud, 1992: III, 18). Geceleyin düşmanın gözçülerini ve ileri karakollarını yakalamak için çıkarılan atlı bölüğe “tutgak” adı veriliyordu (Kaşgarlı Mahmud, 1992: I, 467). Düşmanın gece ordugâhını basan birliğe “akıncı” veya “basımcı” deniliyordu (Koca, 2010: 104). Buradan anlaşıldığı üzere keşif birlikleri gece baskınları da düzenliyorlardı.

Ele geçirilmesi planlanan ülkelerin önceden küçük birliklerle gözden geçirilmesi, bu memleket ne kadar uzak olursa olsun, ilk şart idi ve akıncılar vasıtası ile düzenlenen keşif mahiyetindeki seferler, bazen yıllarca sürerdi. Müspet sonuç alınan keşiflerden sonra yıpratma harektına girişilirdi. Küçük akıncı birliklerinden başka, daha kalabalık seri hareketli kuvvetlerce düşmanın yığınak merkezlerine, mühim yol kavşaklarına, yiyecek ve malzeme depolarına yöneltilen bu harekâta, düşman takatsiz düşürülünceye kadar devam edilirdi. Keşif ve yıpratma seferleri sırasında, hasım tarafın moralini bozmak maksadı ile çeşitli korkunç ve inanılmaz rivayetlerin yayılması da ihmal edilmezdi (Kafesoğlu, 1989: 275).

Keşif seferlerinde fetih arzusu ve yeni vatan kurma fikri de önemli bir yer tutuyordu. Bozkırlarda bu arzu ve fikri gerçekleştirebilecek hayat tarzı mevcuttu. Bu hayat tarzı konar- göçerlik olup, vasıta ise atı. Bu hayat tarzı onlara cesaret, kuvvet ve büyük bir dinamizm kazandırmıştı. Onlar, atın sağladığı hız ve üstünlükle büyük ölçüde yeni imkânlar kavuşmuşlardı. At sayesinde çabuk bir biçimde geniş fetih hareketlerinde bulunabiliyorlardı (Koca, 2010: 40). Böylece onlar için yeni keşif hareketleri gerçekleştirilmiş oluyordu.

Keşif seferleri şartlara göre süvari birlikleri tarafından gerçekleştiriliyordu. Fethedilmek istenen ülkenin hayat tarzlarına uygun olup olmadığı, askeri gücü vb. birçok özellikler belirleniyordu. Bu bilgilerden sonra uzun ya da kısa vadeli çözümler üretilmek suretiyle uygulamaya konuluyordu.

Sonuç

Türk askeri yapısına askeri anlamda at ve demir güç katmıştır. Arkeolojik buluntulardan atlı kültürün Afanesyovo ve Andronovo kültürlerinden beslenmesi, zaman içerisinde binek hayvanı olarak kullanılmaya başlaması, konar-göçer hayat tarzı içinde önemli bir yer tutmuştur. Dikkate değer bir gelişme ise, Karasuk kültüründen başlamak üzere, demirin Türklerin hayatında önemli bir yerinin olmasıdır. Demirden büyük ölçüde faydalanılmış, özellikle hayatı devamlı mücadele içinde geçen Türkler kendi savaş gereçlerini bu dayanıklı madenden yapmışlardır. Eski Türk devletlerinin ortaya çıkışı ve kuruluşlarında büyük ölçüde “atın hızı ve demirin vurucu gücü” etkili olmuştur. Böylece kültür güç ve hız kazanmak suretiyle büyümeye başlamış ve geniş coğrafyalara yayılmıştır.

Türk devletlerinin ortaya çıkışında da bu iki temel unsur etkisini göstermiştir. Büyük Türk devletleri ortaya çıkıncaya kadar atın binek hayvanı olarak kullanımı ve demirden yapılan savaş gereçleri yaygınlık kazanmıştır. Türklerin bu bilgi ve birikimi tarihin derinliklerinden süzülerek gelmiş, onların sosyal, siyasi, kültürel, dinî ve ekonomik hayatına damgasını vurmuştur. Bu iki temel unsurdan büyük ölçüde faydalanan Türkler kısa zaman içerisinde dinamizm kazanarak geniş coğrafyalarda çeşitli topluluklara egemenliklerini kabul ettirmişlerdir.

Büyük Türk devletlerinin ortaya çıkışı M.Ö. 1200’lerden sonra olmuştur. Bu dönemde atın binek hayvanı olarak kullanımının yanında demirin de yoğun olarak kullanılmaya başlaması kültüre güç ve dinamizm kazandırdığından büyük Türk devletlerinin kuruluşu için uygun şartlar oluşmaya başlamıştır. Bu bağlamda kayda değer Türk devletlerinin temsilcileri olarak sırasıyla İskitler, Hunlar ve Gök Türklerden söz edilebilir. Bunlar büyük Türk devletlerini at üzerinde yay gerip ok atmak ve dağınık boyları bir devlet çatısı altında bir araya getirmek suretiyle kurabilmişlerdir.

Bozkır Türklerinde askeri kavram ve unvanlar oldukça çoktu. Çünkü toplum hayatı insanları kahraman olmaya zorluyordu. Askerlik ve ordu düzeni en sistemleşmiş toplumları Türkler oluşturuyordu. Bu bağlamda çok sayıda kavram kullanılıyordu. Bunlardan bir kısmı askeri teşkilatla bir kısmı ise teşkilat yapılanması dışındaki kavramlardı. Bunların bu denli çok oluşu bozkırda askerlik ve ordunun önemini ortaya koymaktadır.

Türk çevresinde sü= asker, ordu, urungu= savaşçı, çeriğ= asker, sübaşı= ordu komutanı,” idi. Bu kelime “asker” karşılığında kullanılıyordu. Bu kelime aynı zamanda “ordu” anlamında da kullanılıyordu. Uruş= savaş,

mücadele, uruğ= dövüş, süngüş= savaş, muharebe, savaşta saldırma, yağıladaçı= mücahit, savaşkan, mücadelecı, savaşçı, akınçı= akıncı, geceleyn düşmanı basan asker, basığ= gece baskını yapılacak olan ve ansızın düşmanın yakalanacağı yer, ılgar/yılgar= baskın, hücum, akın, atlı hücum, dörtlü hücum anlamına geliyordu. Yezek/ yizek= asker öncüsü, yelme= izci, keşşaf, öncül, yorçu= usta kılavuz, yırçı/yirtçi= rehber, kılavuz, yer gösteren, tıngçı= haberci, körüg= casus olarak biliniyordu. Yağı= düşman, kır-yağı= gizli düşman, tutgun/tutuğ= esir, tutsak, rehin anlamına geliyordu.

Türk çevresinde alp, sökmen gibi unvanlar da kullanılıyordu. Bu unvanlar yiğit anlamındaydı. Güçlü hayvan adları da unvanlar arasında önemli bir yere sahipti. Bunlar tonga= kaplan, arslan ve böri= kurt idi. Avcı kuşların da unvan olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bunlar arasında tuğrul= tavşancıl, doğan ve çağrı önemli bir yere sahipti. Kültür güce ve hıza dayandığından hızlı ve güçlü hayvan ve kuş adları unvan olarak kullanılıyordu.

Türklerde orduların üç temel özelliği vardı. Birincisi daimî idi. İkincisi askerler ücretli değildi. Üçüncüsü ise ağırlıklı olarak süvarilerden oluşuyordu. Bundan başka düzenli bir teşkilat yapısına sahipti. En azından Asya Hunlarında 10'lu sistem uygulanmıştı. Bu durum askeri yapılanmanın 10, 100, 1.000, 10.000 kişilik birliklerden oluşması şeklinde idi. Bu şekilde katlanarak giden bir teşkilat sistemi mevcuttu. Bir alt birlik bir üst birliğe bağlanmak suretiyle ordu oluşuyordu. Bu şekliyle Türk devletlerinin ordusu çok düzenli bir yapı oluşturuyordu. Böyle bir yapılanma dünyada Türklerin dışında başka milletlerde yoktu.

Ordu süvari birliklerinden oluştuğundan, süvarinin eğitimi ve giyimi büyük önem taşıyordu. Bir süvari başlık, ceket, pantolon ve çizme giyiyordu. Böylece atın üzerinde rahatlıkla hareket edebiliyordu. Aynı zamanda zırh olarak yapılmış kıyafetleri de böyle olup, hareketliliğini kısıtlamayacak şekilde yapılmıştı. Eski Türklerin bu giyim kuşamı günümüz modern toplumlarına da ilham kaynağı olmuştur.

Orduda süvari birliklerinden başka az sayıda yaya birlikleri de oluyordu. İhtiyaç olduğu yerde onlardan da yararlanılıyordu. Bundan başka özel amaca yönelik birlikler de oluşturulmuştu. Bunlardan birini keşif birlikleri oluşturuyordu. Diğerleri ise özel birliklerdi. Özel birlikler hükümdarın yanında görev yapmakta idiler. Bunlar askerlerin en seçkin ve en kahramanlarından oluşuyordu.

Kaynaklar

ABDURRAHMAN, Varis, (2004). "Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme", **Milli Folklor**, Sayı 61, 124- 139.

AKIŞEV, Kemal Alişar, (1978). **Kurgan Issık**, Iskustvo, Moskova.

AKSOY, Ömer Asım, vd., (1995). **Tarama Sözlüğü**, I, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul.

ARSLAN, Mahmut, (1984). **Step İmparatorluklarında Sosyal ve Siyasî Yapı**, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

BAŞTAV, Şerif, (1964). "Eski Türklerde Harp Taktiği", **Türk Kültürü**, sayı 22, 39- 48.

CAFEROĞLU, Ahmet, (1968). **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul.

ÇAKAN, Varis, (2006). "Orhun Uygur Devleti Ordusu'nun Silahlanmasive Eğitimi Üzerine Bir İnceleme", **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı 1- 2, Nisan- Ağustos, 165- 175.

DE GROOT, Johan Jacob Maria, (1921). **Die Hunnen der vorchristlichen Zeit**, I, Berlin, Walter de Gruyter, Berlin.

DEVELLİOĞLU, Ferit, (2004). **Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

DİLÇİN, Cem, (1983). **Yeni Tarama Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

DONUK, Abdülkadir, (1988). **Eski Türk Devletlerinde İdarî- Askerî Unvan ve Terimler**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.

DONUK, Abdülkadir, (1991). "Kuruluşunun 2200. Yıl Dönümünde Türk Ordusu", **Türk Kültürü**, Sayı 340, 455- 467.

DULEBA, Wladyslaw, (1995). **The Cyrus Legend in the Sahname**, The Enigma Pres, Krakow.

- EL- CAHİZ, (1988). **Hilafet Ordusunun Menkıbeleri ve Türklerin Faziletleri**, çev. Ramazan Şeşen, TKAE Yayınları, Ankara.
- EREN, Hasan- vd., (1988). **Türkçe Sözlük**, I- II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ESİN, Emel, (1985). “Kotuz: İkinci Köktürk Sülalesinin Tamgası”, **Erdem**, I/1, 125- 145.
- FRONTİNUS, **Stratagem**, (1997). Çev. Charles E. Bennett, The Loeb Classical Library, Cambridge.
- GABAİN, Annamaria von, (2000). **Eski Türkçenin Grameri**, Çev. Mehmet Akalın, TDK Yayınları, Ankara.
- GÖMEÇ, Saadettin Yağmur, (2019). “Kök Türkler ve Uygurlar Çağında Türk Ordusu Teşkilatına Umumî Bir Bakış”, **Hunlar’dan Günümüze Türk Askeri Kültürü**, Kronik Kitap, İstanbul, 159- 182.
- GRÖNBECH, K., (1992). **Kuman Lehçesi Sözlüğü**, Çev. Kemal Aytaç, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- HERRMANN, Albert, (1930). “Massagetai”, **Pauls Real Encyclopaedie der Classischen Altertumswissenschaft**, XIV/2, 2123- 2129.
- KAFESOĞLU, İbrahim, (1989). **Türk Milli Kültürü**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- KAPLAN, Mehmet, (1955). “Türk Destanında Alp Tipi”, **Zeki Velidi Togan’a Armağan**, İstanbul, 204- 213.
- KAŞGARLI MAHMUD, (1992). **Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi**, I- IV, Çev. Besim Atalay, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KOCA, Salim, (1990). **Türk Kültürünün Temelleri**, I, Damla Neşriyat, İstanbul.
- KOCA, Salim, (2002). “Türklerin Soy Kütüğü”, **Türkler**, 1. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 260- 265.
- KOCA, Salim, (2010). **Türk Kültürünün Temelleri**, II, ODES Ltd Şti, Kültür Yayınları, Ankara.
- KOPPERS, Wilhelm, (1941). “Etnolojiye Dayanan Cihan Tarihinin Işığında İlk Türklük ve İlk İndo Germenlik”, **Bellekten**, V/17- 18, 439- 480.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, (1986). “Alp”, **İslam Ansiklopedisi**, I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 379- 384.
- LİU MAU-TSAİ, (1958). **Die Chinesischen Nachrichten der Ost-Türken**, I, Otto Harrassowitz, Wiesbaden.
- MİNNS, Ellis H., (1913). **Scythians and Greeks**, University Press, Cambridge.
- MİNZULİN, Aleksander I., (1991). “Skythische Rüstung im Experiment die Krigerbestattung von Gladkovscina”, **Gold der Steppe, Archaeologie der Ukraine**, Karl Wachholtz Verlag, Neumünster, 137- 142.
- MUSTAFAYEV, Emir- ŞÇERBİNİN, Vladimir Georgiyeviç, (1989). **Rusça- Türkçe Sözlük**, Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- MÜTERCİM ASİM EFENDİ, (2000). **Burhan-ı Katı**, Haz. Mürsel Öztürk- Derya Örs, TDK Yayınları, Ankara.
- ORKUN, Hüseyin Namık, (1987). **Eski Türk Yazıtları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- OTKAN, Polat, (2018). **Tarihçinin Kayıtlarına (Shi Ji) Göre Hunlar**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- ÖGEL, Bahaeddin, (1981). **Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi**, I., Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- PRİTSAK, Omeljan, (1954). “Orientierung und Farbsymbolik”, **Saeculum**, V, 376- 383.
- RASONYÍ, Laszlo, (1993). **Tarihte Türklük**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- RUBEN, Walter, (1943). “Milattan Bin Sene Evvel Asya İçlerinden Muhaceret Eden Hindistan’ın En Eski Demircileri Arasında”, **II. Türk Tarih Kongresi Zabıtları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul, 237- 242.
- STEUERWALD, Karl, (1988). **Almanca Türkçe Sözlük**, ABC Tanıtım Basımevi, İstanbul.
- STRABON, (1969). **The Geography of Strabo**, Çev. H. L. Jones, Harvard University Pres, Cambridge.

- SÜMER, Faruk, (1999). **Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları**, I- II, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- TAŞAĞIL, Ahmet, (2019). “Türk Askeri Tarihinin Başlangıcı: Hun Ordusu”, **Hunlardan Günümüze Türk Askeri Kültürü**, Kronik Kitap, İstanbul.
- TOGAN, A. Zeki Velidi, (1981). **Umumî Türk Tarihine Giriş**, I., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- TOGAN, A. Zeki Velidi, (1987). “Sakalar (VI)”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı 23, 30- 34.
- YUSUF HAS HACİB, (1988). **Kutadgu Bilig**, çev. Reşit Rahmeti Arat, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- ZVELEBİL, Marek, (1980). “Der Aufstieg der Nomaden in Zentralasien” **Die Cambridge Enzyklopaedie der Archaeologie**, Christian Verlag, München, 252- 256.

HALİFELİĞİN KALDIRILMASININ HİNDİSTAN MÜSLÜMANLARINA VE TÜRK BASININA YANSIMASI*

Reflection of The Abolition of The Caliphate on The Muslims of India and The Turkish Press

Gamze YAYLAGÜL**

Öz

Hz. Muhammed'in vefatının ardından 'dünyevi işleri yönetmek' adına tayin edilen halifeler, zaman içerisinde devletlerin otorite ve meşruiyetlerini sağlamlaştırdığı önemli bir kurum haline gelmiştir. Yavuz Sultan Selim döneminde Mısır'ın işgali ile Osmanlı Devleti'ne geçmiş olan halifelik, Sultan Abdülhamit döneminde devleti ayakta tutmak adına üretilen Pan-İslamist politikalarla etkinliğini arttırmıştır.

Hindistan Müslüman aydınlarının da benimsediği Pan – İslamist politikalar, Hindistan'ın bu süreçte Osmanlı Devleti'ne çeşitli yardımlar yapmasında ve Halifelik kurumuna dayanarak İngiliz emperyalizmine karşı durulmasında önemli bir etkidir. I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti'nin parçalanmasının ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte halifelik kurumu kaldırılacaktır. Hindistan Müslümanlarının etrafında toplandığı ve istiklal yolunu çizdikleri kurumun kaldırılması Hindistan Müslümanlarını yeni bir yol çizmek durumunda bırakmıştır.

Türkiye milletinin kurtuluş ve cumhuriyetin kuruluş devrelerini takip eden Hindistan Müslümanlarının bu süreçte verdikleri tepkiler ve basına yansımaları çeşitlilik ve önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Türkiye Cumhuriyeti, Hindistan, Halifelik, Basın.

Abstract

The caliph appointed as "managing worldly affairs" after Hz. Muhammad's death became an important institution in which states strengthened their authority and legitimacy. The caliphate, which passed to the Ottoman State with the occupation of Egypt during the reign of Yavuz Sultan Selim, increased its effectiveness with Pan-Islamist policies produced in order to keep the state alive during the reign of Sultan Abdülhamit.

Pan-Islamist policies adopted by Indian Muslim intellectuals are an important factor in India's various aids to the Ottoman State in this process and to stand against British imperialism based on the Caliphate institution. After the disintegration of the Ottoman State, which was defeated by the First World War, will be removed from the institution of the caliphate with the Republic of Turkey. The removal of the institution, where the Muslims of India gathered and set the path of independence, forced the Indian Muslims to draw a new path.

And the salvation of their public's founding circuit following the irresponse in this process of reflection and press India Muslim nation of Turkey is diverse and important.

Keywords: Ottoman Empire, Republic of Turkey, India, Caliphate, Press.

*DOI: 10.34189/asyam.4.1.008

Bu Makale, **Atatürk Dönemi Dış Politika: Türkiye- Hindistan İlişkileri ve Basına Yansımaları** adlı çalışmadan türetilmiştir (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: 2020).

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, gamzeyayla44@gmail.com

Giriş

Hindistan coğrafyasında Araplar vasıtasıyla tanıtılan İslam ve çok eski devirlerden itibaren kurulan Türk hâkimiyeti, halifelik meselesinin ve Hindistan Müslümanlarının Türkiye ile olan alakalarının kadimliğine işaret eder. Araplar tarafından 711 yılında başlatılan akınlar Cebelitarık'ı ele geçirmek (Kulke-Dietmar,2001:167) suretiyle devam etmiş, zaman içerisinde Hindistan'da yerleşik yaşam başlamışlardır. İslamiyet ile sistemli bir şekilde tanışılması Müslüman Türk Devleti olan ve hâkimiyetini 19. yüzyıla kadar sürdürmeyi başarabilen Gazneli Devleti döneminde gerçekleşmiştir. Gazneli Devleti ile bölgede Türk ve İslam'ın izlerinin kalıcılığı sağlanmıştır (Öztuna,1983: I,167).

Hindistan'da hâkimiyet kurmuş olan Türk devletleri, Hindistan yerlileri tarafından mukavemet ile karşılanmış, zaman içerisinde Hindistan'da sosyo-kültürel, askeri ve siyasi anlamda büyük değişiklikler ve yenilikler gerçekleştirdiklerinden hayranlık duyulmuştur. M.Ö. I- M.S. I. Yüzyıllarda Sakaların bölgeye gelmesi ile başlayan Türk hâkimiyeti; Kuşanlar, Akhunlar, Gazneli, Delhi Türk Sultanlıkları ve Babür Hanlığı ile bölgenin sömürgeci devletlerin eline geçtiği 1858 yılına kadar devam etmiştir (Ayyubi, 1982).

Osmanlı Devleti ile Hindistan'ın Fatih Sultan Mehmet döneminde başlayan diplomatik ilişkiler, II. Bâyezîd ve IV. Murad dönemlerinde de dostane devam ettirilmiş, karşılıklı elçiler ve hediyeler gönderilmiştir. "*Hindistan'da Osmanlı tesirlerinin hissedilmeye başlandığı dönemde Delhi Sultanlığı Timur'un saldırıları ile çözümlenme aşamasına gelmiş ve çok sayıda mahalli sultanlıklar ve prenslikler ortaya çıkmıştı*" (Sıddıqî, 1997: 116-117). İlişkilerin farklı boyutlara taşındığı dönem Kanuni Sultan Süleyman dönemidir. Bu dönemde Hindistan, Portekizliler karşısında desteğe ihtiyaç duyduklarından gönderdikleri elçi ile Kanuni Sultan Süleyman'dan yardım talebinde bulunmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu ile Babür Devleti arasındaki ilişkiler Ferruhsiyer dönemine kadar son derece mesafelidir. İran menşeli Avşar Hanedanı kurucusu Nadir Şah'ın Hindistan'a yönelme politikası ile ilişki dengeleri değişecektir. Hindistan ile ilişkilerin bunun üzerine yardım talebi ile yeniden başladığı görülür. Zaten zayıflamış olan Babür Devleti ile Osmanlı İmparatorluğu'nun diplomatik ilişkileri bu dönemde sağlıklı kurulamamıştır. Nitekim Babür Devleti tamamen ortadan kalkana kadar da böyle devam etmiştir. Hindistan, 1858'de Bâbü Hanedanının sona ermesinin ardından resmen İngiliz sömürgesi haline gelirken Hint Müslümanları da Osmanlı Devleti'ne karşı daha yakın bir ilişki içerisine girdiler (Bayur, 1950).

Hindistan ile Türkiye ilişkileri İngiliz sömürge döneminde devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin emperyalist devletlere karşı savaş halinde olması Hindistan halkını etkileyen ve iletişimi arttıran etkenlerden bir tanesidir. En güçlü İslam ülkelerinden biri olarak gördükleri Osmanlı Devleti'ne savaşlar esnasında yardım etmek isteyerek faaliyetlerde bulunan Müslümanların yanı sıra, sömürge yönetiminden memnun olmayan diğer halkları da yanına çekebilmiştir. İslam'ın ve halifeliğin korunması adına girişilen mücadelede, Osmanlı Devleti'nin Pan- İslamist politikası Müslümanlarca dini duygular adına takip edilmiş, Hindistan'da Müslüman olmayanlar tarafından 'hak ihlallerini reddetme' adına desteklenmiştir.

Tarihsel Süreçte Halifelik ve Osmanlı İmparatorluğu

Sözlükte "birinin yerine geçmek, bir kimseden sonra gelip onun yerini almak, birinin ardından gelmek/gitmek, yerini doldurmak, vekalet veya temsil etmek" gibi anlamlara gelen hilafet kelimesi, terim olarak İslam devletlerinde Hz. Peygamber'den sonraki devlet başkanlığı kurumunu ifade eder. Halife de (çoğulu hulefâ, halâif) 'bir kimsenin yerine geçen onu temsil eden kimse' demektir ve devlet başkanı için kullanılır" (TDV, İslam Ansiklopedisi, 1998a: 539).

İslam tarihinin başlangıcından itibaren en tartışmalı konularından biri olan halifelik, Hz. Muhammed'in vefatının ardından ortaya çıkmıştır. Müslümanlar arasında halifenin seçilmesi büyük bir ihtilaf yaratmış, akabinde Hz. Ebubekir halife olarak seçilmiştir. Ardından Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin göreve geldiği 'Dört Halife Dönemi' olarak adlandırılan bu dönemde halifelerin bir tür seçim yoluyla ve 'dünyevi işler' i yöneterek, İslamiyet'i ve Müslümanları dini bakımdan da temsil etmesi beklenmiştir. Hz. Peygamber'in vefatının ardından, onun yönettiği dünyevi işleri yöneterek toplumsal nizam, siyasi istikrar ve askeri faaliyetlerin devamını sağlayacak devlet başkanlığı görevi 'Dört Halife' döneminin temeli esas alınarak her dönemin şartlarına göre yapılandırılmış ve aranan nitelikler değişmiştir. Halifenin başa geçme süreci 'Dört Halife Dönemi'nde farklı biçimlerde olmuştur. Hz.

Peygamber, devletin başkanına karar verilmesi hususunda herhangi bir vasiyette ve tavsiyede bulunmayarak, kararı ümmete bırakmış, aynı şekilde Hz. Ali de aynı tutumu sergilemiştir. Hz. Ebubekir'in halifeliğinin bir nevi seçimle yapılmış olması, ardından Hz. Ebubekir'in kendisinden sonraki halifenin Hz. Ömer olmasını vasiyet etmesi ile halifenin iş başına gelme usulünde tartışmalar yaşanmıştır. Nitekim Hz. Ömer kendisinden sonra gelecek devlet başkanını belirlememiş, Hz. Osman'ın halife seçilmesi bir istişare kurulu neticesinde olmuştur (TDV, İslam Ansiklopedisi, 1998b).

Halifeliğin saltanata dönüştüğü ve siyasi mahiyet kazandığı dönem, Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan'ın halifeliği Muâviye'ye Müslüman kanı dökülmemesi amacıyla devretmek durumunda kaldığı Emeviler dönemidir. Bu dönem aynı zamanda, "Muâviye'nin Halifeliği zorla ele geçirilen bir makamışçasına üzerine alması" bakımından "ilk anlamdaki halifeliğin sonu" (Akgün, 1985: 13) olarak değerlendirilir. Bu dönem halifeliğin siyasallaştırıldığı ve saltanat esaslı uygulandığı dönemdir. Emeviler döneminde nesep ve Arap kültürünün sıkı denetimlerle korunmaya çalışıldığı bilinmektedir. Netice olarak Arap taasubu² ile yönetilen bir devlet haline gelmiş, yıkılmasında bu hususun etkisi büyük olmuştur (Zeydan, 2015; Üçok, 1968).

Emevilerin baskıcı ve Arap milliyetçiliği merkezli halifeliği aynı soydan olmasına rağmen Abbasiler tarafından kabul görmemişti. Halifeliğin Abbasilere geçmesi bir ihtilal sonucu olmuş, halifelikte Ehl-i Beyt davasını desteklediklerini bildirerek Şia'nın da desteği ile meşruiyet kazanmışlardır. Ancak Şiiler ile Abbasiler arasında büyük ihtilaf yaratarak, savaşlara sebep olan halifelik "945 yılında Büveyhiler'in Bağdat'ı işgal etmeleri ile Abbasi hilafeti bu Şii hanedanın baskısı altına girdi" (TDV, İslam Ansiklopedisi, 1998c: 542). Abbasiler döneminde halifelik Emeviler döneminde olduğu gibi saltanat halinde devam etmiş, kültürel anlamda İslam'a büyük katkılar sağlamış olsa da halifelerin halktan kopuk yaşamaya başlamaları ile siyasi mahiyetini kaybederek etki alanı daralmıştır. Emeviler döneminden itibaren Arap şovenizminin dayatmaları neticesinde mücadeleler ile başlayan ilişkiler Abbasiler döneminde yükselişe geçmiştir. Abbasi halifesi Mutasım döneminde devletin yönetim ve askeri biriminde görev alan Türkler, Mutasım'ın göreve getirilmesinde etkili olmuşlardır. Türk etkileri zaman içerisinde giderek artmış, halifenin seçilmesinde veya görevden alınmasında karar merci haline gelmiştir. Öyle ki halifeliğin makam olarak ne kadar yaşayacağı hususunda "Türkler ne kadar izin verir ve uzatırlarsa" (Zeydan, 2015b) görüşü hâkim olmuş ve hakikat kılınmıştır. Nitekim halifeliğin Türk hâkimiyetine girişi de Selçuklu Emiri Tuğrul Bey'in Abbasiler ve Büveyhiler ile girdiği mücadelelerin sonucudur. Geniş coğrafyalara hükmeden Selçukluların İslam dünyasının ilk medreselerinin kurulduğu, dini mahiyetli yapıların inşa edildiği ve İslam'ın temsilini her yönden son derece başarılı yaptığı bu dönemde halifelik; kaybettiği itibarını tekrar kazanmıştır. Fakat halife, diğer dönemlerden farklı olarak devlet başkanlığı görevinde değildir. Devlet yönetiminden ayrıştırılarak varlığını sürdürmüş, dini gücün temsili olarak yaşamaya devam eden kurum, liderlerin konumunu sağlamlaştırması sebebiyle yaşatılmıştır. Corci Zeydan, bu durumun bilhassa Arap olmayan toplumlarda önemli olduğunu belirtir; "Arap asıllı olmayan devletleri de göz önüne alırsanız onların içinden de ömürleri en uzun olan ve toprakları en fazla genişleyen devletin siyasi ve dini hakimiyeti bir araya getiren devlet yani Osmanlı Devleti olduğunu görürsünüz" (Zeydan, 2015c: 498).

Osmanlı Devleti için halifeliğin unvan ve gücünün etkin bir şekilde kullanılması çöküş dönemi olarak adlandırılan dönemde gerçekleşir. Osmanlı padişahları İslam dünyasını ilgilendiren meseleler haricinde halifeliğin gücünü ve etkisini kullanmamıştır. Halifeliğin gücünün, çökmekte olan imparatorluğun toprak bütünlüğünü sağlayarak, hayatta kalması adına padişah Abdülhamit tarafından kullanılmak istendiği görülür. Bunun hemen öncesinde Osmanlı aydınlarının Osmanlı Devleti'nin varlığını devam ettirebilmesi adına savunulan fikirlerden biri olarak karşımıza çıkar. Pan- İslamizmin Dış politikada etkin bir şekilde etki alanını genişletmesi II. Abdülhamit döneminde gerçekleşir. Bu bağlamda Pan- İslamizm adına planlı politikalar üretmiştir. İngiltere'nin aleyhinde yapacağı propagandalara karşı, Teşkilat-ı Mahsusa ve şebhenderlikler aracılığıyla İslam ülkelerinde Pan-İslamizm propagandası yaptırdığı, bilhassa halifelikte hak iddia edebilecek Şii'lerin kendisine karşı kullanılmaması için özel politikalar ürettiği bilinmektedir (Öke, 1999a). Farklı İslam ülkelerinin aydın

²Sözlükte, 'kendi soyuna yardım etmek, körü körüne bağlanmak' anlamında 'asabiyet' kelimesi ile eş anlamlı kullanılır. Batı dillerinde 'fanatizm', Türkçe ise 'bağnazlık' anlamına gelmektedir.

ve ulemalarının görüşlerine başvurmaktadır. İslam ülkeleri ile münasebetleri geliştirirken, aynı zamanda Batıda güdülen politika ve propagandalardan elçilikler aracılığıyla haberdar olmayı ihmal etmemiştir.

Abdülhamit, Avrupa'da değişen güç dengelerinin etkisiyle Ortadoğu üzerinde stratejilerini değiştiren İngiltere'nin İslam ülkelerinde kendisine karşı politikalar üreteceğini ve İslami temsil manasında aleyhinde propagandaların artacağına farkında idi. Nitekim İngiltere İslam'ın gücünü kullanan Osmanlı'ya karşı Hindistan'ı kaybetmemek adına bu yöndeki politikalarını arttıracak, Mekke Şerifi Hüseyin'i halifelik davasına katacaktır. İslam Birliği fikri ilk etapta İslam ülkeleri tarafından kabul görmüş, sevinç ile karşılanmıştır. Birçoğu Batılı devletlerin emperyalist çıkarları uğruna esir konumda olan ülkeler hem dini duygular hem de boyunduruktan kurtulmak adına desteklerini bildirmiştir. 'İslam İttihadi' fikrinin öncülerinden Cemaleddin Afgani, 'Hindistan Müslümanları Birliği'nin kurucularından Ağa Han ve Emir Ali, Ebu'l Kalam Âzad, Dr. Ensari gibi önemli isimler bu davanın başından itibaren destekçisi ve takipçisi olmuşlardır. II. Abdülhamit iktidarına son veren Jön Türkler'in, İttihat ve Terakki'nin de Pan- İslamizm politikasına etkin olarak takip etmesinde bir sakınca görmemiştir. Bu durum İslam dünyasında özgürlüklerin kazanılması ve emperyalist güçlere karşı durulması bakımından bir umut olduğu gibi dini duygular açısından olumsuz tepkiler almamıştır. Halifeliğin varlığını koruması ve İslam dünyasına hitabının devam etmesi hem Osmanlı Devleti hem de diğer Müslümanlar için bir dayanak olmaya devam etmiştir. Nitekim İttihat ve Terakki Cemiyeti Birinci Dünya Savaşı sırasında 'Cihad-ı Ekber' ilan ederek, Osmanlı Devleti'nin ve bünyesinde bulunan Halifeliğin korunmasının tüm İslam alemi için elzem olduğunu belirtmiştir. Rusya, İngiltere ve Fransa'ya karşı verilecek mücadelenin dini açıdan önemi vurgulanmıştır. İslam dünyasının bu çağrışı cevapsız bıraktığını söylemek olanaksızdır fakat, birçoğu emperyalist devletlerin gücü altında bulunan İslam ülkelerinden yeterli yardımın gelmediği görülür. Osmanlı Devleti'nin cihad ilanı karşısında emperyalist güçlerin propagandalarının etki alanı ve gücü oldukça fazladır. Mekke Şerif'i Hüseyin'i finansa ederek, halife yapmak yönündeki faaliyetleri bu dönemde gerçekleşir (Özcan, 1992).

Türk Matbuatında Hilafetin İlgası ve Hindistan Müslümanları

Hilafet Meselesi hem iç hem de dış politikanın belirleyici konularındandır. Kimilerine göre Lozan'da sinyalleri verilen, kimilerine göre Millî Mücadele yıllarından beri her zaman seçenekler arasında olan batıcı ideoloji, yıllardır sürdürülen doğu ideolojisinin yerini kuvvetli bir şekilde alacaktır. Aynı zamanda ulusal kurtuluş döneminde halifeliğe karşı herhangi bir keskin tavrın alınmaması, saltanat kaldırılırken halifeliğe dokunulmaması da dönemin koşullarına uygun bir siyaset olarak değerlendirilmelidir. Esasında kurulacak olan yeni devletin dini bir yapıya dayandırılmayacağına mesajları çok önceleri verilmiş, tepkilerden ve ayrışmalardan kaçınılmak amacıyla ertelenmiş olması ya da geleneksel yönetim anlayışından kopamayan yöneticilerin tavrı nedeniyle sürdürülmüş olmasına dair yorumlar da bulunmaktadır.

Hindistan'ın halifeliğe olan ilgi, alaka ve hürmetlerinin yanı sıra bir dayanak olarak görmelerinin en büyük nedeni batılı devletlerin emperyalist emellerini gerçekleştirmek için Hindistan'da gerçekleştirdikleri faaliyetlere karşı bir dayanışma unsuru olarak görmeleridir. Sultan Tipu'nun Hindistan'da egemenlik kurmak isteyen İngiltere'ye karşı, Osmanlı'dan halifeliğin İslam dünyasındaki riyaseti doğrultusunda yardım istemesi ile başlayan 'Halifelik riyaseti'nin kabulü "hilafet makamına duyduğu hizmet ve hürmet hisleri bitmeyecek, son fertlerine kadar sarf etmek isteyecektir" (Tevhid-i Efkâr, 2 Kanunsani 1923).

Saltanatın kaldırılması hadisesinden sonra derinleşen halifeliğin kaldırılması tartışması ve cumhuriyetin ilanından sonra muhaliflerin halifelik üzerinden siyaset yaparak, halifeliğin kaldırılacağına dair söylentiler çıkarması meseleyi olduğundan daha önemli bir hale getirmiştir. Halifeliğin merkezinin şehir değiştireceğine ve Konya'ya taşınacağına (İkdam, 9 TeşrinSani 1923-Akşam Gazetesi'nden alıntı) dair çıkan haberle başlayan mesele Halifenin istifa edeceği haberleri ile tartışmaların büyümesine sebep olmuştur. İkdam Gazetesi; "Bizim kendi mülahazamızca Hilafetin İstanbul'dan nakli bizim için tehlike-i siyaseyi dahi davet eder" demektedir (İkdam, 10 TeşrinSani 1923).

İsmet Paşa'nın ve Şerriye Vekili'nin İstanbul'da buldukları halde halifeyi ziyaret etmemeleri, halifeliğin vaziyeti hakkında düşünmeye sevk etmiştir. Tanin 2 Aralık 1923 tarihli neşriyatında; "Hilafet diye bir müesseseyi tanıyacaksak – ki tanıyoruz- hilafeti memleketimizde alıkoyacaksak – ki koyuyoruz-

ona layık olduğu derecede hürmet göstermeliyiz. Çünkü tabiidir ki, hilafeti tanımakla ve ona hürmetimizi istinatgah olarak göstermekle bir menfaat-ı vataniye takip ediyoruz. Halbuki sonra şeriye vekillerimiz bile halifenin semtine uğramaktan korkarsa, muharip ve her hususta şayan-ı itimat bir mücahede-i milliye kahramanı bundan dolayı isticvab edilirse ve hilafet makamının bu kadar istihdaf edildiği göze çarparsa o menfaat-ı vataniye nasıl temin edilir? İşte bizim Ankara zimamdarlarını kabahatli gördüğümüz noktalar korkaklık ve miskinlik ile mantıksızlık ile itham ettiğimiz cihetler bunlardır. Ya hilafeti istemeyiz diyecekler ve memleketten çıkaracaklar yahut isteriz memlekette lazımdır ve faidelidir diyecekler ve ondan sonra da hiç olmazsa adab-ı muaşeretin icabeti dairesinde hürmet göstereceklerdir. Bundan başka çıkar yol yoktur” (Tanin, 2 Kanunuevvel, 1923).

Hüseyin Cahid’in bu neşrinin devamında, cumhuriyetin korunması ve saltanatın yeniden ülkeye hâkim olmaması adına alınan tedbirleri desteklediğini ve başka memleketler gibi mensuplarını yurtdışına göndermesinin mümkün olmadığını belirtiyor (Tanin, 2 Kanunuevvel, 1923).

Ne var ki halifelik meselesinin gittikçe büyüdüğü ve gazetelerde eleştirilerin arttığı bir döneme giriliyordu.

Halifenin istifa edeceği haberlerinin Hindistan Müslümanlarına tesir ettiği ve ahalisini bilgilendirmek üzere Hindistan gazetelerince takip edildiği görülmektedir. Bombay Kronikal Gazetesi 12 Teşrinsani tarihinde halifenin istifası iddiasının doğru olmadığını ve İslam âlemine hizmete devam edeceğine dair haber yapmıştır. Halife Abdülmecit’ten övgülerle bahsedilen haberde; “*Hilafetin vazifesi hakkında halife hazretlerinin pek yüksek fikirlere malik olduklarını biliyoruz. İslam âleminin ihtiyacını hiç kimse kendisinden daha iyi bilemez. Her taraftaki Müslümanların ıslah ahvali için bir şey yapmayan veyahud yapmak iktidarına haiz olmayan bir halife lüzumsuzdur, (...) halife İslamiye’ye karşı vazifesini yapmak istiyor.*” denilerek Müslümanların bu davayı desteklemeye devam etmelerini tavsiye etmiştir (İkdam, 4 Kanunuevvel 1923).

Halifelğin kaldırılmasından önce muhalifler tarafından halifeye sultan muamelesi yapılması, Cumhuriyetin ilanı ile keskinleşen muhaliflerin halifelik kurumunu adeta sığınacak yer olarak görmesi, kurumun kaldırılmasını hızlandıran etkenlerdir. Hindistanlı Müslüman önderler, İsmailiye mezhebinin imamlarından Aga Han ile Emir Ali’nin halifelğin vaziyeti üzerine İsmet Paşa’ya ithafen yazdıkları mektup halifelğin kaldırılmasını hızlandırmıştır. İsmet Paşa’ya ulaşmadan önce gazetelerce neşredilen bu mektupta; kendilerini Türkiye’nin sadık dostları sıfatıyla tanımlamış, halifelğin İslam camiası için öneminden bahsettikten sonra halifelğin papalık müessesesinden daha düşük bir konumda tutulmamasının ve etkinliğinin öneminden bahsedilmiştir (Tanin, 5 Kanunuevvel, 1923).

Yazarların İngiliz Kraliyet danışmanı ve devlet yargıçtı Emir Ali yine İngiliz Gizli Servisi’nde ajanlık yapan İsmailiye lideri Ağa Han olması, 8 Aralık’ta mektubu tartışan Türkiye Büyük Millet Meclisine olayın ardında bir İngiliz parmağı olduğunu hissettirmiştir. İsmet Paşa’nın direktifi ile mektubu neşreden gazetecilerin İstiklal Mahkemesi’nde yargılanmaları süreci başlatılmış, ‘Hıyanet-i Vataniye’ kanunu çerçevesinde İngiltere ve ajanları ile olan bağları araştırılmaya başlanmıştır. Gazeteler muharrirlerin yargılanmasını meslek hayatlarına ve etiklerine karşı yanlış bir adım olarak değerlendirmişlerdir (İkdam, Tevhid-i Efkâr, Tanin, Kanunuevvel 1923, Mahkeme Tutanakları).

İkdam, Aga Han ve Emir Ali’nin mektuplarını ‘*ecnebi tabiyetinde bulunan Ehli İslam’ın, Hilafet-i İslamiye maddesine çok ehemmiyet vermeleri*’ olarak değerlendirmiş, Hilafet kurumunun Türkiye’de kalmasının bütün İslam âlemi tarafından arzulandığını ve kurumun Cumhuriyete zarar vermediği müddetçe yaşatılması gerektiğini belirtmiştir (İkdam, 7 Kanunuevvel, 1923). Aga Han’ın İngiltere ile olan ilişkilerinden bahisle İngiltere’nin Türkiye’nin meselelerine karışma aracı olarak Aga Han’ın kullanıldığını belirten Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, İngiltere’ye ithafen; “*Mektupta açık edilen meseleler Müslümanlar için mühim olabilir, fakat bunlar sırf Müslümanların hal edeceği işlerdir*” diyerek Türkiye’nin İngiltere’nin işlerine karışmadığı gibi, İngiltere’nin de karışmaması gerektiğini belirtmiştir (Hakimiyet-i Milliye, 10 Kanunuevvel, 1923).

Hindistan Müslümanları Aga Han ve Emir Ali’yi İngiltere lehine çalışmakla suçlayarak, onların mektuplarının bütün Hindistan’ın düşünceleri olarak görülmemesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Doktor Abulhafız Efendi, Hindistan ahalisinin bu meseleye nasıl baktığını açıkladığı ve Türk matbuatından neşretmesini rica ettiği mektubunda, Hint Müslümanlarının Türkiye’nin halifelik konusunda aldıkları kararlarda yanlarında olduklarını ve itimatlarının tam olduklarını belirtmiştir.

Toplanan Hilafet Kongrelerinde Müslüman liderlerin Mustafa Kemal Paşa'ya itimatlarının bildirildiği, mektubu yazan kişilerin fikirlerinin Hindistan Müslümanlarını bağlamadığı belirttikten sonra, Aga Han ve Emir Ali'ye 'şu nokta hakkında nazar dikkatlerini celp etmeğe mecburuz' diyerek, şunları yazmıştır:

“Türkiye'nin şekli hükümeti meselesi tamimiyle Türk meselesidir ve münhasıran Türk milleti tarafından hal edilmesi lazım ve vaciptir. Hilafet meselesi ise Sünni mezhebine mensup olan Müslümanlar dünyasını alakadar eder. Milyonlarca Sünni Müslümanlar arasında Hilafet meselesini Türkiye ile bilaitilaf hal ve tavsiyeye muktedir pek çok erbab akıl ve iktidar vardır ki bunlar gayri Sünni Müslümanlardan rey ve nasihat almak lüzumu hissetmezler. Bu nasihatleri uyarılar Hilafet davasını müdafaa için Hind Müslümanları tarafından hiçbir zaman tevkil edilmemişlerdir. Binaenaleyh kendisine telakki olmayan şeylere karışmamasını Aga Han'dan rica ederiz. Sünni Müslüman dünyası kendi haricinde olanların Hilafet davasını müdafaa etmesini istemez” (İkdam, 11 Kanunuevvel, 1923).

Bu nokta Türkiye için de son derece önemli görülmüştür. Mensubu oldukları ülkenin bağımsızlığını elinde tutan bir ülkede bulunan ve Şii mezhebinden olan Aga Han ve Emir Ali'nin halifelik meselesine karışıyor olmaları doğal karşılanamazdı. Bu mesele harici memleketlerin Türkiye'nin iç işlerine karışılması olarak değerlendiriliyor, buna hiçbir zaman müsaade edilmeyeceği gösterilmek isteniyordu. İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanan gazeteciler, Aga Han'ın Türk İstiklal Savaşı'nda Türkiye'nin destekçisi olduğunu ve Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde Aga Han'a övgülerde bulunulduğunu işaret ederek, meseleyi dışarıdan gelen bir müdahale olarak değerlendirmediklerini belirtmişlerdir (İkdam, Tanin, Tevhid-i Efkâr, Hakimiyet-i Milliye, 31 Kanunuevvel 1923). Hindistan Müslümanlarının önemli liderlerinden Aga Han'a tepkiler gelmiş, Hindistan'ın desteklerinin devam edeceğini bildirmişlerdir. Ecmal Han, Abulkalam Azad, Şevket Ali, Mehmet Ali ve Ensari tarafından Reis-i Cumhur Mustafa Kemal Paşa'ya Hint Hilafet Merkez Komitesi adına gönderilen telgrafta, cumhuriyetin teşkilinin İslamiyet'in teminatı olarak görüldüğü ifade edilmiştir ve denilmiştir ki;

“Müslümanlar namına ve irade olarak cumhuriyetin teşkilini tasvip etmez görünen herhangi telgrafnameyi, Hint Müslümanlarının hakiki nokta-i nazarlarını arz eder farz eylememelidir.” Bu telgrafları çekenlerin Hindistan Müslüman Komitesine de düşman olduklarını belirterek; “Hint Müslümanları Türk Cumhuriyeti ve Hilafetin cumhuriyet tarafından takılan şeklini terakkiyat-ı İslamiye'nin ümidi olarak tanırlar ve Türk Cumhuriyetine zarar verecek yahud onun terakkiyatı namâni olacak mahiyette her türlü siyasi entrikalara karşıdır” (İkdam, 18 Kanunuevvel, 1923).

İsmet Paşa Times Gazetesi muhabirlerine verdiği mülakatta; Aga Han ve Emir Ali'nin mektubu kendisinden önce Türk matbuatına bilerek gönderdiklerini, halifelik meselesinin diğer ülkelerde tesiri ne ise Türkiye'de ondan daha fazla tesiri bulunmadığını ifade etmiştir (Tevhid-i Efkâr, 5 Kanunsani 1924). Ancak Tanin Gazetesi'nin sahibi ve baş yazarı olan Hüseyin Cahit, mektubun gazetelerden 4 gün evvel İsmet Paşa'nın eline geçmiş olması gerektiğini savunmasında vurguluyor: *“Başvekile yazılan mektup 23 Teşrinsani 923 tarihlidir. Kâtibin Gazetelere hitaben yazdığı mektup ise 28 Teşrinsanidir. Demek oluyor ki arada dört günlük bir müddet var. Bu hesaba göre Aga Han'ın kâtibî mektubu Ankara'ya gönderdikten dört gün sonra bize bir kopyasını irsal etmiş oluyor.”* (Tanin 13 Kanunuevvel, 1923). Bu savunmanın ardından, hükümetin halifelik kurumunun kaldırılmasında Aga Han ve Emir Ali'nin mektuplarının kullanıldığı görüşleri ortaya atılmıştır. Khan, mektubun bilerek ve isteyerek kötü emeller dâhilinde yazılmadığını, Aga Han'ın Ankara hükümetinin yanlış anlaşılmasına kurban gittiğini düşünmektedir. Aga Han Times gazetesine yazdığı mektupta, niyetlerinin tamamen yanlış anlaşıldığını ve herhangi bir İngilizle görüşme yapılmaksızın, yalnızca İslamiyet'in bütünlüğü ve davamı arzusuyla yazıldığını belirtmektedir (Khan, 1970: 206-219). Aga Han otobiyografisinde Mustafa Kemal Paşa'ya olan hayranlığını dile getirmektedir. *“Dahi asker ve devlet adamı Mustafa Kemal Paşa'nın ülkesinin insanları uyurken ve sıkıntı içindeyken Türkiye'yi harabeden çıkardığını neden ve nasıl Doğu ve Batı tarafından fark edilmemişti”* (SimonveSchuster, 1954, erişim file:///C:/Users/HP/Desktop/!!%20the%20memorios%20aga%20han%20!!1.pdf).

Aga Han'ın mektubunu neşretmek suretiyle Hıyanet-i Vataniye'den yargılanan gazeteciler duruşmalar sonucunda beraat ettirilmiştir. Gazetelere 'Hakkın ve Adaletin Tecellisi' başlığı ile neşredilmiştir.

Mustafa Kemal halifeliğin kaldırılması, hanedan ödeneği ile Şer'iyeye ve Evkaf Vekaletleri'nin bütçe tartışmaları ve eğitimde birlik meselelerini görüşmek üzere İzmir'de görüşmeleri başlatıyor ve 1

Mart günü meclis toplantısında tartışmaya sunuyor. Meselenin meclise götürülmeden evvel Mustafa Kemal Paşa'nın köşkünde İsmet Paşa, Fethi Bey, Yunus Nadi, Ahmet Ağayev ve Halk Fırkası Kâtibi Recep Peker ile görüşme yapılmıştır. Görüşmenin neticesinde "*Hanedan erkanları hudud haricine çıkarılacak, kadınlardan isteyenler Türkiye dahilinde kalabilecektir*" (İkdam, 1 Mart 1924). Halifelik kurumunun ilgası meselesi gazetelerde farklı değerlendirilmiştir. Olumlu değerlendiren İkdam Gazetesi, Türk devletlerinin tarih boyunca din ve devlet işlerinin ayrı konumlarda olduğuna ve bu durumun Osmanlı Devleti'nin ikinci döneminde değişerek, Şeyhülislamın siyasete karışmalarının olumsuz etkileri anlatılıyor ve deniyor ki "*Şeyhülislamın siyasete karışmaları ilmiye sınıfı için de kendileri için de büyük bir felaket teşkil eyledi.*" Yine Avrupa'da var olan dini yapı incelenerek; "*Ruhban sınıfı siyasete müdahale edemezler*" denilmekte, diğer Müslüman ülkelerin tepkisine dikkat çekerek, halifelği başka mevkii ve ülkede tesis etmek isteyebilecekleri ihtimalini sorgulamaktadır (İkdam, 1 Mart 1924). Yeni Gün Gazetesi Cumhuriyet lafzına layık olarak halifelğin ve saltanatın kaldırılarak tam teşkilinin sağlandığını şöyle ifade etmiştir; "*Hilafetin bizim temiz ve pürüzsüz cumhuriyetimiz içinde gözlere batan bir diken olduğu müşahade ediliyordu. Cumhuriyet içinde bundan manasız bir şey olamazdı*" (İkdam, 1 Mart 1924).

Halifelğin ilgası oylaması esnasında mecliste önemli tartışmalar yaşanmıştır. Genel çoğunluğun onayladığı halifelğin ilga meselesinde iki ana unsur bulunmakta; dış politikada, iç işlere karışılmasını engelleyecek, iç politikada, devleti iki başlı siyasetten kurtaracaktır. Halid Bey "Umumi Harp'te Hilafetin bir faydasını görmedik ama" diyerek meselenin diğer Müslüman memleketler açısından da önemli olduğunu hatırlatarak, "*Hind'in, Mısır'ın, Buhara'nın, bize tevcihi İslam namınadır.*" Emperyalist devletlerin egemenliği altında bulunan Müslüman Devletlerinin yardım edememesinin normal karşılanması gerektiğini belirtiyor (Hakimiyet-i Milliye 4 Mart 1924). Zeki Bey "*Ben İttihad-ı İslamiye taraftarıyım. Kutlu bir hükümet teşkiline taraftarım. Bu sebeple Hilafetin ilgasına taraftar olamam*" (Tevhid-i Efkâr, 6 Mart 1924) demiştir. Kanuna muhalif olan kişilere karşı en sert konuşmayı Vasıf Bey yapıyor. Dâhili siyasette tehlike arz eden tek şeyin halifelik olduğunu ve ilgasının en şuurulu karar olduğunu belirten konuşmasında, Hindistan Müslümanları hakkında; "*Neşredilen cihad fetvasına rağmen Türk'ü boğazlayanlar kimlerdir? Britanya İngiliz İmparatorluğu'nun en kuvvetli asker menbağı olan Hind Müslümanları Irak'da, Suriye'de bizle harp etmedi mi?*" (Hakimiyet-i Milliye, 4 Mart 1924). Hilafetin ilgası ile alakalı olarak İsmet Paşa Müslüman memleketler ile ilişkilerde bir kötüleşme olmayacağını ve Ahkam-ı İslamiye'nin icrasında hiçbir eksik olmayacağını belirttiği nutkunda; "*Zaten 4 seneden beri Makam-ı Hilafetin tesiri olmadığı halde Ahkam-ı İslamiye memleketimizde tatbik edilmektedir*" demektedir, Mustafa Kemal Paşa ise geçirilmesi planlanan diğer kanunların arasında saymak dışında ayrıca bir mütalaada bulunmamıştır (İkdam, 2-4 Mart 1924).

Yaşanan tartışmaların ardından Mustafa Kemal Paşa, neticeyi Söylev'inde şöyle aktarmıştır:

"... Yapılan görüşme ve tartışmalar beş saat kadar sürdü. Saat 18.45'te görüşmeler bittiği zaman, Türkiye Büyük Millet Meclisi, 429, 430 ve 431. Kanunlarını çıkarmış bulunuyordu. Bu kanunlara göre 'Türkiye Cumhuriyeti'nde Millet işleriyle ilgili kanunları yapma ve yürütme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi ile onun kurduğu Hükümete verildi'; 'Şer'îye ve Evkaf Vekaleti kaldırılmış' oldu. Türkiye içindeki bütün bilim ve öğretim kurumlarıyla, bütün medreseler, Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlandı. Halife, görevinden uzaklaştırıldı ve Hilafet Makamı kaldırıldı. Uzaklaştırılan Halife ve tarihten izi silinmiş Osmanlı Hanedanının bütün mensuplarına, Türkiye Cumhuriyeti ülkesinde oturma hakkı süresiz olarak yasaklandı" (Atatürk, 2009: 604-605).

Tevhid-i Efkâr Gazetesi 6 Mart 1924 tarihli nüshasında Abdülmecid Efendi'nin ilga sonrası hudud haricine çıkarılmasını Abdülmecid Efendi'nin sözlerinden oluşan başlıkla anlatmıştır. Halifenin son sözleri: "Millete Daima Duacıyım"dır (Tevhid-i Efkâr, 6 Mart 1924). Diğer gazeteler de takiben Hanedan üyelerinin hudud haricine çıkarılmasını ve isim isim kimlerin çıkarıldığını belirten haberler yazmışlardır. Tevhid-i Efkâr 'İnkılaptan Sonra' başlıklı değerlendirmesinde; "*Memleketimiz ve milletimiz hakkında hayırlı olmasını temenni etmekten başka yapacak bir hareket yoktur. Pek tabii ki yalnızca temenni etmek yetmez çalışmak, ilerlemek, son inkılaptan maksud olan gayeye hizmet etmek gerekir*" (Tevhid-i Efkâr, 6 Mart 1924).

İkdam, Tan Gazetesi'nin "Türk Devleti Kudretli Oldukça Dini İslam'ın Başında Bulunacaktır" başlıklı yazısına ithafen Fransız bir tarihçinin halifelik hakkındaki şu sözlerini neşrediyor: "*İslam Reisi addedilen bu zat Mısırlılarca muhterem olmakla beraber zahiri olsun bir iktidara sahip değildi. Harici tantanadan ve Müslümanların hürmetlerinden başka bir imtiyazı yoktu*" (İkdam, 9 Mart 1924).

Hakimiyet-i Milliye Gazetesi ise 'İlga Karşısında Anadolu'nun Sevinci' başlıklı yazılarında; "*Asırlardan beri memlekete bir kâbus halinde çökmüş olan hanedan ve hilafet müessesesinin ortadan kaldırılmasında ne kadar isabet olduğuna dair, Reis-i Cumhuriyet'e memleketin her tarafından çok şayan telgraflar gelmiştir*" diyerek, Anadolu'nun çeşitli yerlerinden ilga sebebiyle gelen tebrik mektuplarını neşretmiştir (Hakimiyet-i Milliye, Mart 1924). Muhafiz gazetelerin ilganın ardından halifeliğin Mustafa Kemal Paşa'ya teklif edildiğini ve yönetimin diktatörlüğe, memleketin geriye doğru gittiği iddialarına karşın Hakimiyet-i Milliye bir tekzip yayınlamıştır: "*Saltanata doğru gitmiyoruz, çünkü saltanat arkadadır*", ileriye, ileride bir yıldıza doğru gidiyoruz. Eğer saltanata doğru gitseydik bu üç senelik yürüyüş zahmetine hacet kalmazdı. Saltanat mazi, hem yakın bir mazi olduğu için o hedefe çarçabuk varmış olur ve yine eskisi gibi yerimizde sayar ve çürürdük" (Hakimiyet-i Milliye, 5 Mart, 1924).

Halifeliğin kaldırılması kararı tüm dünyayı etkileyen, üzerinde çeşitli yorumların ve haberlerin yapıldığı bir karardır. Her şeyden önce Müslüman sömürgelere sahip olan batılı devletlerin telaşa düştüğü ve halifeyi ülkelerinde ağırlamak, vatandaşlık vermek gibi konularda hassas bir rekabetin içine girdikleri görülür. Sömürgeci devletler, sömürgelerinin bu meseleden Hıristiyan dünyasının sorumlu tutulacağından dolayı endişe etmektedir (Öke, 1999b: 134). Hilafetin kaldırılması Hindistan'da şok etkisi yaratmıştır. Hindistan'da halifeliğin kaldırılacağına dair çıkan haberlere itimat edilmemiş, İngiltere'nin stratejisi olarak değerlendirilmiştir. Halifeliğin kaldırıldığının kesin haberini alan Hindistanlılar farklı tepkiler göstermişlerse de genel itibari ile uzun zamandan beri maddi ve manevi desteklerini esirgemedikleri Türkiye'nin bu hamlesi hayal kırıklığı yaratmıştır. Halifelik kurumunun varlığı Hindistan Müslümanları açısından diğer Müslüman ülkelere nazaran daha büyük anlam ifade etmekte, uzun yıllardır Hindistan'da faaliyet sürdüren ve Hindistan'ın bağımsızlığını hedefleyen Hilafet Komitesi'nin etkinliğini adeta bitirmektedir.

Halifelik makamının kaldırılmasını büyük bir hata olarak yorumlayan İngiliz gazeteleri Türkiye'nin aldığı bu kararın büyük bir hata olduğunu yazar. Hindistan'dan gelen tepkiler şöyle yazılır:

"Aligar (Britanya Hindistan'ı), 8 Mart- Hint Müslümanlarının liderlerinden Muhammed Ali, dün camide, namazdan sonra, Ankara'daki Türk yöneticileri eleştirdiği vaazında, bu kişilerin hiçbir hakka sahip olmamalarına rağmen halifeyi makamından ettiklerini ve hilafeti kaldırdıklarını belirtti. Hatip, bu aşağılayıcı kararın Türkiye'de iç savaşa yol açmasından kaygı duyuyor. Bütün Dünya Müslümanlarını bir araya getirecek bir konferans toplanması gerektiğini düşünüyor.

Londra, 8 Mart- Şimdiye kadar Kemal Paşa'yı canla başla desteklemiş ve Hıristiyanlar karşısında kazandığı zaferleri minnetle karşılamış olan Hintli Müslümanların, halifeyi makamından ettiği için Paşa'yı aforoz etmeyi kararlaştırdıkları Bombay'dan bildiriliyor. Aşağılanma dalgası İstanbul'da yaşayan halifenin şahsında İngiliz etkisine karşı moral bir sığınak bulmaya alışmış olan bütün Hindistan'a yayılıyor. Ankara'daki Millet Meclisi'ne husumetin bu kadar büyük olmasının nedeni işte budur" (Şimşir,2015: 259).

Türkiye basını ise Hilafetin kaldırılmasının Hindistan'daki yansımalarını halifelik kaldırılmadan önceye dayanan olumlu bir havada işlenmiş, Hindistan'ın halifelik ve Türkiye'ye bağlılıklarını bildiren metinleri neşredilmiştir. İngiltere'nin Türkiye'ye karşı entrikalarına tepkili olan Hindistan Müslümanları, bağımsız Türkiye'nin varlığını sürdürmesinden dolayı memnuniyetlerini bildirmişlerdir. "Bütün Hintliler Türkiye İçin Tam Bir İstiklal İstiyor" başlıklı makalede Hindistan'ın İngiliz ajanları tarafından Türkiye hakkında verilen haberlere inanamadıklarını belirterek, tam bağımsız Türkiye'yi desteklediklerini vurguluyor (Tevhid-i Efkâr, 29 Kanunsani 1923). Aynı zamanda Türk basınına Hindistan'ın da bağımsızlık çalışmaları yürüttüğünün ve İngiltere'ye karşı ayaklanmaların yaşandığını bildiren haberler mevcuttur. Tevhid-i Efkâr; "Hint Uleması, Hükümetimize İtimat Ediyor" başlıklı haberinde "İngiltere'nin makam-ı hilafete dokunamayacağını" (Tevhid-i Efkâr, 5 Kanunsani 1924) ifade etmişlerdir. Hindistan Hilafet Komitesi'nin Allahabad şehrinde icra ettikleri toplantıda İngiltere'yi İslam'ın düşmanı ilan etmeleri haberi Türk matbuatında "İngiltere, İslam'ın En Büyük

Düşmanıdır” başlığı ile haber olmuştur. Hilafetin kaldırılmasına ilk tepkinin İngiltere politikası olduğunu düşünmelerindeki fikirsel altyapısı Türk matbuatına yansımıştır.

Halifelik makamının Türkiye'nin yöneticileri tarafından, başka bir devletin baskısı olmaksızın kaldırılması meselesi Hindistan Müslümanlarını destekleyenler, desteklemeyenler ve önce karşı çıkıp daha sonra desteklemeye başlayanlar olmak üzere ayırmış, Hindu dinine mensup yönetici ve halkın da katıldığı önemli bir hareketi temelsiz bırakmaya sebebiyet vermiştir. Muhafif gazetelerde Hindistan'da yaşanan kargaşa ve memnuniyetsizlik durumu neşredilmekte, Tan Gazetesi; “*Londra'dan gelen haberlerden bahs ile bu karar münasebetiyle Hindistan'da Türkiye'nin dostları ve Asya Müslümanlarının istiklali aleyhinde propaganda yapıldığını*” söylemektedir. (İkdam, 9 Mart 1924, Tan Gazetesi'nden). Aynı nüshada “*Hindistan'da Islamabad Müslümanları namına Ahmediye Camii İmamı Taber imzasıyla gelen bir telgrafta Hilafetin ilgasından dolayı arz-ı tebrikat olmakta, Türkiye'nin saadeti temenni edilmektedir*” (İkdam, 9 Mart 1924). Devamındaki günlerde Allahabad şehrinde toplanan Hint Hilafet Cemaati Türkiye'ye Reis-i Cumhuriyet Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek üzere bir heyet gönderilmesine karar verildiği bildirilmektedir (İkdam, 11 Mart, 1924).

Halifeliğin kaldırılması meselesine tepkiler gelmeye devam ederken, Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Türkiye'ye iltica eden Müslümanlar adına, Hindistan'dan yardım toplamak üzere faaliyetlerini sürdürdüğü ve Hindistan'ın Türkiye'nin dostları olarak her zaman yardıma açık buldukları belirtilmiştir. Halifeliğin ilgasının ardından Türkiye'den Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Hindistan'a yardım toplamak için gittiği haberleri birçok defa neşrolunmuştur (İkdam, Tevhid-i Efkâr, Tanin, Hakimiyet-i Milliye Mart, Nisan 1924).

“Hind Müslümanları Türkiye Lehine İrad Kelam Etmekle Beraber Türk Davası Namına Fiilen Mücadele Ediyorlar” başlıklı makalede Hindistan Müslümanlarının Türkiye'nin yürüttüğü politikayı anladıkları belirtiliyor: “*Diğer tüm Müslümanlara da ithafen Türkiye'nin herhangi bir sebeple herhangi bir savaşa girmeyerek, yalnızca kendi gelişimi ve şartları çerçevesinde politika üreteceğini ve diğer Müslüman devletlerin haklarını gözetme mücadelesine girmeyeceği ilan edilmektedir*” (İkdam, 19 Mart 1924).

Hindistan'a giden Hilal-i Ahmet Heyeti'nin başkanlığını yürüten Havacı Rasih Efendi, Türkiye hakkında Hindistan'da yanlış anlaşılmalara bulunduğu belirtmiştir;

“*Gazetelerde yazılan birçok yazıların yanlış tercüme edilmesi aksi tesir yapmıştır. Hariçten aleyhimize pek çok propagandalar olur. Bazı menfaatperest adamlar matbuatımızda yazılan makaleleri yanlış tercüme ederek gönderiyor, işte bu yazılarla kendi batıl düşüncelerini isbata çalışan o gazetelerdir. İslam alemi arasında suitefhimlere sebebiyet verecek yazılardan içtinap edelim. (...) İslamiyet nokta-i nazarından insan iftihar hiss ediyor*” (İkdam, 8 Nisan 1924).

“*Zamindar hilafetin kaldırılamayacak bir kurum olduğunu belirtti. Lucknow'un Hamdam'ı ise Türklerin kendi hükümetlerini seçme hakkı vardı ama Hilafeti ortadan kaldırmaya hakları yoktu*” diye yazmıştır” (Hussain, 2012, s.133). Ebü'l Kalam Âzâd, halifeliğin kaldırılmasını “(...) büyük bir hata” olarak nitelendiriyordu. Muhammed Ali'nin tepkisi de oldukça serttir. Muhammed Ali, “acı içinde, İslam'ın bağlarını koparmak isteyebilecek dinsiz insanlara hiçbir sempati olmayacağını bildirdi”. Şevket Ali de 7 Mart'taki telgrafında Mustafa Kemal'e “Hilafet ve İslam'ı korumak için elinizden geleni yapın” diye yalvarıyordu. Mustafa Kemal'in cevabı oldukça sert olmuştur. Hilafetin Türkiye'de ayrı bir hükümet olarak değerlendirilerek içte ve dışta politik rahatsızlıklara yol açtığını ve Müslümanlar arasındaki bağın Kur'an'ın ayetlerinde belirtildiği gibi ‘Kardeşlik’ temelinde alınmasına devam edileceğinin ve hilafet makamının değerinin yerlere düştüğünün bilincinde olmalarını istemiştir. İngilizlerin halifeliğin kaldırılma ihtimali ile yakından ilgili oldukları, yeni kurulan Türk devletini başta Hindistan olmak üzere, Müslüman sömürgelerinde karışıklık oluşturacak bir mesele ile örgütlenme girişimleri oluyor. Şimşir kitabında, Hindistan'ın halifelik üzerine örgütlenen halkının halifeliğin kaldırılması ile dayanağını kaybettiğini belirtir. “İngiliz makamları Hilafet Komitesinin tutumunu ve telaşını; (...) Majesteleri Hükümetine karşı kullandığı silahın elden gittiği korkusundan ileri geliyor” şeklinde yorumlamışlardır (Şimşir, 2015b, s.181). Hindistan'dan gelen tepkiler üzerine İsmet Paşa da benzer yorum yapıyor; “*Hint Hilafet Komitesinin sebab-i mevcudiyeti ve cahil ve mutaasıp ahaliye karşı âmâl-i ihtilâyesinin vasıta-i revacı dahilen propaganda edildiğinden yeni vaziyet karşısında kendisine*

yeni bir hüviyet veremeyecek telaşa düşmüş ve bazı istitlâta göre hasmane bir vaziyet almıştır”(Şimşir, 2015c: 181-182).

Bu tepkilerin haricinde bazı Hindistanlılar hilafetin kaldırılmasına, kendi meseleleri ile daha fazla ilgilenebilecekleri ve gündemi ‘swaraj’ ile doldurabilecekleri için olumlu bakmışlardır. Hindistanlı Müslüman aydınların zaman içerisinde görüşlerinin değiştiği ve Mustafa Kemal Paşa’nın bir rol model olduğunu görüyoruz. Hindistan Müslümanları ve bağımsızlık yolunda Hilafet Komitesine katılan Gandhi ve taraftarları çağın devlet olma gereklerini bu sayede anlamış, bağımsızlık yolunda yeni yollar açmışlardır. Muhammed İkbâl Hindistan’ın ilerlemesinin yegâne örneği olarak Türkiye’yi göstermiştir. İslam’ın ruhunun zamandan bağımsız olmadığını, Türkiye’nin Milliyetçi tarafından girilen içtihadın destekçisi olduğunu belirtmiştir. Ona göre, Türkiye’nin yeni içtihadı İslam’ın ruhuna uygundur (İqbal,2009). Asya’nın milli uyanışında Türkiye’yi takip ettiklerini düşünen Rene Groussel;

“Osmanlı İmparatorluğu’nun mirası meselesi böylece, Avrupa’nın hiç de beklemediği bir surette halledilmiş oldu. Avrupa dokuz senelik bir çabadan sonra Osmanlı İmparatorluğu’nu, tarihin bu köhne yadigarını ortadan kaldırmaya muvaffak olmuştu. Yalnız Osmanlı İmparatorluğu’nun mirasına ne Yunanlılar ne Ruslar ne de İngilizler kondu. Onun varisleri bizzat Türkler oldu” (Groussel, 1999: 29).

Halifelik müessesesinin ilgasını şiddetle karşı çıkmış olan Mevlânâ Ebu’l Kalam Azad hilafetin ilgasını onaylayarak; *“En güçlü İslam hükümeti zaten otomatik olarak hilafeti kapsar”* (ÖKE,1999d: 139) demektedir.

Hindistan bağımsızlığı için Hilafet Komitesi ve Müslüman aydınlarla birlikte çalışan ve hilafetin kaldırılması ile Hindular tarafından *‘hilafet hareketi ile birleşmesi hata’* olarak görülen Gandhi, hilafetin kaldırılması hakkında yorum yapmakta hassas davranarak; *“Hindu ve Müslümanlar kağıt üzerindeki anlaşmalarda, kararlarda değil, gönüllerde birleşirlerse o zaman ve ancak o zaman İslamlığı, Hindistan’da ve dışarıda koruyabilirsiniz”* (Sinha,1972: 163) diyerek, Hindistan’ın en önemli ve faydalı hareketinin bağımsızlığını kazanması olduğunu vurgulamıştır.

Halifeliğin kaldırılmasının ardından Mustafa Kemal Atatürk’ün genç kuşaklar arasındaki beğenilerini daha da arttırdığını söyleyen Nehru, Asya’da doğan milliyetçilik düşünceleri ile ilgili olarak; *“Artık hilafet yoktu, en başta Türkiye olmak üzere, bütün İslamcı ülkeler öteki Müslüman haklara fazla ilgi göstermeyen yoğun milliyetçi duygular içindeydiler”* (Nehru, 2015: 65). *“Asya’nın bütün ülkelerinde milliyetçilik güçlendi, özgürlük isteği ısrarlı hale geldi, mücadelecileşti...”* (Nehru, 2015b: 72).

Mustafa Kemal Atatürk’ü emperyalizme karşı sömürülen milletlerin uyarıcısı olarak değerlendiren Jawaharlal Nehru, hilafetin kaldırılmasını farklı bir açıdan değerlendirerek, Hindistan halkını ‘milliyetçilik’ politikası ile tanıştırmayı bakımından önemli bulmaktadır. Mustafa Kemal tarafından laik devlet anlayışının benimsenmesini *“Kemal Paşa’yı hem Hindu hem de Müslüman kuşaklar arasında daha da popüler hale getirdi”* (Nehru, 2015a: 63) demektedir. Nehru’ya göre Hindistan’ın bağımsızlığına giden ‘milliyetçilik’ anlayışı Mustafa Kemal’in etkisinde olmuştur.

Hilafetin kaldırılmasının ardından Hindistanlı Müslümanlar, halifeliğin Mustafa Kemal’in temsil etmesinden mutluluk duyacaklarını bildirmişlerdir. Ancak Türkiye’nin laik devlet anlayışını benimseyeceği anlaşıldığında, Hindistan’ın ‘swaraj’ meselesinin en önemli dayanaklarından biri olan halifeliğin devamı için toplantılar düzenlemeye devam ettiği görülür. 19 Mart 1924 yılında Kalküta’da toplanarak, halifelik meselesinin tüm Müslüman dünyası ile birlikte değerlendirilmesi ve hareket edilmesi gerektiği kararı alınmıştır. Hilafet Komitesinin bundan sonraki toplantılarında, komitenin yeniden şekillendirildiği ve hilafetin kaldırılmasının ardından kaybettiği halk gücünü toplamaya çalıştığı görülmektedir. 1929 yılına kadar ayakta tutmaya çalıştıkları komite dağılarak, üyeleri farklı gruplarda temsilci olmuşlardır. Dr. Ensari, Ebü’l Kalam Âzâd başta olmak üzere hilafet hareketinin liderleri ve aydınları Müslüman Milliyetçi Parti kurarak, Hindistan milliyetçi Müslümanlar Konferansı ile yeniden toplanmışlardır.

Sonuç

Halifelik kurumu tüm dünya Müslümanları için gerek dini gerekse de iktidarı meşrulaştırmak bakımından önem arz etmektedir. Bu sebepten diğer Müslüman ülkelerden halifelik iddiasında bulunanlar olmuştur. Bilhassa Müslüman sömürge sahibi Batılı devletlerin halifelik meselesine önem verdiği görülmektedir. İngiltere'nin desteği ile halifeliğini ilan eden Şerif Hüseyin bu meselenin en bariz örneğidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından halifeliğin kaldırılmasına en büyük tepkiyi gösteren devletlerden bir tanesi de tarih boyunca ilişkilerin sürdürüldüğü ve bilhassa Kurtuluş Savaşı'nda büyük yardımların geldiği Hindistan olmuştur. İngiliz hâkimiyetinde bulunmasına rağmen Türkiye'ye maddi ve manevi yardımlarda bulunan Hindistan Müslümanları, bağımsızlıklarına dayanak olarak gördükleri halifelik kurumuna sonuna kadar bağlı kalmışlardır.

Halifeliğin kaldırılması meselesi Türk basınında büyük etki yaratmıştır. Türk basınında farklı görüşlerle işlenen ve geniş yer bulan halifelik ve ilgasının Müslüman devletler tarafından nasıl karşılandığına dair haberlere de yer verilmiştir. Hindistan Müslümanlarına ait haberler genel olarak olumlu karşılandığına dair bir yargı oluşturmaktadır. Tanin, İkdam, Tevhid-i Efkâr ve Hâkimiyet-i Milliye gazetelerinde Hindistan Müslümanlarının iyi dileklerinden bahsetmiş, Hindistan'dan çekilen telgraflar yayımlanmıştır. Türkiye basınının aksine, Hindistan Müslüman aydınlarının neşrettiği gazete ve dergilerde halifeliğin kaldırılmasına ilk tepkiler oldukça serttir ve karara karşı alternatif çözüm önerileri sundukları görülmektedir. Halifeliğin Mustafa Kemal Atatürk ve Büyük Millet Meclisi bünyesinde devam ettirilmesi teklifi bu önerilerden bir tanesidir. Türkiye'nin kararları hakkında sorgulamalar ve önerilerde bulunulmasına sert tepki gösterilmiş, Hindistan Müslümanlarının Türkiye dışında alternatifler arama yoluna gittiği görülmüştür. Ancak incelenen gazetelerde sınırlı bir şekilde işlenen Hindistan Müslümanlarının tepkisi meselesinde olumsuzluklara daha az yer verildiği görülmektedir.

Tarihsel ve kültürel mirasın iki unsuru olan Türkler ile Hindistanlılar arasında var olan ilişkiler, her iki milletin de 19. Ve 20. yüzyıllarda geçirdiği değişimler ve sağlamaya çalıştığı devlet olma arzuları benzerlik göstermektedir. Türkiye'nin önderlik ettiği bağımsızlık hareketi, Hindistan Müslümanları başta olmak üzere Asya devletlerinde etkili olmuştur. Halifeliğin kaldırılması bağımsızlıkları yolunda en büyük dayanaklarını kaybetmeleri bakımından, Hindistan Müslümanları için anlaşılabilir ve kabul edilebilir olmaktan çok uzaktaki idi. Ancak bağımsız Hindistan'ı teşkil etmelerinde büyük rol oynayan ve devamında devleti yönetecek olan Hindistanlı Müslüman aydınlar, Mustafa Kemal Atatürk'ün yerleştirmeye çalıştığı inkılapları zaman içerisinde anlamış ve benimsemişlerdir. Mustafa Kemal Atatürk'ün Hindistan'ın bağımsızlığı için işaret ettiği 'milliyetçilik' fikri, halifeliğin kaldırılmasının ardından dağılan Müslüman birliği için yeni bir birliktelik aracı olmuş, Hindistan'ı bağımsızlığa giden yolda olumlu etkilemiştir.

Kaynaklar

Gazeteler ve Resmi Yayın:

Hâkimiyet-i Milliye,

İkdam,

Mahkeme Tutanakları,

Tanin,

Tevhid- i Efkâr.

Kitap ve Makaleler:

AKGÜN, Seçil (1985). **Halifeliğin Kaldırılması ve Laiklik**, Turhan Kitabevi, Ankara.

ATATÜRK, Mustafa Kemal (2009). **Nutuk**, Alfa Yayınları, İstanbul.

AVCI, Casim(1998).“Hilafet”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, C.17.

AYYUBİ,N.Akmal(1982).“A ProposalForResearch on Indo-TurkishRelations”, **Belleten**, C.XLVI, S. 181, Ankara.

BAYUR, Yusuf H. (1950). **Hindistan Tarihi: Nadir Şah Afşar'ın akınından bağımsızlık ve Cumhuriyet'e kadar (1737-1949)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

GROUSSEL, Rene (1999). **Asya'nın Uyanışı**, (Yay. Haz.Saadettin Gömeç), Akçağ Yayınları, Ankara.

HUSSAIN, Fida(2012).**Hindistan Matbuatında Türk Kurtuluş Savaşı ve İnkılâbı**, Ankara Üniversitesi Doktora Tezi.

KHAN, Ali Asgar(1970).**İstiklâl Savaşı Hakkında Hind-Pakistan Müslümanlarının Davranışı**, Ankara Üniversitesi Doktora Tezi.

KULKE, Hermann- DIETMAR, Rothermund (2001). **Hindistan Tarihi**, (Çev:Müfit Günay), İmge Kitabevi,Ankara.

NEHRU, Jawaharlal(2015).**Türkiye ve Batı Asya Tarihi**, Kaynak Yayınları, İstanbul.

ÖKE, Mim Kemal (1999). **Mustafa Kemal Paşa ve İslam Dünyası Hilafet Hareketi**, Aksoy Yayıncılık, İstanbul.

ÖZCAN, Azmi (1992). **Pan- İslamizm Osmanlı Devleti Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1914)**, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul.

ÖZTUNA, Yılmaz (1983). **Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi**, C.I, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

SADIQ, Mohammad (2018). **Türk Devrimi ve Hindistan Özgürlük Hareketi**, (Çev.Funda Keskin Ata), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

SIDDIQI, İqtidar Husain (1997). "Hindistan Müslüman Sultanlıkları ve Osmanlılar Arasında Diplomatik İlişkiler", (Aktaran:Azmi Özcan), **XV. ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler**, Ensar Neşriyat, İstanbul.

SİNHA, R.K. (1972). **Kurtuluş Savaşı, Devrimler, Mustafa Kemal ve Mahatma Gandhi**, Milliyet Yayınları.

ŞİMŞİR, Bilâl N. (2015). **Doğunun Kahramanı Atatürk**, Bilgi Yayınevi, Ankara.

ÜÇÖK, Bahriye (1968). **İslam Tarihi Abbasiler- Emeviler**, Sevinç Matbaası, Ankara.

ZEYDÂN, Corci (2015). **İslam Uygarlıkları Tarihi**, (Aktaran: Nejdet Gök), İletişim Yayınları, İstanbul.

İnternet Kaynağı:

HAN, Aga(1954).**TheMemoirs of Aga Han**, SimonandSchuster, New York.(erişimfile:///C:/Users/HP/Desktop/!!%20the%20memorios%20aga%20han%20!!1.pdf).

RECEPTION OF CHINESE BELT AND ROAD INITIATIVE IN VIETNAM: BETWEEN SECURITY CONCERNS AND INFRASTRUCTURAL FINANCING NEEDS*

*Vietnam’da Çin Kuşak ve Yol İnisiyatifinin Alınlanması:
Güvenlik Kaygıları ile Altyapı Finansmanı Gereksinimleri Arasında*

Ulaş Başar GEZGİN**

Abstract

In this article, we elaborate on how Chinese Belt and Road Initiative projects (formerly known as One Belt One Road) are received in Vietnam. Sino-Vietnamese relations are usually shadowed by the maritime dispute over South China/East Vietnam Sea. Thus, some of the Vietnamese researchers are skeptical and cautious about BRI expansion. Although it predominantly appears to be an economic model, BRI routes pass through disputed waters which makes us think that it also has a geostrategical dimension. However, Vietnam as a country of infrastructure gap, in which energy demand grows faster than the economy, needs BRI infrastructure investments to cut the transportation and energy costs, and accordingly become more competitive. In that sense, BRI projects are definitely needed. As a response to BRI, a group of opposing countries, U.S., Australia, Japan and India developed the idea of Indo-Pacific Strategy (IPS) excluding China. Vietnam, rather than becoming a battleground of an international conflict as is the case in the 20th century, applies a balancing and hedging strategy. BRI also activates IPS which may offer attractive proposals to lure Vietnam away from China. On the other hand, Sino-Vietnamese economic relations are very deep and close. Thus, Vietnam is not willing to risk losing one for another. In this article, Vietnamese positions over BRI projects and the likely future of Vietnam through BRI are presented and discussed.

Keywords: *Belt and Road Initiative, One Belt One Road, Vietnam, BRI-skepticism, and Sino-Vietnamese relations.*

Öz

Bu makalede Çin Kuşak ve Yol İnisiyatifi (KYİ, eski adıyla ‘Bir Kuşak Bir Yol’) projelerinin Vietnam’da nasıl alındığı üzerinde duruyoruz. Çin-Vietnam ilişkileri çoğunlukla Güney Çin/Doğu Vietnam Denizi’ndeki kara suları anlaşmazlığı ile gölgeleniyor. Bu nedenle, kimi Vietnamlı araştırmacılar KYİ konusunda kuşkucu ve tedbirli. KYİ, ağırlıklı olarak ekonomik bir model gibi görünse de, KYİ yolları, tartışmalı kara sularından geçiyor ki, bu, bize bunun jeo-stratejik bir boyutu olduğunu düşündürüyor. Ancak, enerji talebinin ekonomiden daha hızlı büyüdüğü bir altyapı uğurumu ülkesi olan Vietnam, ulaşım ve enerji maliyetlerini düşürerek daha hızlı yarışmacı olabilmek için KYİ’nin altyapı yatırımlarına gereksinim duyuyor. Bu anlamda, KYİ projeleri kesinlikle gerekli. KYİ’ye bir yanıt olarak, bir grup karşı çıkan ülke, ABD, Avustralya, Japonya ve Hindistan, Çin’i dışlayan Hint-Pasifik Stratejisi (HPS) düşüncesini geliştirdiler. Vietnam, 20. yüzyılda olduğu türden uluslararası bir çatışmanın çarpışma alanı olmak yerine, bir dengeleme ve risk düşürme stratejisi uyguluyor. KYİ bir yandan da HPS’yi harekete geçirmiş oluyor ki bu, Vietnam’ı etkilemek için çekici öneriler getirebilir. Diğer yandan, Çin-Vietnam ekonomik ilişkileri çok derin ve yakın. Bu nedenle, Vietnam, biri için diğerini kaybetmeyi göze alacak değil. Bu makalede, Vietnam’ın KYİ projelerine ilişkin duruşu ve Vietnam’ın KYİ dolayımındaki olası geleceğı sunuluyor ve tartışmaya açılıyor.

* DOI: 10.34189/asyam.4.1.009

** Prof. Dr., Duy Tan University, Danang, Vietnam, ulasbasar@gmail.com

Anahtar Sözcükler: *Kuşak ve Yol İnisiyatifi, Bir Kuşak Bir Yol, Vietnam, KYİ-kuşukculuğu ve Çin-Vietnam ilişkileri.*

Introduction

Belt and Road Initiative in Vietnam has had a mixed reception. After this introduction, we will see various views on BRI from the Vietnamese side and discuss the likely future of Vietnam through BRI.

Among the BRI projects in Vietnam, Kunming-Hanoi Highway and Vietnam Long Jiang Industrial Park are completed, Hanoi Light Rail and Vinh Tan 1 Coal-fired Power Plant are under construction, and Kunming-Hanoi Road, and China-Laos-Vietnam Grid Connection are planned (Hong & Johnson, 2018). Another proposed project is a rail link from Phnom Penh to Ho Chi Minh City (Miu, Chong & Leung, 2017; World Bank, 2019). The proposed Pan-Asia Railway Network extending from Kunming, China to Bangkok, Thailand passes through Vietnam and Cambodia (Miu, Chong & Leung, 2017). This rail line is the backbone of China-Indochina Peninsular Economic Corridor (CIPEC) (Lehman Brown, 2019). A World Bank report considers Long Jiang Industrial Park as a success story, at the same time noting that not all the BRI projects in the South East Asian region met the expectations (World Bank, 2019). Another project which is more controversial is Vietnam National High Speed Train which is expected to connect Hanoi with Ho Chi Minh City. It was planned, halted and reconsidered. Its implementation date, if ever, is not specified (World Bank, 2019). Before passing to the next topic, we need to state that it is sometimes difficult to distinguish which Chinese investments in Vietnam are a part of BRI or not. However, infrastructure projects are usually classified as BRI.

Vietnam is in the process of becoming a site of Chinese low value-added production (Chan, 2017), as the core of industries that are deemed strategically important by the Chinese government are kept in the Chinese mainland. This is opposite of what South Korea, for example, does in Vietnam, as the latter moves even the electronics production to Vietnam. BRI can be expected to bolster this type of move or reverse it through Chinese high-tech investments in Vietnam. On the other hand, since from the Chinese side, engaging with Vietnam without any serious conflict is unlikely, Vietnam is not even considered to be a major destination for BRI projects. The other reason is geographical: It is more rational to open a gateway through the Indian Ocean, rather than opening another one in the Pacific or the vicinity through Vietnam. It is not helpful to fix the problem of China's Malacca dilemma which will be explained in the next section. It can also be stated that Chinese and Vietnamese economies are already very well connected. The gains from additional trade through BRI will be relatively minimal compared to what China expects from the Eurasian connections, and before all the China Pakistan Economic Corridor. The United States is already strong in the Pacific, but the Eurasian land mass has been almost untouched. Thus, compared to expected effects of BRI in Central Asia and West Asia, BRI budget for projects in Vietnam will be smaller in scale. In fact, this in one way can be an advantage for Vietnam: China would not put a lot of pressure over Vietnam for the implementation of BRI projects in Vietnam, as they are not vital for the overall BRI planning. On the other hand, as long as Sino-American trade conflict lingers on, China will still need Vietnam as a site to circumvent country of origin restrictions against Chinese products. Vietnam is considered to be one of the winners of this trade conflict (Elmer, 2018, 2019; Holland, 2019; Pham & Murray, 2018).

Obama's response to the rise of China was the model of Pivot to Asia and Trans Pacific Partnership (TPP) (see Gordon, 2012; Ling, 2013). However, through Trump's presidency, U.S. is more inward looking (see Mahmood & Cheema, 2018). Nevertheless, a new American strategy was needed to counter the influence of OBOR in the region. That is how, Indo-Pacific Strategy (IPS) emerged which consisted of a loose anti-China partnership of U.S., India, Japan and Australia (see Pant & Rej, 2018). Fortunately, Vietnam is smart enough in not taking sides in this conflict: The dragon country rather prefers to take advantage of both camps through international trade and investments. The escalation of an BRI-IPS conflict is obviously detrimental to Vietnam, as South China-East Vietnam waters area is expected to be the first confrontation field in such a case. An example of Vietnam's hedging strategy can be seen in contracting

the metro project in Ho Chi Minh City to Japanese investors, and that in Hanoi to Chinese ones. Such a hedging and balancing strategy is also instrumental to avoid increasing dependence of Vietnamese economy over Chinese trade and investments through BRI (Shoji, 2018). During the Sino-Soviet split, Ho Chi Minh was successful in securing support from both sides through non-sectarianism (Gezgin, 2019). In the history of international left, such a stance was called as ‘Ho Chi Minh attitude’. Young activists used to be advised to act like Ho Chi Minh not to be a party to such conflicts (Belli, 1994). Vietnam’s hedging and balancing strategy appears to be the continuation of such a position.

Vietnamese Views on BRI Projects in Vietnam

Chan (2016) categorizes Vietnam as a ‘cautiously supportive’ country with regard to BRI together with Myanmar and the Philippines. The continuum ranges from the most supportive ones such as Cambodia, Laos, Pakistan, Thailand and Turkey, and not supportive ones such as India, Japan and USA. We can also add Australia to this list for the last category. Ghiasy, Su & Saalman (2018) name Vietnam as the most BRI-skeptic in South East Asia yet notes the positive reception of BRI in Vietnam and close ties between the two countries. Sino-Vietnamese maritime conflict is a big problem for not only implementation of BRI projects in Vietnam and in South East Asian region, but also for Chinese international relations in general. This partially explains Vietnam’s ambivalent, unclear standing towards BRI (Hiep, 2018).

According to Toai, Guan, & Ghimire (2018), BRI projects will ultimately be beneficial for Vietnam. Thanks to BRI, infrastructure projects will better connect Vietnam to the world which is expected to boost Vietnamese economic development. The building of ports, railways, highways, energy lines and improvement of the existing ones will not only attract more Chinese investment to Vietnam, but non-Chinese foreign investment as well (Toai, Guan, & Ghimire, 2018). Moreover, these BRI infrastructure investments can greatly contribute to ASEAN economic integration and intra-ASEAN trade. Likewise, we can expect to see more tourists in Vietnam not only from China, but from non-Chinese Asian and non-Asian countries, as infrastructural development will lead to a booming tourism sector in Vietnam in addition to the current very high number of incoming tourists.

Sino-Vietnamese trade is expected to increase as a result of BRI projects in Southern China which will improve China’s internal infrastructure and regional connectivity and the projects in Vietnam, which means more Chinese goods and services flowing to Vietnam. We will see whether this Chinese inflow to Vietnam will be coupled with Vietnamese inflow of goods and services to China. If the additional Sino-Vietnamese trade through BRI will be mostly based on sales of Chinese electronic goods and Chinese mining activities in Vietnam, this will exacerbate trade imbalance problem to the disadvantage of the Vietnamese national budget. Thus prescient, pre-cautious and carefully calculated planning and action are needed from a Vietnamese perspective.

Through a SWOT analysis of Vietnam with regard to BRI, Toai, Guan, & Ghimire (2018) mention Vietnam’s geo-strategical importance in the region, natural resources, young work force, lower labor costs as the strengths; “weak military power, lack of construction funds, slow industrial development, [and] trade imbalance” as the weaknesses; “infrastructure building, foreign investments, economic developments, [and] urbanization” as the opportunities, and finally, “geopolitical security risks, [and] environmental issues” as threats (p.178). However, this analysis is clearly misleading and confusing and does not properly follow SWOT methodology. BRI from a Vietnamese perspective and Vietnam from a BRI or Chinese perspective are mixed in a single SWOT analysis. The listed strengths make sense from a BRI perspective of Vietnam, but “weak military power” as a weakness can’t be from a BRI point of view. Furthermore, it is not clear how such a point is related to BRI which is mostly a non-military, economic project. Same holds for trade imbalance. It is a problem only from a Vietnamese perspective. Thus, this discussion requires not a single mixed SWOT, but two separate SWOT analyses. Additionally, urbanization is listed as an opportunity, but a higher urbanization rate can bring problems to Vietnam as well. It is a double-edged sword.

According to Toai, Guan, & Ghimire (2018), Vietnam has untapped natural resources especially minerals. Mining companies are very active in China and Laos, but not in Vietnam. In the SWOT analysis, this is listed as a strength, but in fact it can better be considered as an opportunity. Secondly, the mining activities need to be conducted very carefully, in an environment- and people-friendly way. Otherwise, it has the potential to feed anti-China sentiment in Vietnam.

In this context, Toai, Guan, & Ghimire (2018) rightly warn that if infrastructure projects would not be planned carefully taking into account all the risks, they may cause “permanent environmental damage” as well as “pollution, the spread of invasive species, restrictions on animal movements, habitat loss, and wildlife mortality” etc. (p.180). Another concern is whether BRI projects would bring second-rate Chinese companies with less credible reputation to Vietnam (Damuri et al., 2019). Transparency and higher quality are needed.

Hiep (2018) proposes that Vietnam is cautious about BRI due to “its distrust of Beijing and concerns about the strategic implications of the initiative in the context of the South China Sea disputes; the unattractive commercial terms and conditions of Chinese loans; and Vietnam’s access to other options” (p.1). The first point is clear. The second point involves high interest rates on Chinese loans and requirement of uses of Chinese technologies and preference for Chinese contractors. Furthermore, the priority projects of both parties don’t necessarily match. According to Hiep (2018), the fact that the negotiation of the memorandum of understanding on BRI between Vietnam and China had taken 2 years, which is much longer than those with some other countries is a clear sign to show that they have disagreements. Furthermore, Hiep (2018) notes the complaints about Chinese investments in Vietnam both prior to and in parallel with BRI in Vietnam. Regarding the third point, Japanese investment which is perceived to be looser on terms and conditions and Vietnamese private investments are considered to be strong alternatives to BRI projects in Vietnam (Hiep, 2018). Vietnamese public is more positive about Japanese investments compared to Chinese ones, as the maritime dispute and historical animosities weigh heavier. Considering these points, Hiep (2018) concludes that BRI projects will be slow in Vietnam, as Vietnam has reservations over some of the expected consequences of BRI, and is in the process of evaluating alternatives such as Japan to counter increasing Chinese influence over Vietnam.

In fact, a tacit acceptance by Chinese government that the Sino-Vietnamese maritime conflict can’t be solved in the near future can be inferred from the fact that China is looking for a shortcut to the Southwest Asian oil regions through Pakistan. China’s so-called ‘Malacca Dilemma’ is based on the fear that in a worst-case scenario of a Sino-American military confrontation in South China/East Vietnam Sea, China’s energy supply lines and maritime trade routes would be effectively blocked. Thus, China is in favor of an alternative shortcut which is materialized in China Pakistan Economic Corridor (CPEC) project, a milestone in BRI (Gezgin, in press).

It is obvious that the maritime dispute leads to negative perceptions of China with effects over reception and interpretation of BRI projects in Vietnam (Pu, 2016). On the other hand, Vietnam became one of the founders of Asian Infrastructure Investment Bank. Pu (2016) proposes that with favorable conditions, Vietnam will be eager to approve BRI projects in Vietnam, regardless of the maritime dispute. On the other hand, there are other problems associated with Chinese investments in Vietnam such as projects exceeding the initial cost estimations, sluggishness and instability of the Chinese currency (Nguyen et al., 2018). Nevertheless, another factor for positive reception of Chinese investments in Vietnam is Vietnamese government’s willingness to diversify the funding sources, adding some others to already existing relations with the World Bank and the Asian Development Bank (Nguyen et al., 2018).

Le, Tran & Duc (2019) observe that Vietnamese respondents in their study expect benefits from BRI for Vietnam in a way similar to what is proposed in the relevant research, while they also mention increased competitive pressure, trade deficit to the disadvantage of Vietnam, increase in state debt, environmental problems and likely escalation of Sino-Vietnamese maritime conflict as the expected negative consequences of BRI. Converging with these concerns, in a conference on Belt and Road Initiative that

was organized in Hanoi, the downsides of BRI projects in Vietnam were listed as “insufficient protection of labour rights, notorious environmental record of Chinese firms, lack of transparency, and China’s challenging of internationally recognised dispute settlement mechanisms” (Viet Nam News, 2017a). Alongside BRI, Vietnam prefers a bilateral project which is called as Two Corridors, One Economic Belt which is “is expected to develop a road and express railway system between Việt Nam and China, including the Nanning-Lạng Sơn-Hà Nội-Hải Phòng-Quảng Ninh, Yunnan-Lào Cai-Hà Nội and the belt road in the Gulf of Tonkin” (Viet Nam News, 2017b).

The Future of Vietnam through BRI

Chinese investments in Vietnam are mostly in manufacturing, with smaller proportions of infrastructure (water, power, gas) and real estate investments. These investments are almost in all provinces of Vietnam, but especially concentrated in Binh Thuan, Tay Ninh and Bac Giang (PwC, 2019). The first two are located in South Vietnam, and the last one is in North Vietnam close to Vietnam-China border. With the increasing connectivity through BRI projects, it may be expected that especially Vietnamese provinces bordering China would attract more investment.

A PwC report identifies “cost-competitive labor force”, “strong need to improve and develop infrastructure”, and “emergence of an upper middle class” as the key characteristics of Vietnam with regard to BRI (p.11). BRI projects in Vietnam are expected to benefit first of all, garment and consumer electronic manufacturing, secondly, energy and transport infrastructure, and thirdly automotive manufacturing (PwC, 2019). According to the estimations, manufacturing labor costs are increasing in a lower rate in Vietnam compared to the situation in China and Thailand. For the second point, according to the Vietnamese official planning, only 1/6th of the roadways are already in use. Much more will be needed. This deficiency matches as hand and glove with BRI plans. Similar forecasts are made for power generation and use. Better connectivity will bring the need for a higher number of cars which, together with the increasing income levels in Vietnam, will lead the way for a much higher number of car sales. In that sense, BRI may potentially change the typical Vietnamese traffic ‘landscape’ where a high proportion of vehicles on the roads are motorbikes, rather than cars. Vietnam has the highest number of motorbikes per capita in the world after Thailand (closely following Thailand) (Poushter, 2015). With economic development, as was the case in China, the bicycle users can switch to motorbikes, and motorbike drivers to cars. Currently, car penetration rate in Vietnam is much lower than that in China (PwC, 2019). In the region, South Korea, Japan and Malaysia top the list (PwC, 2019). This expected transition is also supported by the manufacturing of the first Vietnamese national car, Vinfast, which is more affordable for Vietnamese customers compared to imported cars (Hiep, 2019). We can also add to PwC predictions that BRI can also benefit all sorts of electronics including air conditioning and fans, if the improvements in transport would make the electronic products cheaper and if the electricity would be cheaper with increasing energy production and better supply networks.

According to PwC (2019), as to the market share of road and bridge construction in Vietnam, only less than half is undertaken by international companies. Japan and South Korea each hold 10%. The figures for U.S. and China are 6% and 3% respectively. India has another 2% and Australia 1% (PwC, 2019). The combined market share for the countries of Indo-Pacific Strategy (IPS) is 19% which is higher than China’s share. With BRI projects in Vietnam, the market share is expected to change to the advantage of China. It is also likely that Vietnamese market share will drop if international projects with favorable terms would be offered. Since IPS countries will be increasingly in direct competition with China in arenas such as Vietnam, they may also come up with projects with looser terms and conditions. It will be up to Vietnamese government to bargain the best out of this BRI-IPS competition.

Vietnam’s demand for electricity increased much more than GDP growth which points to infrastructure gap in terms of energy (PwC, 2019). BRI can fill this gap and this will be positive for Vietnamese development, as energy supply not matching economic development will ultimately decelerate growth. For example, when Vietnam would have power cuts due to mismatch of electricity demand and

supply, this will not only slow down production, but also hurt investor confidence. One of the reasons for why international investors prefer Vietnam is relatively good infrastructure compared to some other countries in the region (PwC, 2019). Thus, this point can't be underestimated. We see that Vietnam's ratio of infrastructure spending over GDP is above 5% which is better than the case in some other South East Asian countries and has an increasing trend (HSBC, 2018), but this alone will not be sufficient to meet the targets, and this high proportion may be viewed as an indicator of rather than a solution to the burning need for infrastructural investments in Vietnam. In most of the country, electricity and telecom cables are yet to be moved to underground, which can even be taken as a sign of the level of economic development. Vietnamese government plans to 'bury' all these cables that look like an inextricable spaghetti (or 'spider webs' in local Vietnamese vocabulary) above Vietnamese streets by 2025 (Viet Nam News, 2019). BRI may be helpful for this target of 'cable burial'.

We can list a set of other expectations both positive and negative: A Moody's report expect that Vietnam and Thailand will see the highest increase in debt to GDP in South East Asia as a consequence of BRI projects (Moody's Analytics, 2019). More Chinese and non-Chinese foreign visitors to Vietnam including tourists and businesspeople are expected in Vietnam as a consequence of BRI (Loc, 2018). With environmental degradation and trans-border water security problems, BRI may also bring water shortage problem to Vietnam (cf. Hoering, 2018). As to the cultural ties, BRI is thought to expand the influence of Chinese language in Vietnam through offerings of a higher number of Chinese language courses and other subjects such as economics and trade in Chinese language (Le, 2019). Finally, Chinese currency is becoming more common due to the existing Chinese investments and expected BRI projects in Vietnam (Brugier, 2014).

Guo and Luo (2018) have an interesting view: They claim that due to the increasing connectivity through BRI projects, China's agricultural trade increases with the neighboring countries including Vietnam. As a result, while overall Chinese budget deficit brings surplus, the opposite takes place for Chinese agricultural budget in trade with Vietnam. In other words, BRI widens China's agricultural trade deficit (Guo & Luo, 2018). Thus we can infer that an advantage of BRI for Vietnam will be better access to neighboring markets to sell Vietnamese agricultural products. With China's move from agriculture to information economy, economically less developed neighboring countries will increasingly become a part of China's unnamed division of labor. On the other hand, this may potentially slow down Vietnam's transition from an agricultural to an industrial and informational economy, since Vietnamese agricultural activity will be economically more rewarding.

As a response to or as a development accompanying BRI, in the near future, with the opening of Kra Canal (also known as 'Thai Canal') connecting Pacific and Indian Oceans by bypassing the sea route through the Straits, Indo-Vietnamese relations and especially trade can be developed which can support Vietnam's hedging and balancing strategy. In such a case, Vietnam's southern tip will gain even more prominence, and ports to meet the sea trade demands are expected to be built (Chan, 2016).

For environmental problems, not only for Vietnam, but for all BRI countries, we need green initiatives for decarbonization and take actions against expected negative environmental impacts (Jun & Zadek, 2019). Rather than with a carbon-based model, maybe with the right directions, BRI can be an opportunity for Vietnam to move closer to alternative energy initiatives. The first that comes to mind is the solar energy. Tropical Vietnam's solar potential is clearly underutilized. Recently, Vietnam opened the largest solar farm in South East Asia in partnership with a Thai company (Quy, 2019). China is the world leader in solar panel production (Beinhart, 2018). Thus, the winds of BRI may also bring more Chinese solar power companies which can tap Vietnam's underutilized solar energy potential. It is among Vietnamese government's plans to increase the share of solar power in energy production to 20% by 2050 from the current 0.01% (Quy, 2019).

Conclusion

In this article, we focused on how BRI projects are received and interpreted in Vietnam. Of course, it is hard to predict the future. But nevertheless we can have certain expectations that would be more probable than others: We expect that Vietnam will continue with the hedging and balancing strategy. BRI projects in Vietnam that seem to be less risky and more favorable will proceed. On the other hand, China will not have a priority over other countries in terms of investments. Vietnamese government knows very well that economic dependence on China needs to be countered by diversifying trade and investment relations. If China Pakistan Economic Corridor Project would be a success, Vietnam's significance in the overall BRI model will be even less visible, which will put less Chinese pressure over projects in Vietnam. In this way, Vietnamese government will be able to buy time to develop relations with other countries especially India which is willing to invest in Vietnam and which will be closer to Vietnam if Thai Canal would be operational. Nevertheless, Vietnam will be indispensable for China, but not necessarily for connectivity. It will be for the opportunity for not getting harmed by the Sino-American trade war through Chinese products with 'made in Vietnam' labels. All these expectations are based on the assumption that there won't be any large scale Sino-American or Sino-Vietnamese military confrontation at disputed waters. This assumption can blow all these discussions here as a house of cards. China will definitely be more assertive in foreign policy simultaneously with BRI projects. This can have a destabilizing effect over Chinese economic projects, as a higher number of countries would turn to be more skeptical of China in such a situation.

References

- BEINHART, L. (23 August 2018). Why China, and not the US, is the leader in solar power. Al Jazeera. <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/china-leader-solar-power-180822102606141.html>
- BELLI, S. (1994). Boşuna mı çiğnedik? [What is all in vain?] İstanbul: Belge.
- BRUGIER, C. (2014). China's way: the new Silk Road. European Union Institute for Security Studies, 1-4. https://www.files.ethz.ch/isn/182346/Brief_14_New_Silk_Road.pdf
- CHAN, G. (2018). China's High-speed Rail Diplomacy: Global Impacts and East Asian Responses. Seoul, Republic of Korea: The East Asia Institute. http://www.eai.or.kr/main/english/search_view.asp?intSeq=9447&board=eng_report
- CHAN, S. (2018). The belt and road initiative: Implications for China and East Asian economies. The Copenhagen Journal of Asian Studies, 35(2), 52-78.
- DAMURI, Y.R., Perkasa, V., Atje, R. & Hirawan, F. (2019). Perceptions and readiness of Indonesia towards the Belt and Road Initiative: Understanding local perspectives, capacity, and governance. Center for Strategic and International Studies. Jakarta: Indonesia. https://www.csis.or.id/uploads/attachments/post/2019/05/23/CSIS_BRI_Indonesia_r.pdf
- ELMER, K. (8 May 2019). US-China trade war is a gift that keeps on giving for Vietnam. South China Morning Post. <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3009405/us-china-trade-war-gift-keeps-giving-vietnam>
- ELMER, K. (12 December 2018). Vietnam uses US-China trade war to rebalance its economic and security relationships. South China Morning Post. <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/2177405/vietnam-uses-us-china-trade-war-rebalance-its-economic-and>
- GEZGİN (in press). Belt and Road Initiative: Globalization with Chinese Characteristics or the Revival of Historical Silk Road?

GEZGİN, U.B. (2019). Çin-Vietnam İlişkileri: Sömürgeleikten Yoldaşlığa, Oradan Nereye? [Sino-Vietnamese Relations: From Colonized to Comradeship and from There to Where?] M5 Magazine, 334, 50-59.

<http://m5dergi.com/2019/05/cin-vietnam-iliskileri-somurgelikten-yoldasliga-oradan-nereye/>

GHIASY, R., Su, F. & Saalman, L. (2018). The 21st Century Maritime Silk Road: Security implications and ways forward for the European Union. Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute.

<https://www.sipri.org/publications/2018/other-publications/chinas-belt-and-road-initiative-security-implications-and-ways-forward-european-union>

GORDON, B. K. (2012). Trading Up in Asia: Why the United States Needs the Trans-Pacific Partnership. Foreign Affairs, 17-22.

GUO, Z., & Luo, H. (2018, July). Analysis of Competitiveness and Complementarity of China-Vietnam Agricultural Product Trade under the Background of "the Belt and Road". In 3rd International Conference on Contemporary Education, Social Sciences and Humanities (ICCESSH 2018) (pp.974-982). Atlantis Press.

<https://download.atlantis-press.com/article/25898118.pdf>

HIEP, L. H. (2019). Vietnam's industrialization ambitions: the case of Vingroup and the automotive industry. ISEAS Yusof Ishak Institute, 2, 1-19.

https://think-asia.org/bitstream/handle/11540/9511/TRS2_19.pdf?sequence=1

HIEP, L. H. (2018). The Belt and Road Initiative in Vietnam: Challenges and Prospects, Perspective. ISEAS Yusof Ishak Institute, 18, 1-7.

https://think-asia.org/bitstream/handle/11540/8138/ISEAS_Perspective_2018_1850.pdf?sequence=1

HOERING, U. (2018). China's Long March 2.0: The Belt and Road Initiative as development model. Hamburg: Verlag Hamburg.

https://www.asienhaus.de/archiv/asienhaus/publikationen/Hoering_Chinas_Long-March_2.0.pdf

HOLLAND, T. (2019, 9 July). One country is winning the trade war. It's not the US and it's not China. South China Morning Post.

<https://www.scmp.com/week-asia/opinion/article/3017498/one-country-winning-trade-war-its-not-us-and-its-not-china>

HONG, C.-S. & JOHNSON, O. (2018). Mapping potential climate and development impacts of China's Belt and Road Initiative: a participatory approach. Stockholm Environment Institute.

<https://www.sei.org/wp-content/uploads/2018/10/china-belt-and-road-initiative-hong-johnson.pdf>

HSBC (2018). China's Belt and Road Initiative: The unstoppable rise of Asian infrastructure.

https://www.hsbc.com.cn/1/PA_ES_Content_Mgmt/content/china/personal/investments/pdf/belt-and-road-initiative_en.pdf

JUN, M. & ZADEK, S. (2019). Decarbonizing the Belt and Road: A Green Finance Roadmap. Beijing: Tsinghua University Center for Finance and Development.

<http://www.vivideconomics.com/publications/decarbonizing-the-belt-and-road-initiative-a-green-finance-roadmap>

LE, H. T. (2019, April). Research on Chinese Education in Universities in Hanoi, Vietnam in the Background of "Belt and Road". In RSU International Research Conference 2019. Proceedings of RSU Research Conference (pp.1627-1633). Bangkok, Thailand: Rangsit University.

<https://rsucon.rsu.ac.th/files/proceedings/inter2019/IN19-012.pdf>

LE, Q. A., Tran, V. A., Duc, N., & Long, B. (2019). The Belt and Road Initiative and Its Perceived Impacts on the Textile and Garment Industry of Vietnam. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 5(3), 59. doi:10.3390/joitmc5030059

LEHMAN Brown (2019). The Belt and Road Initiative. www.lehmanbrown.com

LING, W. (2013). Rebalancing or de-balancing: US Pivot and East Asian order. *American Foreign Policy Interests*, 35(3), 148-154.

LOC, N.T.P. (2018). The “One Belt One Road” Initiative and the immigration risks from the border: The case study of China-Laos, China-Vietnam borders. *Society & Change*, 12(4), 35-52.

MAHMOOD, N., & CHEEMA, P. I. (2018). Trump and the US Foreign Policy Crisis. *Strategic Studies*, 38(4), 1-18.

MIU, R., Chong, T.-S. & LEUNG, C. (2017). One Belt, One Road Moving Faster Than Expected. *DBS Asia Insights*.

https://www.dbs.com/in/corporate/aics/templatedata/article/generic/data/en/GR/092017/170927_insights_one_belt_one_road_moving_faster_than_expected.xml

MOODY’S ANALYTICS (2019). The Belt and Road Initiative - Six years on.

<https://www.moodyanalytics.com/-/media/article/2019/belt-and-road-initiative.pdf>

PANT, H. V., & REJ, A. (2018). Is India ready for the Indo-pacific?. *The Washington Quarterly*, 41(2), 47-61.

PHAM, B. & MURRAY, B. (18 November 2018). Here’s who wins and also loses in US-China trade war: Vietnam. *South China Morning Post*.

<https://www.scmp.com/week-asia/geopolitics/article/2173665/heres-who-wins-and-who-loses-us-china-trade-war-vietnam>

PU, X. (2016). One Belt, One Road: visions and challenges of China’s geoeconomic strategy. *Mainland China Studies*, 59(3), 111-132.

POUSHTER, J. (2015). Car, bike or motorcycle? Depends on where you live. *PEW Research Center*.

<https://www.pewresearch.org/fact-tank/2015/04/16/car-bike-or-motorcycle-depends-on-where-you-live/>

PWC (2019). Belt and Road Country - Vietnam.

<https://www.pwccn.com/en/research-and-insights/belt-and-road/publications/belt-and-road-country-vietnam.pdf>

QUY, N. (9 September 2019). Southeast Asia's largest solar farm begins operations in southern Vietnam. *Vn Express International*.

<https://e.vnexpress.net/news/news/southeast-asia-s-largest-solar-farm-begins-operations-in-southern-vietnam-3979068.html>

SHOJI, T. (2018). “Belt and Road” vs. “Free and Open Indo-Pacific”: Competition Over Regional Order and ASEAN. *The National Institute for Defense Studies, Commentary No. 88*.

<http://www.nids.mod.go.jp/english/publication/commentary/pdf/commentary088e.pdf>

TOAI, D. B., Guan, X., & GHIMIRE, A. (2018, November). Situational Analysis of Vietnam for Belt and Road Initiative. In *2018 International Conference on Economics, Business, Management and Corporate Social Responsibility (EBMCSR 2018)* (pp.176-181). Atlantis Press.

<https://download.atlantis-press.com/article/25905223.pdf>

VIET NAM NEWS (2019, 22 July). HCM City's overhead electrical cables to be buried underground by 2025. Viet Nam News.

<http://vietnamnews.vn/society/522947/hcm-citys-overhead-electrical-cables-to-be-buried-underground-by-2025.html>

VIET NAM NEWS (2017a, 7 October). Tread carefully on China's Belt and Road initiative: experts. Viet Nam News.

<http://vietnamnews.vn/politics-laws/395203/tread-carefully-on-chinas-belt-and-road-initiative-experts.html>

VIET NAM NEWS (2017b, 19 June). Việt Nam, China discuss defence co-operation. Viet Nam News.

<https://vietnamnews.vn/politics-laws/378537/viet-nam-china-discuss-defence-co-operation.html>

VUONG, Q. H., VUONG, T. T., & Ho, M. T. (2019). The 'Same Bed, Different Dreams' of Vietnam and China: How (Mis) trust Could Make or Break It. *European Journal of East Asian Studies*, 18(1), 93-128.

WORLD BANK (2019). Belt and Road Economics: Opportunities and Risks of Transport Corridors.

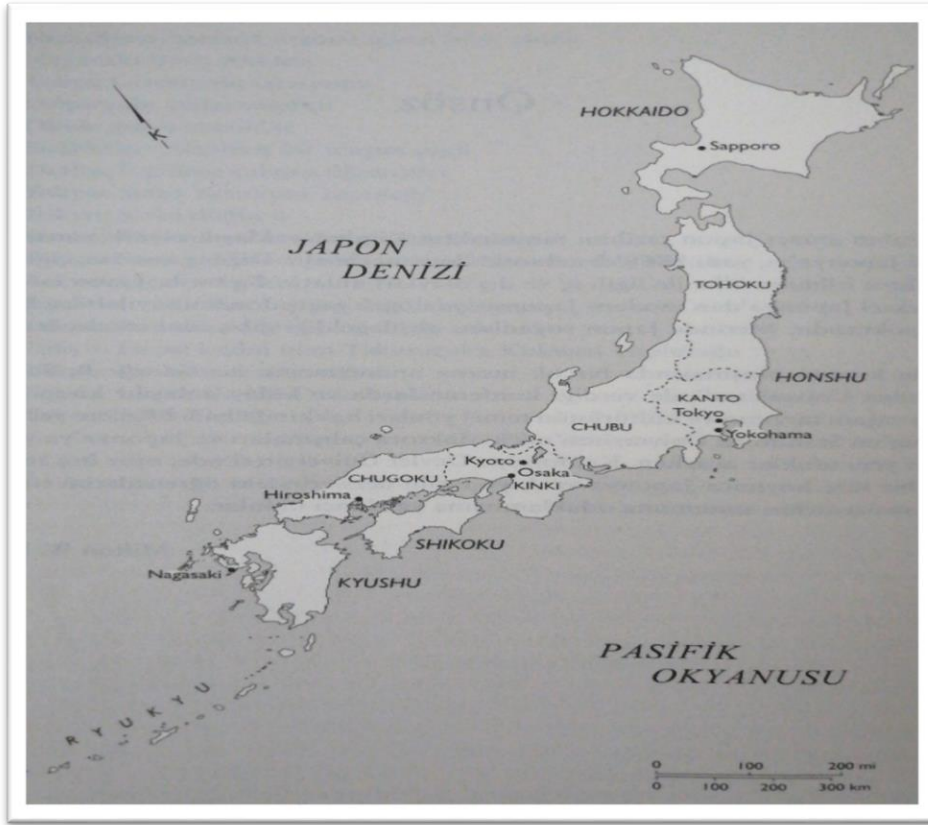
<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/31878/9781464813924.pdf>

ÜLKE TANITIMI
COUNTRY PRESENTATION

JAPONYA*

Japan

Hazırlayan: Kübra KOÇ**

Bir Okyanus ülkesi olan Japonya, Çin ve Kore'nin doğusunda, Rusya'nın güney doğusunda yer alan kuzeyde Okhotsk Denizi'nden, güneyde Doğu Çin Denizi'ne kadar uzanan uzun, ince bir adalar ülkesidir. Japonlar ülkelerini Japonya'da kullanılan üç çeşit yazı karakterlerinden en eskisi ve biri olan kanji yazısındaki yazılış şekline göre "Nippon" veya "Nihon" olarak adlandırmışlardır. Bu kelimeler kabaca "*doğan güneşin toprağı*" ya da düzgünce "*güneş*" ve "*kök*" "*Güneş Ülkesi*"; olarak çevrilebilir. Çince'den türemiş olan bu terimin farklı bir çeşidi Batı'da Japonya'yı ifade etmek için kullanılmıştır. Japonya için Güneş, millî bir simge haline

* DOI: 10.34189/asyam.4.1.010

Bu çalışma, Prof. Dr. Varis ÇAKAN'ın, "Japonya İzlenimlerim" adlı yazısının genişletilmiş halidir. Ayrıca bu çalışmada Milton W. Meyer'in **Japonya Tarihi (Hanedanlık Döneminden Günümüz Japonya'sına)** adlı eserinin 2014 baskısı kaynak olarak kullanılmıştır. Harita ve resimler internetten alınmıştır.

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Genel Türk Tarihi Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, koc.kubra@hbv.edu.tr

gelmiştir. Hatta “Doğan Güneş” ibare olarak Japon bayrağında yer almıştır. 13. yüzyılda Çin’de Moğol hükümdarlarının yanında bulunan gezgin Marco Polo, bu ismi Venediklilerin hiçbir zaman ziyaret etmediği deniz aşırı bir ülke için kullandıklarını ifade etmiştir. Ardından Marco Polo’nun Avrupa’daki bir çevirisinde, Nippon veya Nihon isimlerini bir yazıcı, çevirisinde *Şipango* veya *Zipango*’ya benzetmiş; bu isimlendirmeler zamanla değişerek “*Japonya*” şeklinde Latinceye girmiştir.

1. İklim ve Coğrafi Özellikleri

Japonya; Asya’nın doğusunda hem uzak doğu hem de Muson ülkesi olan, 4000 adadan oluşan bir devlettir. Ülkenin bütün çevresi yay şeklinde 1932 km² uzunluğundaki adalardan meydana gelir. Adalardan oluşan bir devlet olması, onu diğer birçok ülkeden kara sınırlarının bulunmaması yönüyle farklı kılmıştır. Batı yarım kürede bulunan ülkenin çoğunluğu ılıman kuşakta yer alır. Ülkenin kıyı uzunluğu 29.750 km’dir. Japonya 377.435 km²’lik yüz ölçümü ile coğrafya bakımından dünyanın 42’nci büyük ülkesidir. Japon takım adaları içerisinde sadece Honshu (Ana Ada) Hokkaido, (eski bir ifadeyle Kuzey Deniz Çemberi), Kyushu ve Şikoku’dan adlarından oluşan dört büyük ada vardır. Diğerleri küçük adacıklardır.

Japonya yer altı ve yer üstü kaynakları bakımından zengin değildir. Japonya’nın coğrafi yapısı oldukça engebeli ve dağlıktır. Yüz ölçümünün yaklaşık %72’si dağlardan oluşan ülkenin tamamında 3.000 metreden yüksek 16 dağ bulunurken, 2000 metreden yüksek doruk sayısı 250’dir. Ülkenin en yüksek dağı 3776 metre ile Honshu Adasındaki Fujiyama Dağı’dır. Ülkede eski çağlardan beri 60 tanesi faal olmuş olan toplamda 500 tane yanardağ mevcuttur. Bunların arasında en meşhur olanı Japon sanatında da bilinen bir simge olan, yüksekliğindeki havanın açık olduğu dönemlerde Tokyo’dan bile görünen 3600 metre yüksekliğindeki *Fuji Yanardağı*’dır. Yanardağ en son 1707 yılında aktif olmuştur. 3200 metre yüksekliğindeki kıyı sıradağları Pasifik Okyanus’undaki büyük Tuscarora Çukuru’nun 6000 metre derinliklerine kadar iner. Kısa mesafeler arasındaki büyük farklılıklar yeryüzü kabuğunda ve hareketli tektonik tabakalarda fazladan bir gerilim oluşturur, bundan dolayı da Japonya’da depremler sıklıkla yaşanır. Japonya’da bir yılda yaklaşık olarak 1500 deprem olduğu kaydedilmiştir. Ülkenin toplam yüz ölçümünün %16’lık bölümünü oluşturan ovalık ve düzlükler ise genellikle küçük ve aralıklı olup, daha çok kıyı kesimlerinde yer alır. Ülkenin en büyük ovası Tokyo’nun da içinde bulunduğu Kanto (Dağ illeri) Ovası’dır. Bu bölge, ulusal, ekonomik, askeri ve siyasi gücün esas kaynağıdır.

Japonya’nın bitki örtüsü Muson ve Okyanus ikliminin etkisi altında oldukça zengindir. Ülkenin yaklaşık 2/3’ü ormanlarla kaplıdır. Japonya’nın yüksek kesimlerinde Köknar, Ladin ağaçları bulunurken, kıyı ve alçak kesimlerinde Japonya Çamı, Mangrov, Selvi, Kayın ağaçları yer almaktadır. Bitki örtüsü yönüyle Japonya, dünyanın sayılı zengin yerlerinden birisidir. Ülkede tarım nemli veya sulu tarıma dayanır. En önemli tarım ürünü de pirinçtir.

Muson ve Okyanus iklimine sahip olan Japonya’da iklimlerinin doğası gereği ılıman bir yaşam mevcuttur. Ülkede kışlar oldukça yağışlı geçerken, yazlar ise kışa oranla daha sıcak ve kurak geçmektedir. Japonya’nın iklimi bir uçtan, diğer uca aşırı farklılık göstermez. Farklılıklar kısmen Asya anakarasına yakınlıkla ortaya çıkar. Anakaradan gelen kış rüzgarları soğuk ve kuru hava getirirken, bazen de Japon denizinden yağış getirerek, Japon Alpleri de dahil olmak üzere orta sıradağlarda yağmura ve kara neden olurlar. Bu rüzgarlar Pasifik Okyanusu’nun önündeki İç Bölge’yi Japon Deniz’ine paralel, daha sert ve daha az gelişmiş olan Dış Bölge’den ayırır. Güneybatı Çin Deniz’inden gelen yaz rüzgarları ılık ve şiddetli yağmurlarla Asya’da Tayfunlara neden olur. Bu tayfunlar Yaz sonu ve erken Sonbahar dönemlerinde meydana gelir. Bir yıl içerisinde belirlenen ortalama sıcaklık değerleri -12 ila 30 derece arasında değişmektedir. Rüzgarların ve onların getirdiği yağışların yanı sıra iklim, Kuroshivo adlı sıcak su akıntısına ve Oyashivo adlı soğuk su akıntısına da bağlıdır.

Japonya’nın engebeli bir arazi yapısına sahip olması orada geniş ve uzun akarsuların oluşmasına izin vermez. Ülkede 200 km’den uzun akarsu sayısı yalnızca 6’dır. Akarsular, doğu ve batı yönünde farklı denizlere boşalmaktadır. Ülkenin en önemli akarsuyu 367 km ile Sinano Irmağı’dır.

2. Nüfus ve Demografik Özellikleri

Japonya yaklaşık 128 milyonluk nüfusuyla, nüfus bakımından dünyada 10’uncu sırada yer almaktadır. Ülke nüfusunun tamamı Japonlardan oluşmaktadır. Ülkede Japonlardan sonra gelen diğer uluslar ise oldukça az sayıda Çinliler ve Korelilerdir. Ülkenin nüfus yoğunluğu 337km² olup, dünya nüfusunun üstündedir. Ülkede yıllık ortalama nüfus artışı %0,83 olup, azalışı da %0,91 civarındadır. Ülkenin en büyük kentsel yerleşim merkezi başkent olan *Tokyo*’dur. Başkentten sonra en çok nüfuslu kentler *Yokohoma*, *Osaka*, *Nagoya*, *Sapporo*, *Kobe* ve

Kyoto'dur. Ortalama yaşam süresi erkekler için 80, kadınlar için 87 yıldır. Japonya dünyanın en uzun insan ömrüne sahip ülkedir. Nüfusun neredeyse tamamı okuma yazma bilmektedir.

3. Ekonomi

Japonya işgalinden sonra ekonomik gelişmesinin hızından dolayı “Mucize Ekonomi” unvanıyla dünyada tanınmıştır. Savaş sonrasında Japonya, ABD ile birlikte karşılıklı olarak küresel ekonominin %40’ını oluşturmaktadır. Görüldüğü gibi Japonya savaş enkazının altından başarıyla çıkmıştır. O dönemlerde 10 yıllık büyüme/gelişme ile ilgili kayıtlar karışık olarak şöyledir: 1960’larda “Altın Dönem”; 1970’lerde %5, 1980’lerde %4; “Kayıp On yıllık Dönem” durgunluğunda %1,7; 2008-2009 yıllarında- ekonominin eridiği dönemde tekrar %1,7’ye dönüş olduğu dönemdir.

Japonya’da, 1950 ile 1955 yılları arasında %9’dan fazla bir ekonomik gelişme kaydedilmiştir. Bu gelişmenin nedeni işgal sırasında Amerikan yardım programları ile ülkeye doğrudan 2 trilyon dolardan fazla bir gelir gelmesidir. Ardından gelen Kore Savaşı sırasında (1950-1953) Amerikan askeri talebinin bu miktarın 2 katı olması üzerine yeni endüstri fabrikalarının inşasını geliştirirken, makinelerin yenilenmesini sağlamıştır. Japonya’da diğer etkenler için hükümet ile endüstri arasında güçlü, karşılıklı yardım ilişkisi, göze çarpan bir iş ahlakı, oldukça yüksek bir teknoloji seviyesinin oluşmasını ve siyasi istikrarı sağlamıştır. Bazı unsurlar, savaş sonrasında ülkenin adalarında mevcut olan korkunç yıkımdan ve savaşın bıraktığı hüzünden kurtulmayı hızlandırmıştır. Ülkede 1955-1960 yılları arasında senelik %12’lik bir gelişme hızıyla kendi kendine ortaya çıkan bolluktan yararlanılmış ve bir “Jimnu Yükselişi” yaşanmıştır. Ülkede ekonomik seviyelerin savaş öncesindeki dönemleri aşması ile başta tekstil olmak üzere, ev aletlerinin, elektrikli eşyalarının ve modern hayatın diğer maddi avantajlarının satışlarını artıran bir tüketici devrimi oluşmuştur. 1960-1965 yılları arasındaki başka bir beş yıllık dönemde, Japonya’da ekonomi sabit seyretmiş olsa da 1965-1970 yılları arasında başka bir beş yıllık patlama yaşanmıştır. Fakat 1970’ler ve 1980’lerde, ülkede ekonomik refah, daha düşük bir gelişme programına bağlı kalmıştır. Sonraki dönemde üç sektörün personeli arasındaki bağlar, ortak saygın okullara giderek ve sosyal faaliyetlere katılarak gelişmiştir. Tüketicinin tasarrufu %20’ye ulaşmış; ama yatay bir seyir almıştır. Özellikle elektronik alanda bilgi teknolojisi büyük bir hızla artmıştır. Japon arabaları dünya pazarında önemli bir yer elde etmiştir. 1980’lerin sonunda, Japonya dünyanın en büyük kredi açan ülkesi olmuştur. Kolay kredi, mali spekülasyon ile ülkenin ekonomisi yaklaşık 1 trilyon dolara yükselmiştir. Amerikalılar hevesli tüketiciler olarak ülkenin ihracatının çoğunu satın almış ve askeri harcamaların büyük bir kısmını temin etmeye devam etmiştir. Bu dönemlerde Japonya’da büyük oranda inşaat sektöründe patlama yaşanmıştır.

Japonya’da 1989 yılından itibaren kayıp on yıllık bir ekonomik durgunluk yaşanmıştır. Japon Merkez Bankası, harcamayı ve gelişmeyi teşvik etmek için faizleri %0’a indirmiştir. Durgunluk döneminde emlak piyasası

çökmüş ve menkul kıymetler borsası değer olarak 2 trilyon yen kaybetmiştir. 21. yüzyılın gelişiyle Japonya’da tablo bir miktar parlamaya başlamıştır. Fakat bu parlama çok uzun soluklu olmamıştır. 21. yüzyılın ilk on yıllık döneminde, özellikle bu dönemin sonunda Japonya, ABD’de başlayan küresel çöküşün bir parçası olarak, tekrar bir durgunluk dönemine girmiştir. Bu durum üzerine Japon hükümeti karşı tedbir olarak, gelişigüzel altyapılarda büyük bir miktarda paralar harcamaya başlamıştır. Uygulanabilir olsun veya olmasın, büyük projeler tasarlamıştır. 1991 ile 2008 yılları arasında hükümet ekonomiye 6,3 trilyon dolar değerinde inşaat projelerini de aşmıştır. Japonya’da ileri teknolojinin de yapımıyla tekrar bir sıçrama yaşanmış ve denizaşırı bölgelere iş göndermeye başlamıştır.

Japonya’da endüstri faaliyetleri geniş bir alanı kapsamaktadır. Arabalar, tüketici elektronik eşyaları, bilgisayarlar, yarı iletkenler, demir, çelik ve bakır ürünler, petrokimyasallar, ilaçlar, gemi inşaatı, havacılık, tekstil, işlenmiş besinler bunlardan bazılarıdır. Üretim on yıllık dönemler boyunca düzenli olmuştur. Japonya, Gemi İnşa Endüstrisi, %9’la dünyada 2. sırada olan Güney Kore ile birlikte dünyanın gemi ihtiyacının yarısını karşılamaktadır. Japonya Havacılık Keşif Bürosu, uydular ve yörüngede dönen araçları uzaya fırlatmaktadır. Fabrikalar, ABD ile iş birliğine girerek, ticari uçaklar ve yeni nesil savaş uçakları üretmektedir. Japonya birçok tanınan markayla elektronik dünyasında en büyük üretim yapan fabrikaların yedisine sahiptir. Bu firmalar kaliteleri, dayanıklılıkları ile tanınmaktadır.

4. Geçmişten Günümüze Japonya Tarihi

Japon tarihi altı siyasi döneme ayrılmıştır. Bu dönemler adlarını siyasi güce sahip coğrafi merkezlerden veya imparatorluk adına karar alabilen ailelerden almıştır. Arkeolojik araştırmalara göre Japonlar, Paleolitik çağın son döneminden beri Japon adalarında yaşıyorlardı. Milattan 8. bin yıl öncesinden başlamak üzere Japon adalarına ilk yerleşenlerin, Kuzey Asya’dan gelen insanlar olduğu ileri sürülmektedir. En eski resmi Japon kaynakları olan

Kociki ve Nihon-şoki'ye göre Japon adaları, Tanrı İzanağı ile kız kardeşi İzanami'nin evliliğinden doğmuştur. Bu evlilikten daha sonra, bronz aynası, demir kılıcı ve mücevherleri ile Japon imparatorluk hanedanının kökeni sayılan Tanrıça Amaterasu suretindeki güneş doğmuştur. MÖ. 660 yılında tahta çıkan ilk imparator Cimmu; işte bu Güneş Tanrıçasının torununun oğludur. Bu efsaneye göre Japonlar, imparatorluk hanedanının köklerini Tanrılarla ilişkilendirmektedir. “*Tanrıların Yolu*” anlamına gelen Japonya'nın yerel dini *Şinto*, bu temelde Japon imparatorluk hanedanının Güneş Tanrıçasının soyundan geldiği ve bundan dolayı Japon imparatorlarının Tanrısal olduğu ilkelerine dayandırılmaktadır. Bu inanç, 1946 yılında büyük yenilgiden sonra İmparator Hirohito'nun “*İmparatorun ilahi olduğunu düşünmek yanlıştır*” diye açıklama yapmak zorunda kalıncaya kadar, Japon toplumunda yaygın olarak devam etmiştir. Fakat günümüzde de Japon halkı, tıpkı ülkenin en tanınmış roman yazarı *Yukio Mişima* gibi II. Dünya Savaşı'ndan sonra Japon halkının gelenekten kopuşu karşısında büyük üzüntü duymuş ve etnik kökenlerine ilişkin daha gerçekçi yaklaşımların yanında, Japonların yaratılışıyla ilgili efsane de halkın hayalinde varlığını sürdürmüştür.

Japonya'nın tarih öncesi devri: Öncomon veya Seramik Öncesi Devri (MÖ.10.000-7500), Comon Devri (MÖ. 7500- 300) ve Yayoi (MÖ. 300-MS.300) Devri diye üç devre ayrılmaktadır. Yayoi devrinde Japon adalarının kuzeyine Aynuların gelip yerleştiği ve Comon halklarıyla karıştığı bilinmektedir. MS 3. yüzyılın ortalarına doğru Kore Yarımadası üzerinden geçen, Altay kökenli (Bu savaşçı gruplar Asya Hun İmparatorluğu çöktükten sonra doğuya göç eden Hunlar olabilirler), atlı savaşçı gruplar, Güney Japonya'ya gelerek bölgeyi hâkimiyetleri altına almışlardır. Bahsi geçen atlı savaşçı grupların Japon dili ve kültürü üzerinde çok etkili olduklarını söylemek mümkündür. Bugün Japon dilinin Altay dilleri grubunda olmaları dikkate alınır bu yaklaşımın gerçekçi bir yaklaşım olduğu anlaşılır.

Yazılı kaynaklarda Japonya'nın adı ilk olarak 1. yüzyıldan kalma Çin metinlerinde geçmektedir. MS. 3. yüzyıldan kalma Çin vakayinamelerine göre Himoko adlı bir Japon Rahip-Kraliçesi, içkiyi seven ve ait oldukları sınıfları vücutlarındaki dövmelemlerle belirten bir halkı yönetmektedir. Japonya'da kendi resmi tarihi kayıtlarının tutulması ise MS. 400'lü yıllara dayanmaktadır. Bu yıllarda tarih yazımı Koreli tarih yazıcılarının Japon imparatorluk sarayına getirilmesiyle başlamıştır. 6. yüzyılda Koreliler vasıtasıyla Japonlar, Budizm'le tanışmıştır. Budizm'le Japon toplumuna, tıpkı Hıristiyanlığın Kuzey Avrupa'ya Akdeniz kültürünü tanıttığı gibi Çin kültürüyle tanıtılmıştır. Budizm'den ötürü MS. 7-8. yüzyıllarda sayısız Japon keşişi, öğrencisi ve sanatçısı Çin'in dinini, kültürünü, müziğini ve sanatını öğrenmek amacıyla tehlikeli yolculukları göze alarak, Japon Denizi'ni geçip Çin'e gitmişlerdir. Çin'e gidenler, tekrardan Japonya'ya döndükten sonra Japon millî kültürünün gelişmesine öncülük etmişlerdir. 604 yılında 17 maddelik ilk Japon Anayasasını hazırlayan Prens Şotoku, bu öncülerden biridir.

Japonya üzerinde neredeyse her alandan etkili olan Çin kültürü, Japon yazısının oluşmasında da çok baskın bir rol oynamıştır. Bunun nedeni şüphesiz, Japonların kendi alfabelerinin olmaması ve Japon edebiyatçıların, din adamalarının tek heceli Çincenin kavram yazısını, çok heceli Japon diline adapte edebilmiş olmasıdır. Böylece Japonya'da Budizm'le ilgili isimleri, deyimleri, kavramları ve yabancı kelimeleri ifade etmek için kullanılan “*Katakana*” yazı sistemi geliştirilmiştir. Bugün Japonca kökenli kelimeler “*Hiragana*” yazı sistemiyle ifade edilirken, Japonca olmayan kelimeler “*Katakana*” yazı sistemiyle ifade edilmektedir. Kökeni Çin yazısına dayanan “*Kanji*” yazı sistemi ise Klasik ve akademik yazı sistemi olarak Japonya'da hala yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. “*Kanji*” yazı sistemiyle yazılan her kelime “*Hiragana*” yazı sistemiyle de yazılabilmektedir. Japonya'da ilk ve orta okul çocuklarına ve yabancılara Japonca, “*Hiragana*” ve “*Katakana*” yazı sistemiyle öğretilmektedir.

Japonya'nın Orta Çağ'ı Kofun devriyle (MS.300-710) başlamaktadır. Bu devirde Japonya'da siyasi birlik sağlanmıştır. Kofun devrini sırasıyla Nara (710-784), Heian (794-1185), Kamakura (1192-1333), Muromaçi (1338-1573), Momoyama devri (1573-1600) ve Edo Devri (1603-1867) takip etmiştir. 1274-1281 yılları arasında Kubilay Han komutanlığındaki Moğol ordusu, Japonya'ya karşı yapmış oldukları istila hareketi kapsamında Japonya'ya saldırılarda bulunmuşlardı, bu devir de Japonya'nın Kamakura devridir ve Moğollar başarıyla geri püskürtülmüştür. Muromaçi devrinin son yıllarında; yani 1543-1549 yılları arasında Portekizli kâşifler; yani Cizvit misyonerleri, Japonya'ya gelerek Japonları ateşli silahlarla ve Hıristiyanlıkla tanıştırmışlardır. Edo devrinde başkent, ülkenin o zamanki başkenti olan Kyota'dan günümüzdeki başkenti Tokyo'ya o zamanki ismiyle Edo'ya (Haliç) taşınmıştır. Başkentin değiştirilmesinin yegâne amacı Japon kültüründeki yabancı unsurları azaltmaya çalışmaktır. 1635 yılından 1854 yılına kadar Japonya'nın dış dünyayla

bağı koparılmıştır. Bu durum 1854 yılında Kanagava Anlaşması ile Japonya kapılarının ABD ile ticarete açılmasına kadar devam etmiştir.

Japonya'nın Yakınçağı, Meiji Devri; yani Meiji Restorasyonu Devri (1868-1912) ile başlamıştır. Bu zamana kadar Japonya, şeklen imparator tarafından, gerçekte ise toprak sahibi askerler ve ekonomik güce sahip soylu aileler tarafından yönetilmiştir. Meiji devrinde Japonya, askeri feodal bir devlet olmaktan çıkmış, 1889 yılında da Japon İmparatorluğu Anayasası veya bilinen ismiyle "*Meiji Anayasası*" yazılarak yürürlüğe girmiştir. Japonya'nın Meiji Restorasyonunun bir ürünü olan bu anayasada, Prusya modeline benzeyen bir meşrutî monarşi modeli temel alınmıştır. Japon imparatoru bu anayasaya göre devletin başı olarak görünse de iktidar hükümette ve Danışma Meclisi tarafından atanan başbakandır. Anayasaya göre başbakan ve hükümet üyelerinin seçilmiş milletvekili olma zorunluluğu yoktur.

Meiji devri kısa bir süre olsa da Japonya'nın aynı zamanda gelişme ve yükselme devridir. Bu kısa dönemde Japonya, Avrupa'daki İspanya, Fransa ve İngiltere gibi imparatorlukların yaklaşık iki asırda ulaştığı güce ulaşmakla kalmamış, Asya'da Çarlık Rus ve Çin-Mançu imparatorluklarına rakip olarak ortaya çıkmıştır. Japonya, 1894-1895'teki Çin-Japon savaşında, Çin'i, 1904-1905'teki Rus- Japon savaşında da Rusya'yı yenerek dünyadaki güç dengelerini değiştirmiştir. Tüm bunların yanı sıra Ruslar, 1905 yılında Japonlar karşısında aldıkları yenilgi nedeniyle Uzakdoğu'daki yayılmacı politikalarından vazgeçmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde elde edilen büyük başarının nedeni "*Yamato Damashi*" olarak bilinen "*Japon Ruhü*"dur. Yüzyıllar boyunca her iyi Japon'un taşıması gerektiğine inanılan bu ruh, Japonya'daki *Samuraylık*la alakalı temel ilkeleri; "*inanç ve sadakat, cesaret ve kahramanlık, dayanıklılık ve güçlülük, onur ve şeref, dürüstlük ve adalet, merhamet ve nezaketi*" barındırmalıdır. Meiji devrinde Avrupa'ya öğrenciler, Japon aydınlar, yetiştirilmek amacıyla gönderilmiştir. Osmanlı'da da bu maksatla Avrupa'ya bilim ve teknoloji öğrenmeye öğrenciler ve aydınlar gönderilmiştir. Her iki ülkede de giden aydınlar Avrupa Hayranı olarak ülkelerinde geri dönmüşler ve ülkeyi "*Avrupalılaştırmak*" için çalışmışlardır. Fakat iki ülkeye dönen kişiler arasında fark vardır. Aralarındaki fark ise Avrupa'ya gönderilen Japon aydınlarının, Avrupa'nın sadece bilim teknolojisine hayran kalarak ülkeyi bu yönde Avrupalılaştırmaya çalışmaları olmuştur. Japon aydınları Avrupa'nın bilim ve teknolojileriyle donanmış, güçlü, Japon milliyetçileri olarak ülkelerine dönmüşler ve Avrupa'dan getirdikleri bilim ve teknoloji ile yeni ve güçlü bir Japon milleti oluşturmayı başarmışlardır.

20. yüzyıla gelindiğinde Edo devrinde, Japonya'da 250 yıllık Tokugava izolasyonunda hapsedilmiş muazzam bir enerjinin patlaması yaşanmıştır. 1930'lu yıllar itibarıyla Japonya'nın, ham madde üretimi 1900 yılındakinin 3 katına çıkmış, mamul mal miktarında 12 kat artış sağlanmıştır. Bu artışa ağır sanayide de çok ileri düzeyde gelişmesini ekleyen Japonya, Asya'ya ve diğer pazarlara mamul mal satışını artırarak, Asya ülkelerinin eski Avrupalı tedarikçileri ile olan bağlantılarını kesmeyi başarmıştır. 1930'lu yıllarda Avrupa, I. Dünya Savaşı sonrası yaşadığı çöküntüye ek olarak bir gerileme yaşamaktaydı. Bu dönemde yaşanan gerileme, Japonya'ya makine imalatı, metalürji ve kimya sektöründe ağır sanayiye çeşitlendirme fırsatı vermiştir. Japonya'da sanayideki gelişme ve güçlenme; aynı zamanda Japon milliyetçiliğinin de güçlenmesini de beraberinde getirmiştir. Japonya Meiji Anayasası ile birlikte parlamenter demokrasiye doğru bir ilerleme gerçekleştirmeye başlamıştı; fakat bu ilerleme orduda radikal milliyetçi görüşün yerleşmesiyle ve kalıcı hale gelmesiyle bölünmüştür. Japon ordusu 1937 yılında önce aşırı milliyetçi gurupların kışkırtmasıyla parlamentonun direncini kırmış, 1938 yılında da Çin'e karşı savaş açarak Çin'in Nanjing, Hankou ve Kanton bölgelerini işgal etmiştir. Bu sefer sırasında Çin'de yaklaşık 300000 sivil hayatını kaybetmiştir.

Hiroşima Atom bombasının atıldığı dönem

Japonya'nın başta Çin olmak üzere uygulamaya başladığı Asya'daki genişleme politikası, Batıyla karşı karşıya gelmesine sebebiyet vermiştir. Batı'dan yükselen tepkilere rağmen Japonya, Avrupa'daki savaşın Sovyetler Birliği'nin doğu Asya'ya yönelmesine engel olacağını; böylece kendisinin Çin'de, önünün açılacağını, Fransa'nın, savaşta yenildiği takdirde Almanya ile ittifak kurarak Hindu-Çin'de ilerleyebileceğini düşünmüştür. Fakat Japonya'nın burada hesaba katmadığı bir Amerika figürü vardır. Nitekim Amerika, Japonya'nın Hindu-Çin'in işgaline sessiz kalmamış ve buna karşılık Japonya'ya ticaret ve petrol ambargosu uygulayarak ülke kaynaklarının %90'ını kesmiştir. Amerika'nın bu hamlesi üzerine Japonya'da, 7 Aralık 1941'de Amerika'nın Pearl Harbor'daki askeri üslerine saldırmış ve böylece taraflar karşı karşıya gelmiştir. 1942 yılının Haziran ayında taraflar arasında meydana gelen Midway Savaş'ında Japon ordusunun ilerleyişi, Amerika tarafından durdurulmuştur. 1944 yılında Amerikan ordusu, Tokyo'ya hava saldırısı düzenlemiş, bu saldırı sonucunda Tokyo tamamen yıkılmış ve 100.000 sivil Japon bu saldırıda hayatını kaybetmiştir. Durumun vahametini gören Japon hükümet yetkililerinin büyük bir bölümü, barış talebinde bulunulmasını teklif etmesine rağmen, Japon ordusunun silahları bırakarak şartsız teslim olmasını isteyen Potsdam Deklarasyonunu reddetmiştir. Bunun üzerine Amerika hava kuvvetleri, 6 Ağustos 1945 yılında Hiroşima'yı, 9 Ağustos'ta ise Nagasaki'yi atom bombası ile vurmuştur. Bu saldırı Modern Japon tarihinde "*Büyük Felaket*" olarak adlandırılmış, Japon İmparatorunun bu saldırıdan sonra yenilgiyi kabul ederek "*ilahî*" yetkisinden vazgeçtiğini ilan etmesiyle, Japonya savaştan mağlup olarak ayrılmış ve tamamen Amerika'nın kontrolüne girmiştir. Japonya'daki Amerikan işgali, 1950'de Kore savaşının patlak vermesine kadar sürmüştür. Savaşın Japonya açısından hüsrarla sonuçlanması halkta büyük hayal kırıklığı oluşturmuş ve "*Yamato Damaşi*" denilen tıpkı Nazi Almanya'sında olduğu gibi Japon milletini doğuştan üstün olduğuna inandırılan millî ruh düşüncesi, 1930'lu yıllardan itibaren Japon militaristleri tarafından ülkeyi savaşa sürükleyerek büyük bir imparatorluk kurmak amacıyla kullanılmış, alınan ağır sonuçlar itibariyle de halkın gözünde değer kaybetmiştir.

1945 yılındaki yenilginin ardından Amerika tarafından işgale uğrayan Japonya'da, 3 Mayıs 1947 yılında Amerika'nın gözetiminde Meiji Anayasasını temel alınarak yeni bir anayasa yapılmıştır. Bu anayasa günümüzdeki Japonya'nın temel kuruluş belgesidir. Bu anayasa ile Japonya, parlamenter yönetim biçimini kabul etmiş ve temel insan haklarını garanti altına almıştır. Anayasaya göre; Japon imparatoru "*devletin ve halkın birliğinin simgesidir*" ve egemenlik hakkı olmaksızın sadece törensel bir rolü vardır. Böylece Japonya'nın önceki askeri monarşi olan yönetim sistemi, liberal demokrasiyle değiştirilerek, 1930'lu yılların başında kesintiye uğratılan parlamenter sistem, tekrar yeni anayasa ile teminat altına alınmıştır. Sonuç olarak, 1947 yılında yeni anayasanın kabulüyle birlikte Japonya, parlamenter cumhuriyet ile yönetilmektedir. Yani devletin başı Japon imparatoru, hükümetin başı ise başbakanıdır ve seçimle işbaşına gelen bir parlamentosu da mevcuttur.

5. Japonya'da Din Olgusu

Itsukuşima Tapınağı

Japonya bugün modern yaşam tarzları ve yeni imajlarla geleneksel kültürler ve değişik dini inançların bir arada yaşadığı bir ülkedir. Japonya'da dini inanç bakımından en başta kendi millî ve yerli dinleri olan *Şinto* gelmektedir. Bu inanca göre ormanlarda, dağlarda, denizlerde, kısacası doğada “*kami*” denilen ruhlar yaşamaktadır. Hatta doğa ile uyum içinde yaşayan eski topluluklar bu ruhları sayabilirlermiş. Sonraları bu ruhlara atalar ve kahramanların ruhları da eklenmiş. Bazı evlerde bu ruhlara yiyeceklerin sunulduğu “*tanrı rafı*” da mevcuttur. Japonlar düğün törenlerini Şinto'nun kurallarına göre yaparken, defin işlemlerini Budizm'e göre yapmaktadırlar. Japonya'da *Budacılık*, ilk olarak evlerin yakınına tapınak inşa ettiren soylu aileler ve devlet tarafından koruyucu güç olarak benimsenmiş ve 9. yüzyılda ise yeni mezhepler sayesinde tüm ülkeye yayılarak sadece aristokrasinin koruyucusu olmaktan çıkıp dualardan ve özenli ayinlerden etkilenen halkın umut kaynağı olmuştur. 12. yüzyıla gelindiğinde Japonya'da Budizm ile yerli Şinto dininin iç içe geçmiş olduğu görülmüştür. Şinto inancı, daha sonraları eski Çin kültürünün etkisiyle birlikte *Konfüçyüsçülüğün* öğeleriyle de birleşerek, aile içi dayanışma, anneye babaya saygı, geleneklere bağlılık, yöneticilere ve genel otoriteye sadakat gibi Japon törelerine uygun hale gelmiştir. Görülen o ki Japonlar, her konuda olduğu gibi din konusunda da tıpa tıp taklit etmektense kendilerini dini değerlere adapte etmeyi başarmışlardır. Günümüzde Japon nüfusunun çok az bir bölümünde etkili olan Hristiyanlık ise Japonya'ya ilk kez 16. yüzyılda Portekizli denizciler aracılığıyla gelmiştir. Hristiyanlık, Japonya'ya 16. yüzyıla gelmiş olmasına rağmen; Japonlar, İslamiyet ile çok geç tanışmıştır.

1887 yılında Japonlarla bir İslam halifesi olan II. Abdülhamit'in ilk resmi teması, prens Akihito'nun İstanbul'a gelmesiyle olmuştur. Bu ziyarete karşılık Sultan II. Abdülhamit, Japonya'ya bir heyet göndererek iade-i ziyaret yapılmasını emretmiş ve bunun üzerine *Ertuğrul Firkateyni*, Temmuz 1889'da İstanbul'dan yola çıkmış, 11 aylık bir yolculuktan sonra Haziran 1890'da Japonya'nın Yokohama limanına ulaşmıştır. Osmanlı heyetini, dönemin Japon İmparatoru görkemli bir törenle karşılarken, Japon halkı da sevgi gösterilerinde bulunmuştur. Elçilik görevini Japonya'da başarılı bir şekilde tamamlayan Ertuğrul Firkateyni, Japonya'dan İstanbul'a dönüşünde tayfuna yakalanarak 16 Temmuz 1890 yılında batmış ve gemide 69 denizcinin dışında tüm mürettebat hayatını kaybetmiştir. Kazada ölenlerin anısına Japon hükümeti, geminin battığı Kuşimoto'ya bir anıt yaptırmıştır. Daha sonra Japon hükümeti tarafından bu anıtın yanına bir de *Ertuğrul Firkateyni Müzesi* yaptırılmıştır. Bu olay Türk-Japon halkları arasında oluşan sağlam dostluğun temelini atmıştır.

Japonya'da nüfusun dinsel yapısı oldukça zengin bir kültürel dağılım göstermiştir. Ülkenin nüfusunun %83,9'u Şintoizm'e, %71,9'u Budizm'e inanmaktadır. Japon nüfusunun neredeyse tamamı geleneksel dinlere hâlâ sadakat ile bağlıdır. Ülkede %2 oranında Hristiyan nüfus mevcuttur. Günümüzde Japonya'da yerli halktan

yaklaşık 100 bin Müslüman'ın olduğu, Japon asıllı olmayan Müslümanların sayısının ise 300 bini aştığı, son yıllarda Japonya'da Müslüman olan Japonların sayısının gitgide arttığı da söylenmektedir.

Sakura Kiraz Çiçeği

6. Kültür ve Sosyal Hayat

Japonya genelde saatte 300 km hızla giden Şinkansen ile (hızlı tren), son teknoloji ürünü robotlarla, donatılmış fabrikalarıyla, elektronik eşyalarıyla, lüks ve dayanıklı arabalarıyla tanınmaktadır. Fakat II. Dünya

Savaş'ında yanıp kül olmuş bir Japonya'nın, kısa zaman içerisinde ekonomide ve teknolojiye nasıl dünya devi olabildiği, 11 Mart 2011'deki büyük depremden sonra merak edilmeye başlanmıştır. Japonya 11 Mart 2011'de Dünya tarihinde yıkıcı gücü en büyük olan beşinci deprem olduğu söylenen, tarihindeki en büyük depremlerinden birini yaşamıştır. Depremin ardından gelen tsunami ile Fukushima'daki bir nükleer santralde meydana gelen felaket sonucunda, Japonya'da koca bir şehir haritadan adeta silinmiştir. Fakat dünya kamuoyu Japonların yaşadığı bu büyük felaketten bahsetmek yerine, Japonların bu büyük felaket karşısındaki soğuk kanlığını, dayanışmasını, arama-kurtarma ve onarım çalışmalarındaki disiplinini ve hızını hayranlık içinde izleyip takdir etmiştir. “Japonların kısa zaman içinde büyük başarıları elde etmesinde ve böylesine büyük felaketlerde hiç moralini ve disiplini bozmadan düzenlerini koruyabilmelerindeki sebep ne olabilir?” diye sorulduğunda, “Japonların sahip olduğu yüksek millî ruh” ve “iyi eğitilmiş insan olgusu” diye cevap verilirse yanılmış olunmaz.

Görüldüğü üzere Japonya'da çocukların ve gençlerin eğitimine son derece önem verilmektedir. Japonya'da eğitim, aile, okul, toplum, medya arasında koordineli bir şekilde yürütülmektedir. Ahlak eğitimi, dini eğitimle iç içe geçmiş durumda ve okullarda çocuklara ahlak terbiyesi ile din eğitimi birlikte verilmektedir. Çocuklar ve ebeveynleri tatil günlerinde ve dini günlerde birlikte dini faaliyetlere katılmaktadırlar. Japonlar, ahlak ve din terbiyesinin insanın kendi kendini kontrol etmesinde vazgeçilmez olduğuna inanmaktadırlar. Ayrıca Japonlar, insanların sağlam karaktere sahip olmalarının; ancak din ve ahlak eğitimiyle mümkün olabileceğine inanmaktadır. Japonlara göre insan karakteri ile ilgili olan eğitim, herkese yönelik kullanılan malzemeler, toplumun bütün fertlerinde kabul gören değerlerden oluşmaktadır.

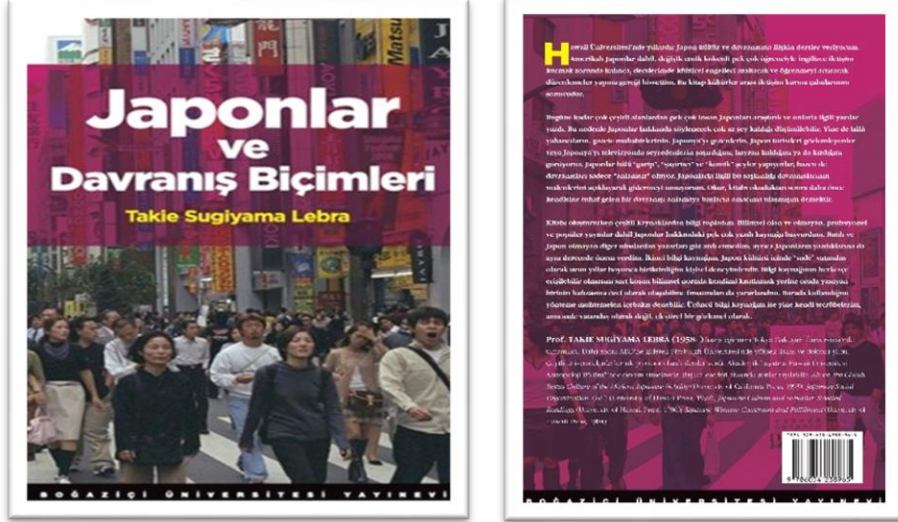
Japonlar, kültürel baskılara ve alıntılara rağmen, kendi benliklerinde ulusalcı, vatanperver ve “Biz farklıyız” ruhunu geliştirmeyi başarmış, Ada ülkeleri içerisinde benzeri olmayan bir hayat tarzı oluşturmuşlardır. Yağmur ve iklim, Japon ve Asya beslenme alışkanlıklarında çok önemli bir yer tutan pirinç üretimini desteklemiştir. Sularla çevrili olan Japonya, aynı zamanda kıyı ve derin deniz balıkçılığı ile ünlüdür. Balık özellikle ender olan süt ve et ürünleri yerine, yüksek proteinli bir besin kaynağı olarak Japonya'da tüketilmektedir. Japonya'da otlayan büyükbaş hayvanlar için otlakların kısıtlı olması, etin temel gıda maddesi olmasından ziyade lüks bir ürün olmasını sağlamıştır. Pirinçten veya Kuzey iklimlerde yetişen buğdaydan yapılmış şehriyeli yemekler, her yerde bulunan soya fasulyesi Japonya'da yiyecek olarak kullanılan başlıca ürünlerdir. Basit bir Japon yemeği pirinç, balık ve sebzelerden oluşmaktadır. Daha özenli şölenler, ilave yemekler içerir. Ancak yemekte ne sunulursa sunulsun, besinlerin rengine, dizilişine ve göz zevkine hitap edişine önem verilmektedir. Özellikle *yeşil çay*, Japonların önemli içeceklerden biridir.

Japonlar günlük hayatlarında karmaşık ideolojilere rağmen basit sade dekorasyonu tercih etmişlerdir. Japonlar, *tatami* (saman yer halısı), *shoji* (kayan kâğıt duvar panelleri), havadar evler, sanat objeleri (duvar nişleri) için *tokonoma*, *hibahci* (ya da kömür mangalları), tahta ve demir banyo küvetleri gibi özgür iç mimari formlarını ve donanımlarını kendileri şekillendirmiştir. Japonlar bazı fikirleri dışarıdan alırken, bazılarını da ihraç ederek ticaret yapmışlardır. Hatta 14. ve 15. yüzyıllar gibi erken bir dönemde Japon deniz ticareti, Batı'nın üstün geldiği Asya'nın Doğu ve güney kıyılarına sessizce girmiştir.

Doğal manzara, insanların coğrafi peyzaj konusundaki baskılarına rağmen erken bir dönemde doğa ile ilgili bir estetik duygusunu geliştiren Japonların, güzellik sevgisine ilham vermiştir. Japonlar kırsal bölgenin seçilmiş güzellikleri hakkında tefekkür ederek, kendilerine ilham veren şiir ve kompozisyonlar yazmışlardır. İlkbahar döneminde yıllık kiraz açılışı için törenler, eğlenceler düzenlemişlerdir. Japonya'nın birçok bölgesinde *kiraz* açılışında olduğu gibi kendine özgü eğlence programları düzenlenmektedir. 1934 yılında ilk olarak açılan ulusal ve yarı ulusal parklar ülkede önemli bir yer tutmuştur. Sonraları bu parklar çok geliştirilerek sayıları artırılmıştır. Özellikle üç ulusal bölge hayranlık uyandırır niteliktedir. Kuzeydoğu Honshu'da Sendai'nin dışındaki bir Körfez'de 250 çam ağacının dikilmiş olduğu minik adalar topluluğu olan Matsushima; Japon deniz kıyısında Miyazu Körfezi'nde çamların ekili olduğu bir kum seti olan Amanohashidate (Cennet Köprüsü); Hiroshima yakınlarında İç denizin sularından yükselen tek torri (kapı) olan Miyajima (veya İtsukishma) Tapınağı, Japonların doğaya karşı tavırlarının korkudan ziyade huşu ve takdir olduğunun en iyi göstergeleridir. Onlara göre, dağlar kötü ruhlardan ziyade yardımsever Tanrıların ve azizlerin evleriydi. Onun içindir ki yükseklerle Manastırlar inşa etmeleri Japonların geleneklerinin bir parçası haline gelmiştir. Kolaylıkla bulunan ve kullanılan odun, onların inşaatlarının en çok tercih edilen malzemesi olma özelliğine sahiptir. Ayrıca Japonya'da depremde hasar görmemek için tuğla neredeyse hiç kullanılmamıştır.

KİTAP TANITIMI

BOOK INTRODUCTION

“JAPONLAR ve DAVRANIŞ BİÇİMLERİ” ADLI ESER*

The Book Named “Japanese Patterns of Behavior”

Hazırlayan: Seyit Ali BUDULGAN**

“*Japonlar ve Davranış Biçimleri*” adlı eser, Takie Sugiyama Lebra tarafından Japon toplumunun yapısal ve davranışsal olarak anlaşılmasını sağlamak amacıyla yazılmıştır. Havai Üniversitesi Yayınları tarafından ilk kez 1976 yılında yayımlanan eser, yayın hakları Kayı Telif ve Lisans Hakları Ajansı tarafından satın alındıktan sonra Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi tarafından 2013 yılında İstanbul’da basılmıştır. Eser, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi’nin Japon Kültürü Dizisi’nin beşinci çalışmasıdır. Lebra’nın “*Japonlar ve Davranış Biçimleri*” adlı eseri Oğuz Baykara tarafından Türkiye Türkçesine çevrilmiştir. 2. Hamur, Amerikan cilt, iplik dikiş, karton kapak olarak 23x16 cm ebadında basılan eser 318 sayfadır.

“*Japonlar ve Davranış Biçimleri*” adlı eser “Giriş” ve “Sonuç” kısımları dâhil olmak üzere “On Altı” bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm “*Japon Ethos’u Olarak Toplumsal Görecilik: Bir Postulat*”, İkinci Bölüm, “*Aidiyet Duygusu*”, Üçüncü Bölüm “*Empati*”, Dördüncü Bölüm “*Bağlılık*”, Beşinci Bölüm, “*Uygun Mevki Sahibi Olma*”, Altıncı Bölüm, “*Karşılıklı İlişki*”, Yedinci Bölüm, “*Uç Durumsal Etkileşim Alanı*”, Sekizinci Bölüm, “*Toplumsal Değerlerle Tanışma*”, Dokuzuncu Bölüm, “*Benlik*”, Onuncu Bölüm, “*Organize Suça Kültürel Bir Örnek: Yakuza*”, On Birinci Bölüm, “*İntihar*”, On İkinci Bölüm, “*Kültürel Kökenli Ahlaki Rehabilitasyon: Naykan Yöntemi*”, On Üçüncü Bölüm, “*Şinkeşitsu ve Morita Terapisi*”, On Dördüncü Bölüm, “*Bedene Başka Bir Ruhun Girmesi: Kurtuluş Tarikatı*” başlıklarından oluşmaktadır.

Eserde işlenen düşüncelerin temeli “*toplumsal görecilik*” kavramına dayanmaktadır. “Toplumsal görecilik” kendi içerisinde “*etkileşimsel görecilik*” ve “*toplumsal kaygı*” kavramlarını barındırmaktadır.

* DOI: 10.34189/asyam.4.1.011

** Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Asya Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, seyit.budulgan@hbv.edu.tr

“Toplumsal görecilik” kavramı Batı kültür dünyasının “tek taraflı belirlenimcilik” yaklaşımından oldukça farklıdır. “Toplumsal görecilik” kavramı içerisinde toplumu oluşturan aktörü; yani bireyi harekete geçiren unsur, kontrol edilemeyen tutku ve arzuların doğurduğu içsel güç ile çevresel şartlar değil doğrudan toplumdur. Toplumsal aktörün davranışı, özne olarak kendisi ve toplum içerisindeki nesnesi arasında gerçekleşen etkileşim sonucunda ortaya çıkmaktadır. “*Tek taraflık belirlenimcilik*” yaklaşımında toplumu oluşturan özneyi pek çok etken harekete geçirebilir. Toplumsal aktör davranışlarını açıklarken “*Ben böyle istedim*”, “*Şu kişi ona öyle yapmasını emretti.*”, “*Kutsal kitapta böyle yazılı*” gibi ifadelerle başvurabilir. Ancak “etkileşimsel göreciliğin” yönlendirdiği bir toplumda aktörün gerçekleştirdiği eylemlerde topluma karşı daha fazla sorumlu olduğu görülmektedir. Aktör eylemlerini açıklarken, mevcut durumla ilgili tüm koşulları, değişkenleri, ilişki dinamiklerini ve dengeleri göz önünde tutmak zorundadır (Lebra, 2013;10-11).

Eserin “Giriş” kısmında, “*Etnografik Sınırlar, Kültür ve Davranış, Toplumsal Değerin İki Boyutu, Çatışma ve Seçenekler, Etkileşim*” adları ile beş alt başlık işlenmiştir. Bu kısımda, kültür, davranış, değer ve değer yargıları, etkileşim vb. temel kavramları işleyen Lebra, Japon toplumunun ayırım yapmaksızın farklı kültürlerden alıntı yapma eğilimine sahip olduğunu ifade etmiştir. Japonlar farklı kültürlerle açık olmalarına karşın, kendi kimliklerini korumuşlar ve kendi kültürlerine kattıkları farklılıkları bir ölçüde Japonlaştırmadan kullanmamışlardır. Farklılıkları özümseme ve millileştirme eğilimi Japon kültürünün kendine has bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır (Lebra,2013;20).

“*Japon Ethos’u Olarak Toplumsal Görecilik: Bir Postulat*” adlı Birinci Bölümde, “*Bir Kültürü Adlandırmak, Toplumsal Kaygı, Etkileşimsel Görecilik, Toplumsal Görecilik, Otorite, Duygular*” adları ile altı alt başlık işlenmiştir. Lebra, eserinde işlediği düşüncelerin temelini oluşturan “etkileşimsel görecilik ve toplumsal görecilik” kavramlarını bu bölümde incelemiş ve Japon toplumuna dair önemli tespitlerde bulunmuştur. Bir ifadenin doğruluğunu, toplumsal bir bağ olan sadakatin belirlediğini belirten Lebra, toplumun farklı kesimlerinden örnekler vermiştir. Örneğin toplumsal kaygı ve saygının bir ifadesi olarak aynı bölümde çalışan bir profesör ile onun alt kademesinde çalışan yahut daha alt unvanlara sahip olan akademisyenler arasında mesleki bir bağ oluşabildiğini, bu tip durumlarda alt kademedeki kişinin, diğerinin yazdığı mesleki bir yazıya nadiren itiraz ettiğini ifade etmiştir. Japon toplumu “insan-merkezcilik”; yani hümanist bir yaklaşıma sahiptir. “*Japonlar için “insanlık” ve “insanoğlu” anlamına gelen, ningensey birincil gerçekliği oluşturur.*” (Lebra,2013;29-30).

“*Aidiyet Duygusu*” adlı İkinci Bölümde, “*Aidiyet Duygusunun Referansları, Aidiyet Kaygısının Kendini Gösterdiği Alanlar*” adları ile iki alt başlık işlenmiştir. Toplumsal ve bireysel aidiyet duygusu ile genel anlamda bireyin duygu dünyası bu bölümde işlenmiştir. “*Batılılar elde edinceye kadar yorulmaksızın aşklarının peşinden koşarken; Japon bir âşık ise insan duygularının gelip geçiciliğini kabul edip boyun eğer.*” (Lebra,2013;41).

“*Empati*” adlı Üçüncü Bölümde, “*Fikir Birliğinin Sürdürülmesi, Alter’in Rahatını En İyi Şekilde Sağlamak, Duygusal Kırılma, Toplumsal Yankı Etkisi, Sezgisel İletişim, Suçluluk*” adları ile altı alt başlık işlenmiştir. Lebra, Japon toplumunda “empati” kavramının önemini şu ifadelerle ortaya koymuştur; “*Japonlara göre omoyari (empati) kişinin, ahlaki açıdan olgunlaşmış ve saygı görmeyi hak eden bir insan sayılabilmesi için en vazgeçilmez erdemlerden biridir. Hatta Japon kültürünü “omoyari kültürü” olarak düşünmeyi daha doğru buluyoruz.*” (Lebra,2013;63)

“*Bağlılık*” adlı Dördüncü Bölümde, “*Bağlılığın Kültürel Başlı Bağlılık İlişkileri, “Döllenmesiz” Bağımsızlık*” adları ile üç alt başlık işlenmiştir. Lebra, empatiyi yücelten bir toplumun bağlanmayı hoş görmek ve desteklemek zorunda olduğunu *Türleri, Belli* belirtmiştir. Lebra’ya göre duygudaş bir aktör karşısında kendisine bağlanan ve himaye edebileceği birine ihtiyaç duyar. Aynı şekilde bağlanan bir kişi de bağlanabileceği birine ihtiyaç duyar. Bağlılık ve empati birbirini desteklerken aynı zamanda tetikleyen iki kavram olarak ortaya konmuştur (Lebra,2013;76).

“*Uygun Mevki Sahibi Olma*” adlı Beşinci Bölümde, “*Bun Kavramı, Statü Arayışı, Rolü Gerçekleştirme*” adları ile üç alt başlık işlenmiştir. Bu bölümde, Japonların davranış biçimleri ve topluma karşı hissedilen sorumluluk duygusu ele alınmıştır. Lebra, uygun mevki sahibi olma ifadesi ile ne anlatmak istediğini şu şekilde açıklamıştır; “*...kişinin bir toplulukta, bir kurumda veya toplumun bütününde kendisine ayrılan yerin bilincinde olması; söz konusu mevkiye bağlı olan bütün sorumluluklarını yerine getirme arzusu ve yeteneğinin yanı sıra bireylerin bu mevkiyi tanımları beklentisidir.*” (Lebra,2013;93).

“*Karşılıklı İlişki*” adlı Altıncı Bölümde, “*Karşılıklı İlişki ve On, On İşlemi, Özel Karşılıklı İlişki: Hediye Alışverişi, Daimi Karşılık: On Ahlakı, Karşılıklı Olmayan Telafi*” adları ile beş alt başlık işlenmiştir. Bu bölümde

toplumsal göreciliği vurgulayan karşılıklı ilişkiler ele alınmıştır. Lebra, “On” kavramını, “...bize sağlanan yardım ve menfaat ile bu yolla üstlendiğimiz borç ve yükümlülükleri birbirine bağlayan bir ilişki kavram...” olarak tanımlamıştır. “On’u alan kişi, bunu geri ödemekle yükümlü bir borçludur.” (Lebra,2013;116-117).

“Üç Durumsal Etkileşim Alanı” adlı Yedinci Bölümde, “Modelin Değişmezliğine Karşı Durumsal Değişimler, Davranışı Belirleyen Üç Durum, Samimi Davranış, Resmi Davranış, Kuraldışı Davranış, Kesişen Durumlar ve Davranış Biçimleri” adları ile altı alt başlık işlenmiştir. Lebra, bu bölümde Japonların davranışlarına derinlemesine ışık tutmuştur. “Japonların davranış modellerinde, değişen durumlara karşı sanki ısrarlı bir değişmezlik varmış gibi görünür ama aslında Japonlar değişen durumlara karşı hassastırlar. Yazar, burada Japon davranış biçimlerini belirleyen durumları “samimi”, “resmi” ve “kuraldışı” olmak üzere üçe ayırmakta ve Japonların devamlı bu seçeneklerden birini tercih ederek hayatlarına devam ettiğini belirtmektedir.” (Lebra,2013;11).

“Toplumsal Değerlerle Tanışma” adlı Sekizinci Bölümde, “Eğiten ve Eğitilen Arasındaki Bağlılık İlişkisi, Disiplin, Anneye Aşırı Düşkünlük” adları ile üç alt başlık işlenmiştir. Bu bölümde toplumun temel taşı olan çocukların karşılaştıkları sosyalleşme süreçleri ele alınmıştır. Japon kültürünün inançları, değer yargıları ve kuralların çocuklara ebeveynler tarafından öğretilmesi vb. konular ile birlikte kültür açısından sosyalleşme, bireysel ve kuşaksal kültür aktarımı incelenmiştir (Lebra,2013;167).

“Benlik” adlı Dokuzuncu Bölümde, “Bireysellik, Toplumsal Moratoryum, Zihnin Arınması, Güç, Evrensel Kimlik” adları ile beş alt başlık işlenmiştir. Bu bölüme bireyin toplum içerisindeki benlik algısı incelenmiştir. Lebra, Japon toplumunda bireyselliğin önemini şu şekilde ifade etmiştir: “Bireysellik toplum içinde değil, ancak ondan ayrı olarak var olur. Dolayısıyla, yalnızlıktan şikâyet eden aynı Japonların yalnız kalmayı arzulamaları şaşırtıcı değildir. Aynı şekilde, Japonların geleneksel kahramanları arasında ronin’in, yani efendisiz ve yersiz yurtsuz samurayların ve gezgin haydutların olmasına hiç şaşırılmamalıdır. Sosyal yaşamdan elini ayağını çekmiş Kogaraşi Monciro’nun (Saho Sasazava’nın romanlarındaki hayali kahraman) 1970’lerin başlarında son derece ünlü olması da yine Japon kültürünün bu önemli özelliğinden kaynaklanmaktadır.” (Lebra,2013;188).

“Organize Suça Kültürel Bir Örnek: Yakuza” adlı Onuncu Bölümde, “Sapkın Bir Grup Olarak Yakuza, Taklit Akrabalık İlişkileri ve İe (Aile) Örgütlenmesi, Davranış Biçimleri, Motivasyon ve Rasyonalizm” adları ile dört alt başlık işlenmiştir. Bu bölümde Japon toplumunda genel olarak kabul görmeyen, anormal ya da sapkınca kabul edilen davranış biçimleri, “Yakuza” örneği de yansıtılarak incelenmiştir (Lebra,2013;199).

“İntihar” adlı On Birinci Bölümde, “Gönüllü Ölümün Meşruiyeti, İntihara İten Nedenler ve İntiharın İşlevleri” adları ile iki alt başlık işlenmiştir. Bu bölümde Japon toplumunda meydana gelen intihar vakaları sebep sonuç ilişkisi bağlamında incelenmiştir. Lebra, Japon toplumunda gönüllü ölümü şu şekilde tanımlamıştır; “...Japonya’da genelde ölümü, özeldeyse gönüllü ölümü çevreleyen kahramanca, romantik, estetik ve hatta ahlaki bir cazibe olduğuna dair yaygın bir inanış vardır. Bu inanışın kökleri, onurun, yani buşido’nun, ölüme hazır olmakla eşanlamlı olarak görüldüğü ve düşman tarafından öldürülmemek ya da düşmana esir düşmemek için kişinin kendisini öldürmesinin şerefli bir hareket olarak değerlendirildiği samuray geleneğine dayanmaktadır.” (Lebra,2013;220).

“Kültürel Kökenli Ahlaki Rehabilitasyon: Naykan Yöntemi” adlı On İkinci Bölümde, “Arka Plan, Naykan Yöntemi, Sonuç, Danışman-Danışan Arasındaki Etkileşim” adları ile dört alt başlık işlenmiştir. Bu bölümde, toplum düzeni içerisinde sapkınlar ya da hastaları tedavi yöntemlerinden biri olarak Naykan yöntemi incelenmiştir. “Japon suçluların ıslahı, -Naykan ve diğer kültürel yönelimli yöntemler aracılığıyla- onların toplumsal uyumun faydalarına inanmalarını hem de topluma kendi istekleriyle ve kolayca uymalarını sağlayacaktır.” Naykan yönteminin ana amacı ıslah yöntemiyle, topluma uyumu sağlamak olmuştur (Lebra,2013;232-233).

“Şinkeşitsu ve Morita Terapisi” adlı On Üçüncü Bölümde, “Şinkeşitsu, Kişiler Arası İlişkiler Fobisi, Morita Terapisinin Kurumsal Temeli-Arugamama, Tedavi Yöntemi” adları ile dört alt başlık işlenmiştir. Lebra, bu bölümün konusunu profesyonel psikiyatrinin oluşturduğunu belirtmiş ve toplumsal rehabilitasyona dair farklı yöntemleri incelemiştir. “Morita terapisi Dr. Şoma Morita (1874-1938) tarafından geliştirilen ve yine onun öğrencileri tarafından olgunlaştırılan bir psikoterapi kuramı ve uygulamasıdır. Morita terapisi şinkeşitsu veya şinkeşitsu-şö adı verilen ve Japonlarda oldukça sık görülen belirli bir tür nevroz ile ilgilidir. “Asabiyet” veya “nevroz” olarak da çevirebileceğimiz şinkeşitsu terimi bir psikiyatri sözlüğünde “bireyi günlük işlerinde

engellemeyen, ancak onu dengesiz, tedirgin ve tuhaf kılan bir dizi ruhsal davranış” olarak tanımlanmıştır.” (Lebra,2013;246-247).

“Bedene Başka Bir Ruhun Girmesi: Kurtuluş Tarikatı” adlı On Dördüncü Bölümde, “Bedene Başka Bir Ruhun Girmesine Dair Kuram, Tarikat, Bedene Ruh Girmesi Sırasındaki Durum ve Davranış Biçimleri, Doğaüstü Roller, Kültürel Yansımalar” adları ile beş alt başlık işlenmiştir. Bu bölümde, Japon toplumunun dinsel algı ve davranışları incelenmiştir. “Burada, insan sadece doğaüstü bir varlıkla iletişim kurmakla kalmıyor, aynı zamanda bedenine girilen kişi, doğaüstü bir rol de üstleniyor.” (Lebra,2013;264).

Eserin “Sonuç” kısmında, “Kültür, Birey ve Rol Kümesi, Sistemin Devamlılığı, Sistemin İstikrarsızlığı ve Değişim” adları ile üç alt başlık incelenmiştir. Lebra, eserinin bu bölümünde genel değerlendirmelerini yapmakla birlikte, Japonların kendi aralarındaki farklılıklar ve Japon toplumunun değişimi üzerinde durmuştur. “Birbiriyle çatışan değerler hataları düzeltmek yerine büyütebilir. Paylaşım ve ilerleme dürtüleri karşılıklı olarak birbirini etkileyerek değer çatışmasını yoğunlaştırabilir. Yabancı düşmanlığı ve yabancı hayranlığı karmaşası, Japonlar tarihteki önemli zamanlarda kendilerinden daha gelişmiş bir ülke veya kültürle karşılaştıklarında öne çıkan bu duruma iyi bir örnektir. Günümüz Japonya’sında hâkim olan anlayışa göre bu karmaşa olumlu yönde kullanılabilir ve kullanılmaktadır.” (Lebra,2013;288).

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
ASYA ARAŞTIRMALARI ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
YAYIN İLKELERİ, YAZIM KURALLARI VE KAYNAK GÖSTERME BİÇİMLERİ

YAYIN İLKELERİ

Derginin Amacı

Asya Araştırmaları Dergisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Asya Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından yayımlanan hakemli Uluslararası Sosyal Bilimler dergisidir.

Dergi, Türkiye’de ve dünyada sosyal- beşerî bilimler alanındaki tüm disiplinlerin bilimsel gelişimlerine katkı sağlayacak bilimsel çalışmaların artırılmasını ve yaygınlaştırılmasını amaçlamaktadır.

Odak ve Kapsam

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi *Asya Araştırmaları Dergisi*, sosyal ve beşerî bilimler alanında yer alan ve aşağıda belirtilen disiplinlerin bilimsel çalışmalarına odaklanmaktadır:

Asya Arkeolojisi

Asya Antropolojisi

Asya Türk Tarihi ve Coğrafyası

Asya Türk Kültürü, Halk Bilimi ve Sanat Tarihi

Asya Türk Lehçeleri ve Edebiyatları

Asya Ülkeleri ve Milletlerinin Dili, Tarihi ve Edebiyatı

İktisadi ve İdari Bilimler Alanı

Uluslararası İlişkiler ve Siyaset

Eğitim Bilimi

Dilbilim

İlahiyat

Felsefe ve Sosyoloji

Bilgi ve Belge Yönetimi

Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi’ne gönderilen çalışmalar, Asya coğrafyasını ilgilendiren konularda bu kapsamdaki disiplinlere ilişkin gelişmeleri ve sorunları derinlemesine irdeleyen ve tartışan, bilimsel alanyazını nesnel bir bakış açısıyla sunan, bilimsel yöntemlere dayanarak gelişmelere ve sorunlara ölçümlenebilir ve uygulanabilir öneriler getirebilen, alana doğrudan katkı ve özgün değer sağlayan nitelikte olmalıdır.

Kapsam çerçevesinde dergide bilimsel makaleler, çeviriler, röportajlar, tanıtım yazıları vb. çalışmalar yayımlanmaktadır.

Derginin amaç, odak ve kapsamı ile ilişkilendirilmemiş çalışmalar yayımlanmamaktadır. Ancak, Yayın Kurulu, dergiye gönderilmiş bu çalışmalarını değerlendirerek kapsamına göre Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi bünyesinde yayımlanan diğer dergilere yönlendirebilmektedir.

Yayın Sıklığı

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar ve Güz olmak üzere yılda en az iki kez yayımlanır.

Yayın Dili

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Türkçe, İngilizce, Rusça ve diğer Türk lehçeleriyle yazılmış çalışmaları kabul etmektedir. Gönderilen çalışmalar, hangi dilde ise o dilin dil bilgisi kurallarına ve bilimsel alanyazına uygun, anlaşılabilir biçimde hazırlanmalıdır. Bu kriterleri sağlamayan yayınlar değerlendirmeye alınmamaktadır.

Yazıların Değerlendirilmesi

Yayımlanması için dergiye gönderilen yazılar, Yayın Kurulu tarafından yayın ilkeleri bakımından incelenir ve değerlendirilmek üzere alanın uzmanı iki hakeme gönderilir. Hakemlere yazar adı, yazarlara da hakem adı bildirilmez. Raporlar 3 yıl süreyle saklı tutulur. Hakem raporlarından biri olumlu; diğeri olumsuz ise yazı üçüncü bir hakeme gönderilir veya Yayın Kurulu, hakem raporlarını inceleyerek nihai kararı verebilir. Yazarlar, Hakem ve Yayın Kurulunun eleştiri ve önerilerini dikkate alırlar. Katılmadıkları hususlar varsa, gerekçeleriyle birlikte itiraz etme hakkına sahiptirler. Hakem raporları doğrultusunda düzeltilmek üzere yazarlarına gönderilen yazılar, gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra internet üzerinden en geç bir ay içinde tekrar dergiye ulaştırılmalıdır. Düzeltilmiş metin, gerekli görüldüğü durumlarda, değişiklikleri isteyen hakemlerce tekrar incelenebilir. Yayına kabul edilmeyen yazılar, yazarlarına iade edilmez.

Gizlilik Beyanı

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* Yönetim Sistemi'nde girilecek tüm veriler (isim, elektronik posta adresleri gibi kişisel bilgiler vb.) yalnızca derginin ve Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi *Asya Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi*'nin bilimsel çalışmaları için kullanılır. Bu veriler, başka bir amaç için kullanılmaz; kesinlikle üçüncü kişilerle paylaşılmaz.

Telif Hakkı

Makalelerdeki düşünce ve öneriler ile kaynakların doğruluğundan yazarlar sorumludur. Dergide yayımlanan makalelere telif hakkı ödenmez. Yazarlar, makalelerinin telif hakkından feragat etmeyi kabul ederek, basıma kabul edilen makalelerin telif hakkını Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi *Asya Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi*'ne devrederler. Yayın Kurulu, makalenin yayımlanması konusunda yetkili kılınır.

Bununla birlikte yazarların aşağıdaki hakları saklıdır:

1. Telif hakkı dışında kalan bütün tescil edilmiş haklar,
2. Makaleyi satmamak koşulu ile kendi amaçları için çoğaltma hakkı,
3. Yazarın üreteceği kitaplar, makaleler vb. çalışmalarında derginin kaynakça olarak belirtilmesi koşuluyla, makalenin tümü ya da bir bölümünü kullanma hakkı.

YAZIM KURALLARI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*'nde yayımlanmak üzere gönderilen çalışmaların aşağıdaki koşulları taşıması gerekmektedir:

- Dergiye gönderilecek çalışmalar Türkçe, İngilizce, Rusça ve diğer Türk lehçeleri ile yazılmış olmalıdır.
- Dergide yer alacak çalışmalar, başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere başka bir dergiye gönderilmemiş olmalıdır.
- Derginin yazım kurallarına uymayan çalışmalar değerlendirmeye alınmaz.
- Dergiye gönderilecek çalışmalar:
 - A4 boyutunda kağıtlara dikey olarak, Microsoft Word programında hazırlanmalıdır.

- Öz ve Kaynakça sayfası hariç, çalışmanın metin kısmı, 5000 sözcükten az olmamak ve 10000 sözcüğü aşmamak kaydıyla, Times New Roman- 11 punto yazı karakteriyle, 1 (tek) aralıkla yazılmalıdır.

- Çalışmalar, aşağıda belirtilen bölümlerden (sırasıyla) oluşmalı ve bu bölümlere yönelik düzenleme yayın ilkelerine uyularak yapılandırılmalıdır:

Başlık: Çalışmanın başlığı, 12 Punto **Koyu BÜYÜK HARFLERLE** sayfanın ortasına yazılmalı, rakam ve noktalama işaretleri hariç, başlık iki satırı geçmemelidir.

Yazar / Yazarlar: Başlık verildikten sonra yazarın sadece adı (ilk harfi BÜYÜK) ve soyadı (BÜYÜK HARFLERLE) makale metninin ortasına 11 Punto **Koyu** olarak yazılmalıdır. Soyadından sonra asteriks (*) konulmalı, başlık sayfasının altında yer alacak asteriks işaretinden sonra yazar ile ilgili bilgiler (unvan, kurum ve e-posta) dipnot biçiminde 9 Punto, İtalik olarak verilmelidir.

Öz: 10 Punto İtalik olarak, 1 (tek) satır aralığıyla yazılmalı ve 300 sözcüğü geçmemelidir.

Anahtar Sözcükler: Çalışmaların konularını yansıtan en az beş en fazla yedi Türkçe anahtar sözcük eklenmelidir. Her bir anahtar sözcüğün sadece ilk harfi büyük olmalı ve tüm sözcükler italik olarak verilmelidir.

İngilizce Başlık: İngilizce başlık her sözcüğün ilk harfi büyük olmak üzere küçük harflerle 10 punto Koyu ve *italik* olarak yazılmalıdır.

Abstract: Türkçe “Öz” kısmında yazılı olan metin İngilizce olarak verilmelidir.

İngilizce Anahtar Sözcükler (Key Words): Çalışmaların konularını yansıtan en az beş en fazla yedi İngilizce anahtar sözcükler Türkçe verilen sözcüklerle aynı sırada ve aynı anlamda verilmelidir. Her bir anahtar sözcüğün sadece ilk harfi büyük olmalıdır ve tüm sözcükler italik olarak verilmelidir.

Sayfa Numaraları: Sayfalar makalelerin alt bilgisi içinde sağ ve sol alt kenara 9 punto olarak yerleştirilmelidir.

Metin ve Paragraf: Ana metinde alt başlıklar, sözcüklerin baş harfleri büyük olmak üzere küçük harflerle 11 punto ve koyu yazılmalıdır. Metin 11 punto, iki yana dayalı olmalıdır. Üstten 2,5 cm, Alttan 2,5 cm, Sağdan 2,5 cm, Soldan 2,5 cm boşluk bırakılmalıdır. Satır arası 3 nk olmalıdır. Paragraflar soldan 0,8 cm girintili olarak başlatılır ve paragraf araları 6 nk olmalıdır.

Kitap, Dergi vb. İsimler: Metin içinde kitap, dergi, kongre, konferans, sempozyum ve panel isimleri italik olarak yazılır. Örneğin: “Orta Asya Türk Tarihinin Kaynakları, Belleten, Uluslararası İnsan ve Toplum Kongresi, Geçmişten Bugüne Halep ve Türkmenler Konferansı, Uluslararası Halk Bilimi Sempozyumu” gibi.

Sayıların Kullanımı: Cümlelere başlarken sayısal ifadeler sözcük olarak verilir; sonra gelenler rakam ile yazılır. Örneğin: “*Yaptırılan otuz tezin yirmisi Türk tarihi ile ilgili kalan 10’u Moğol tarihi ile ilgili idi.*”

Kısaltmaların Kullanımı: Kısaltmalar metinde ilk kez kullanılırken paranteze alınır; sonraki kullanımında alınmaz. Örneğin: “*Sonuçta 1957 yılında dış borçların karşılanabilmesi için Uluslararası Para Fonu’na (IMF) başvurmak zorunda kalınmıştır. IMF, bu borçlanmayla Türk ekonomisine önemli bir figür olarak girmiştir.*”

Metin İçerisinde Alıntıların Kullanımı: Metin içerisinde yapılacak kısa alıntılar tırnak içinde, italik olarak (“...”) verilmelidir. Beş satırdan az alıntılar satır arasında, beş satırdan uzun alıntılar ise satırın sağından ve solundan *birer* santimetre içeride, blok hâlinde ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır.

Görsel Malzeme Kullanılması: Metin içerisinde fotoğraf, şema vb. görsel malzeme kullanılması durumunda kaynak gösterilmesi gerekmektedir. İzin ya da telif konularındaki hukuki sorumluluk tamamen çalışmanın yazarlarına aittir.

Dipnot ve Kaynak Gösterme: Gönderilen yazılar, referans sistemi, kaynak gösterme biçimi ve kaynakça düzenlenmesinde Modern Languages Association (MLA) stilinde hazırlanmalı, kaynaklar dipnot sistemi yerine iç not olarak hazırlanmalıdır. Metin içerisinde verilecek kaynaklarda yazar soyadı, yayın yılı ve sayfa numarası aşağıdaki gibi verilecektir:

- Metinde dipnotlar, ilgili olduğu sayfada numaralandırılarak verilir, metin sonuna konulmaz. Dipnotlar “9 punto” tek aralık yazılmalıdır. Hizalaması iki yana dayalı ve paragraf girintisi 0.5 cm olmalıdır. Dipnot ayrıca çizgisi olmamalıdır.
- Metin içinde genel bir referans söz konusuysa ve metnin bütününe gönderme yapılıyorsa (yazarın soyadı, yıl) yazmak yeterlidir. Örneğin (Togan, 1981).
- Belirli bir sayfadan alıntı yapılmış ya da ilgili fikirler belirli bir kısımdan alınmışsa kaynak, sayfasıyla birlikte şu şekilde yazılır: (Köker, 1998, s. 42).
- Bir yazarın aynı tarihli eserleri şu şekilde yazılır: (Zizek, 2009a) ve (Zizek, 2009b).
- Yazar sayısı üç ile beş arasında ise, ilk göndermede tüm isimler yazılır; daha sonra sadece ilk yazarı belirtmek yeterlidir. Örneğin, kaynak ilk geçtiğinde (Kejanlıoğlu, Adaklı & Çelenk, 2004) sonraki geçişinde (Kejanlıoğlu vd., 2004) olarak yer alır.
- Metin içinde iki yazarlı bir kaynak belirtiliyorsa her seferinde iki yazarın adı da belirtilir; ikiden fazla yazarlı eser ise ilk kullanımda hepsi, sonraki kullanımda sadece ilk yazar belirtilir. Örneğin: Kafesoğlu, Yıldız ve Merçil (1998).
- Yazar sayısı üç ya da daha fazlaysa o zaman ilk kullanımda da sadece ilk isim ve diğerleri şeklinde kısaltma yapılır (Arat vd., 1991).
- Metin içinde yeniden basımı yapılmış eski bir kaynak kullanılıyorsa yatık çizgi (/) kullanılır. Örneğin: “Freud (1923/1961) çalışmasında günlük hayattaki dil sürçmelerinin de bilinçaltında yer alan bastırılmış temsillerin bir tür dışa vurumu olduğunu ilk kez öne sürmüştür.”
- Metin içerisinde gösterilen kaynaklar haricinde, gerekli görülen açıklamalar için klasik dipnot yöntemi kullanılmalı ve bunlar için otomatik numaralandırma yöntemine başvurulmalıdır. Açıklamalar için kullanılacak ölçüler: İki yana yaslı, sol ve sağ girinti:0 cm, aralık önce ve sonra 0nk, satır aralığı: tek olmalıdır.

Kaynakça Gösterme: Makale sonunda mutlaka makalede kullanılan tüm kaynaklar verilmelidir. Yazarlar soyadına göre alfabetik olarak dizilmelidir. Kaynakça gösterirken aşağıdaki kurallara uyulmalıdır:

- Yazar soyadı büyük harfle, adının ilk harfi büyük yazılmalı ve nokta virgülden sonra eser adı kitap ise Koyu italik, makale ise tırnak içinde yazılmalı. Eser adından sonra kitaplar için yayın yeri ve yılı, makale ise dergi adı, yıl, sayı ve Cilt No’su verilmeli.

Örnekler:

Tek Yazarlı Kitaplar İçin:

İNALCIK, Halil, (2003). **Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (13001600)**, Ruşen Sezer (Çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Çok Yazarlı Kitaplar İçin:

Abisel, N., Arslan, U.T., Behçetoğulları, P., Karadoğan, A., Öztürk, S.R. & Ulusay, N. (2005). **Çok Tuhaf Çok Tanıdık**. İstanbul: Metis.

Editörlü Kitaplar İçin:

Özbek, M. (Ed.) (2005). **Kamusal Alan**. İstanbul.

- Kaynakçada aynı yazarın aynı yılda neşredilen birden çok eseri varsa, eserler eskiden yeni tarihe doğru sıralanarak yazılır. Aynı tarihli kaynaklarda harf ile sıralama yapılır.

TOGAN, Zeki Velidi, (1912), Türk ve Tatar Tarihi, Kazan, (1981), Umumi Türk Tarihine Giriş, İstanbul.

ARAT, R. Rahmeti, (1947a) **Kutadgu Bilig-I Metin**, Türk Dil Kurumu Yayınları No: 458, Ankara.

ARAT, R Rahmeti, (1947) **Kutadgu Bilig-II Tercüme**, Türk Dil Kurumu Yayınları No: 459, Ankara.

Elektronik Basılı Kitaplar İçin:

- Elektronik ortamdan (internet) alınan kaynaklara ait referans bilgileri, basılı kaynaklarla aynı şekilde gösterilmelidir. Eğer kullanılan çevrimiçi (online) kaynakta sayfa numarası belirtilmemişse parantez içinde de sayfa numarası belirtilmez.

O'Keefe, E. (n.d.). Egoism & the cnsts in Western values. erişim [http://www.onlineoriginals.com/showitem .asp litem I 135](http://www.onlineoriginals.com/showitem.asp?item I 135)

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
THE JOURNAL OF ASIAN STUDIES INTERNATIONAL
SOCIAL SCIENCE JOURNAL
PUBLICATION PRINCIPLES, WRITING RULES AND
RESOURCES**

PUBLICATION PRINCIPLES

Purpose of the Journal

Ankara Hacı Bayram Veli University *The Journal of Asian Studies* is an international scientific and refereed journal published by Ankara Hacı Bayram Veli University Asian Studies Application and Research Center.

The journal aims to increase and disseminate scientific studies that contribute to the scientific development of all disciplines in the field of social and human sciences in Turkey and in the world.

Focus and Scope

Ankara Hacı Bayram Veli University *The Journal of Asian Studies* focuses on the scientific studies of the disciplines mentioned below in the field of social and human sciences:

Asian Archeology

Asian Anthropology

Central Asia Turkish History and Geography

Central Asian Turkish Culture, Folk Science and Art History

Central Asian Turkish Dialects and Literatures

Studies on Language, Literature and History of Asian Countries and Peoples

Economics and Administrative Sciences

International Relations and Politics

Education Science

Linguistics

Theology

Philosophy and Sociology

Information and Document Management

The submitted works should be genuine that contribute to the field and deeply examine and discuss the developments and problems related to the disciplines within the scope of the journal, present scientific topics with an objective view, develop practical suggestions based on scientific methods and approaching the problems realistically.

Studies not related to the purpose, focus and scope of the journal are not published. However, the Editorial Board can refer to other journals published in Ankara Hacı Bayram Veli University by evaluating the submitted work.

Publishing Frequency

Ankara Hacı Bayram Veli University Journal of Asian Studies is published twice a year in Spring and Autumn.

Publishing Language

Ankara Hacı Bayram Veli University Journal of Asian Studies accepts studies written in Turkish, English and Russian. The submitted works must be prepared in a comprehensible manner in which the language (in Turkish or English) is in accordance with the rules of linguistic knowledge and scientific methods. The works which do not meet these criterias are not evaluated.

Evaluation of Articles

The articles sent to the journal for publication are reviewed by the Editorial Board in terms of publication principles and sent for evaluation to two specialists of the field. The name of the author doesn't report to referees, and the name of the referee doesn't report to authors. The reports are keeping for 3 years. If one of the referee reports is positive and the other is negative, the article will be sent a third referee, or the Editorial Board can make a final decision by examining the referee reports. The authors consider the criticism and recommendations of the referee and editorial board. If they have not participated, they have the right to appeal with their reasons. The articles sent to the authors to be corrected in accordance with the referee reports must be returned to the journal within a month at the latest after the necessary corrections have been made. The corrected text, if it seems necessary, can be re-examined by referees who request changes. Written articles that was not accepted for publication are not returned to their authors.

Privacy Statement

All data (personal information such as name, e-mail address, etc.) that will be included in the management system of Ankara Hacı Bayram Veli University Journal of Asian Studies is used exclusively for the scientific studies of Ankara Hacı Bayram Veli University Asian Studies Application and Research Center. This data is not used for any other purpose; it is not shared with third parties.

Copyright

The authors are responsible for the correctness of the ideas, suggestions and resources in the articles. The articles published in the journal are not paid for the copyright. The authors accept the copyright of the articles and transfer the copy-right of the accepted articles to the Ankara Hacı Bayram Veli University Asian Studies Application and Research Center. The Editorial Board is authorized to issue and publish the article.

However, the authors reserve the following rights:

1. All registered rights except copyright.
2. The right to reproduce the article for its own purposes with the condition not to sell it.
3. The right to use all or part of the books, articles, etc. produced by the author and indicate them in the bibliography of the journal.

WRITING RULES

Studies submitted to Ankara Hacı Bayram Veli University Journal of Asian Studies should be suitable for the following conditions:

- The Works submitted to the journal should be in Turkish, English and Russian.
- Journal works should not have been published anywhere or have been submitted for publications.
- Studies that do not comply with the Magazine Writing Rules are not evaluated.
- Sent works should be like that:

- Works should be prepared on vertical dimension of A4, the single spacing, the margins are 2.5cm from each side.

- Except for the Summary and References page, the text portion of the work should not be less than 5000 words and not exceed 10000 words. It should create as a Microsoft Word file with Times New Roman 11point font

- The works should be structured in accordance with the following sections (respectively) and the regulatory guidelines for these sections:

Title: The title of the work must be written in the middle of the page with 12 uppercase bold. Capital Letters, and it must not be longer than 2 line, except for numbers and punctuation marks

Author / Authors: After the title is given, just author's name (the first letter is CAPITAL) and surname (WITH CAPITAL LETTERS) should be written bold-11 font size and on the right up. The asterisk (*) must be placed after the surname, the information about the author (title, institution and e-mail) should be given in footnote format in 10-point Italics after the asterisk mark to be placed under the title page.

Summary: 10 Punto in italics, must be typed in 1 line and must not exceed 300 words.

Keywords: At least five and up to seven Turkish keywords reflecting the topics of the study should be added. Only the first letter of each key word should be large, and all words must be given in italics.

English Title: The English title should be written in bold and italic and centered in small letters, with the first letter of each word being uppercase.

Abstract: The text in the «Summary» section of the Turkish language should be given in English.

English Keywords: At least five and at most seven English keywords reflecting the topics of the study should be given in the same order as the words given in Turkish. Only the first letter of each key word should be large, and all words must be given in italics.

Page Numbers should be placed in the header the left and right topside of the page in 9 points so that they do not appear on the first page.

Text and Paragraph: Subtitles in the main text should be written in 11 point and bold with small letters, with the initials of the words. The text should be 11 pt, based on two sides; 5.8 cm from the top, 5.8 cm from the bottom, 4.5 cm from the right, 4.5 cm from the left. There must be 3 pt between lines. Paragraphs are indented 0.8 cm from the left, and the paragraph spacing must be 6 pt.

Names of Books, Journals, etc.: Books, journal, congresses, conferences, symposiums and panel names are written italic in the text. For example: Resources of the Central Asia Turkish History, Belleten, The International Congress of Human and Society, Past to Present The Conference of Aleppo and Turkmen, the International Folklore Symposium.

Use of Numbers: At the beginning the codes and numerical expressions are given as words, following by numbers. For example: *“Twenty of the thirty theses done were related to the Turkish history and the remaining 10 related to Mongolian history.”*

Use of Abbreviations: Abbreviations are taken in brackets just for the first time in the text, not on their next use. For example: *“in 1957 in order to pay external debt, it was necessary to apply International Monetary Fund (IMF). The IMF has entered the Turkish economy as an important figure with this debt.”*

Use of Quotations in Text: The short quotations in the text should be quoted with quotation marks (“...”) and in italics. Quotations shorter than five lines must be written between the lines, quotations longer than five lines must be written one centimeter inside from the left side and the right side of the line, one block and one line spacing.

Visual Materials: Photographs, diagrams, etc. in text. If visual material is used, the source should be shown. The legal responsibility for permission or copy- right belongs solely to the authors of the work.

Footnote Display: Articles should be prepared in the style of the Modern Languages Association (MLA) in terms of the reference system, the style of showing source and arrange bibliography. Resources should be prepared as internal notes instead of footnote system. Sources that given in the text, year of publication and page number of the sources will be given as follows:

- Footnotes in the text are numbered on the relevant page, not placed at the end of the text. Footnotes should be written in 9-point single-spacing. The alignment should be two-sided, and the paragraph indent must be 0.5 cm. The footnote should not be a separator line.

- If a general reference is mentioned in the text and the whole text is referred to (author's surname, year), to write is sufficiently. For example (Togan, 1981).

- If a page quoted or the related ideas were taken from a section, the resource is written with the page as follows: (Köker, 1998, p. 42).

- An author's works with the same date are written as follows (Zizek, 2009a) and (Zizek, 2009b).

- If the number of authors is between three and five, all names should be written in the first submission, then only the first article is sufficient. For example, when the resource first crosses (Kejanlioglu, Adaklı & Çelenk, 2004), it takes place as the next pass (Kejanlioglu et., 2004).

- If two authors sources are specified in the text, the names of the two authors are specified each time; if more than two authors, all of them specified just for the first time, and after the only the first author is specified in the text. For example: Kafesoğlu, Yıldız and Merçil (1998).

- The number of authors is three or more, then only the first name and others are abbreviated in the first use (Arat et., 1991).

- A slanting line (/) is used if an old source has been reprinted in the text. For example: Freud (1923/1961) for the first time suggested that the daily life of language tramps is a sort of outsider of repressed representations in the subconscious.

- Except the resources shown in the text, the classical footnote method should be used for the necessary statements and the automatic numbering method should be used for these. Measures to be used for statements: Justified, left and right indentation: 0 cm, before and after spacing: Onk, line spacing: single.

End-Text Referencing

At the end of the article, all sources used in it must be specified. Authors should be sorted alphabetically by last name.

Author surname and first letter of name should be in capital letters, and if the title is book after point and comma, it should be written in bold italic and article should be written in quotation. After the title of study, the publication place and year of books and the journal title, year, number, and volume number should be given.

Examples:

For Single Written Books:

İNALCIK, Halil, (2003). Osmanlı İmparatorluğu Klôsik Çağ (1300- 1600), Ruşen Sezer (Çev), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

For Many Written Books:

Abisel, N., Arslan, UT, Behçetoğullan, P., Karadoğan, A., Öztürk, SR& Ulusay, N. (2005). Çok Tuhaf Çok Tanıdık. İstanbul: Metis.

For with Editor Books:

Özbek, M. (Ed.) (2005). Kamusal Alan. İstanbul.

• If there are multiple works published in the same year by the same author in the book, the works are written in the order of the new works. Sources with the same date are sorted by letter.

TOGAN Z. Velidi, (1912), Türk ve Tatar Tarihi, Kazan, (1981), Umumi Türk Tarihine Giriş, İstanbul.

ARAT R Rahmeti., (1947a) Kutadgu Bilig- I Metin, Türk Dil Kurumu Yayınları No: 458, Ankara.

ARAT R Rahmeti., (1947) Kutadgu Bilig-II Tercüme, Türk Dil Kurumu Yayınları No: 459, Ankara.

For Electronic Printed Books:

• Reference information for resources received from electronic media (internet) should be shown in the same way as printed sources. If the page number is not specified in the used online source, page number is not specified in parentheses.

O'Keefe, E. (nd). Egoism & the CNSTs in Western values. Access [http://www.onlineoriginals.com/showitem .asp litem I 135](http://www.onlineoriginals.com/showitem.asp?item I 135)

JAPONYA VE ÇİN ARASINDA SENKAKU (DIAOYÜ) ADACIKLAR SORUNU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

A Review on the Senkaku (Diaoyü) Islands Issue between Japan and China

Prof. Dr. Varis ÇAKAN

ÇİN-PAKİSTAN EKONOMİ KORİDORU VE PAKİSTAN TWITTER UZAMINDA KANAAT TEKNİSYENLERİ: BİR TEMATİK İÇERİK ANALİZİ

China-Pakistan Economic Corridor and Technicians of Opinion in Pakistani Twittersphere: A Thematic Content Analysis

Prof. Dr. Mutlu BİNARK

Dr. Öğr. Üyesi Abdulaziz Dino GIDRETA

Ali ZAIN

Gökçe ÖZSU

ÇİN TARZI ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN ANALİTİK ÇERÇEVESİ: YENİ-HARAÇÇILIK

An Analytical Framework for Chinese Way of International Relations: Neo-Tributarism

Prof. Dr. Hüseyin EMİROĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Mürsel BAYRAM

YAKUP NASIRLI'YA (1899-1958) GÖRE TÜRKMENİSTAN'DA MİLLÎ MATBUAT

National Publication According to Yakup Nasryly (1899-1958) about Turkmenistan

Dr. Öğr. Üyesi Tahir AŞİREV

Dr. Öğr. Üyesi Osman ARICAN

21. YÜZYILDA YÜKSELEN GÜÇ: ÇİN, İPEK YOLU PROJESİ VE ORTADOĞU'DAKİ ETKİSİ

Raising Power in The 21. Century: China, The New Silk Road and its Impact on The Middle East

Soner DOĞAN

ULUSLARARASI İŞ BİRLİĞİ PROJELERİ VE ORTA ASYA: BAĞIMSIZLIKLARI KORUYACAK GÜÇ DENGESİ İÇİN ARAYIŞLAR

International Cooperation Projects and Central Asia: Seeking for a Balance of Power to Preserve Independence

Kalmira RYSKULOVA

ESKİ TÜRKLERDE ASKERİ YAPI

Military Structure in Ancient Turks

Eda DURMUŞ

HALİFELİĞİN KALDIRILMASININ HİNDİSTAN MÜSLÜMANLARINA VE TÜRK BASININA YANSIMASI

Reflection of The Abolition of The Caliphate on The Muslims of India and The Turkish Press

Gamze YAYLAGÜL

VIETNAM'DA ÇİN KUŞAK VE YOL İNİSİYATİFİNİN ALIMLANMASI:

Reception of Chinese Belt and Road Initiative in Vietnam: Between Security Concerns and

Infrastructural Financing Needs

Prof. Dr. Ulaş Başar GEZGİN

TANITIMLAR/ REWIEWS

ÜLKE TANITIMI: JAPONYA

Japan

Hazırlayan: Kübra KOÇ

KİTAP TANITIMI: "JAPONYA VE DAVRANIŞ BİÇİMLERİ" ADLI ESER

The Book Named "Japanese Patterns of Behavior"

Hazırlayan: Arş. Gör. Seyit Ali BUDULGAN

ISSN : 2667-6419

9 772667 290001